

Analiza stanja
prava djece
u Hrvatskoj
2014.

Analiza stanja prava djece u Hrvatskoj

Za: Ured UNICEF-a za Hrvatsku

Sabrano i napisano na hrvatskom jeziku pri Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar.

Autori izvješća: dr. sc. Andreja Brajša-Žganec, dr. sc. Tihana Brkljačić, dr. sc. Renata Franc,
dr. sc. Marina Merkaš, dr. sc. Ivana Radačić, dr. sc. Ines Sučić, dr. sc. Lynette Šikić-Mićanović

Konzultant: dr. sc. Vlado Šakić

Recenzenti: prof. dr. sc. Marina Ajduković, prof. dr. sc. Zdravko Petak

Izdavač: Ured UNICEF-a za Hrvatsku

Lektura: Mirna Murati i Ankica Tomić

Grafičko oblikovanje: Zinka Kvakić

Ured UNICEF-a i ovim putem zahvaljuje svim institucijama i tijelima državne uprave
koji su sudjelovali i pomogli pri izradi ove analize svojim podacima.

Sva prava pridržava izdavač.

Prilikom korištenja citata i materijala iz ove analize, molimo navedite izvor.

Za sve obavijesti možete se obratiti izdavaču.

Ova analiza ne izražava nužno službene stavove UNICEF-a.

Sadržaj

KRATICE 7

UVOD 11

Pristup i konceptualni okvir 11

Metodologija 13

Struktura i koncept Izvješća 14

NACIONALNI KONTEKST 15

Demografska slika 15

Politički i ekonomski kontekst 19

Ulaganja u pojedine sektore vezane uz djecu i mlade 21

Ulaganja u obrazovanje 22

Ulaganja u socijalnu politiku i mlade 25

Ulaganja u zdravlje djece i mladih 27

STANJE LJUDSKIH PRAVA 29

Kontekst zaštite prava djece: zakonodavni i institucionalni okvir zaštite ljudskih prava od lipnja 2011. do lipnja 2014. 29

Prava djece 32

Politički, zakonodavni i institucionalni okvir 32

PRAVA PREŽIVLJAVANJA 37

Zdravlje djece i mladih	37
Mortalitet dojenčadi i djece, cijepljenje i zarazne bolesti	41
Dojenje	46
Prehrambeno stanje djece	51
Rani razvoj djece i potpora roditeljstvu	53
Zaštitni i rizični čimbenici razvoja	53
Usluge potpore roditeljstvu i obitelji	55
Rana intervencija	61
Važnost i usluge rane intervencije	62
Učinkovitost usluga rane intervencije	67
Stanje usluga zdravstvene skrbi za trudnice i rodilje	69
Trudnoća i antenatalna skrb	69
Zdravstvena skrb u rodilištima	74

RAZVOJNA PRAVA 77

Predškolsko obrazovanje	79
Osnovnoškolsko obrazovanje	84
Srednjoškolsko obrazovanje	84
Pokazatelji uspješnosti obrazovanja	86
Inkluzivno obrazovanje	87
Zapreke u provedbi inkluzivnog obrazovanja	89

Obrazovanje ranjivih skupina djece	90
Obrazovanje djece s teškoćama	90
Obrazovanje nacionalnih manjina	95
 ZAŠTITNA PRAVA	101
 Djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi	101
Djeca u institucionalnoj skrbi	101
Djeca u udomiteljstvu	108
Posvojenja	111
 Djeca koja žive u teškim okolnostima i/ili socijalno isključena	114
Djeca koja žive u siromaštву	114
Djeca čiji su roditelji u zatvoru	118
Djeca i konfliktni razvodi	119
 Nasilje nad djecom	120
Zlostavljanje i zanemarivanje djece	120
Spolno nasilje nad djecom	124
Trgovanje djecom i mladima	128
 Djeca i adolescenti u riziku	129
Vršnjačko nasilje	129
Elektroničko nasilje	134
Djeca počinitelji prekršajnih i kaznenih djela	137
Djeca u pravosudnom sustavu	143
Uporaba/zloupornjava sredstava ovisnosti	150
Samoubojstva i samoozljeđivanja djece i mlađih	158
 Djeca s teškoćama u razvoju	162
 Djeca pripadnici romske nacionalne manjine	165

PRAVA SUDJELOVANJA 169

Sudjelovanje djece 169
Sudjelovanje mladih 175

ZAKLJUČCI I PREPORUKE 179

SAŽETAK 191

EXECUTIVE SUMMARY 201

LITERATURA 211

Kratice

AIDS // Sindrom stečene imunodeficijencije - *Acquired Immunodeficiency Syndrome*

AZOO // Agencija za odgoj i obrazovanje

BDP // Bruto domaći proizvod

CAHVIO // Konvencija o prevenciji i suzbijanju nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja - *Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*

CAP // Prevencija nasilja nad djecom - *Child assault prevention*

CERT // Tim za očuvanje informacijske sigurnosti - *Computer Emergency Response Team*

CRONSEE // Mreža pravobranitelja za djecu Južne i Istočne Europe - *Children's Rights Ombudspersons' Network in South and Eastern Europe*

CZSS // Centar za socijalnu skrb

DG REGIO // *The Directorate-General for Regional Policy*

DND // Društvo "Naša djeca"

DORH // Državno odvjetništvo Republike Hrvatske

DZS // Državni zavod za statistiku

EC // Evropska komisija - *European Commission*

EMA // Edukacija mladih edukatora

ENOC // Evropska mreža pravobranitelja za djecu - *European Network of Ombudspersons for Children*

ESPAD // Evropsko istraživanje o duhanu, alkoholu i drugim drogama u školama - *European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*

EU // Evropska unija

EU-28 // 28 zemalja članica Evropske unije

EUROSTAT // Statistički ured Evropske unije

FP/BECAN // Balkanska epidemiološka studija o iskorištavanju i zanemarivanju djece -
Balcan Epidemiological Study on Child Abuse and Neglect

FRA // Agencija Europske unije za temeljna prava - *European Union Agency for Fundamental Rights*

FRANET // Mreža agencija Europske unije za temeljna prava - *European Union Agency for Fundamental Rights Network*

HIV // Virus humane imunodeficijencije - *Human immunodeficiency virus*

HND // Hrvatsko novinarsko društvo

HPD // Hrvatsko psihološko društvo

HURID // Hrvatska udruga za ranu intervenciju u djetinjstvu

HVZM // Hrvatsko vijeće za medije

HZZO // Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje

ICT-AAC // Kompetencijska mreža zasnovana na informacijsko-komunikacijskim tehnologijama za inovativne usluge namijenjene osobama sa složenim komunikacijskim potrebama

IDEM // Hrvatska udruga za stručnu pomoć djeci s posebnim potrebama

INHOPE // Međunarodna zajednica on-line linija za pomoć

INSAFE // Europska mreža centara za sigurniji internet

IPA // Instrument za prepristupnu pomoć - *Instrument for Pre-Accession Assistance*

ISCED 97 // Međunarodna standardna klasifikacija obrazovanja - *International Standard Classification of Education*

KBC // Klinički bolnički centar

KD // Kazneno djelo

MA#ME // Projekt osnaživanje zatvorenica za roditeljsku ulogu

mil. // milijuna

mlrd. // milijardi

MMS // Mreža mladih savjetnika

MSPM // Ministarstvo socijalne politike i mladih

MUP // Ministarstvo unutarnjih poslova

MZOS // Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta

NIRS // Nadzor nad izvršavanjem roditeljske skrbi

NOK // Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje

NSKO // Nacionalna standardna klasifikacija obrazovanja

NVO // Nevladine organizacije

OECD // Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj - *Organisation for Economic Cooperation and Development*

PATHS/RASTEM // Razvijanje alternativnih strategija mišljenja - *Promoting Alternative Thinking Strategies*

PBIN // Pojačana briga i nadzor

PD // Pravobranitelj za djecu

PISA // Program za međunarodnu procjenu učenika - *Programme for International Student Assessment*

POSI // Pravobranitelj za osobe s invaliditetom

PRS // Pravobranitelj za ravnopravnost spolova

PP // Pučki pravobranitelj

PUP // Problemi u ponašanju

PZU // Pomoć za uzdržavanje

RH // Republika Hrvatska

RODA // Udruga "Roditelji u akciji"

SDND // Savez društava "Naša djeca"

SIDS // Sindrom iznenadne dojenačke smrti

SINI // Sigurni na internetu

TACTICS // Alati za suočavanje s traumom i ozljedom u djetinjstvu i sigurnost djeteta - *Tools to address Childhood Trauma, Injury and Children's Safety*

TAIEX // Tehnička podrška i razmjena informacija - *Technical Assistance and Information Exchange*

TESA // Centar za psihološku pomoć

UN // Ujedinjeni narodi - United Nations

UNDP // Razvojni program Ujedinjenih naroda - *United Nations Development Programme*

UNESCO // Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu - *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*

UNICEF // Fond Ujedinjenih naroda za djecu - *United Nations Children's Fund*

WHO // Svjetska zdravstvena organizacija - *World Health Organization*

Uvod

Pristup i konceptualni okvir

Svrha analize stanja prava djece u Hrvatskoj 2014. godine jest pružanje sveobuhvatnog pregleda trenutačnog stanja zemlje s obzirom na prava djece nakon posljednje *Analize prava djece i žena iz 2011.*^[1] godine. U ovoj studiji ispituju se i proučavaju pitanja i problemi koji sprečavaju punu realizaciju prava djece te njihove uzroke. Analiza razmatra okvir politike za djecu kao i sposobnost nositelja dužnosti na svim razinama za izvršavanje vlastitih obveza, te se savjetuju mјere za poboljšanje položaja djece. Ova analiza stanja uzima u obzir načela Konvencije o pravima djeteta^[2] kao i druge međunarodne konvencije o pravima djece i žena te dokumente o ljudskim pravima i razvoju, poput široko usvojenih Milenijskih ciljeva razvoja UN-a.^[3] Stoga se u ovoj studiji situacije primjenjuje pristup koji se temelji na ljudskim pravima, a koji uključuje uzročno-posljedičnu analizu i proučavanje raskoraka između očekivanja i sadašnjih mogućnosti te trenutačnog stanja zemlje s obzirom na prava djece.

Ova obnovljena analiza stanja daje i pregled trenutačnih programske strategija i zakona u zemlji te njihove usklađenosti s nacionalnim prioritetima i međunarodnim standardima ljudskih prava, radi postizanja željenih rezultata za djecu. Detaljnije, analiza će korištenjem dostupnih podataka pružiti uvid u procjenu trenutačne realizacije prava djece i izazova vezanih uz djecu, predočiti nove podatke i informacije o uvjetima koji sprečavaju punu realizaciju prava djece te njihove uzroke, provesti analizu rodnih pitanja i problema te utvrditi kako su oni povezani s pravima djece, ustanoviti i analizirati nova kretanja unutar okvira politike i postojećih praksi, kao i sposobnost nositelja dužnosti na svim razinama za izvršavanje vlastitih obveza. Studija će detaljnije istražiti nedostatna znanja o dječjim pravima te dati konkretne prijedloge za buduće djelovanje.

U ovoj se analizi stanja preispituje trenutačno stanje prava djece u Hrvatskoj na temelju pregleda raznih međunarodnih i nacionalnih dokumenata i dostupnih (statističkih) podataka. Pregled pokriva prava preživljavanja, razvojna prava, zaštitna prava i prava sudjelovanja dječaka i djevojčica. U fokusu ove studije konkretna su područja dječjih prava koja su navedena u programu Ureda UNICEF-a za Hrvatsku, za razdoblje 2012.-2016.,^[4] a odnose se na partnerstvo

[1] UNICEF (2011.), *Analiza stanja prava djece i žena u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

[2] Konvencija o pravima djeteta. (2000.) Zagreb: Udruga za inicijative u socijalnoj politici i Centar za prava djeteta.

[3] UNICEF (2007), *Children and the Millennium Development Goals. Progress towards a world fit for children* (Djeca i Milenijski ciljevi razvoja. Napredovanje prema svijetu prikladnom za djecu), New York: UNICEF.

[4] UNICEF (2011.), *Country Programme Document Croatia 2012.-2016. Nacrt programa rada za Hrvatsku 2012.-2016.* Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku. http://www.unicef.org/about/execboard/files/Croatia_final_approved_2012-2016_18_Oct_2011.pdf (30.5.2014.)

Vlade RH, civilnog i privatnog sektora za poboljšanje ostvarenja prava djece, te mobiliziranja društva i Vlade oko međusobno povezanih pitanja nejednakosti, socijalne isključenosti i nasilja nad djecom i među djecom, s naglaskom na djecu iz najsramašnijih obitelji, osobito onih s troje ili više uzdržavanih članova, romske djevojčice i dječake, djecu s teškoćama u razvoju, djecu koja ne poхаđaju predškolske programe, djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, uključujući i onu koja žive u ustanovama.^[5] Naglasak je na savezništvu za jednake mogućnosti i socijalno uključivanje najranjivije djece, s ciljem da djevojčice i dječaci iz najsramašnijih obitelji, kao i oni s teškoćama u razvoju ili s razvojnim rizicima te djeca pripadnici romske nacionalne manjine imaju koristi od inkluzivnih predškolskih usluga u zajednici za djecu i roditelje, da se jačaju programi i usluge rane intervencije za djecu, usmjerene na obitelj te usluge perinatalne zaštite i boljeg informiranja roditelja.^[6] Uz to, cilj je unaprijediti infrastrukturu za povećanje ostvarenja dječjih prava kroz veću prevenciju i intervenciju za zaštitu djece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, planiranje, sastavljanje proračuna i praćenje politika i odluka državnih i lokalnih vlasti koje će se u povećanoj mjeri baviti ostvarivanjem dječjih prava kao i povećati angažman javnog i privatnog sektora u promicanju dječjih prava.^[7]

Neposredne, temeljne i strukturalne uzroke koji utječu na provedbu ovih prava razmatralo se onoliko koliko je to omogućila dostupnost podataka. Također, u ovoj analizi ustanovljeni su nedostaci i problemi izazvani određenim čimbenicima. Za svaku od proučavanih domena istaknuti su izazovi i preporuke s obzirom na utvrđene ranjivosti, probleme i uzroke rizičnih skupina. Pored toga, analiza pruža uvid u potrebe za novim istraživačkim studijama i evaluacijama. Situacijska analiza važna je kao doprinos oblikovanju nacionalnih razvojnih strategija povezanih s pravednošću za svu djecu te ubrzavanja realizacije ciljeva vezanih uz djecu.^[8]

Ova *Analiza stanja prava djece 2014.* povezana je s ciljevima Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020.^[9] Polazeći od Strategije Vijeća Europe o pravima djeteta (2012.-2015.) (CM 2011/171) i EU Agende za prava djece, Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. godine usmjerena je na četiri strateška cilja: unapređivanje sustava i osiguravanje usluga prilagođenih djeci u pet značajnih područja djetetova života, odnosno u sustavu pravosuđa, sustavu zdravstva, sustavu socijalne skrbi, sustavu obrazovanja te u sportu, kulturi i drugim aktivnostima slobodnog vremena, eliminaciji svih oblika nasilja nad djecom, osiguranju prava djece u ranjivim situacijama te u osiguranju aktivnog sudjelovanja djece.

Analiza stanja prava djece u Hrvatskoj 2014. godine pružit će pregled i procjenu realizacije prava djece u razdoblju od 2011. do 2014. godine te utvrditi što još treba učiniti, pružit će podatke i informacije o uvjetima koji sprečavaju punu realizaciju prava djece te njihove uzroke, analizirat će rodna pitanja i probleme te razmotriti kako su oni povezani s pravima djeteta. Studija će utvrditi i analizirati nova kretanja unutar okvirne politike i postojećih praksa, kao i sposobnost nositelja dužnosti na svim razinama za izvršenje vlastitih obveza, identificirati nedostatna znanja o dječjim pravima te dati konkretne prijedloge za buduće djelovanje.

[5] UNICEF (2011.), Country Programme Document Croatia 2012.-2016. Nacrt programa rada za Hrvatsku 2012.-2016. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku. http://www.unicef.org/about/execboard/files/Croatia_final_approved_2012-2016_18_Oct_2011.pdf (30.5.2014.)

[6] Dvogodišnji plan rada 2013.-2014. Programska komponenta 1, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku (interni dokument).

[7] Dvogodišnji plan rada 2013.-2014. Programska komponenta 2, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku (interni dokument).

[8] UNICEF (2011.), Guidance on conducting a situation analysis of children's and women's rights, UNICEF: New York.

[9] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i promicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih. www.mspm.hr

Metodologija

Analiza je utemeljena na najnovijim dostupnim statističkim podacima^[10] za određene indikatore koji su povezani s ishodima i ciljnim skupinama prema spolu, dobi, regionalnim raspodjelama i omjerom stanovnika koji žive u urbanim i ruralnim područjima. Zatim, utemeljena je na političkim trendovima, najnovijim podacima o makroekonomskim i političkim trendovima, učincima članstva u Europskoj uniji te dostupnosti i pristupu kvalitetnim socijalnim uslugama, uslugama za djevojčice i dječake u područjima zdravlja, obrazovanja i socijalne zaštite, uključujući socijalne transfere i povlastice za najranjivije skupine djece. Analiza se temelji i na pružanju najnovijih podataka o rodnim pitanjima i problemima te razmatranju kako su oni povezani s pravima djece u Hrvatskoj, kao i na analizi politike i institucionalnom proučavanju strateških dokumenata države i postojećih prioriteta Europske unije. Analiza je utemeljena - u opsegu u kojem je to moguće - na dostupnosti finansijskih izvora, njihovih prošlih izdataka i planiranju budućih, kao i na sveukupnoj bazi znanja i preporučenim područjima za buduće studije, istraživanja i ocjene koje bi mogle ispuniti praznine u podacima i sustavima podataka u Hrvatskoj.

Analiza stanja daje pregled raznih nacionalnih i međunarodnih dokumenata i publikacija koje se odnose na pitanja prava djece, a u nekim dijelovima i prava žena. Pregled dokumentacije i analiza provedeni su s posebnim osvrtom na gospodarski, zemljopisni, društveno-kulturni, etnički, pravni i politički položaj dječaka i djevojčica različite dobi. Ova se analiza temelji na kvantitativnim i kvalitativnim podacima dostupnim iz nacionalnih statističkih podataka te analitičkih radova iz širokog opsega nacionalnih i međunarodnih izvora. Nadalje, analizom su utvrđeni različiti problemi: gdje se pojavljuju, tko je njima najpogođeniji, koliko su rašireni te koji mehanizmi odgovora na njih postoje, odnosno nedostaju. Također, njome se proširuje znanje o pitanjima koja pogadaju djecu i njihove obitelji, što ponajprije služi tome da se učinkovito potpomognu nacionalni kapaciteti za ostvarenje ravnopravnosti djevojčica i dječaka.

Metodologija studije uključuje pregled i analizu odabranih kvalitativnih i kvantitativnih istraživanja, kao i raznih zakona i drugih dokumenata o djeci, u nekim dijelovima o ženama, te sintezu postojećih dokaza i statističkih podataka. Očit nedostatak pouzdanih i dostupnih podataka predstavlja određena ograničenja za ovu analizu. Statistički podaci i rezultati predstavljeni u ovoj analizi stanja - tamo gdje je to moguće - razvrstani su prema spolu, dobi, regiji, županiji, etničkom podrijetlu i socioekonomskom položaju. Posebna je pozornost posvećena ranim intervencijama i rizičnim skupinama djece, djeci s teškoćama u razvoju i romskoj djeci. U obzir su uzete postojeće i potencijalne opasnosti, vjerojatnost njihove pojave, populacija koja će njima biti pogodena, kao i sposobnost iste populacije da se nosi s određenom opasnošću. Također, razmotreni su makroekonomski i politički trendovi posljednjih godina te skup reformi na državnoj razini ili razini pojedinih regija. Analiza politike provedena je na temelju dokaza kako bi se istražila prikladnost nacionalnih nastojanja provedbe prava djece te sposobnost djece i žena da utječu na političke procese. Utvrđeni su i temeljni čimbenici koji utječu na socioekonomski položaj djece u zemlji. Analiza stanja istražuje dostupnost usluga za djevojčice i dječake na polju zdravstva, obrazovanja i socijalne zaštite, uključujući socijalna davanja za najranjivije skupine djece. Uz to se istražuje kvaliteta i dostupnost socijalnih usluga za svu djecu. U vezi s dostupnošću materijalnih sredstava, njihovim planiranjem i raspodjelom, u analizi su prepoznati ključni nedostaci sustava na područjima zdravstva, obrazovanja, zaštite djece i socijalne skrbi te njihov utjecaj na djecu, obitelj i razvoj zajednice. Također se istražuje opseg suradnje između raznih državnih tijela i nevladinih organizacija. Prepoznate su i slabosti koje uključuju manjak informacija, znanja ili vještina, volje ili finansijskih, odnosno materijalnih izvora, na temelju čega su formulirane preporuke za buduća istraživanja i djelovanja.

[10] U cijeloj analizi prikazani su najnoviji podaci iz dostupnih i provjerjenih izvora. Kada nije bilo moguće doći do podataka iz 2013. godine, prikazani su najnoviji dostupni podaci.

Struktura i koncept izvješća

Izvješće se sastoji od pet dijelova. Prvi dio odnosi se na nacionalni kontekst, demografsku sliku, politički i ekonomski kontekst. Poseban dio odnosi se na prikaz ulaganja u pojedine sektore vezane uz djecu, ulaganje u obrazovanje, socijalnu politiku i mlade te u zdravlje djece. Zaseban dio odnosi se na kontekst zaštite prava djece, na zakonodavni i institucionalni okvir zaštite ljudskih prava od lipnja 2011. do lipnja 2014. te politički, zakonodavni i institucionalni okvir dječjih prava. U drugom dijelu prikazano je sve što se odnosi na prava preživljavanja: zdravlje djece i adolescenata, mortalitet dojenčadi i djece, cijepljenje i zarazne bolesti, dojenje, prehrambeno stanje djece. Poseban se naglasak stavlja na rani razvoj djece i potporu roditeljstvu te na zaštitne i rizične čimbenike razvoja. Velik dio se također odnosi na usluge potpore roditeljstvu i obitelji, važnosti i učinkovitosti usluga rane intervencije, dok se analizom stanja žena ovo izvješće bavi samo u dijelu analize stanja usluga zdravstvene skrbi za trudnice i roditelje. U trećem dijelu izvješća, u okviru razvojnih prava, analizira se obrazovni sustav na predškolskoj, osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj razini, s posebnim naglaskom na inkluzivno obrazovanje i zapreke u njegovoj provedbi. Zatim se posebno analizira obrazovanje djece s teškoćama, obrazovanje djece nacionalnih manjina te alternativni programi obrazovanja i drugi programi vezani uz odgoj i obrazovanje ranjivih skupina djece. U četvrtom dijelu detaljno se analiziraju zaštitna prava, djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi u institucijama i udomiteljstvu, djeca koja žive u teškim okolnostima i/ili socijalno isključena, djeca čiji su roditelji u zatvoru te se analizira stanje djece u konfliktnim razvodima. Poseban dio odnosi se na nasilje nad djecom, zlostavljanje i zanemarivanje te spolno nasilje kao i trgovanje djecom. Unutar poglavљa *Djeca i adolescenti u riziku* analizira se vršnjačko nasilje, elektroničko nasilje, stanje i položaj djece počinitelja prekršajnih i kaznenih djela te djece u pravosudnom sustavu. Zatim se poseban dio odnosi na uporabu/zloporabu sredstava ovisnosti, samoubojstvo i samoozljedivanje djece i mlađih, djeci s teškoćama u razvoju i djeci pripadnike nacionalnih manjina. U petome dijelu analiziraju se prava sudjelovanja djece i mlađih te prava sudjelovanja posebno ranjivih skupina. Na kraju izvješća, na temelju svih provedenih analiza, prikazani su zaključci te preporuke za daljnje djelovanje.

Nacionalni kontekst

Republika Hrvatska smještena je na granici Srednje i Jugoistočne Europe, a zauzima prostor od 56.594 km² dok joj s pripadajućim obalnim morem površina iznosi 88.073 km².^[11] Klima je u unutrašnjosti Hrvatske kontinentalna, u gorskoj Hrvatskoj planinska, u primorskom dijelu mediteranska, a u zaleđu submediteranska.

Dužina obale bez otoka iznosi 1880 kilometara, a s 1246 otoka prelazi 6000 kilometara. S 2600 sunčanih sati godišnje jadranska obala jedna je od najsunčanijih na Sredozemlju. Na teritoriju Hrvatske nalazimo 8 nacionalnih parkova, a UNESCO je 7 hrvatskih kulturnih i prirodnih dobara upisao na Listu svjetske baštine te još 11 hrvatskih običaja na Listu nematerijalne svjetske baštine.^[12]

Glavni grad Zagreb, s gotovo 800.000 stanovnika, gospodarsko je, kulturno i političko središte zemlje. Hrvatska je članica Ujedinjenih naroda, Vijeća Europe, Svjetske trgovinske organizacije, Organizacije za europsku sigurnost i suradnju, Organizacije Sjevernoatlantskog ugovora, a od 2013. i Europske unije.^[13]

Više od 90 % stanovništva čine Hrvati. Najbrojnija nacionalna manjina su Srbi, koji čine 4,36 % stanovništva, a ostale nacionalne manjine zastupljene su s manje od 1 %, među kojima su najbrojniji Bošnjaci (0,73), Talijani (0,42), Albanci (0,41), Romi (0,40) i Mađari (0,33).^[14]

Demografska slika

Popisi stanovništva u Hrvatskoj provode se svakih 10 godina,^[15] a posljednji je proveden 2011. Državni zavod za statistiku (DZS) iz Statističkog ljetopisa 2013. na godišnjoj razini ažurira podatke o rođenima i umrlima iz državnih registara. Prema popisu stanovništva iz 2011., Hrvatska ima 4.284.889 stanovnika, od čega 51,8 % žena i 48,2 % muškaraca. Prema procjeni DSZ-a, na dan 31. prosinca 2012. stanovništvo se smanjilo na 4.267.600 osoba.^[16]

[11] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 40, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (8.5.2014.).

[12] Prema podacima dostupnim na stranicama Ministarstva kulture, <http://www.min-kultura.hr/default.aspx?id=55> (8.5.2014.).

[13] Prema podacima dostupnim na stranicama Ministarstva vanjskih i europskih poslova, <http://www.mvep.hr/hr/vanska-politika/multilateralni-odnosi/multi-org-inicijative/oess/> (8.5.2014.).

[14] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 110, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (8.5.2014.).

[15] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 101. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (8.5.2014.).

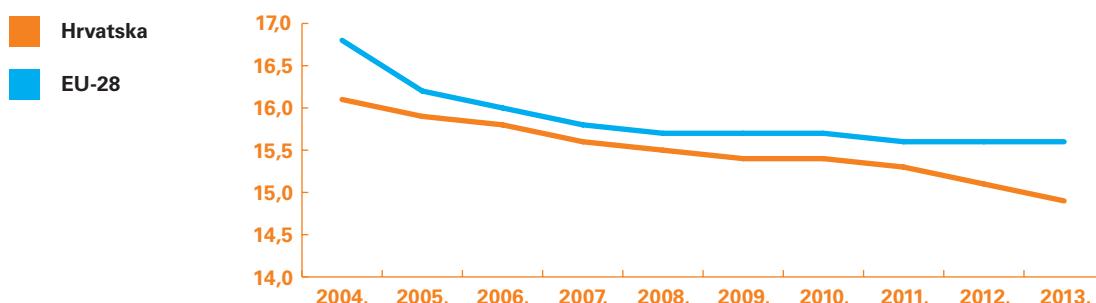
[16] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 115, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (8.5.2014.).

Tablica 1. Procjena broja stanovnika Republike Hrvatske prema dobi i spolu sredinom 2013.^[17]

Godine	Dječaci	Djevojčice	% djevojčica	Ukupno	% stanovnika
0-4	108.803	102.429	48,5	211.232	5
5-9	106.085	100.430	48,6	206.515	4,8
10-14	109.617	104.061	48,7	213.678	5
15-19	125.620	120.345	48,9	245.965	5,7
Ukupno	450.125	427.265	48,7	877.390	20,5
0-18	425.790	403.627	48,7	829.417	19,5

Djeca i adolescenti (do 19 godina) čine 20,7 % stanovništva,^[18] a mladi do 18 godina 19,5 %, što Hrvatsku čini zemljom s relativno niskim udjelom djece u ukupnoj populaciji.

Unutar četiri promatrane dobne skupine (tablica 1), od kojih svaka uključuje 5 godina, najbrojnija je najstarija grupa (15-19 godina), dok su ostale podjednake (4,8-5 %). Dječaka ima nešto više nego djevojčica, a trend veće zastupljenosti muškog dijela populacije nastavlja se do starosne dobi od 45 godina, u kojoj, kao i u svim starijim skupinama, prevladavaju žene.

Slika 1: Kretanje udjela (%) djece u dobi 0-14 godina u hrvatskom i EU-28 stanovništvu u posljednjih 10 godina^[19]

Prema podacima Eurostata, udio djece u dobi od 0-14 godina u populaciji opao je za više od 1 % od 2004. do 2008. (prosjek EU-28).^[20] U posljednjih pet godina u EU-28 udio djece u populaciji stabilan je i iznosi nešto više od 15,5 %. Međutim, u Hrvatskoj se trend smanjenja udjela djece u populaciji zadržava do danas i doseže 0,2 % godišnje za posljedne dvije godine (slika 1).

[17] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2014.), *Procjene stanovništva Republike Hrvatske u 2013.*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2014/07-01-04_01_2014.htm (20.9.2014.).

[18] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 109, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (8.5.2014.).

[19] Prema podacima Eurostata, European Commission. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

[20] Eurostat, European Commission. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

Tablica 2. Prikaz demografskih kretanja stanovništva u Hrvatskoj tijekom 10 godina

Godina	Živorođeni	Na 1000 stanovnika	Umrli	Prirodni prirast	Totalna stopa fertiliteta
2003.	8,9		11,8	-2,9	1,33
2004.	9,1		11,2	-2,1	1,35
2005.	9,6		11,7	-2,1	1,42
2006.	9,3		11,3	-2,0	1,38
2007.	9,4		11,8	-2,4	1,40
2008.	9,9		11,8	-1,9	1,47
2009.	10,1		11,8	-1,7	1,50
2010.	9,8		11,8	-2,0	1,46
2011.	9,6		11,9	-2,3	1,41
2012.	9,8		12,1	-2,3	1,52

U tablici 2 prikazan je broj živorođenih, broj umrlih, prirodni prirast i stopa fertiliteta unatrag 10 godina u Hrvatskoj. Prirodni prirast jest razlika u broju rođenih i umrlih na 1000 osoba.^[21] Totalna stopa fertiliteta označava prosječan broj djece koje će žena roditi za vrijeme njenog reproduktivnog perioda ako sadašnje dobno-specifične stope fertiliteta ostanu iste. Da bi se osigurala zamjena generacija, stopa fertiliteta treba iznositi barem 2,1.^[22] Prema Eurostatu, od EU članica i kandidata samo Francuska, Island, Irska i Turska bilježe stopu fertiliteta veću od 2, dok je prosječna stopa u EU-28 1,58.^[23] Stanovništvo stari, a broj stanovnika starijih od 60 godina svake se godine povećava za dva milijuna. Očekivani životni vijek u EU produljuje se svake godine za dva do tri mjeseca. U Hrvatskoj je prirodni prirast bio pozitivan do 1991. godine kada je zemlja ušla u fazu depopulacije^[24] koja traje i danas. Projekcije Eurostata^[25] za idućih 75 godina predviđaju smanjenje stanovništva u Hrvatskoj za otprilike 100.000 svakih 10 godina, što odgovara trenutačnom smanjenju od 10.000 godišnje. Dugotrajna depopulacija, kako u Hrvatskoj tako i u Europi, rezultirala je smanjenjem jezgre stanovništva koja stvara nove naraštaje te smanjenjem radno aktivnog stanovništva. Povećanje udjela starijih dovodi do povećanog ekonomskog i socijalnog opterećenja državnoga proračuna u području mirovinskog, socijalnog i zdravstvenog zbrinjavanja starijih osoba. Primjera radi, u 2014. godini Ministarstvo rada i mirovinskog sustava izdvojilo je 36 mld. kuna za mirovine i mirovinska primanja, što je oko 25 % ukupnog državnog proračuna.^[26]

Zaključci ove analize zahtijevaju uvođenje mjera za povećanje prirodnog prirasta kako bismo barem zaustavili trend godišnjeg opadanja od 0,2 % i približili se europskom prosjeku. Međutim, Ministarstvo socijalne politike i mladih izdvojilo je u 2014. iz državnog proračuna samo 726.000 kn za provedbu mjera obiteljske i populacijske politike.^[27] Od ostalih programa vezanih uz poticanje prirodnog prirasta, u proračunu nalazimo naknade za redovan porodiljni dopust (800 mil., Ministarstvo zdravljia) te dodatni porodiljni dopust i opremu za novorođeno dijete (1,1 mld., Ministarstvo socijalne politike i mladih).^[28]

[21] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 104, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (8.5.2014.).

[22] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2006.), *Projekcije stanovništva Republike Hrvatske 2004.-2015.*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 9, http://www.dzs.hr/Hrv/important/Notices/projekcije_stanovnistva_2004-2051.pdf (8.5.2014.).

[23] Prema projekcijama Eurostata, European Commission. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

[24] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2006.), *Projekcije stanovništva Republike Hrvatske 2004.-2015.* Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 10, http://www.dzs.hr/Hrv/important/Notices/projekcije_stanovnistva_2004-2051.pdf (8.5.2014.).

[25] Prema projekcijama Eurostata, European Commission. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

[26] Ministarstvo financija (2014.), *Državni proračun za 2014. godinu*. <http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2014-godina> (10.5.2014.).

[27] Ministarstvo financija (2014.), *Državni proračun za 2014. godinu*. <http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2014-godina> (10.5.2014.).

[28] Ministarstvo financija (2014.), *Državni proračun za 2014. godinu*, <http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2014-godina> (10.5.2014.).

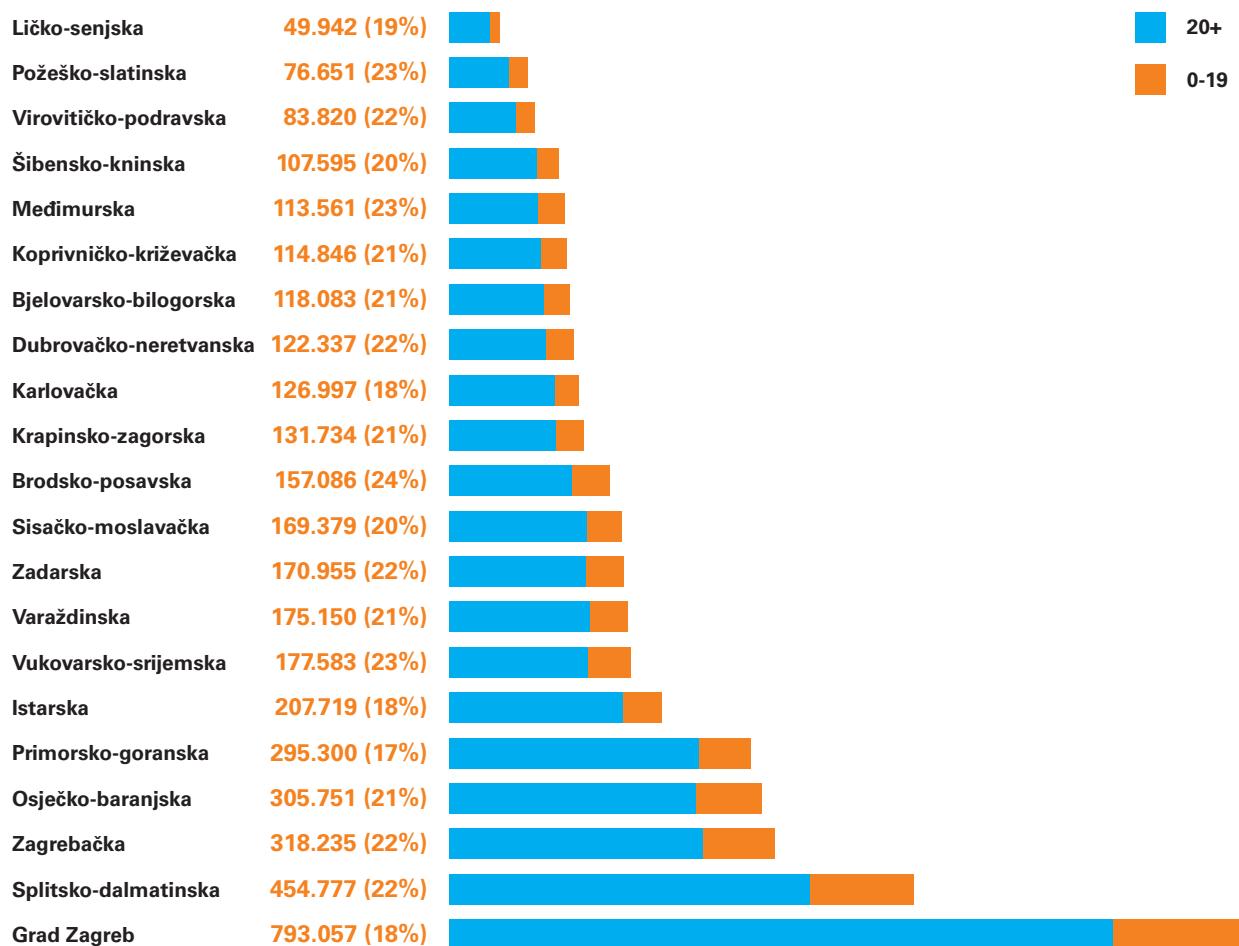
- [29] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 114, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (8.5.2014.).
- [30] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 107, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (8.5.2014.).
- [31] Prema projekcijama Eurostata, European Commission. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database
- [32] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 113, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (8.5.2014.).
- [33] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2012.*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2013., http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2013/07-01-01_01_2013.htm (9.5.2014.).

U 2012. godini razlika u broju umrlih i rođenih iznosila je gotovo 10.000.^[29] Razlog negativnog prirodnog prirasta leži u niskoj stopi fertiliteta, manjem broju žena u fertilnom razdoblju, ali i migracijama unutar zemlje (iz sela u gradove) i emigracijama mlađih u inozemstvo. U dobi od 60 i više godina danas je četvrtina hrvatskog stanovništva, dok je prije pedesetak godina taj udio bio upola manji. Prosječna dob stanovnika u Hrvatskoj iznosi nešto više od 41 godine, i to 43,4 godine za žene, a 39,9 godina za muškarce.^[30] Prosječni očekivani životni vijek u EU-28, za rođene 2012., iznosi 83,1 godina za žene, a za muškarce 77,5 godina. U Hrvatskoj je to 80,6 godina za žene i 73,9 za muškarce.^[31] Jedan od indikatora populacijske perspektive zemlje jest broj sklopljenih brakova koji u Hrvatskoj konstantno opada. Primjera radi, usporedit ćemo sadašnje stanje s onim otprije 40 godina. Godine 2012. sklopljeno je 4,8 bračnih zajednica na svakih 1000 stanovnika, naspram 7,2 bračne zajednice 1982. godine. Bračnu je zajednicu 2012. godine raskinulo 278 od 1000 parova, dok je taj broj 1982. godine iznosio 161,6. Broj djece rođene izvan bračne zajednice raste: 2012. godine 6444 djece rođeno je izvan braka, naspram 3590 djece 1982. godine.^[32] Razlozi niske stope fertiliteta vjerojatno leže u teškoj ekonomskoj situaciji u kojoj se zemlja već dulje nalazi, a koja utječe na zapošljavanje i osamostaljivanje mlađih osoba, a posljedično i na odluku o roditeljstvu. Negativni prirodni prirast djelomično je posljedica i smanjenog broja osoba u fertilnoj dobi, koja je rezultat dugotrajne depopulacije. Dok smo prije nekoliko desetljeća relativno često nalazili obitelji s petero, šestero i više djece, u današnje vrijeme to je rijetkost. Zajednice koje se odluče na roditeljstvo u pravilu će se zadovoljiti manjim brojem djece, čemu razlog može biti u migracijama stanovništva u gradove (odvojenost od šire obitelji, manji životni prostor, drukčija mjerila i standardi), sve višoj dobi majke pri prvom porodu te ekonomskom kontekstu koji ne ulijeva povjerenje i sigurnost.

S gustoćom naseljenosti od 76 stan./km² Hrvatska je jedna od rjeđe naseljenih europskih zemalja. Hrvatska se sastoji od 20 županija i Grada Zagreba. Stanovništvo u Hrvatskoj vrlo je neujednačeno razmješteno po regijama, pa je Ličko-senjska županija najrjeđe naseljena s 10 stan./km², a Međimurska najgušće sa 162,4 stan./km². Grad Zagreb pokazuje karakteristike tipičnog urbanog područja, s gustoćom naseljenosti od 1214 stan./km². Uza Zagreb, stanovništvo u Hrvatskoj koncentrirano je u još tri županijska središta (Split, Rijeka i Osijek) koja zajedno imaju oko 400.000 stanovnika. Smanjenje razlika u naseljenosti hrvatskih županija, kao i razlika u naseljenosti unutar pojedinih županija (središte i periferija), važan je zadatak demografskog i gospodarskog oporavka Hrvatske. Županije s najvećim negativnim prirodnim prirastom jesu Primorsko-goranska, Osječko-baranjska, Karlovačka i Sisačko-moslavačka, dok je pozitivan prirodni prirast (iako vrlo nizak) primijećen u Splitsko-dalmatinskoj i Međimurskoj županiji te u Gradu Zagrebu.^[33]

Na slici 2 prikazan je broj stanovnika u dobi od 20 i više godina (plavo) i broj stanovnika 0-19 godina (narančasto). Pokraj svake županije naznačen je ukupan broj stanovnika i postotak mlađih (0-19). Udio mlađih u populaciji varira do 6 % kroz županije, a najmanji je u Primorsko-goranskoj (17 %) te Karlovačkoj i Istarskoj županiji, kao i u Gradu Zagrebu, gdje je mlađih od 20 godina 18 %.

Slika 2. Prikaz broja stanovnika po županijama s obzirom na dob. Pokraj županije označen je ukupan broj stanovnika, a u zagradi je postotak stanovništva u dobi 0-19 godina

Županije s najvećim udjelom mладог stanovništva jesu Međimurska, Požeško-slatinska i Vukovarsko-srijemska s 23 % mlađih od 20 godina te Brodsko-posavska gdje ih je čak 24 %. Iako se Brodsko-posavska i Vukovarsko-srijemska županija zbog posljedica rata i danas nalaze u teškom položaju, relativno visok udio djece naznačuje mogućnost oporavka.

Politički i ekonomski kontekst

Hrvatska je po državnom uređenju republika, s demokratski izabranim parlamentom - Hrvatskim saborom kao najvišim predstavničkim tijelom građana - i predsjednikom Republike kao državnim poglavarom. Od usvajanja novog Ustava 1990. godine Hrvatska je parlamentarna demokracija. U Republici Hrvatskoj državna je vlast ustrojena po načelu trodiobe vlasti na zakonodavnu (Hrvatski sabor), izvršnu (Predsjednik Republike i Vlada Republike Hrvatske s ministarstvima) i sudbenu vlast. Vlada Republike Hrvatske predlaže proračun koji donosi Sabor.

- [34] Benić, Đ. (2012.), Ekonomski kriza u Europi i hrvatsko gospodarstvo, *Ekonomski misao i praksa*, 2, Dubrovnik: Sveučilište u Dubrovniku
- [35] Prema podacima dostupnim u publikacijama Hrvatske gospodarske komore, <http://www.hgk.hr/> (10.5.2014.).
- [36] Hrvatska gospodarska komora: *Strukturne mjere na prihodnoj strani proračuna u 2014. godini uključuju: izmjene u oporezivanju dobitaka od igara na sreću, izmjene u sustavu doprinosa za mirovinsko osiguranje temeljem beneficiranog radnog staža, povećanje koncesijskih naknada, povlačenje prihoda od dobiti trgovaca i društava u državnom vlasništvu te agencija, zavoda i drugih pravnih osoba s javnim ovlastima, povećanje doprinosa za zdravstveno osiguranje, povećanje trošarine na energente i električnu energiju te povećanje prihoda od telekomunikacijskih usluga. Uz to predviđa se i uvodenje novih poreza, i to u 2015. godini na kamate na štednju, a u 2016. na nekretnine.*
- [37] Hrvatska gospodarska komora (2014.), *Gospodarska kretanja 2014/04.*, Zagreb: Hrvatska gospodarska komora, http://www.hgk.hr/wp-content/blogs.dir/1/files_mf/gospodarska_kretanja_0425.pdf (10.5.2014.).
- [38] Škvorc, A. (2013.), *Analiza državnog proračuna za 2013. i projekcija za 2014. i 2015.*, Zagreb: Matica hrvatskih sindikata, http://www.nsz.hr/wp-content/uploads/2013/01/analiza_drzavnog_proracuna_za_2013._i_projekcija_za_2014._i_2015._0.pdf (15.5.2014.).
- [39] Hrvatska gospodarska komora (2014.), *Gospodarska kretanja 2014/04.*, Zagreb: Hrvatska gospodarska komora, http://www.hgk.hr/wp-content/blogs.dir/1/files_mf/gospodarska_kretanja_0425.pdf (10.5.2014.).
- [40] Hrvatski zavod za zapošljavanje (2014.), *Mjesečni statistički bilten*, 4, Zagreb: Hrvatski zavod za zapošljavanje, <http://www.hzz.hr/default.aspx?id=10052> (12.5.2014.).
- [41] Hrvatska gospodarska komora (2014.), *Gospodarska kretanja 2014/04.*, Zagreb: Hrvatska gospodarska komora, http://www.hgk.hr/wp-content/blogs.dir/1/files_mf/gospodarska_kretanja_0425.pdf (10.5.2014.).
- Proračun se raspodjeljuje na državne urede i tijela te na ministarstva. Aktualna, 12. vlada Republike Hrvatske, kojoj je mandat započeo 23. prosinca 2011., ima sljedeća ministarstva: Ministarstvo financija, Ministarstvo unutarnjih poslova, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, Ministarstvo gospodarstva, Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova EU, Ministarstvo socijalne politike i mladih, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo rada i mirovinskog sustava, Ministarstvo pomorstva, prometa i infrastrukture, Ministarstvo poljoprivrede, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, Ministarstvo poduzetništva i obrta, Ministarstvo pravosuđa, Ministarstvo turizma, Ministarstvo zaštite okoliša i prirode, Ministarstvo hrvatskih branitelja, Ministarstvo kulture, Ministarstvo graditeljstva, Ministarstvo obrane i Ministarstvo uprave. Gospodarska kriza u Hrvatskoj izazvana je nizom događaja, počevši od iscrpljujućeg Domovinskog rata od 1991. do 1995. godine, zatim neodgovarajućeg modela privatizacije i tranzicije, krize u građevinarstvu, preko formiranja modela u kojemu su uslužne djelatnosti, posebice trgovina, postale dominantne, bez ulaganja u industriju i proizvodnju.^[34] Hrvatski ekonomski profil karakterizira visoka stopa nezaposlenosti, nedovoljan izvoz, visok deficit tekućeg računa platne bilance, proračunski deficit i veoma visok inozemni dug. U Europsku uniju Hrvatska je ušla oslabljena, sa 61% prosjeka BDP-a EU, s četvrtom najvišom stopom nezaposlenosti (iza Grčke, Portugala i Španjolske) te najnižom stopom zaposlenosti i aktivnosti.^[35] Ulazak Hrvatske u Europsku uniju 2013. godine dodatno je oslabio hrvatsku gospodarsku poziciju. Ova gospodarska kriza, koja bez prekida (uz iznimku stagnacije u 2011.) traje već šest godina, odražava se i na druge sektore, kao što su zdravstvo, obrazovanje i socijalna skrb, koji se mahom financiraju iz oslabljenog državnog proračuna. Da bi se pokrili proračunski manjkovi, Vlada prikuplja sredstva povećanjem poreznog opterećenja^[36] ili neselektivnim mjerama štednje^[37] te smanjujući prihode prosvjetnim i zdravstvenim djelatnicima. Tako su u 2012. učitelji izgubili dodatke na radni staž u iznosu od 180 mil. kuna, božićnice za 2012. i 2013. godinu, regres 2013., a smanjuju se i sredstva za prijevoz, osnovica za jubilarne nagrade te dnevnice za službena putovanja. Ukupna odricanja zaposlenika prosvjete u 2013. bi iznosila oko 967 mil. kn, a za zaposlenike u zdravstvu oko 600 mil. kn.^[38] U prošloj godini zabilježen je realan pad BDP-a od 1,0 %, što je spustilo njegovu realnu vrijednost na razinu gotovo 12 % nižu nego u pretkriznoj 2008. godini. Na razini Europske unije istodobno je ostvaren minimalan rast BDP-a od 0,1 %. Prema kraju godine u većini članica ipak su prevladavali pozitivni trendovi, što nije bio slučaj za Hrvatsku. Ipak, najviše zabrinjava podatak da je Hrvatska i nakon 2013. godine (uz Grčku) bila članica u kojoj je BDP najviše smanjen u odnosu na pretkrizno razdoblje.^[39] U razdoblju od 2008. do 2011. Hrvatska je ostvarila prosječnu stopu zaposlenosti od samo 55,2 %, što je najniža stopa u cijeloj EU, a u veljači 2013. registrirana stopa nezaposlenosti dosegnula je visokih 21,9 %. Stopa registrirane nezaposlenosti u ožujku 2014. iznosila je 22,3 %, pri čemu je stopa nezaposlenosti muškaraca bila 20,3 %, a žena 24,5 %.^[40] Stopa nezaposlenosti mladih (do 25 godina) ostala je nepromijenjena na mjesечноj razini, u EU-28 na 22,8 %, a u eurozoni na 23,7 %. Grčka (56,8 %), Španjolska (53,9 %) i Hrvatska (49 %) i nadalje prednjače po nezaposlenosti mladih, dok najniže stope nezaposlenosti u toj dobnoj skupini ostvaruju Njemačka (7,8 %), Austrija (9,5 %) i Nizozemska (11,3 %).^[41]

Ulaganja u pojedine sektore vezane uz djecu i mlade

Prema podacima Eurostata za 2012. godinu^[42], izdaci za djecu i obitelji u Europskoj uniji kreću se od 0,4 % BDP-a u Turskoj, do 4 % BDP-a u Danskoj, a s prosjekom 2,2 % za EU-28. Hrvatska prema tim podacima za djecu i obitelj izdvaja 1,6 % BDP-a, što je svrstava u zemlje s nižim izdavanjima. Na razini Republike Hrvatske ne postoji tzv. dječji proračun gdje bi na jednomyestu bila prikazana ulaganja u djecu i njihovu dobrobit. Prednost takvog proračuna bila bi u tome što bi na nacionalnoj i lokalnoj razini bila namjenski odvojena sredstva za djecu, a time bi bilo onemogućeno tzv. rezanje sredstava upravo na dječjim potrebama. Različite institucije koje su vezane uz djecu financirane su iz državnog, lokalnog ili privatnog sektora, te ne postoji cijelovita evidencija. U ovom pregledu predočit ćemo ulaganja iz državnog proračuna koja su izravno vezana uz djecu, a to su: obrazovanje, socijalni sektor, zdravlje i pravobranitelj za djecu (tablica 3). Osim posljednjeg, svi ostali sektori pokrivaju i djelatnosti koje nisu vezane uz djecu, a koje ćemo izdvojiti iz analize kako bismo prikazali stvarna sredstva uložena u djecu i unapređivanje njihova razvoja.

Osim ministarstava koja su svojom djelatnošću izravno uključena u brigu za dobrobit djece i mlađih, i drugi uredi i ministarstva planiraju, u nekim stavkama, projekte namijenjene djelomično ili isključivo djeci. Tako je, na primjer, Ministarstvo unutarnjih poslova 2013. godine izdvojilo 1,8 milijuna kuna za program IPA 2009: *Jačanje kapaciteta na području borbe protiv seksualnog iskoristavanja i zlostavljanja djece*,^[43] dok ta stavka u 2014. godini iznosi 820.000 kn.^[44]

Tablica 3. Proračuni (u kunama) pojedinih ureda i ministarstava zaduženih za brigu o djeci i mlađima (2014. godina, nakon rebalansa)

Institucija	Budžet (kn)	% državnog proračuna
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta	11.936.875.371	7,6
Ministarstvo zdravlja	23.860.784.975	15,3
Ministarstvo socijalne politike i mlađih	6.175.298.299	3,9
Pravobranitelj za djecu	4.996.538	0,003

Budžet pravobranitelja za djecu u 2014. godini iznosio je 5,3 mil. kn, ali je, u rebalansu, smanjen na približno 5 mil. Ovaj ured gotovo čitav svoj budžet (4.973.838 kn) ulaže u zaštitu, praćenje i promicanje dječjih prava, a ostatak na informatizaciju.

[42] http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do;jsessionid=MODzN5CpjMPYfnRkqi_em2-hFkvtYbch8lPuos1EYbRteaMx4EYh!-691392493

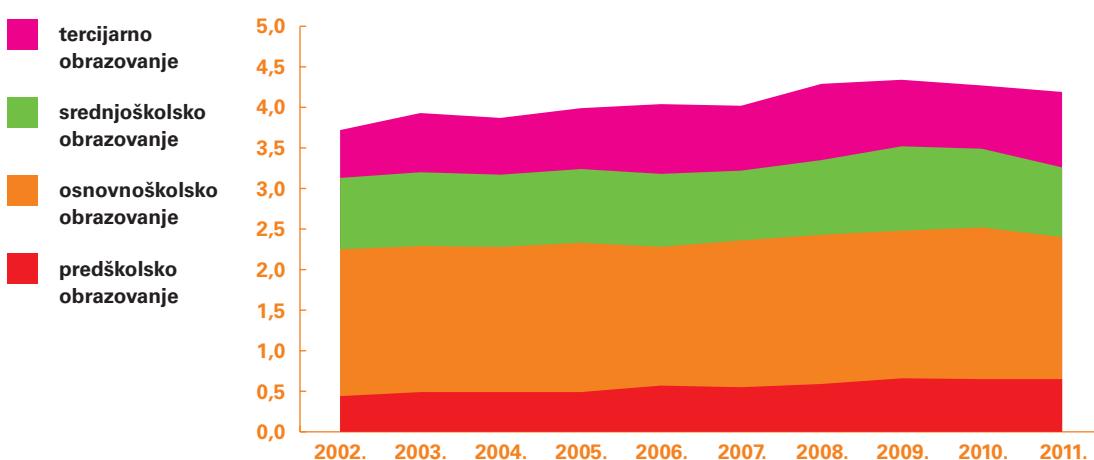
[43] Ministarstvo financija (2014.), *Državni proračun za 2014. godinu*, <http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2013-godina> (10.5.2014.).

[44] Ministarstvo financija (2014.), *Državni proračun za 2014. godinu*, <http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2014-godina> (10.5.2014.).

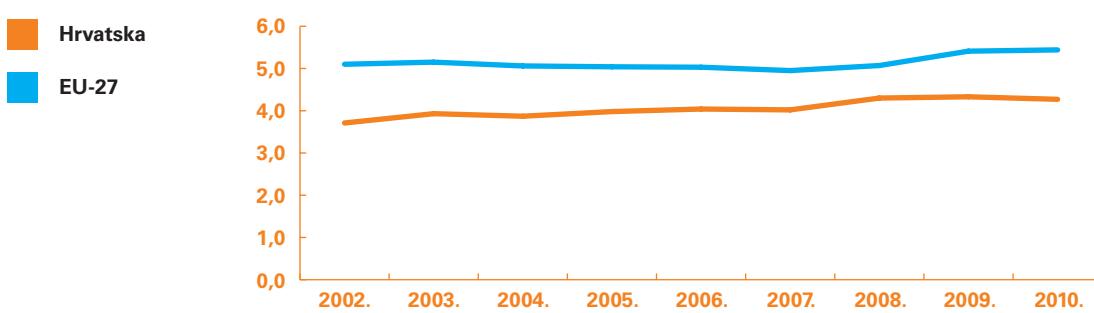
Ulaganja u obrazovanje

Na slici 3 prikazana su ukupna javna ulaganja (državna i lokalna) u pojedine razine obrazovanja u Hrvatskoj. Unatrag deset godina ulaganja su se nešto povećala na razini tercijarnog i predškolskog obrazovanja, dok su za osnovnoškolsko i srednjoškolsko podjednaka. Ukupno povećanje ulaganja u obrazovanje u zadnjih deset godina jest oko 0,5 % BDP-a, a za 2011. iznosilo je 4,2 % BDP-a. Javna ulaganja najveća su u području osnovnoškolskoga obrazovanja koje je najdulje i traje 8 godina, od sedme do petnaeste godine života. Osmogodišnje osnovno školovanje u Republici Hrvatskoj regulirano je Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi.^[45]

Slika 3. Kretanje javnih izdavanja za obrazovanje u RH izraženih kao % BDP-a^[46]

Slika 4. Ukupna javna ulaganja u obrazovanje tijekom 9 godina (2002.-2010.) kao postotak BDP-a (EUROSTAT^[47])

[45] *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*, Narodne novine 87/08.

[46] Izračun autora prema podacima baza podataka Eurostata, European Commission, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database (15.5.2014.).

[47] Izračun autora prema podacima baza podataka Eurostata, European Commission, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database (15.5.2014.).

U odnosu na zemlje EU-27,^[48] kao što je prikazano na slici 4, Hrvatska za obrazovanje izdvaja oko 1 % manje. Iako je Hrvatska napredovala u odnosu na 2002. godinu, kada su javna izdavanja za obrazovanje bila manja od 4 % BDP-a, i u EU-27 se tijekom posljednjih desetak godina počelo više ulagati u obrazovanje, pa se razlika u odnosu na Hrvatsku nije promijenila. Iz prethodnih prikaza vidljivo je da je potrebno povećanje investiranja u obrazovanje od otprilike 1 % BDP-a da bismo sustigli projekat EU. Budući da je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta krovna institucija zadužena za financiranje obrazovanja u Hrvatskoj, mogli bismo očekivati da će se njezin budžet, u skladu s potrebotom za većim ulaganjem u obrazovanje, u idućih nekoliko godina povećavati. U *Planu 21* sadašnje Vlade Kukuriku koalicija^[49] jasno je obećala da će izdvajati više za obrazovanje i znanost kako bi se dostigao projekat u EU. Međutim, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta u 2013. doživjelo je najveće smanjenje proračunskih izdataka u svojoj povijesti, a i u usporedbi s drugim ministarstvima.^[50] Proračun za MZOS u 2011. godini iznosi 11,906 milijardi kuna,^[51] u rebalansu 2012. 11,963 milijardi kuna,^[52] a u 2013. iznosi 11,3 milijardi kuna, i neznatno je povećan u rebalansu. U 2014. proračun iznosi 11,936 kn, pri čemu, naravno, ne možemo uračunati moguće nove rebalanse. Prema projekciji Matice hrvatskih sindikata (tablica 4), udio sredstava koja će se izdvajati za obrazovanje u BDP-u u iduće dvije godine, bit će sve manja.^[53] Najveća smanjenja proračuna MZOS-a u 2013. odnose se na smanjenje rashoda za zaposlene u osnovnoškolskom (388 mil.) i srednjoškolskom obrazovanju (300 mil.). Smanjenja rashoda postoje i u višem i visokom obrazovanju, a smanjena su i sredstva za znanstvene projekte.

Tablica 4. Proračun MZOS-a i usporedba s BDP-om^[54]

Godina	BDP (nominalni)	MZOS (mil. kn)	Aps. promjena	% BDP
2008.	343.412	11.953		3,48
2009.	328.672	11.979	26	3,64
2010.	326.980	11.681	-298	3,57
2011.	333.956	11.906	225	3,57
2012.	338.136	11.963	437	3,54
2013.	351.800	11.297	-666	3,21
2014.*	369.988	11.269	-28	3,05
2015.*	391.421	11.534	265	2,95

* projekcije za 2014. i 2015.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta u 2014. godini ima proračun od približno 12 milijardi kuna,^[55] što je gotovo 8 % ukupnog državnog proračuna. Ta su sredstva raspodijeljena na nekoliko osnovnih stavki, od kojih aktivnosti vezane uz Ministarstvo uzimaju 70 %, a sljedeća najveća stavka s 2,8 mil. kuna ili 24 % budžeta jesu sveučilišta i veleučilišta u Republici Hrvatskoj. Javni instituti, agencije i ostale javne znanstvene ustanove zajedno troše oko 6 % budžeta.

[48] Izračun autora prema podacima baza podataka Eurostata, European Commission, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database (15.5.2014.).

[49] Kukuriku koalicija (2011.) *Plan 21*, <http://www.kukuriku.org/files/plan21.pdf> (15.5.2014.).

[50] Ministarstvo finančnoga (2013.), *Državni proračun za 2013. godinu*, <http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2013-godina> (10.5.2014.).

[51] Ministarstvo finančnoga (2013.), *Državni proračun za 2013. godinu*, <http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2013-godina> (10.5.2014.).

[52] Ministarstvo finančnoga (2013.), *Državni proračun za 2013. godinu*, <http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2013-godina> (10.5.2014.).

[53] Škvorc, A. (2013.), *Analiza državnog proračuna za 2013. i projekcija za 2014. i 2015.*, Zagreb: Matica hrvatskih sindikata, http://www.nsz.hr/wp-content/uploads/2013/01/analiza_drzavnog_proracuna_za_2013_i_projekcija_za_2014_i_2015_0.pdf (15.5.2014.).

[54] Škvorc, A. (2013.), *Analiza državnog proračuna za 2013. i projekcija za 2014. i 2015.*, Zagreb: Matica hrvatskih sindikata, http://www.nsz.hr/wp-content/uploads/2013/01/analiza_drzavnog_proracuna_za_2013_i_projekcija_za_2014_i_2015_0.pdf (15.5.2014.).

[55] Ministarstvo finančnoga (2014.), *Državni proračun za 2014. godinu*, <http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2014-godina> (10.5.2014.).

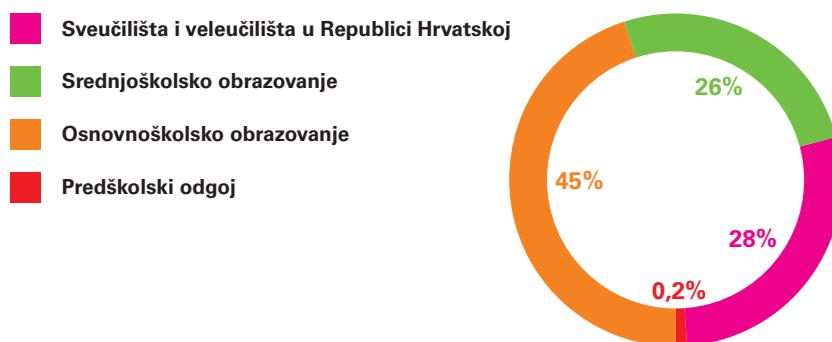
- [56] Pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe, Narodne novine 63/08.
- [57] Prijedlog pravobraniteljice za djecu u 2013. godini bio je da se odredi način financiranja predškole koji će osigurati jednakе uvjete izvođenja tog programa za svu djecu. Naime, program predškole finansirao se iz sredstava jedinica lokalne i područne samouprave. Prijedlog je djełomično prihvaćen, tj. propisano je da se dio sredstava osigurava u državnom proračunu, ali i dalje nije jasno kako će se podmiriti ostatak troškova, pa je upitna izvedivost toga programa.
- [58] Ministarstvo finacija (2014.), *Državni proračun za 2014. godinu*, <http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2014-godina> (10.5.2014.).

Poslovno-inovacijska agencija i Državni zavod za intelektualno vlasništvo zanemarivi su u ukupnom budžetu. U kategoriju *Ministarstvo* spada obrazovanje, znanost i tehnološki razvoj i kultura, religija i sport.

Budući da nas u ovom pregledu posebno zanima obrazovanje, izdvojili smo ulaganja u različite razine obrazovanja iz stavke *Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta* i skupno ih prikazali zajedno s kategorijom *Sveučilišta i veleučilišta u Republici Hrvatskoj* (što su zapravo izdvajanja za više i visoko obrazovanje) (slika 5).

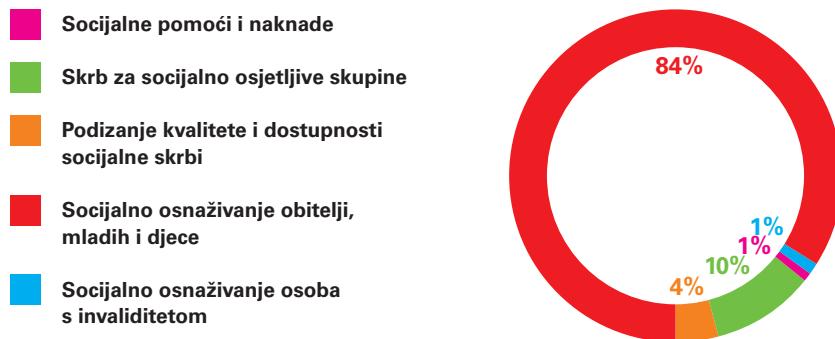
Najveći dio svog proračuna Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta ulaže u obrazovanje: gotovo 10 milijardi kuna, pri čemu čak 45 % iznosa namijenjenog za obrazovanje otpada na osnovnoškolsko obrazovanje, 28 % na sveučilišta i veleučilišta, 26 % na srednjoškolsko obrazovanje, ali samo 0,2 % na predškolski odgoj (jer se prema Zakonu o predškolskom odgoju i naobrazbi^[56] djelatnost predškolskog odgoja financira pretežito sredstvima proračuna lokalne samouprave te sudjelovanjem roditelja u cijeni programa predškolskog odgoja u koji su uključena njihova djeca). Državni proračun sufinancira samo određene programe u predškolskom odgoju (dio programa predškole, posebni programi za djecu s teškoćama u razvoju, za nacionalne manjine i za darovitu djecu).^[57]

Slika 5. Raspodjela budžeta od 9.802.535.813 kn koje Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta predviđa za direktno ulaganje u različite razine obrazovanja (2014.)

Pored navedenih stavki koje su izravno vezane uz odgoj i obrazovanje djece i mladih, Ministarstvo ulaže i u posebne projekte vezane uz mlade, a u sklopu proračunske stavke *Agencije i javne ustanove u obrazovanju i sportu*. Ovdje možemo izdvojiti Agenciju za odgoj i obrazovanje, s budžetom od 35 milijuna kuna, Agenciju za znanost i visoko obrazovanje s 20 milijuna kuna i Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja s 43 milijuna kuna,^[58] koje se dominantno bave unapređivanjem obrazovnog sustava. Za obrazovanje djece pripadnika nacionalnih manjina iz državnog proračuna izdvaja se oko 5,5 milijuna kuna, a za učenike s posebnim potrebama nešto manje od 1,5 milijuna kuna.

Slika 6. Raspodjela budžeta od 3.179.401.026 kn predviđenog za rad Ministarstva socijalne politike i mladih (2014.)

Ulaganja u socijalnu politiku i mlade

Ministarstvo socijalne politike i mladih velikim dijelom svojih aktivnosti i programa zaduženo za brigu o djeci i mladima. To je ministarstvo u 2014. godini imalo proračun od 6,2 milijardi kuna, koji je nakon rebalansa smanjen za 23 milijuna kuna (cca. 0,4 %), dok je državni proračun povećan za 500 milijuna kuna.^[59] Udio u državnom proračunu iznosi 4 %. Najveći dio smanjenja odnosio se na stavku socijalnih pomoći i naknada, gdje je smanjen iznos zajamčene minimalne naknade za 20 milijuna kuna. Za oko 1,3 milijuna kuna smanjeni su budžeti centara za socijalnu skrb i skrb o osobama s tjelesnim, intelektualnim ili osjetilnim oštećenjem, dok je za 200.000 kuna smanjen proračun za skrb o djeci i mlađeži s poremećajima u ponašanju, a za 300.000 kuna proračun za skrb za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi i skrb o osobama s mentalnim oštećenjem. Ministarstvo socijalne politike i mladih svoj budžet raspoređuje na dva približno jednaka dijela, od kojih je prvi primarno vezan uz projekte Ministarstva (49 %), a drugi je predviđen za korisnike (51 %).

Unutar budžeta predviđenog za Ministarstvo (slika 6) najveća stavka su programi za socijalno osnaživanje obitelji, mladih i djece, s budžetom od 2,7 milijardi kuna (84 %), od čega najviše odlazi na dječje doplatke (1,5 mlrd.), dodatni porodiljni dopust i opremu za dijete (1,1 mlrd.), dok ni jedna druga stavka ne prelazi 10 milijuna kuna.

Stavka Skrb za socijalno osjetljive skupine, s budžetom od 300 milijuna kuna, uključuje skrb za djecu, mlađež i starije osobe preko potpora udrugama u socijalnoj skrbi, izvaninstitucionalne usluge i razvoj volonterskoga. Podizanju kvalitete i dostupnosti socijalne skrbi pripada budžet od 130 milijuna kuna za unapređivanje sustava socijalne skrbi. Ostale dvije stavke oduzimaju tek po 1 % budžeta, a uključuju socijalno osnaživanje osoba s invaliditetom (42 mil.) i socijalne pomoći, tj. naknadu štete bivšim političkim zatvorenicima (25,5 mil.).

Unutar budžeta predviđenog za proračunske korisnike Ministarstva najveći dio odlazi na socijalne pomoći i naknade (2,1 mlrd.), a od toga

[59] Ministarstvo financija (2014.), Državni proračun za 2014. godinu, <http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2014-godina> (10.5.2014.).

najviše (770 mil.) na zajamčenu minimalnu naknadu, 423 milijuna na doplatak za pomoć i njegu, 341 milijun kuna za osobnu invalidninu, 167 milijuna za naknadu za smještaj u udomiteljskoj obitelji, 136 milijuna za pravo na status roditelja-njegovatelja, dok su ostale stavke manje. Skrb za socijalno osjetljive skupine dobiva budžet od 860 milijuna kuna koje raspoređuje na skrb o osobama s tjelesnim, intelektualnim ili osjetilnim oštećenjem (281 mil.), osobama s mentalnim oštećenjem (172 mil.), centre za socijalnu skrb (235 mil.), skrb za djecu bez odgovarajuće skrbi (86 mil.) i za djecu s poremećajima u ponašanju (72 mil.) te druge korisnike. I u okviru budžeta predviđenog za proračunske korisnike nalazimo stavku *podizanje kvalitete socijalne skrbi*, s budžetom od 32 milijuna kuna, koji se pretežito troši na ulaganja u opremu i infrastrukturu različitih ustanova za socijalnu skrb te za hitne intervencije u sustavu socijalne skrbi.

Iz tablice 5 vidljivo je da Ministarstvo najveći dio sredstava ulaže u doplatak za djecu i dodatni porodiljni dopust te opremu za novorođenčad. Ukupna sredstva namijenjena djeci iznose 3,6 milijardi kuna, što je više od 50 % budžeta Ministarstva. Uz to treba naglasiti da i mnoge druge, ovdje nenavedene stavke barem djelomično uključuju povećanje dobrobiti djece (npr. zajamčena minimalna naknada, ulaganje u centre i ustanove, ulaganje u kvalitetu i dostupnost socijalne skrbi).

[60] Ministarstvo finacija (2014.), *Državni proračun za 2014. godinu*, <http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2014-godina> (10.5.2014.).

Tablica 5. Stavke Ministarstva socijalne politike i mladih koje su direktno vezane uz djecu (2014.)^[60]

Skrb za djecu, mlađež i odrasle osobe - drugi osnivači	24,682.236
Uvođenje baze statističkih podataka o nasilju u obitelji	100.000
PI jačanje institucionalnih kapaciteta u sustavu socijalne skrbi radi poboljšanja ciljanja socijalnih naknada i smanjenja siromaštva	7,800.000
Politika za mlade	8,788.617
Provedba mjera obiteljske i populacijske politike	725.900
Doplatak za djecu	1.539,350.000
Dodatni porodiljni dopust i oprema za novorođeno dijete	1.107,000.000
Unapređenje zaštite žrtava nasilja u obitelji	2,148.500
Zaklada "Hrvatska za djecu"	7,634.741
Prevencija nasilja nad djecom i mladima te među njima	3,272.574
IPA2009 fpprac-unapređenje kapaciteta stručnjaka za zaštitu prava i interesa djece i mlađeži smještene u domovima za djecu i mlađe s poremećajima u ponašanju	470.556
IPA 2010 fpprac-unapređenje udomiteljstva za djecu i mlađe u Republici Hrvatskoj	324.792
Odobravanje financijske potpore za programe i projekte usmjerenе djeci s teškoćama i odraslim osobama s invaliditetom	41,919.041
Naknada za smještaj u udomiteljsku obitelj	167,000.000
Osobna naknada udomitelju	25,800.000
Pravo na status roditelja-njegovatelja	136,200.000
Pravo na privremeno uzdržavanje djece	31,800.000
Skrb za djecu i mlađe s poremećajima u ponašanju	72,713.993
Skrb za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi	85,639.111
Ukupno	3.600,320.061

Ulaganja u zdravlje djece i mladih

Ministarstvo zdravljia u 2014. godini ima proračun nešto manji od 24 milijardi kuna (u rebalansu je povećan za 2,4 mIrd.), što iznosi 15,3 % ukupnog državnog proračuna. Ministarstvo zdravljia svoj budžet razdvaja na dvije osnovne stavke: zaštitu zdravljia, s budžetom od 772 milijuna kuna, i Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, s budžetom od 23,1 milijardi kuna^[61] (tablica 6).

Tablica 6. Prikaz osnovnih stavki u proračunu Ministarstva zdravljia za 2014. godinu (nakon rebalansa)

ZAŠTITA ZDRAVLJA	722,389.443
Zaštita, očuvanje i unapređenje zdravlja	124,007.150
Investicije u zdravstvenu infrastrukturu	462,552.317
Sanitarna inspekcija	10,558.400
Upravljanje u sustavu zdravlja	117,503.976
Zaštita zdravlja i sigurnost radnika	7,767.600
HRVATSKI ZAVOD ZA ZDRAVSTVENO OSIGURANJE	23.138.395.532
Sigurnost građana i prava na zdravstvene usluge	23.138.395.532

Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje izdvaja sredstva za obveznu (16 mIrd.) i dopunska zdravstvenu zaštitu (1,3 mIrd.), naknade za bolovanja (800 mil.) i redovni porodiljni dopust (800 mil.) te naknade za bolovanja i isplate osiguranicima (237 mil.), zdravstvenu zaštitu na radu (108 mil.), naknade braniteljima (22 mil.) i ostale isplate (195 mil.). Iz ovog fonda financira se i pripravnički staž za zdravstvene djelatnike (87 mil.) i specijalizacije (35 mil.). Proračun uključuje i sanaciju zdravstva iz ranijih godina (3,2 mIrd.) te rashode za nabavu nefinancijske imovine (34 mil.). Najveći dio troškova zaštite zdravlja usmjeren je na investicije u zdravstvenu infrastrukturu (462,5 mil.), različite programe zaštite, očuvanja i unapređenja zdravlja (124 mil.) te upravljanje u sustavu zdravstva (117 mil.). Dodatnih 10,5 milijuna kuna ulaze se u sanitarnu inspekciiju, a 7,7 milijuna kuna u zaštitu zdravlja i sigurnost radnika.

Detaljnijim uvidom u proračun Ministarstva zdravljia nije moguće izolirati stavke koje se odnose na zaštitu i zdravlje djece i mladih. Jedina stavka u proračunu 2014. direktno povezana s djecom i obitelji jest naknada za redovan porodiljni dopust (koje su s 900 mil. u rebalansu smanjene na 800 mil., a iznosile su 900 mil. u 2013.). Godine 2013. u proračunu Ministarstva postojala je stavka *Programi vezani za zdravstvenu zaštitu djece i mlađeži*, s budžetom od 900.000 kuna, dok ona u proračunu za 2014. ne postoji. Prevencija i liječenje ovisnosti (koji se dobrijem dijelom tiču mlađe populacije), za koje je prošle godine Ministarstvo izdvajalo oko 18 milijuna kuna, u ovogodišnjem proračunu smanjeno je na 12 milijuna kuna. Izdvojilo se 39,4 milijuna kuna za medicinski

[61] Ministarstvo finacija (2014.), Državni proračun za 2014. godinu, <http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2014-godina> (10.5.2014.).

potpomognutu oplodnju, a tu stavku ne nalazimo kao zasebnu stavku u proračunu za 2014. godinu. U ovogodišnjem proračunu, osim već navedenog izdvajanja za porodiljne dopuste, ne nalazimo ni jednu stavku koja bi potpuno ili barem većim dijelom bila orientirana na zaštitu zdravlja djece. Naravno, različite opće usluge i ulaganja u institucije djelomično pokrivaju i dječje potrebe i dječje odjele i bolnice (npr. ulaganja u bolnice, ulaganja u Hrvatski zavod za javno zdravstvo, unapređenje transfuzijske djelatnosti, prevencija malignih bolesti i dr.), ali ne postoje transparentni podaci o namjenskim ulaganjima u programe ili ustanove koje bi se brinule o zdravlju djece.

Budući da bi dječji odjeli i bolnice trebali biti odvojeni od onih za odrasle - jer je djeci često potrebna različita oprema i lijekovi - liječnici se posebno specijaliziraju za pedijatriju, a djeca obolijevaju od dobro karakterističnih bolesti, neobično je da se fondovi za liječenje djece, na razini Ministarstva, ne prikazuju zasebno. Također, klinike i odjele za liječenje djece trebalo bi pristupom i uvjetima prilagoditi njima, kako bi se ona, kao i njihovi roditelji, osjećala dobrodošlima i zbrinutima, te bi i finansijska podrška za provođenje tih mjera trebala biti istaknuta u proračunu Ministarstva zdravlja. Štoviše, redovite kontrole (npr. sistematski pregledi), preventivne mjere (npr. cijepljenja i docjepljivanja, anatomske ulošci, stomatološki zahvati) i zdravstveno obrazovanje^[62] (npr. o hrani, higijeni), trebali bi predstavljati izdvojene stavke u proračunu Ministarstva kako bi odgovorne osobe bile sigurne da se te mjere neselektivno provode.

Proračun Ministarstva zdravlja za 2014. godinu odražava dugogodišnju krizu u zdravstvu s jedne i pokušaj da se ispune zahtjevi EU u obliku prijelaznih instrumenata i IPA programa s druge strane. Iako je budžet Ministarstva prilično visok (>15 % ukupnog državnog proračuna) i premda su u rebalansu sredstva dodatno povećana kako bi se sanirali nepodmireni troškovi prethodnih godina, u proračunu ovog ministarstva ne nalazimo sredstva koja bi bila namijenjena isključivo zaštiti djece. Smatramo da bi bilo korisno, u sklopu proračuna Ministarstva zdravlja, uvesti kategoriju zdravlja djece u kojoj bi, po stawkama, bila pobrojana ulaganja u ustanove i programe namijenjene djeci i mladima. Na internetskim stranicama Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo možemo pronaći posebne odjele koji se bave zdravljem dojenčadi, školske djece i adolescenata, ali iz prikazanih podataka nije jasno na koji se način reguliraju finansijska sredstva za njihovu djelatnost.

[62] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički Ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, http://hzjz.hr/wp-content/uploads/2014/05/Ljetopis_2013_.pdf (15.5.2014.).

Stanje ljudskih prava

Kontekst zaštite prava djece: zakonodavni i institucionalni okvir zaštite ljudskih prava od lipnja 2011. do srpnja 2014.

Dana 1. srpnja 2013. godine Republika Hrvatska pristupila je Europskoj uniji, što, međutim, nije imalo prevelikog utjecaja na zaštitu ljudskih prava. Štoviše, nakon pristupanja Europskoj uniji došlo je do promjene Ustava koja je sporna s gledišta ljudskih prava, odnosno ustavnog načela ravnopravnosti. Naime, temeljem referendumu čije je raspisivanje zatražila građanska inicijativa U ime obitelji, u Ustav je dodana nova odredba kojom je brak definiran kao zajednica muškarca i žene.^[63] Ovaj referendum doveo je do polarizacije društva po pitanju prava seksualnih manjina koja do tada nije bila izražena, odnosno regresije u zaštiti njihovih prava koja se do tada vrlo dobro razvijala. Osim toga, otvorio je šire pitanje mogućnosti ograničavanja prava manjina referendumom, regulacije referendumu^[64] te uloge Ustavnog suda u takvim slučajevima. Naime, nakon ove referendumske inicijative dogodila se još jedna koja je zahtijevala raspisivanje referendumu o uporabi ciriličnog pisma na područjima gdje živi ustavnim zakonom predviđen broj osoba srpske manjine.^[65] Nove odredbe o raspisivanju referendumu dio su nacrtu novih ustavnih promjena.^[66]

Što se tiče ratifikacije glavnih konvencija UN-a o ljudskim pravima, u razdoblju od 2011. do 2014. nije bilo pomaka. Hrvatska, naime, još nije ratificirala Međunarodnu konvenciju o zaštiti svih osoba od prisilnih nestanaka i Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji,^[67] a i dalje se razmatra ratifikacija Fakultativnog protokola uz Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima. Međutim, u ovom razdoblju ratificirane su dvije važne konvencije u vezi s pravima djece te potpisana Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djece o postupku povodom pritužbe, o čemu će biti govora u dalnjem tekstu, a 22. siječnja 2013. potpisana

[63] Odluka Ustavnog suda u povodu okončanja postupka nadzora nad ustavnošću i zakonitošću provedbe državnog referendumu održanog 1. prosinca 2013., na kojem je čl. 62. Ustava Republike Hrvatske dopunjeno novim st. 2., SuP-O-1/2014 od 14. siječnja 2014. Na referendum, koji je održan 1. prosinca 2013. godine, izašlo je 37,9% birača, od kojih je 947.665 (65,57%) glasovalo "za," a 481.314 (33,51%) "protiv" navedene promjene.

[64] Zbog pristupanja Republike Hrvatske Europskoj uniji ukinuta je odredba o izlaznosti koja je zahtijevala da na referendum izade barem 50% birača, što se i dalje zahtijeva za referendume na lokalnoj razini.

[65] Dana 15. srpnja 2014. Sabor je podnio zahtjev za ocjenu ustavnosti referendumu Ustavnom судu.

[66] Prema nacrtu, Ustav se mijenja na pet područja. Ukida se zastara za teška ubojstva; područna samouprava zamjenjuje se pojmom regionalna samouprava; Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina donosi se po proceduri promjene Ustava, a skraćuju se stanke u zasjedanju Sabora te regulira referendumska procedura.

Tako je u nacrtu smanjen prag potpisa potrebnih za raspisivanje referendumu, s deset posto od ukupnog broja birača na dvjesto tisuća potpisa. Također, ograničit će se teme o kojima se može raspisati referendum, a referendum će biti pravovaljan ako mu pristupi najmanje četrdeset posto upisanih birača, <http://www.evarazdin.hr/u-prvih-deset-mjeseci-promijenjeno-247-zakonskih-propisa-i-akata/> (15.6.2014.).

[67] Posljednja nije ni potpisana.

- [68] <http://www.evarazdin.hr/u-prvih-deset-mjeseci-promijenjeno-247-zakonskih-propisa-i-akata/> (15.6.2014.)
- [69] *Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći*, Narodne novine 143/13.
- [70] Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova (2014.), *Izvješće o radu za 2013.* Zagreb: PRS, str. 75.
- [71] *Zakon o sudovima*, Narodne novine 28/2013.
- [72] Učinkovitost tih lijekova, međutim, upitna je sa stajališta standarda Europskog suda za ljudska prava.
- [73] Zakon još nije objavljen u Narodnim novinama, tako da konačan tekst u vrijeme pisanja (zaključno s 15. srpnja 2014.) nije dostupan autoricama.
- [74] CESI, *Što donosi novi Zakon o radu? Analiza Nacrt-a prijedloga iskaza o procjeni učinaka Nacrt-a prijedloga Zakona o radu*, http://www.cesi.hr/attach/_p/primjedbe_na_nacrt_iskaza_zor-a-2.pdf (15.7.2014.).
- [75] Ženska fronta za radna i socijalna prava bila je izrazito aktivna i uputila je niz amandmana na Zakon. <https://www.facebook.com/zenskafronta>.
- [76] Zakon još nije objavljen u Narodnim novinama.

je i Konvencija o prevenciji i suzbijanju nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja (CAHVIO konvencija). Što se izvještavanja tiče, Hrvatska je 2013. poslala sjedinjeno četvrto i peto izvješće Odboru UN-a za uklanjanje svih oblika diskriminacije žena.

U navedenom razdoblju bilo je dosta zakonodavnih promjena: samo u prvih devet mjeseci nove Vlade promijenjeno je 297 zakonskih propisa i drugih akata.^[68] Mnoge od tih promjena važne su za prava djece, o čemu će biti riječ u zasebnom odjeljku. Ovdje valja spomenuti novi Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, donesen 22. studenog 2013., kojim su postavljeni uvjeti za znatno poboljšanje sustava besplatne pravne pomoći.^[69] Tim je Zakonom proširen krug ovlaštenih osoba te opseg pravnih poslova za koje se može dobiti pravna pomoć, ublažen je imovinski kriterij te su predviđeni iznimni slučajevi u kojima se pravna pomoć može dobiti i ako se ne udovoljava imovinskom kriteriju te je unaprijeđen sustav financiranja pravne pomoći i pojednostavljen postupak. Propust je što pravna pomoć nije osigurana u svim postupcima vezanim uz obiteljsko nasilje, neovisno o imovinskom cenzusu,^[70] a problem predstavljaju i finansijska sredstva za provedbu zakona. Dana 22. veljače 2013. donesen je još jedan novi zakon važan za zaštitu prava na pravično suđenje: *Zakon o sudovima*.^[71] Neke od novina jesu ukidanje apsolutnog sudbenog imuniteta sucima, obveza izvještavanja predsjednika Vrhovnog suda Saboru te uspostava novih pravnih lijekova za zaštitu prava na suđenju u razumnom roku.^[72]

Dana 15. srpnja 2014. donesen je i novi Zakon o radu, nakon godinu i pol dana pregovora sa sindikatima.^[73] Glavne promjene u ovom zakonu tiču se dodatne fleksibilizacije radnog vremena, ali i smanjenja prava radnika, što je bilo predmetom kritike raznih udruga za zaštitu ljudskih prava, posebice prava žena, s obzirom na bojazan da će Zakon imati negativan učinak na ionako nepovoljan položaj žena na tržištu rada.^{[74] [75]} Tako se mijenjaju odredbe koje se tiču rada na određeno vrijeme (a riječ je o ugovorima koji se većinom odnose na žene) tako što se vremensko ograničenje od tri godine ne odnosi na prvi takav ugovor, potiče se rad preko agencija za zapošljavanje, uvodi se mogućnost preraspodjele rada, povećava se broj radnih sati tjedno kod prekovremenog i preraspodijeljenog rada do 50 odnosno 60 sati. Smanjuju se i otkazni rokovi, kao i najveći iznos naknade štete kod sudskog raskida ugovora o radu. Nadalje, više se ne zabranjuje noćni rad trudnica i žena koje su rodile, što ima negativne posljedice ne samo na žene nego i na djecu. Odredbe u odnosu na rad maloljetnika nisu pretrpjeli veće izmjene: zabranjen je rad maloljetnika mlađih od 15 ili onih koji su u sustavu osnovnog školstva, zabranjen je, osim iznimno, noćni i prekovremeni rad maloljetnika, prava na odmor određena su u duljem trajanju ili u odnosu na kraće radno vrijeme u usporedbi s punoljetnim radnicima.

Isti dan kad je donesen Zakon o radu donesen je i Zakon o registriranom partnerstvu istospolnih osoba^[76] kojim se uređuje životno partnerstvo, načela, sklapanje i prestanak životnog partnerstva, postupci nadležnih tijela u svezi sa sklapanjem i prestankom životnog partnerstva, vođenje registra o životnom partnerstvu te pravni učinci životnog partnerstva.

Registrirano partnerstvo pravna je institucija analogna braku, osim što se registriranim partnerima ne omogućuje posvojenje djece.^[77] No, životni partner ima pravo ostvarivati roditeljsku skrb o djetetu zajedno s roditeljima ili umjesto roditelja, a roditelj(i) djeteta mogu privremeno povjeriti ostvarivanje roditeljske skrbi životnom partneru.

Nadalje, u slučaju prestanka partnerstva životni partner i dijete s kojim je dulje živio i ostvario emocionalnu vezu imaju pravo ostvarivanja osobnih odnosa s djetetom. Dijete također ima pravo na uzdržavanje od strane bivšeg životnog partnera roditelja, u skladu s propisima koji reguliraju uzdržavanje između mačehe/očuha i djeteta. Zakon također predviđa mogućnost da u određenim slučajevima životni partner koji nije biološki roditelj djeteta s kojim je živio postane njegov skrbnik (tzv. partner skrbnik), što ima iste učinke kao biološka veza. S obzirom na to da ostvarivanje roditeljske skrbi u istospolnim obiteljima do ovog zakona uopće nije bilo regulirano te je postojala pravna nesigurnost koja je imala nepovoljan učinak na djecu koja žive u istospolnim obiteljima, ove odredbe, i zakon uopće, predstavljaju napredak u pitanju ljudskih prava (djece), iako bi načelo ravnopravnosti zahtijevalo potpuno izjednačivanje ovih zajednica s heteroseksualnim.

Što se tiče programskih dokumenata za zaštitu ljudskih prava, u travnju 2013. donesen je i novi Nacionalni program zaštite i promocije ljudskih prava za razdoblje od 2013. do 2016. godine. Njegova prioritetna područja ostaju gotovo nepromijenjena u odnosu na stari te uključuju djecu i mlade, s time da su u ovom programu prvi put beskućnici prepoznati kao izrazito ranjiva populacija. Za razliku od starog, ovaj program osim nositelja i rokova provedbe mjera navodi i izvore financiranja pojedinih mjera te pokazatelje provedbe, što je pozitivan pomak.

Osim ovog strateškog dokumenta, u relevantnom vremenskom razdoblju donesena je i Nacionalna strategija za uključivanje Roma za razdoblje od 2013. do 2020. godine te Akcijski plan za provedbu Strategije za razdoblje od 2013. do 2015., kao i Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti (2014.-2020.). Donesen je i novi Plan za suzbijanje trgovine ljudima za razdoblje od 2012. do 2015. te Akcijski plan za uklanjanje prepreka za ostvarivanje prava u području integracije stranaca, za razdoblje od 2013. do 2015. godine.

U navedenom vremenskom razdoblju došlo je i do određenih promjena na institucionalnom planu. Spojeni su Ured za ljudska prava i Ured za prava nacionalnih manjina.^[78] Nadalje, Centar za ljudska prava pripojen je Uredu pučkog pravobranitelja.^[79] Od pripajanja svih posebnih pravobraniteljica Uredu pučke pravobraniteljice, čemu su se protivile sve tri posebne pravobraniteljice i udruge za zaštitu ljudskih prava, na kraju se odustalo.

[77] Novi Obiteljski zakon dopušta izvanbračnim partnerima posvojenje djece, a kako se odredbe zakona moraju tumačiti u duhu standarda Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava, država neće moći isključiti kao potencijalne posvojitelje istospolne partnere.

[78] Zakon o Vladi, Narodne novine 150/11.

[79] Zakon o pučkom pravobranitelju, Narodne novine 76/2012.

- [80] Narodne novine 11/2012 (međunarodni ugovori).
- [81] Narodne novine 13/2013 (međunarodni ugovori).
- [82] Pitanja se odnose na proračunska davanja za aktivnosti važne za prava djece; razloge nefunkcionalnosti Vijeća za djecu; aktivnosti za prevenciju i borbu protiv obiteljskog nasilja; ranu udaju Romkinja; novine Zakona o socijalnoj skrbi i njegova utjecaja na dječja prava; aktivnosti vezane uz deinstitucionalizaciju djece s posebnim potrebama (posebice stanje u ustanovama za djecu s mentalnim poteškoćama); obrazovanje za toleranciju te probleme odvojenih razreda; trgovinu ljudima; aktivnosti vezane uz korištenje prava na slobodno vrijeme i zabavu; redukciju konzumacije alkohola; kriterije za deportaciju djece tražitelja azila i azilanata; propuste da se daju podaci o primjeni Fakultativnog protokola o prodaji djece, prostituciji djece i dječjoj pornografiji. Većina tih pitanja bila su već i predmetom kritike Odbora u Zaključnim komentarima na drugo izvješće 2004. godine. Osim toga, Odbor je zatražio da država dostavi najnovije podatke o zakonodavnom, političkom i institucionalnom okviru (novi zakoni, politike, institucije) te određene statističke podatke vezane uz proračunska davanja za djecu, kazneno pravosuđe u pogledu zaštite djece, djecu s posebnim potrebama, djecu lišenu roditeljske skrbi. *List of issues in relation to the combined third and fourth period reports of Croatia* (Lista pitanja u vezi s objedinjenim trećim i četvrtim periodičkim izvješćem Hrvatske), CRC/C/HRV/Q/3-4.
- [83] *Zakon o socijalnoj skrbi*, Narodne novine 157/2013.
- [84] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD, str. 181. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>
- [85] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD, str. 181. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>
- [86] http://www.poslovni.hr/hrvatska/opacic-novi-zakon-o-socijalnoj-skrbi-mnogi-progresno-tumace-263988?gclid=CjgKEAjwn-WcBRD61NHM-uqDrm4SJADrP4tPEq65VmV56BIGqRGFfJzayTbJvVVumz5KqQLhxRMDi_D_BwE (15.6.2014.)
- [87] *Obiteljski zakon*, Narodne novine 75/2014.

Prava djece

Politički, zakonodavni i institucionalni okvir

Republika Hrvatska u razmatranom je razdoblju ratificirala dvije važne konvencije za zaštitu prava djece: Konvenciju Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja^[80] te Hašku konvenciju o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem.^[81] Osim toga, potpisala je Fakultativan protokol uz Konvenciju o pravima djece o postupku povodom pritužbe, što su pozitivni pomaci. Još je u prosincu 2010. hrvatska vlada poslala treće i četvrto objedinjeno izvješće Odboru za prava djece. Taj je Odbor, oslanjajući se, među ostalim, i na alternativno izvješće Koordinacije udruga za djecu, 18. veljače 2014. donio listu pitanja na koja Hrvatska treba odgovoriti do 15. lipnja 2014.^[82] Međutim, na dan 15. srpnja 2014. odgovori nisu javno objavljeni.

Što se tiče zakonodavnih promjena od lipnja 2011. do srpnja 2014. doneseni su, među ostalim, sljedeći zakoni koji su relevantni za prava djece: Zakon o socijalnoj skrbi, Obiteljski zakon, Zakon o udomiteljstvu, Zakon o dadiljama, Kazneni zakon, Zakon o sudovima za mladež, Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje. Novim Zakonom o socijalnoj skrbi^[83] predviđene su sljedeće kategorije djeteta korisnika: dijete bez nadzora, pratnje ili roditeljske skrbi, dijete žrtva nasilja, dijete s teškoćama u razvoju ili problemima u ponašanju. Korisnici su i trudnica ili roditelj s djetetom do godine dana života te obitelji u kojima su poremećeni odnosi. Prijedlog pravobraniteljice za djecu da prava iz sustava socijalne skrbi imaju i djeca bez državljanstva i djeca stranaca sa stalnim ili privremenim boravkom u Hrvatskoj, a u skladu s čl. 26. Konvencije o pravima djece, nije prihvaćen, kao što nije prihvaćen ni njezin prijedlog da se pravo na status roditelja njegovatelja ne ograničava u odnosu na vrijeme koje dijete provodi u obrazovnoj ustanovi.^[84] Najveća novina Zakona je to što predviđa novu naknadu - zajamčenu minimalnu, koja je u 2014. godini za samca iznosila 800,00 kn, što je povećanje u odnosu na prijašnju pomoć za uzdržavanje. Međutim, uvedena su ograničenja u pogledu najveće visine te naknade (minimalna bruto plaća) i duljine korištenja (dvije godine), na što je primjedbe iznijela pravobraniteljica za djecu koja je zahtjevala i povećanje postotka za dijete.^[85] Osim toga, Zakon donosi i nove odredbe o povratu isplaćenih iznosa, a različita su tumačenja kad je povrat moguć i kad i na koju nekretninu se zabilježba upisuje.^[86]

Novim Obiteljskim zakonom^[87] mijenjaju se i nadopunjuju instituti: razvoda, imovinskih odnosa bračnih drugova, odnosi roditelja i djece, pravni položaj djeteta, roditeljska skrb, susreti i druženje s djetetom, mjere za zaštitu osobnih prava i interesa djeteta, posvojenje, skrbništvo, a uvode se organizacijske, strukturne i proceduralne promjene. Mnoge od tih odredbi umnogome poboljšavaju sustav zaštite djece. Djetetu se daje ograničena poslovna sposobnost te pravo sudjelovanja u postupcima koji ih se tiču, uspostavlja se institut posebnog skrbitnika za zastupanje djeteta, ostvarivanje osobnih odnosa djeteta i drugih (roditelja i bliskih osoba) postaje zaseban institut, uvodi se institut obiteljskog

doma u kojem dijete može ostati živjeti i nakon razvoda roditelja, detaljnije su regulirane mjere za zaštitu prava i dobrobiti djece te su postavljeni rokovi u skladu s idejom da je izdvajanje djeteta iz obitelji krajnja mjera, poboljšan je sustav posvojenja, pojednostavljen postupak za uzdržavanje maloljetnog djeteta, uvedeni su instituti obveznog savjetovanja i obiteljske medijacije, ustanovljeni su obiteljski odjeli pri sudovima i pojednostavljeni postupci. Međutim, većinu tih načelno pozitivnih novina kritizirali su stručnjaci, uključujući pravobraniteljicu za djecu, zbog nedorečenosti, međusobne neusklađenosti i potencijalnih problema s provedbom.^[88] Tako je pravobraniteljica za djecu upozorila na potrebu jasnijeg preciziranja odredbe o ograničenoj poslovnoj sposobnosti djeteta u pogledu preuzimanja obveza, primijetila da ne bi trebalo odrediti dobnu granicu (od 14 godina) za procesnu sposobnost djeteta te da sudjelovanje djeteta u postupku ne bi smjelo biti obvezno, da su rokovi za trajanje određenih mjer zaštite djece te posljedice prekoračenja rokova suviše nefleksibilni i mogu rezultirati vraćanjem djeteta u situaciju zlostavljanja, da neodazivanje na obiteljsku medijaciju ne bi trebalo biti razlogom ograničavanja mogućnosti razvoda braka, da su umjesto obiteljskih odjela trebali biti osnovani obiteljski sudovi koji bi trebali biti "ekipirani" i stručnim osobljem.^[89] Nadalje, sporne su i prijelazne i završne odredbe zakona, kao i kratki rokovi prilagodbe, a o čemu se 3. srpnja 2014. očitovao Ustavni sud u Izješću Hrvatskog sabora, temeljem svoje ovlasti praćenja ostvarivanja ustavnosti sukladno čl. 125 Ustava, a povodom zahtjeva za ocjenu ustavnosti Obiteljskog zakona, koji su podnijeli određeni odvjetnici iz Zagreba te udruga B.a.B.e.^[90] Ustavni sud zatražio je od Hrvatskog sabora da odmah uskladi dva članka Obiteljskog zakona koji se odnose na prijelazne i završne odredbe (čl. 562. i čl. 563.) jer je utvrdio da oni, promatrani zajedno, ne udovoljavaju zahtjevu vladavine prava, budući da se može tumačiti kako je od 28. lipnja do 1. rujna 2014. na snazi bio i stari i novi Obiteljski zakon. Sud je također utvrdio da sve dok se ne uklone sporni članci, Zakon nije na snazi do 1. rujna 2014., osim odredbi koji se tiču posebnog skrbništva.

S obzirom na to da su iz novog Obiteljskog zakona izostavljene odredbe o privremenom uzdržavanju, 15. srpnja 2014. donesen je novi Zakon o privremenom uzdržavanju.^[91] On uređuje ovo pitanje na sličan način kao i stari Obiteljski zakon, na čije je odredbe pravobraniteljica za djecu upućivala primjedbe u smislu uvjeta za primanje (ako dijete ne prima uzdržavanje više od 3 mjeseca), trajanje (do 3 godine) i visinu (50 % iznosa).^[92]

Radi smanjenja broja korisnika institucijske skrbi i povećanja broja udomiteljskih obitelji, u srpnju 2011. donesen je novi Zakon o udomiteljstvu koji je izmijenjen u srpnju 2012.^[93] Njime se omogućuje kvalitetniji razvoj udomiteljstva, prvi put se uvodi profesionalizacija udomiteljstva za najzahtjevниje potrebe korisnika te se predviđa specijalizacija udomitelja za pojedine vrste korisnika. Preciznije se definiraju prava i odgovornosti udomiteljskih obitelji, kao i odgovornosti zavoda za socijalnu skrb, a pojednostavljen je postupak za davanje, obnovu, privremeno oduzimanje i prestanak dozvole za obavljanje udomiteljstva. Međutim, ostaje neriješeno pitanje mirovinskih prava udomitelja koji ne rade.^[94]

-
- [88] Ministarstvo socijalne politike i mladih, Izvješće o provedenom savjetovanju sa zainteresiranom javnošću o Nacrtu prijedloga Obiteljskog zakona. http://www.mspmr.hr/novosti/vijesti/izvjesce_o_provedenom_savjetovanju_sa_zainteresiranom_javnoscu_o_nacrtu_prijedloga_obiteljskog_zakona.
 - [89] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD, str. 172. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>
 - [90] Ustavni sud RH (2014.), *Izvješće Ustavnog suda Hrvatskog saboru*, U-X-3239/2014., Narodne novine 83/14.
 - [91] Zakon još nije objavljen. Nacrt prijedloga Zakona dostupan je na [javna_rasprava_o_nacrtu_prijedloga_zakona_o_privremenom_uzdrzavanju](#) (15.6.2014.).
 - [92] Zakon još nije objavljen. Nacrt prijedloga Zakona dostupan je na [javna_rasprava_o_nacrtu_prijedloga_zakona_o_privremenom_uzdrzavanju](#) (15.6.2014.).
 - [93] *Zakon o udomiteljstvu*, Narodne novine 90/11 i 78/12.
 - [94] <http://www.iusinfo.hr/dailycontent/Topical.aspx?id=10565> (15.7.2014.)

- [95] *Zakon o dadiljama*, Narodne novine 37/13.
- [96] <http://www.jutarnji.hr/vlada-krenula-ulov-na-dadilje-tko-radi-na-crno-bit-ce-kaznjen-/1180799/> (15.6.2014.)
- [97] *Kazneni zakon*, Narodne novine 125/11 i 144/12. Zakon je donesen 26. listopada 2011., a stupio je na snagu 1. siječnja 2013.
- [98] To je rješenje kritizirala i pravobraniteljica za ravnopravnost spolova (2014.), *Izvješće o radu za 2013.* Zagreb: PRS.
- [99] *Zakon o kaznenom postupku*, Narodne novine 80/11, 142/12, 56/13 i 145/13. Zakon je proglašen 12. srpnja 2011., a stupio je na snagu 1. rujna 2011.
- [100] *Zakon o sudovima za mladež*, Narodne novine 84/11, 143/12 i 148/13.

Nadalje, prvi put u Hrvatskoj zakonom je regulirana djelatnost dadilja. Zakon o dadiljama,^[95] donesen 15. ožujka 2013., uređuje sadržaj i način obavljanja djelatnosti dadilje te uvjete za obavljanje djelatnosti, prava i obveze dadilje i osobe koja obavlja poslove u okviru registrirane djelatnosti dadilje, stručnu sposobljenost i stručno usavršavanje dadilje, nadzor nad primjenom Zakona i druga pitanja bitna za obavljanje djelatnosti dadilje. Osiguranje stručnih i prostornih uvjeta za čuvanje djece kao i mogućnost da jedinice lokalne uprave i samouprave subvencioniraju djelatnosti dadilja pomak je što se tiče prava djece. Međutim, Zakon je teško provediv: osim nedostupnosti edukacije i stručne prakse, zbog reorganizacije centara za socijalnu skrb (odnosno obiteljskih centara) i ureda državne uprave u jedinicama lokalne samouprave, postoje problemi s registracijom obrta, pa tako sada postoje samo tri registrirana obrta.^[96] Nadalje, cijene će se povećati pa ako jedinice lokalne samouprave ne budu spremne subvencionirati usluge, Zakon kao rezultat može imati smanjenje, umjesto povećanja dostupnosti usluga čuvanja djece.

Novi Kazneni zakon^[97] proširoj je kriminalizaciju djela na štetu djeteta. Ta se kaznena djela nalaze u dvije glave – Glavi XVII: Kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja maloljetnika i Glavi XVIII: Kaznena djela protiv braka, obitelji i djece. U skladu s međunarodnim trendovima uvedena su neka nova kaznena djela (na primjer, mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba, iskorištavanje djece za pornografsku predstavu, prisila na sklapanje braka), neka su pak redefinirana (na primjer, spolni odnošaj s djetetom kriminalizira se dvama kaznenim djelima ovisno o tome je li dijete starije od 15 godina, a predviđa se kažnjivost i za otklonjivu zabluđu u pogledu djetetove dobi, dok nema kaznenog djela ako se radi o "vršnjačkim odnosima") ili izmijenjena (na primjer, kazneno djelo povrede dužnosti uzdržavanja koje više ne traži da su poduzete radnje radi izbjegavanja uzdržavanja, kriminalizirano je korištenje seksualnih usluga djeteta ako je osoba znala ili morala znati da se radi o djetetu u kaznenom djelu podvođenja djeteta). Međutim, obiteljsko nasilje više nije kriminalizirano kao posebno kazneno djelo, već je činjenica bliskosti žrtve i počinitelja sada kvalifikatorna okolnost u odnosu na samo određena djela: tjelesna ozljeda – uključujući tešku i osobito tešku, prisila, prijetnja, teška kaznena djela protiv spolne slobode. To je, međutim, problematično jer određene oblike obiteljskog nasilja - primjerice psihičko i ekonomsko - ostavlja izvan kaznene odgovornosti.^[98]

U relevantnom razdoblju (lipanj 2011. - lipanj 2014.) donesene su i četiri izmjene i dopune Zakona o kaznenom postupku.^[99] Kako bi se uskladio s promjenama u kaznenom zakonodavstvu, 8. srpnja 2011. donesen je novi Zakon o sudovima za mladež koji je dva puta izmijenjen i dopunjjen.^[100] Tim se zakonom uređuju odredbe za mlade počinitelje kaznenih djela (maloljetnike i mlade punoljetnike) u materijalnom kaznenom pravu, odredbe o sudovima, o kaznenom postupku i o izvršenju sankcija te propisi o kaznenopravnoj zaštiti djece. Najveće promjene u odnosu na stari zakon tiču se postupnih odredbi. Također je, zbog potreba usklađivanja sa Zakonom o sudovima za mladež i Kaznenim zakonom, 23. studenog 2012. donesen novi Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih

maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje.^[101] Tim su zakonom jasnije propisane nadležnost i ovlasti tijela koja su dužna postupati te njihov odnos prema maloljetnicima u postupku, kao i prava, odgovornosti i obveze samih maloljetnika u skladu s težnjom zakonodavca da se maloljetniku omogući razvoj uz što manje represije i viktimizacije. Tako se, na primjer, prema novom zakonu maloljetnik u načelu smješta s drugim maloljetnicima, a može se obrazovati i izvan institucije, dok se mjera pojačane brige i nadzora izvršava individualno. Međutim, primjedbe pravobraniteljice za djecu vezane uz ograničavanje iznimke smještaja maloljetnika uz odrasle te ograničavanje trajanja mjere izdvajanja odnosno izolacije nisu prihvaćene.^[102]

Konačno, 21. ožujka 2014. donesen je novi Zakon o savjetima mladih.^[103] Potanko je definirana funkcija savjeta mladih, način izbora članova i zamjenika članova savjeta, kao i način suradnje savjeta s predstavničkim tijelom, ali i sa županom, gradonačelnikom odnosno općinskim načelnikom te obveze navedenih tijela prema savjetu. Produžen je mandat članova savjeta s dvije na tri godine; povećana je gornja dobna granica mladih (s 29 na 30 godina); sjednice se održavaju svaka tri mjeseca; povećana je gornja granica broja članova savjeta s 15 na 21; utvrđena je obveza donošenja programa rada savjeta te obveza podnošenja godišnjeg izvješća o radu savjeta mladih.

Osim ovih novih zakona, u relevantnom razdoblju donesene su, među ostalim, i izmjene i dopune sljedećih zakona: Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama, Zakon o predškolskom odgoju i izobrazbi. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama^[104] unaprijeđena su prava posvojitelja, potiče se sudjelovanje očeva u brzi o djeci te su uskladena prava zaposlenih i samozaposlenih roditelja. No, primjedbe pravobraniteljice za djecu u vezi s nejasnoćom kad se koristi obvezni rodiljni dopust za vrijeme korištenja prava po osnovi rođenja prethodnog djeteta te prijenos prava na očeve kad su majke strankinje, nisu prihvaćene.^[105] Zakon o obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi od lipnja 2011. do lipnja 2014. izmijenjen je pet puta.^[106] Izmjenama je poboljšan status djece stranaca jer je zadnjom izmjenom omogućeno obrazovanje i djeci koja nezakonito borave u Hrvatskoj. Međutim, odredbe su i dalje restriktivne jer pravo na obrazovanje nije zajamčeno svoj djeci kojoj je odobren smještaj, neovisno o imigrantskom statusu i vrsti smještaja.^[107] Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o predškolskom odgoju i izobrazbi^[108] poboljšana je zaštita djece od zlostavljanja odredbama o osobama koje se ne mogu zaposliti, odnosno kojima će se zabraniti rad ili otkazati ugovor u slučaju počinjenja određenih kaznenih djela.

Što se tiče *programskih dokumenata*, u pripremi za usvojenje je, u ovom izvještaju već spomenuta, nova Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. godine.^[109] Nacrt Strategije navodi četiri strateška cilja:

1. Unapređivanje sustava i osiguravanje usluga prilagođenih djeci u pet značajnih područja djetetova života, odnosno u sustavu pravosuđa,

[101] *Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje*, Narodne novine 133/2012.

[102] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2012. godinu*, Zagreb: PD, str. 172. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[103] *Zakon o savjetima mladih*, Narodne novine 41/14.

[104] *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama*, Narodne novine 54/2013.

[105] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD, str.174. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.htm>

[106] Narodne novine 90/11, 5/12, 16/12, 86/12 i 94/13.

[107] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD, str. 173. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.htm>

[108] *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o predškolskom odgoju i izobrazbi*, Narodne novine 94/13.

[109] [http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/javna_rasprava_okoncane_rasprave/javna_rasprava_o_nacrnu_prijedloga_nacionalne_strategije_za_prava_djece_u_republici_hrvatskoj_2014_2020_\(15.7.2014.\)](http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/javna_rasprava_okoncane_rasprave/javna_rasprava_o_nacrnu_prijedloga_nacionalne_strategije_za_prava_djece_u_republici_hrvatskoj_2014_2020_(15.7.2014.))

[110] [http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/javna_rasprava/okoncane_rasprave/otvoreno_javno_savjetovanje_sa_zainteresiranim_javnoscu_o_nacrtu_prijedloga_nacionalnog_programa_za_mlade_od_2014_do_2017_godine_\(15.7.2014.\)](http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/javna_rasprava/okoncane_rasprave/otvoreno_javno_savjetovanje_sa_zainteresiranim_javnoscu_o_nacrtu_prijedloga_nacionalnog_programa_za_mlade_od_2014_do_2017_godine_(15.7.2014.))

[111] Coordination of Associations for Children Croatia (2013.), *The Alternative report on the implementation of the Convention on the Rights of the Child and the Concluding Observations of the UN Committee on the Rights of the Child in the Republic of Croatia during the period of 2004-2010*, str. 4.

zdravstva, socijalne skrbi, obrazovanja te u sportu, kulturi i drugim aktivnostima slobodnog vremena.

2. Eliminacija svih oblika nasilja nad djecom.
3. Osiguranje prava djece u ranjivim situacijama.
4. Osiguranje aktivnog sudjelovanja djece.

Za svaki strateški cilj temeljem analize postignuća i poteškoća definirani su prioriteti, konkretni ciljevi te uz njih vezane mјere i nositelji. U izradi je i novi Nacionalni program za mlade za razdoblje od 2014. do 2017.^[110] Cilj tog nacionalnog programa jest unapređenje aktivnosti tijela državne uprave i javnih ustanova koje, svojim djelokrugom i nadležnostima, pridonose zadovoljavanju potreba mladih i podizanju kvalitete njihova života radi njihove optimalne društvene integracije. Nacrt Programa prioritetima smatra sljedećih osam područja: obrazovanje, profesionalno osposobljavanje i usavršavanje u kontekstu cjeloživotnog učenja, zapošljavanje i poduzetništvo, zdravlje i zdravstvenu zaštitu, socijalnu zaštitu i uključivanje, volonterske aktivnosti, aktivno sudjelovanje mladih u društvu i političku participaciju, mlade u europskom i globalnom okruženju, mlade i kulturu. Predviđeno je 48 mјera i 140 zadataka, za čiju je provedbu zaduženo 12 tijela državne uprave. Također, u relevantnom vremenskom razdoblju doneseni su Protokol o postupanju prema djeci odvojenoj od roditelja - stranim državljanima te Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji. Nacionalna strategija zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja, Nacionalni plan protiv seksualnog iskorištavanja djece te Protokol o postupanju u slučaju grubog zanemarivanja dužnosti zbrinjavanja i odgoja djece od roditelja, posvojitelja, skrbnika ili druge osobe još uvijek nisu usvojeni. Nisu objavljeni ni programi prevencije i intervencije u slučajevima svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja te Katalog znanja stručnjaka koji obavljaju poslove zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja.

S dolaskom na vlast nove vlade 2011. (i tzv. Kukuriku koalicije) za pitanja prava djece i mladih postalo je nadležno Ministarstvo socijalne politike i mladih. Nova Vlada uspostavila je 28. kolovoza 2012. i novo Vijeće za djecu, kao svoje savjetodavno tijelo. Vijeće za djecu trajno prati ostvarivanje temeljnog nacionalnog strateškog dokumenta na području zaštite i promicanja prava djece u Republici Hrvatskoj te koordinira i usklađuje rad državnih i ostalih tijela pri ostvarivanju planiranih mјera i aktivnosti. Čine ga potpredsjednik Vlade Republike Hrvatske za područje društvenih djelatnosti i ljudskih prava (predsjednik), predstavnici tijela državne uprave i ureda Vlade Republike Hrvatske, predstavnici znanstvenih i stručnih ustanova te drugih tijela i institucija, tri predstavnika udruga na području zaštite i promicanja prava djece, predstavnik Hrvatskog novinarskog društva koji se bavi područjem zaštite i promicanja prava djece, predstavnik Nacionalnog vijeća učenika i predstavnik djece. Kao i kod prethodnog Vijeća za djecu, problem je što se Vijeće rijetko sastaje te se postavlja pitanje njegove funkcionalnosti i učinkovitosti u obavljanju dodijeljenih mu zadataka. Kao što se upozorava u Alternativnom izvješću koje je podneseno Odboru za prava djece, sustav praćenja i evaluacije aktivnosti usmjerene na prava djece nije funkcionalan, a problem predstavlja i horizontalna i vertikalna suradnja, kao i nedostatak pouzdanih statističkih podataka.^[111]

Prava preživljavanja

Republika Hrvatska ratificiranjem Konvencije o pravima djeteta^[112] obvezala se činiti sve što može kako bi svoj djeci u zemlji osigurala jednako dostupnu kvalitetnu zdravstvenu zaštitu i skrb. Uz to, Republika Hrvatska pristala je do 2015. godine ostvariti osam milenijskih ciljeva razvoja, među kojima su i oni čije ostvarenje ima izravan učinak na zdravlje djece: smanjenje relativnog siromaštva (milenijski cilj 1), smanjenje smrtnosti novorođenčadi i djece (milenijski cilj 4), poboljšanje zdravlja majki (milenijski cilj 5) i borba protiv HIV-a/AIDS-a, tuberkuloze i drugih bolesti.^[113] Republika Hrvatska u idućih deset godina posebnu pozornost u području ostvarenja dječjih prava preživljavanja planira usmjeriti prema poboljšanju mentalnog zdravlja djece, uvjeta boravka djeteta u bolnici, smanjenju problema prekomjerne tjelesne težine kod djece, poboljšanju reproduktivnog zdravlja, prevenciji ovisnosti i palijativnoj skrbi za djecu.^[114]

Zdravlje djece i mladih

Djelatnost zdravstvene zaštite dojenčadi i male djece u 2013. godini provodila su 272 tima koja su skrbila o 404.339 djece, dok je 2011. godine 258 timova skrbilo o 372.747 djece.^{[115] [116]} Možemo zaključiti kako se u promatranom razdoblju s povećanjem broja djece od oko 9 % jednako toliko povećao i broj timova koji o njima skrbe. U prosjeku jedan tim skrbio je o 1445 djece u 2011. godini, što se nije značajnije promijenilo u

[112] UN (1989.), *Konvencija o pravima djeteta*, 1989., <http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/crc.pdf> (28.5.2014.), http://www.unicef.hr/upload/file/300/150215/FILENAME/Konvencija_20o_20pravima_20djedeta.pdf (20.5.2014.).

[113] UNICEF (2007.), *Children and Millennium Developmental Goals. Progress towards a world fit for children* (Djeca i Milenijski ciljevi razvoja. Napredovanje prema svijetu prikladnom za djecu). New York: UNICEF.

[114] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih. www.mspm.hr

[115] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2012.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2011. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 113, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopisi/> (21.5.2014.).

[116] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 110, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopisi/> (21.5.2014.).

2013. kada je jedan tim skrbio o 1487 djece, no broj djece na jedan tim razlikuje se prema županijama (u Gradu Zagrebu, u odnosu na županije, jedan tim skrbio je u prosjeku o 1758 djece, najviše djece po timu u 2013. godini^[117]).^[118] ^[119] Važno je navesti kako Hrvatsko pedijatrijsko društvo smatra da bi na jednog pedijatra trebalo dolaziti maksimalno 800^[120] djece. U Virovitičko-podravskoj i Požeško-slavonskoj županiji bila je samo jedna jedinica privatne pedijatrijske prakse u 2013. godini, a u Virovitičko-podravskoj županiji, jedino u zemlji, nije bilo ni jedne privatne pedijatrijske prakse u zakupu prema podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo.^[121] Prema podacima Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje iz 2014. godine najveći nedostatak timova koji bi skrbili o zdravlju djece predškolske dobi zabilježen je u Vukovarsko-srijemskoj (nedostaje 6 timova), Splitsko-dalmatinskoj (nedostaje 5 timova) i Krapinsko-zagorskoj županiji (nedostaje 5 timova).^[122] U 2011. godini 13,6 % djece predškolske dobi, najčešće u ruralnim područjima i na otocima, nalazio se u skribi djelatnosti opće/obiteljske medicine, dok je taj postotak 2013. godine smanjen (7,6 %).^[123] ^[124]

Skrb o bolesnoj djeci školske dobi u primarnoj zdravstvenoj zaštiti provode liječnici opće/obiteljske medicine, a preventivnu i specifičnu zdravstvenu zaštitu liječnici školske medicine kao dio djelatnosti zavoda za javno zdravstvo.^[125] Normativ Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (HZZO) u 2013. godini, prema kojem jedan tim (jedan specijalist školske medicine i jedna medicinska sestra više ili srednje stručne spreme) skrbi o oko 3800 djece osnovnih i srednjih škola i redovitih studenata, nije se promijenio u odnosu na 2011. godinu.^[126] ^[127] Broj djece na jedan tim razlikuje se prema županijama, a nepovoljan trend zabilježen je u Brodsko-posavskoj (7425 djece po timu) i Virovitičko-podravskoj županiji (5574 djece po timu) u školskoj godini 2011./2012.^[128] U službama je u školskoj godini 2011./2012. bilo zaposleno

^[117] Izračun autora izvješća na temelju podataka Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo.

^[118] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2012.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2011. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 113, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

^[119] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 110, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

^[120] Hrvatsko pedijatrijsko društvo (2012.), *Zaključci s godišnje skupštine Hrvatskog pedijatrijskog društva*, Paediatrica Croatica, 56:79-80.

^[121] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 110, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

^[122] Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, Mreža javne zdravstvene službe u djelatnosti zdravstvene zaštite predškolske djece, <http://www.hzzo.hr/zdravstveni-sustav-rh/zdravstvena-zastita-pokrivena-obveznim-zdravstvenim-osiguranjem/ugovoreni-sadrzaji-zdravstvene-zastite-u-rh> (25.5.2014.).

^[123] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2012.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2011. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 113, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

^[124] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 110, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

^[125] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 146, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

^[126] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2012.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2011. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 152, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

^[127] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 146, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

^[128] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 146, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

177 liječničkih timova te je, prema podacima HZZO-a [129] [130] 155 timova provodilo zdravstvenu zaštitu školske djece, mlađeži i studenata. U školskoj godini 2012./2013. bilo je 166 liječničkih timova te je 153 timova aktivno provodilo zdravstvenu zaštitu školske djece i mlađih, prema podacima HZZO-a. Najviše timova u djelatnosti preventivno-odgojnih mjera za zdravstvenu zaštitu školske djece i studenata nedostaje u Osječko-baranjskoj županiji i Gradu Zagrebu (nedostaju 4 tima).^[131] Iako je došlo do smanjenja broja timova koji se bave zdravstvenom zaštitom djece i mlađih školske dobi od 2011. do 2013. godine, taj negativan trend prati i smanjenje broja djece upisane u osnovne i srednje škole u promatranom razdoblju.^[132]

Najčešće bolesti među djecom predškolske dobi u 2013. godini bile su bolesti dišnog sustava, zarazne i parazitne te bolesti uha i kože, a rang i struktura vodećih skupina bolesti ostala je neizmijenjena u odnosu na 2011. godinu.^{[133] [134]} Među djecom školske dobi najčešće su u 2013. godini bile bolesti dišnog sustava, zarazne i parazitne, bolesti kože, uha i oka, a rang i struktura bolesti gotovo je ostala neizmijenjena u odnosu na 2011. godinu.^{[135] [136]} Postotak djece koja su bila obuhvaćena sistematskim pregledom u petom razredu (94 %) i profesionalnom orientacijom u osmom razredu (93 %) u osnovnim školama u školskoj godini 2013./2014. nije se izmijenio u odnosu na prošle godine, dok je postotak djece u prvom razredu srednje škole obuhvaćen sistematskim pregledom u laganim padu (58 % u školskoj godini 2012./2013., 64 % u školskoj godini 2011./2012. i 71 % u školskoj godini 2010./2011.).^{[137] [138] [139]}

Specifični dijelovi programa preventivne zdravstvene zaštite učenika jesu zdravstveni odgoj i savjetodavni rad. Nekim od oblika zdravstvenog odgoja (npr. predavanje, grupni rad, tribina) obuhvaćeno je 233.355 učenika (70 %) osnovnih i 97.519 učenika (83 %) srednjih

[129] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2012.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2011. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 152, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

[130] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 146, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

[131] Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, Mreža javne zdravstvene službe u djelatnosti preventivno-odgojnih mjera za zdravstvenu zaštitu školske djece i studenata, <http://www.hzzo.hr/zdravstveni-sustav-rh/zdravstvena-zastita-pokrivena-obveznim-zdravstvenim-osiguranjem-ugovorenii-sadrzaji-zdravstvene-zastite-u-rh> (25.5.2014.).

[132] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 146, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

[133] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2012.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2011. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 152, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

[134] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 146, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

[135] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2012.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2011. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 152, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

[136] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 152-153, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

[137] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 152-153, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

[138] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2012.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2011. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 146-147, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

[139] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2012.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2010. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 146-147, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

škola u školskoj godini 2012./2013. [140] [141] Savjetovališta za djecu i mladež u kojima djeca, roditelji i profesori mogu zatražiti pomoći u rješavanju zdravstvenih problema i problema u odrastanju organizirana su kao poseban oblik rada pri službama za školsku medicinu, a broj posjeta u stalnom je porastu.[142] U školskoj godini 2012./2013. broj posjeta savjetovalištima u osnovnoj školi bio je 102.538, a u srednjoj 29.734. [143] Djeca i roditelji, bez obzira na dob djeteta, najčešće pomoći traže zbog problema koje donose kronične bolesti te zatim zbog učenja, mentalnog zdravlja i rizičnog ponašanja, dok su zahtjevi za savjetom o reproduktivnom zdravlju i spolno prenosivim infekcijama zastupljeniji među djecom u srednjoj školi.[144] Navedeno pokazuje kako je upravo takav oblik rada nedostajao u sustavu, a na što je bilo upozorenio i u *Analizi stanja prava djece i žena iz 2011. godine*, kao i to da nedostaju podaci o savjetodavnem radu s djecom.[145]

Usporedbom sadašnjeg stanja djelatnosti zdravstvene zaštite djece i adolescenata s prijašnjim stanjem i situacijskom analizom iz 2011. godine,[146] može se zaključiti kako i dalje postoji potreba za boljom dostupnošću zdravstvene zaštite djece na otocima i u ruralnim područjima kroz povećanje broja pedijatara i specijalista školske medicine. U Hrvatskoj u 2014. godini, prema podacima HZZO-a, nedostaje 47 timova u djelatnosti zdravstvene zaštite predškolske djece i 35 timova u djelatnosti preventivno-odgojnih mjera za zdravstvenu zaštitu školske djece i studenata.[147] Pravobraniteljica za djecu također već godinama upozorava na nedostatak određenih vrsta stručnjaka, posebno onih mentalnoga zdravlja - specijalista ili subspecijalista dječje i adolescentne psihiatrije, odjelnih psihologa, socijalnih radnika, radnih terapeuta, medicinskih sestara, pedijatara, ortodonata, logopeda.[148] I dalje postoji potreba za osnivanjem ustanova za mentalno zdravlje djece, poput Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba, posebice u Slavoniji i Dalmaciji, te specijaliziranih bolnica za mentalne probleme djece i mladih. Naime, u Hrvatskoj trenutačno postoji samo jedna takva bolnica, u Zagrebu.[149] Osnivanje takvih ustanova diljem zemlje unaprijedilo bi kvalitetu i dostupnost zdravstvene zaštite za sve dječake i djevojčice. Pravobraniteljica za djecu predlaže i preporučuje poboljšanje

[140] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

[141] Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, u školskoj godini 2012./2013. upisano je 332.220 djece u osnovne i 116.843 u srednje škole.

[142] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

[143] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

[144] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

[145] UNICEF (2011.), *Analiza stanja prava djece i žena u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

[146] UNICEF (2011.), *Analiza stanja prava djece i žena u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

[147] Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, Mreža javne zdravstvene službe u djelatnosti zdravstvene zaštite predškolske djece. <http://www.hzzo.hr/zdravstveni-sustav-rh/zdravstvena-zastita-pokrivena-obveznim-zdravstvenim-osiguranjem/ugovoreni-sadrzaji-zdravstvene-zastite-u-rh> (25.5.2014.) (potreban broj timova je 324, a ugovoreno je 277 timova u djelatnosti zdravstvene zaštite predškolske djece; potreban broj timova za zdravstvenu zaštitu školske djece i adolescenata jest 188, a ugovorena su 153 tima).

[148] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobraniteljica-za-djecu-mainmenu-94.htm>

[149] Koordinacija Udruga za djecu Hrvatske (2012.), *Alternativno izvješće o provedbi Konvencije o pravima djeteta i završnim opažanjima Komisije UN-a o pravima djece u Republici Hrvatskoj od 2004. do 2010.*

poslovnih i kadrovskih uvjeta u bolnicama za djecu u Zagrebu, Slavonskom Brodu i Splitu.^[150] Problem ostvarivanja prava roditelja na smještaj uz hospitalizirano dijete zbog nedostatnih smještajnih kapaciteta bolnica i dalje postoji.^{[151] [152]} Imajući na umu pozitivne učinke roditeljske blizine na tijek liječenja i oporavak djeteta, bolnice treba financijski i prostorno osnažiti kako bi se navedeno pravo u potpunosti ostvarivalo za svu djecu i njihove roditelje. Akcija "Za osmijeh djeteta u bolnici", kojoj se pridružilo 37 dječjih odjela/bolnica, a njih 30 dobilo je počasni naziv "Bolnica/Dječji odjel - prijatelj djece" do 2013. godine^[154] (šest odjela/bolnica više nego 2011. godine), bila je uključena u Nacionalni plan aktivnosti za prava i interesu djece od 2006. do 2012. Vlade Republike Hrvatske. Tu je akciju svakako poželjno nastaviti te je uključiti u sljedeći nacionalni plan aktivnost za djecu i mlade kako bi se osigurala primjena suvremenih načela humanizacije bolničkog liječenja djece. Navedeno pokazuje kako u nekim specifičnim segmentima treba ojačati zdravstveni sustav i prilagoditi ga djeci. Kao odgovor na spomenute izazove u ostvarivanju prava djevojčica i dječaka na zdravstvenu zaštitu, Vlada Republike Hrvatske u Nacionalnoj strategiji za prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. godine upravo posebnu pozornost posvećuje mentalnom zdravlju djece i adolescenata, boravku djeteta u bolnici te palijativnoj skrbi za djecu.^[155]

Svi dostupni podaci ukazuju na velik nesrazmjer u ostvarivanju prava svih dječaka i djevojčica na zdravstvenu zaštitu i skrb u Hrvatskoj. Stručnjaka i timova zdravstvene zaštite koji bi se skrbili o zdravlju i dobrobiti djece nedostaje. Stoga, u ovom segmentu valja poboljšati kvalitetu i dostupnost zdravstvene zaštite djece putem obrazovanja i zapošljavanja stručnjaka različitih profila, posebice pedijatara i specijalista/subspecijalista adolescentne psihijatrije. U bolnicama treba osnovati poliklinike i odjele za brigu o mentalnom zdravlju djece i adolescenata, osobito u Slavoniji i Dalmaciji. Potrebno je osnažiti smještajne kapacitete u bolnicama i stvoriti uvjete za boravak roditelja/skrbnika uz bolesno dijete. Potrebno je prikupiti podatke o stručnjacima koji rade u zdravstvenoj skrbi djece s teškoćama u razvoju i neurorizične djece jer bi oni pokazali koliko su te usluge dostupne djeci i njihovim roditeljima. U provedbi ovih preporuka glavnu inicijativu trebalo bi preuzeti nadležno ministarstvo zajedno sa županijama, gradovima i zdravstvenim ustanovama.

Mortalitet dojenčadi i djece, cijepljenje i zarazne bolesti

Dojenačke smrti predstavljaju jedan od najosjetljivijih pokazatelja zdravstvenog stanja najmlađeg dijela populacije.^[156] Stopa mortaliteta dojenčadi (djeca do prve godine života) u 2012. godini bila je 3,6, što je vrlo blizu prosjeka Europske unije (prosjek za 28 zemalja jest 3,8) te predstavlja pad u odnosu na 2011. godinu (5,3 u 2009.; tablica 7).^[157] Možemo zaključiti kako trend smanjenja smrtnosti dojenčadi, zabilježen u analizi iz 2011. godine, u Hrvatskoj i dalje postoji. U 2012. godini stopa mortaliteta za djevojčice bila je 3,49 (5,4 u 2009.), a za dječake 3,69 (5,2

[150] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://djete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.htm>

[151] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://djete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.htm>

[152] Koordinacija Udruga za djecu Hrvatske (2012.), *Alternativno izvješće o provedbi Konvencije o pravima djeteta i završnim opažanjima Komisije UN-a o pravima djece u Republici Hrvatskoj od 2004. do 2010.*

[153] Savez društava "Naša djeca" Hrvatske, Hrvatsko društvo za preventivnu i socijalnu pedijatriju te Pedijatrijsko društvo Hrvatske udruge medicinskih sestara s namjerom da se i u Republici Hrvatskoj ostvaruje suvremena svjetska ideja "otvorene bolnice" u odnosu na djecu, te polazeći od Konvencije o pravima djeteta i primjenjujući Europsku povelju o djeci u bolnicama, zajednički su 1999. godine pokrenuli stručnu i društvenu akciju pod nazivom "Za osmijeh djeteta u bolnici".

[154] Podaci dobiveni od Saveza društava "Naša djeca" Hrvatske, koji provodi Akciju.

[155] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih. www.msp.hr

[156] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Dojenačke smrti u Hrvatskoj u 2012. godini*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, [http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013-\(21.5.2014.\)](http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013-(21.5.2014.)).

[157] Eurostat, *Infant mortality* (Smrtnost dojenčadi), 2014., <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00027> (25.5.2014.).

u 2009.).^[158] Stopa mortaliteta prati se i po županijama, a u 2012. godini u Sisačko-moslavačkoj (stopa mortaliteta 7,1) i Brodsko-posavskoj (stopa mortaliteta 7,0) te u 2011. godini u Ličko-senjskoj županiji (stopa mortaliteta 8,3) bila je značajno iznad državne stope za te godine.^[159] Na stope mortaliteta u pojedinim godinama utječe i mali broj rođenja i smrti, pa prije donošenja određenih zaključaka treba uzeti u obzir višegodišnje kretanje smrtnosti.^[160] Kad bi tijekom nekoliko godina stopa mortaliteta u nekim županijama bila značajno viša od državne stope, valjalo bi istražiti uzroke te posebnu pozornost posvetiti zdravstveno-odgojnim mjerama (npr. edukaciji roditelja o njezi i prehrani novorođenčeta), osobito ako bi se utvrdilo da su se dojeničke smrti mogile izbjegći.^[161]

Tablica 7. Pokazatelji mortaliteta dojenčadi i djece od 2009. do 2012. godine u Hrvatskoj^[162]

Godina	Živorođeni		Mrtvorodeni		Dojeničke smrti		Stopa mortaliteta dojenčadi	Vjerojatnost smrti prije navršenih 5 godina na 1000 živorođene djece	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž		M	Ž
2009.	22.877	21.700	177	119	116	5,3	6,12	6,25	5,97
2010.	22.423	20.938	185	111	81	4,4	5,25	5,77	4,69
2011.	21.177	20.020	145	107	85	4,7	5,24	5,68	4,77
2012.	21.687	20.084	130	80	70	3,6	4,38	4,64	4,10

Od 2009. godine stopa mortaliteta djece mlađe od 5 godina u Hrvatskoj smanjuje se te se nastavlja pozitivan trend smanjenja smrtnosti djece, zabilježen u proteklih desetak godina. U 2011. godini stopa mortaliteta djece mlađe od 5 godina bila je ispod europskog prosjeka (4,8 ukupno; 5,22 za dječake; 4,35 za djevojčice) (tablica 7).^[163] U 2011. godini umrlo je 217 djece mlađe od 5 godina, od toga 25 djece u dobi od 1 do 4 godine života, pri čemu su u toj doboj skupini najčešći uzroci smrti bili tumori (novotvorine ili neoplazme) i bolesti živčanog sustava. Uzroci malignih neoplazmi u dječjoj dobi najvjerojatnije su povezani s različitim genetskim procesima.^[164]

[158] Svjetska zdravstvena organizacija, *European health for all database (HFB-DB)*, Regionalni ured Svjetske zdravstvene organizacije za Europu, travanj, 2014., <http://data.euro.who.int/hfadbd/> (25.5.2014.).

[159] Državni zavod za statistiku (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku, http://www.dzs.hr/Hrv/Publication/stat_year.htm (17.5.2014.).

[160] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Dojeničke smrti u Hrvatskoj u 2012. godini*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/> (21.5.2014.).

[161] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Dojeničke smrti u Hrvatskoj u 2012. godini*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/> (21.5.2014.).

[162] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu* i *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2012. godinu*, http://www.dzs.hr/Hrv/system/stat_databases.htm (20.5.2014.); Svjetska zdravstvena organizacija, *European health for all database (HFB-DB)*, <http://data.euro.who.int/hfadbd/> (20.5.2014.); Eurostat database, *Infant mortality (Smrtnost dojenčadi)*, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/database> (20.5.2014.).

[163] Svjetska zdravstvena organizacija, *European health for all database (HFB-DB)*, Regionalni ured Svjetske zdravstvene organizacije za Europu, <http://data.euro.who.int/hfadbd/> (25.5.2014.).

[164] Bonevski, A. (2006.), *Epidemiologija zločudnih tumora dječje dobi*, Paediatrica Croatica, 50(1): 227-232.

Stoga, u ovom polju treba djelovati ponajprije na poboljšanju uvjeta života i skrbi za djecu oboljelu od malignih bolesti.^[165] Hrvatska u prijedlogu Nacionalne strategije za prava djece od 2014. do 2020. godine posebnu pozornost posvećuje mjerama koje imaju cilj osigurati holistički pristup palijativnoj skrbi za djecu i mlade osobe, poboljšati kvalitetu života oboljelih te pružiti potporu obiteljima tijekom razdoblja bolesti i žalovanja, a nositelj mjera jest nadležno ministarstvo.^{[166] [167]}

Uzroci smrti dojenčadi u Hrvatskoj u 2012. godini nisu se značajno promijenili u odnosu na prijašnje godine (najčešće su to patološka stanja vezana uz trudnoću ili porod i kongenitalne anomalije) te se ne razlikuju od uzroka smrti u razvijenim zemljama.^[168] U 2012. godini od ukupnog broja zabilježenih smrti u prvom danu života umrlo je 26,7 % novorođenčadi, a od navršenog prvog do sedmog dana još njih 26 %, dok je 15,3 % novorođenčadi umrlo u kasnom neonatalnom razdoblju (7-27 dana).^[169] Većina nedonoščadi, obično niske porođajne težine, umre tijekom prvog dana ili nekoliko dana nakon rođenja, a u tom kontekstu važno je navesti kako stopa dojeničke smrtnosti u prvih sedam dana života u Hrvatskoj opada tijekom godina, te je 2011. iznosila 1,9, što je jednako prosjeku Europske unije.^[170] Ovi podaci usmjeravaju pozornost na važnost dostupnosti kvalitetne tercijarne razine neonatalnog liječenja u slučajevima prijevremenih poroda u bolnicama.^[171] Pozitivan primjer djelovanja u ovom segmentu jest Klub roditelja nedonoščadi "Palčić" koji djeluje u suradnji s Europskom zakladom za brigu o novorođenačkoj djeci, a u Hrvatskoj radi na osvješćivanju javnosti o problemima u jedinicama novorođenačkog intenzivnog liječenja i na poboljšanju uvjeta u zdravstvenoj skrbi za bolesnu i prijevremeno rođenu djecu.^[172]

U Hrvatskoj je u 2011. godini umrlo 30 dječaka i 18 djevojčica u dobi od 5 do 14 godina, što je manje nego 2009. (41 dječak i 29 djevojčica).^{[173] [174]} I dalje postoji trend prema kojem je češća smrtnost dječaka nego djevojčica ove populacije, a koji se može primjetiti i na dojeničku populaciju (tablica 7).

[165] Koordinacija Udruga za djecu Hrvatske (2012.), *Alternativno izvješće o provedbi Konvencije o pravima djeteta i završnim opažanjima Komisije UN-a o pravima djece u Republici Hrvatskoj od 2004. do 2010.*

[166] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mlađih. www.mspm.hr

[167] Koordinacija Udruga za djecu Hrvatske (2012.), *Alternativno izvješće o provedbi Konvencije o pravima djeteta i završnim opažanjima Komisije UN-a o pravima djece u Republici Hrvatskoj od 2004. do 2010.*

[168] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Dojeničke smrti u Hrvatskoj u 2012. godini*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/> (21.5.2014.).

[169] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Dojeničke smrti u Hrvatskoj u 2012. godini*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/> (21.5.2014.).

[170] Državni zavod za statistiku (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*. Zagreb: Državni zavod za statistiku, http://www.dzs.hr/Hrv/Publication/stat_year.htm (17.5.2014.).

[171] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Dojeničke smrti u Hrvatskoj u 2012. godini*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/> (21.5.2014.).

[172] Klub roditelja nedonoščadi "Palčić", <http://www.palcici.hr/> (23.5.2014.).

[173] Državni zavod za statistiku (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*. Zagreb: Državni zavod za statistiku, http://www.dzs.hr/Hrv/Publication/stat_year.htm (17.5.2014.).

[174] UNICEF (2011.), *Analiza stanja prava djece i žena u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

- [175] Državni zavod za statistiku (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*. Zagreb: Državni zavod za statistiku, http://www.dzs.hr/Hrv/Publication/stat_year.htm (17.5.2014.).
- [176] Državni zavod za statistiku (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*. Zagreb: Državni zavod za statistiku, http://www.dzs.hr/Hrv/Publication/stat_year.htm (17.5.2014.).
- [177] Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, <http://www.mup.hr/UserDocsImages/topvjesti/2013/rujan/Materijal%20za%20medije%202013%20.pdf> (26.5.2014.).
- [178] Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj (2014.), *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2013. godini*, Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, <http://www.mup.hr/10.aspx> (26.5.2014.).
- [179] Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, <http://www.mup.hr/UserDocsImages/topvjesti/2013/rujan/Materijal%20za%20medije%202013%20.pdf> (26.5.2014.).
- [180] Vlada Republike Hrvatske, (2011.), *Nacionalni program sigurnosti cestovnog prometa Republike Hrvatske 2011.-2020. godine*, http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_05_59_1321.html (26.5.2014.).
- [181] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.htm>
- [182] Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo zdravlja Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012.-2020.*, http://www.zdravlje.hr/programi_i_projekti/nacionalne_strategije/nacionalna_strategija_zdravstva (11.6.2014.).
- [183] Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo zdravlja Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012.-2020.*, http://www.zdravlje.hr/programi_i_projekti/nacionalne_strategije/nacionalna_strategija_zdravstva (11.6.2014.).

U populaciji djece od 5 do 14 godina u 2011. godini vodeći uzroci smrti su ozljede, trovanja i druge posljedice vanjskih uzroka te tumori (novotvorine ili neoplazme), a zatim bolesti živčanog sustava.^[175]

U 2012. godini 17 djece u dobi od 0 do 9 godina i 47 djece u dobi od 10 do 19 godina (68 njih u 2009. godini) umrlo je zbog nesretnog slučaja, a 16 djece u dobi od 10 do 19 godina (13 dječaka i 3 djevojčice) počinilo je samoubojstvo (14 njih u 2009. godini).^[176] Iako se broj smrti djece smanjio od 2009. do 2012. godine, i dalje je upozoravajuća činjenica da se određen broj tih smrti mogao sprječiti jer je bio izazvan vanjskim uzrokom.

Od 1994. do 2013. godine broj djece koja su smrtno stradala u prometu značajno se smanjio (u 2013. godini u prometu je smrtno stradal 8 djece, uz to 142 ih je teško i 894 lakše ozlijedeno), no struktura smrtno stradale djece prema svojstvu u kojem su sudjelovala u nesrećama bitno se promijenila te danas najviše stradavaju dječaci kao putnici u vozilima, a manje kao pješaci.^{[177] [178]} Djeca su najčešće putnici u vozilima svojih roditelja ili najbližih osoba, s kojima bi trebala biti na sigurnija, ali često nisu adekvatno osigurana od mogućeg stradavanja (npr. sjede na prednjim sjedalima, sjede na stražnjim sjedalima nevezana ili se nalaze u neadekvatnim autosjedalicama koje ne zadovoljavaju najosnovnije uvjete sigurnosti).^[179] Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske već niz godina provodi razne preventivno-represivne mjere i aktivnosti radi zaštite djece u prometu, od kojih je najpoznatija akcija "Poštujte naše znakove". Vlada Republike Hrvatske donijela je i Nacionalni program sigurnosti cestovnog prometa Republike Hrvatske 2011.-2020. godine, u kojemu dječaci, kao pripadnici najranjivijih sudionika u prometu, imaju posebno mjesto.^[180] Trend smanjenja broja poginule i ozlijedene djece u prometu zasigurno se može pripisati i različitim mjerama i aktivnostima usmjerenima na educiranje djece i roditelja te svih sudionika u prometu, pa je s njima poželjno nastaviti i ubuduće. Pravobraniteljica za djecu u ovom području djelovanja predlaže nabavu dječjih autosjedalica u službenim vozilima centara za socijalnu skrb koje redovito trebaju provjeravati resorni subjekti iz domene nadzora autosjedalica.^[181]

U radu na prevenciji ozljeda kod djece ministarstvo nadležno za zdravstvo, temeljem Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece 2006.-2012., osnovalo je Povjerenstvo koje je izradilo nacrt Nacionalnog programa prevencije ozljeda kod djece.^[182] U 2010. godini, u suradnji s Uredom UNICEF-a za Hrvatsku, ministarstvo nadležno za zdravstvo tiskalo je edukativni materijal "Sprečavanje nesreća i povećanje sigurnosti djece predškolske dobi." U 2011. godini ministarstvo nadležno za zdravstvo, u suradnji s Medicinskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu i Školom narodnog zdravlja "Andrija Štampar", potpisalo je ugovor o provedbi edukacije "Sprečavanje nesreća i povećanje sigurnosti predškolske djece", a ona se provodi u suradnji s Medicinskim fakultetom Sveučilišta u Splitu i Osijeku te Domom zdravlja u Osijeku.^[183]

Zaključno, bilježi se pad smrti djece izazvane vanjskim uzrocima i ozljedama u odnosu na stanje iz 2011. godine. Svakako je poželjno nastaviti s mjerama zaštite djece u prometu i povećanjem njihove

sigurnosti kada su ona putnici u vozilima. Posebna se pozornost treba posvetiti dječacima jer su oni ranjivija skupina već od prvih dana života, što se nije izmijenilo u odnosu na stanje iz 2011. godine.

Zahvaljujući sustavnoj i vrlo temeljitoj provedbi Nacionalnog programa masovnog cijepljenja u Hrvatskoj, koji financira Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, bolesti protiv kojih se cijepi pokazuju vrlo povoljno stanje i vrlo nisku učestalost u 2013. godini: difterija - 0, tetanus - 1, hripavac (pertussis) - 109, ospice (morbili) - 0, rubeola - 1, zaušnjaci (parotitis epidemica) - 5, dječja paraliza (poliomyelitis) - 0 (takvo je stanje od 1989. te je 2002. godine proglašeno istrebljenje dječje paralize).^[184] Dostupni podaci Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (tablica 8) pokazuju da je u prvoj vakcinaciji kod svih cijepljenja postignut zakonom propisan minimum (95 %), osim za primarno cijepljenje protiv ospica, rubeole i zaušnjaka (tablica 7).^[185] Potrebno je i dalje pratiti procijepljenost na županijskoj razini kako bi se mogla otkriti područja niže stope procijepljenosti te na vrijeme intervenirati. Kako bi se održali povoljni učinci preventivne mjere, nužan je nastavak programa cijepljenja i ubuduće.

Tablica 8. Stopa procijepljenosti u 2013. godini (primo vakcinacija^[186])

Cjepivo protiv <i>Haemophilus influenzae</i> tip b	95,5
Cjepivo protiv hepatitisa B	95,8
Cjepivo protiv tuberkuloze	98,9
Cjepivo protiv ospica, rubeole i zaušnjaka	93,9
Cjepivo protiv dječje paralize	95,6
Cjepivo protiv difterije, tetanusa i hripavca	95,6

Sve češće se u Hrvatskoj javlja roditeljsko odbijanje cijepljenja djeteta te postoji uputa o postupanju u takvim slučajevima. Naime roditelji koji odbijaju cijepiti dijete svojim ponašanjem čine prekršaj prema Zakonu o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti.^{[187] [188]} Sve dok korist od cijepljenja nadmašuje rizike od cijepljenja, pravo na cijepljenje smatra se pravom djeteta na zdravstvenu zaštitu prema najvišim zdravstvenim standardima, što Republika Hrvatska mora poštovati kao potpisnica Konvencije o pravima djeteta.^[189] U 2014. godini Ustavni sud Republike Hrvatske nije prihvatio prijedlog za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom Zakona o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti,^[190] na kojemu se temelji Program obveznog cijepljenja djece školske i predškolske dobi, a koji su podnijeli zainteresirani roditelji i udruga "Život ili cijepljenje", te je u svojoj odluci zaključio da je "pravo djeteta na zdravlje više od prava roditelja na (pogrešan) izbor".^[191] U 2014. godini Ministarstvo zdravljia pokrenulo je javnu raspravu o Nacrtu prijedloga Zakona o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti koja je trajala do ožujka. Potrebno je potaknuti javnu raspravu, uz stručnjake iz različitih područja, s ciljem pružanja potpune informacije o cijepljenju djece svima zainteresiranim, a posebice roditeljima.

[184] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

[185] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

[186] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

[187] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjememainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.htm>

[188] *Zakon o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti*, Narodne novine, 79/07, 113/08, 43/09.

[189] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjememainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.htm>

[190] *Zakon o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti*, Narodne novine, 79/07, 113/08, 43/09.

[191] *Odluka Ustavnog suda*, Narodne novine 22/14.

Dojenje

Svjetska zdravstvena organizacija navodi 10 činjenica o dojenju: preporučuje se dojenje unutar prvog sata od poroda, na zahtjev i izbjegavanje boćica; majčino mlijeko idealna je hrana za novorođenčad i dojenčad; dojenje pomaže zdravlju majke; dojenje ima dugotrajne pozitivne učinke na zdravlje i razvoj djece; dojenačka formula ne sadrži antitijela koja se nalaze u majčinom mlijeku; kada je majka zaražena virusom HIV-a preporučuje se obavezno liječenje antiretrovirusnom terapijom i poštivanje preporuke o dojenju; potrebno je regulirati prodaju i marketing dojenačke formule; pružiti potporu majkama na početku dojenja i poučiti ih dojenju; omogućiti usklađivanje povratka na posao i dojenja; nastavak dojenja do 2. godine života ako to majka i dijete žele, uz uvođenje kvalitetne, sigurne i zdravstveno ispravne dohrane kad je dojenče staro 6 mjeseci.^[192] Kad se razmotre navedene činjenice o dojenju i stanje u Hrvatskoj, može se zaključiti sljedeće - inicijative i aktivnosti usmjerene na promicanje dojenja u zadnjih dvadesetak godina u Hrvatskoj polako počinju davati pozitivne rezultate, što će ova analiza i pokazati.

Podaci UNICEF-a za cijeli svijet pokazuju kako je oko 42 % novorođenčadi dojeno unutar jednog sata od rođenja, 39 % dojenčadi u dobi od 0 do 6 mjeseci isključivo dojeno, 60 % dojenčadi počinje s uvođenjem dohrane u dobi od 6 do 8 mjeseci, 76 % djece još je dojeno u dobi od godine dana i 58 % je dojeno u dobi od 2 godine.^[193] Prema dostupnim podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (podaci prikupljeni od roditelja tijekom sistematskih pregleda djece) u 2013. godini, 71,8 % djece u dobi od 0 do 2 mjeseca bilo je isključivo dojeno (64,5 % u 2009. godini), nakon prva tri mjeseca života udio isključivo dojene djece pada na 58,2 % (44,7 % u 2009. godini), a nakon navršenih šest mjeseci isključivo dojenih bilo je 19 % (16,6 % u 2009. godini).^{[194] [195]} Za jednu trećinu dojenčadi podaci o načinu prehrane nisu poznati. Iako se postotak isključivo dojene djece do šestog mjeseca života povećao u odnosu na 2009. godinu, on bi trebao biti još viši. Istraživanje o dojenju koje je provela Udruga RODA^[196] tijekom 2012. godine (obuhvatilo je 3053 žena) pokazalo je da je 46 % anketiranih žena prvi put podojilo u radaonici, a 86 % žena navelo je da je prvi podoj bio unutar pola sata nakon poroda. Isto istraživanje pokazalo je da 30 % žena sasvim odustane od dojenja kad je dijete staro 6 mjeseci, a do (preko) godinu dana dojih 44 %, u bilo kojoj količini uz dohranu. Nadalje, rezultati istog istraživanja pokazali su i da je nadomjestak za majčino mlijeko 49 % anketiranih žena ponudilo djetetu kad je bilo mlađe od mjesec dana, s uvođenjem dohrane ("krute hrane") 46 % žena počelo je kad je dijete bilo mlađe od 6 mjeseci te je 60 % anketiranih

[192] Svjetska zdravstvena organizacija, <http://www.who.int/features/factfiles/breastfeeding/en/> (27.5.2014.).

[193] UNICEF Childinfo, *Monitoring the Situation of Children and Women*, http://www.childinfo.org/breastfeeding_status.html (27.5.2014.).

[194] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

[195] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010., <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/> (21.5.2014.).

[196] Udruga RODA, Jelušić, R. i Kuridža Hodak, B. (2012.), *Anketa o dojenju - rujan 2012*. Prezentacija održana na 6. Mliječnoj konferenciji, Zagreb, Hrvatska, 5.10.2012.

žena uvelo vodu/sok/čajeve prije djetetovih navršenih 6 mjeseci.^[197] Kao tri najčešćalija problema kod dojenja žene su navodile: pravilno postavljanje djeteta na dojku, briga o tome dobiva li dijete dovoljno mlijeka i soor.^[198] Rezultati recentnog istraživanja o uslugama za potporu roditeljima djece najmlađe dobi u zajednici iz 2013. godine pokazali su kako praksa dojenja odudara od međunarodnih stručnih preporuka o isključivom dojenju u prvih šest mjeseci djetetova života.^[199] Pokazalo se da je oko 20 % djece dojeno jedan ili dva mjeseca, a između 35 % i 40 % djece do četvrtog mjeseca starosti. Isto istraživanje pokazalo je da rjeđe doje mlađe majke, nižeg obrazovanja i nižeg socioekonomskog statusa te da s dohranom prije započinju majke nižeg socioekonomskog statusa, dok se najrjeđe za dojenje odlučuju majke u Dalmaciji.

Dostupni rezultati vrlo su nezadovoljavajući po pitanju isključivo dojenog djeci u Hrvatskoj.^[200] No, vidljiv je pozitivan pomak u dojenju, što se jednim dijelom može pripisati i akcijama kojima je to cilj. No, donošenje zaključaka u ovom području otežava nesustavan i nesukladan način prikupljanja podataka koji, stoga, nije pouzdan te nam daje samo okvirnu sliku o stanju dojenja. Na području prikupljanja podataka o prehrani novorođenčeta i dojenčeta potrebno je uložiti dodatne napore kako bi se poboljšala kvaliteta i sustavnost prikupljanja podataka.

Dojenje pozitivno utječe i na zdravlje djeteta i na zdravlje majke. Rezultati istraživanja o dojenju pokazuju kako isključivo dojenje do 6 mjeseca života djeteta u usporedbi s isključivim dojenjem koje traje 3 ili 4 mjeseca, i nakon kojeg slijedi kombinacija dojenja i dohrane, ima nekoliko prednosti, poput nižeg rizika od probavnih infekcija u djece i bržeg gubitka viška tjelesne težine kod žena nakon poroda.^[201] Do sada istraživanja nisu pokazala kako je isključivo dojenje do 6 mjeseci života djeteta u usporedbi s isključivim dojenjem koje traje 3 ili 4 mjeseca, nakon kojeg slijedi kombinacija dojenja i dohrane, povezano s manjim rizikom od drugih infekcija ili alergijskih bolesti te rastom djeteta.^[202] Podaci o nedostatku željeza kod djece koja su isključivo dojena prvih šest mjeseci života u zemljama u razvoju su nesukladni, a nedostatak željeza u te djece povezuje se s niskom razinom željeza u majke.^[203] Iako se svakom novorođenčetu i dojenčetu treba pristupati individualno, uzimajući u obzir njegov napredak u težini i dužini te razvoju, dostupni podaci pokazuju kako nema vidljivog rizika u tome da se kao opće načelo promovira isključivo dojenje tijekom prvih šest mjeseci djetetova života u svim državama svijeta, bez obzira na njihov stupanj razvijenosti. Uz pozitivne učinke dojenja na fizičko zdravlje djeteta, značaj dojenja za emocionalni razvoj i razvoj privrženosti djeteta od posebnog je značenja.^[204] Dojenje stimulira proces povezivanja majke i djeteta kroz različite postupke, poput kontakta kože na kožu i hranjenja na zahtjev djeteta.^[205] Preporuke ističu da je dojenje prirodni i optimalni nutritivni izvor hrane te izbor koji omogućuje najbolji početak djetetova života te pospješuje jedinstvenu emocionalnu povezanost majke i djeteta.^[206]

Buduće majke svoj stav o tome hoće li dojiti ili ne oblikuju za vrijeme trudnoće, ali i prije, i izvor informacija najčešće su im zdravstveni djelatnici,^[207] pa je stoga važno educirati buduće majke o dojenju već u antenatalnom periodu.

- [197] Udruga RODA, Jelušić, R. i Kuridža Hodak, B. (2012.), *Anketa o dojenju - rujan 2012*. Prezentacija održana na 6. Mliječnoj konferenciji, Zagreb, Hrvatska, 5.10.2012.
- [198] Udruga RODA, Jelušić, R. i Kuridža Hodak, B. (2012.), *Anketa o dojenju - rujan 2012*. Prezentacija održana na 6. Mliječnoj konferenciji, Zagreb, Hrvatska, 5.10.2012.
- [199] UNICEF (2013.), *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- [200] UNICEF (2013.), *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- [201] Kramer, M. S. i Kakuma R. (2002.), *Optimal duration of exclusive breastfeeding*. Cochrane Database of Systematic Reviews 2002, Br. 1, Art. Br. CD0003517, <http://apps.who.int/rhl/reviews/CD0003517.pdf> (27.5.2014.).
- [202] Kramer, M. S. i Kakuma R. (2002.), *Optimal duration of exclusive breastfeeding*. Cochrane Database of Systematic Reviews 2002, Br. 1, Art. Br. CD0003517, <http://apps.who.int/rhl/reviews/CD0003517.pdf> (27.5.2014.).
- [203] Kramer, M. S. i Kakuma R. (2002.), *Optimal duration of exclusive breastfeeding*. Cochrane Database of Systematic Reviews 2002, Br 1, Art. Br. CD0003517, <http://apps.who.int/rhl/reviews/CD0003517.pdf> (27.5.2014.).
- [204] UNICEF (2008.), *Pravo djeteta na život u obitelji, Stručna pomoć obiteljima s djecom i nadzor nad izvršenjem roditeljske skrbi kao proces podrške za uspješno roditeljstvo*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- [205] Pavičić-Bošnjak, A. i Grgurić, J. (2005.), Dojenje: ne samo nutritivni, već i razvojni čimbenik, *Hrvatski časopis za javno zdravstvo*, <http://www.izlog.info/tmp/hcjz/clanak.php?id=12479> (23.5.2014.).
- [206] Grgurić, J. (2014.), *Novi programi za promicanje dojenja*, Paediatrica Croatica, 58 (Supl 1):151-158.
- [207] Grgurić, J. (2014.), *Novi programi za promicanje dojenja*, Paediatrica Croatica, 58 (Supl 1):151-158.

- [208] Grgurić, J. (2014.), *Novi programi za promicanje dojenja*, Paediatrica Croatica, 58 (Supl 1):151-158.
- [209] Istraživanje UNICEF-a o stanju rodilišta u odnosu na provedbu inicijative "Rodilišta - prijatelj djece" i njezine kriterije, <http://www.unicef.hr/show.jsp?newscontainer=191792&page=148436&singlenewsid=163315#news163315> (28.5.2014.).
- [210] Rodilišta.roda.hr, prvi hrvatski portal za porode i prava trudnica i rodilja, <http://rodilista.roda.hr/popis-rodilista> (21.7.2014.).
- [211] Grgurić, J. (2014.), *Novi programi za promicanje dojenja*, Paediatrica Croatica, 58 (Supl 1):151-158.
- [212] Grgurić, J. (2014.), *Novi programi za promicanje dojenja*, Paediatrica Croatica, 58 (Supl 1):151-158.
- [213] Grgurić, J. (2014.), *Novi programi za promicanje dojenja*, Paediatrica Croatica, 58 (Supl 1):151-158.
- [214] Grgurić, J. (Ur.) (2010.), *Međunarodni pravilnik o načinu marketinga i prodaje nadomjestaka za majčino mlijeko*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku i Dječja bolnica Zagreb.
- [215] Udruga RODA - Roditelji u akciji, <http://www.roda.hr/article/readlink/1232> (28.5.2014.).
- [216] Koordinacija Udruga za djecu Hrvatske (2012.), *Alternativno izvješće o provedbi Konvencije o pravima djeteta i završnim opažanjima Komisije UN-a o pravima djece u Republici Hrvatskoj od 2004. do 2010.*
- [217] *Zakonom o rodiljnim i roditeljskim potporama*, Narodne novine, 85/08, 110/08, 34/11, 54/13
- [218] *Pravilnikom o uvjetima i postupku ostvarivanja prava na stanku za dojenje djeteta*, Narodne novine, 112/11
- [219] Hrvatska udruga grupa za potporu dojenju, http://www.hugpd.hr/images/stories/pdf/HUGPD-Popis_Grupa.pdf (28.5.2014.).
- [220] Udruga RODA, Jelušić, R. i Kuridža Hodak, B. (2012.), *Anketa o dojenju - rujan 2012*. Prezentacija održana na 6. Mliječnoj konferenciji, Zagreb, Hrvatska, 5.10.2012.
- [221] Udruga RODA provela je anketu o bankama mlijeka u 2014. godini, a rezultati su pokazali kako su žene uglavnom sklone tome da postanu donorice svojega mlijeka, te da bi svoju djecu pristale hranići mlijekom iz banke mlijeka pod određenim uvjetima iako bi takva banka postojala. Udruga RODA, Jelušić, R. (2014.), *Anketa o bankama mlijeka - rezultati ožujak 2014.*

Povjerenstvo Ministarstva zdravlja i Ured UNICEF-a za Hrvatsku zajednički rade na poboljšanju antenatalne edukacije budućih majki o dobrobiti dojenja kroz rad na sadržajnom ujednačivanju tečajeva za trudnice na razini cijele zemlje.^[208] Važno je istaknuti kako postoji potreba za aktivnjim djelovanjem i inicijativama u razdoblju trudnoće na buduće majke, pa i očeve, jer se pokazalo kako manje od trećine majki prvorotkinja pohađa tečajev za trudnice koji se u većini domova zdravlja nude besplatno.^[209] Rodilišta u Hrvatskoj koja nude tečajev za trudnice obično ih naplaćuju (od 300 do 600 kuna) te često kao uvjet prisutnosti oca na porodu uvjetuju da je on pohađao njihov tečaj.^[210] U ovom području potrebna su istraživanja kako bi se na početku moglo utvrditi koje su majke pod većim rizikom za odustajanje od dojenja te na koji način im se već u startu može pomoći. Uz to, potrebno je još više uložiti u medijsko oglašavanje i prezentiranje dojenja kao najsigurnijeg i najzdravijeg načina prehrane dojenčeta.

U Hrvatskoj se već dvadeset godina aktivno radi na području promoviranja dojenja te se provodi inicijativa "Rodilišta - prijatelji djece", a do danas su gotovo sva (30 od 31) rodilišta ispunila kriterije i zaslužila taj naslov.^[211] Rodilišta su jedno od ključnih mesta na kojima se može uspostaviti uspješno dojenje te je 95 % djece prilikom izlaska iz rodilišta dojeno.^[212] Inicijativu treba i dalje aktivno provoditi i nadzirati.

Nakon izlaska iz rodilišta, odnosno u postnatalnom razdoblju, još je važnije nastaviti s poticanjem dojenja, a pri tome ključnu ulogu imaju obitelj i zajednica.^[213] U Hrvatskoj se provodi nekoliko aktivnosti na tom području. Na hrvatskom jeziku objavljen je Međunarodni pravilnik o načinu marketinga i prodaje nadomjestaka za majčino mlijeko, a čiju je primjenu potrebno sustavno nadzirati, jer nisu rijetki primjeri da se pravilnik krši.^[214] ^[215] ^[216] Stoga je važno promoviranje i podupiranje razvoja i donošenja pravnih odredbi o Međunarodnom pravilniku, čemu posebnu pozornost posvećuje Ured UNICEF-a u Hrvatskoj. Kako bi u postnatalnom razdoblju majka bolje uskladila radne obvezе s dojenjem, *Zakonom o rodiljnim i roditeljskim potporama*^[217] te iz njega proizašlim Pravilnikom o uvjetima i postupku ostvarivanja prava na stanku za dojenje djeteta, prava na dopust trudne radnice, prava na dopust radnice koja je rodila i prava na dopust radnice koja doji dijete,^[218] omogućena joj je stanka za dojenje. Ako majka započne s radom prije navršene godine dana života djeteta, ima pravo tijekom punog radnog vremena na dvosatnu stanku za dojenje djeteta, a za to vrijeme ima pravo na naknadu plaće koja iznosi 100 % proračunske osnovice. U 2014. godini u Hrvatskoj djeluje 140 grupa za potporu dojenju^[219] čije su osnivačice patronažne sestre, a uključivanjem u rad grupe majke se educiraju o dojenju i dobivaju potporu. Ovaj oblik potpore dojenju iznimno je važan i treba ga jačati jer se pokazalo kako su patronažne sestre za majke jedan od najčešćih izvora informacija o dojenju i izvor pomoći.^[220] Udruga RODA - Roditelji u akciji aktivna je već godinama na području promoviranja dojenja te organizira različite akcije i inicijative kako bi potaknula dojenje (izdaje letke o dojenju, organizira radionice poznate pod nazivom "Male škole dojenja", obilježava tjedan dojenja, organizira konferencije o dojenju), a hvalevrijedna je i njihova SOS telefonska linija za dojenje.^[221]

Sve te aktivnosti pridonose povećanju učestalosti i trajanju dojenja, te ih je poželjno ojačati i nastaviti provoditi i ubuduće. Potrebno je više pozornosti posvetiti medijskoj promociji potpore koju otac može pružiti majci tijekom dojenja jer se pokazalo da je on jedan od ključnih izvora potpore.^[222]

Kako bi se povećao postotak dojene djece i majkama pružila daljnja potpora u dojenju, posebice u postnatalnom razdoblju, 2010. godine Ured UNICEF-a za Hrvatsku pokrenuo je novi program pod nazivom "Savjetovališta za djecu - prijatelj dojenja" po uzoru na slične postojeće programe u svijetu.^[223] Program omogućuje majkama da u pedijatrijskim ordinacijama te ordinacijama obiteljske i opće medicine dobiju savjete i informacije o optimalnoj prehrani djeteta. Program je namijenjen primarnoj zdravstvenoj zaštiti djece radi zajedničke aktivnosti pedijatara, liječnika opće i obiteljske medicine, medicinskih sestara i patronaže, a u budućnosti se namjerava primijeniti i u antenatalnoj zaštiti.^[224] Odrednice programa sadržajno su uobličene kao "Deset koraka do uspješnog dojenja" a do sada je osam pedijatrijskih timova ostvarilo naziv "Savjetovalište za djecu - prijatelj dojenja" i dobilo certifikat od Ministarstva zdravlja i UNICEF-a.^[225] Ovaj bi program trebalo medijski prezentirati te podržati jer je u segmentu postnatalne potpore dojenju potrebno intervenirati kako bi se trajanje dojenja kod majki produžilo te promoviralo isključivo dojenje. U akciji za dojenje Ured UNICEF-a za Hrvatsku u svojim programskim aktivnostima promovira i podržava i inicijativu "Rodilišta - prijatelji majki" u kojoj je naglasak na komunikaciji zdravstvenog osoblja s majkama te promociji dojenja, a počasna titula još nije dodijeljena ni jednoj bolnici u Hrvatskoj. Kako bi zaštitila, potaknula i promicala dojenje, Vlada Republike Hrvatske rad na programu potpore dojenju i zakonu o zaštiti i promicanju dojenja ugradila je u Nacionalnu strategiju razvoja zdravstva 2012.-2020.^[226] Ministarstvo zdravlja izradilo je Nacrt prijedloga Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o početnoj i prijelaznoj hrani za dojenčad.^[227] Također, sukladno Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece 2006.-2012., osnovano je Nacionalno povjerenstvo za promicanje dojenja koje je izradilo nacrt Nacionalnog programa promicanja dojenja.^[228] Trebalo bi izraditi smjernice i preporuke za prehranu dojilja koje bi bile univerzalne na razini cijele države. Trebalo bi izraditi nacionalni plan za zaštitu, potporu i promoviranje dojenja^[229] koji bi uključio i inicijativu "Rodilišta - prijatelji majki" (*Mother-Friendly Childbirth Initiative*).

[222] Udruga RODA, Jelušić, R. i Kuridža Hodak, B. (2012.), *Anketa o dojenju - rujan 2012.* Prezentacija održana na 6. Mliječnoj konferenciji, Zagreb, Hrvatska, 5.10.2012.

[223] UNICEF, <http://www.unicef.hr/show.jsp?page=148436> (25.5.2014.).

[224] Grgurić, J. (2014.), *Novi programi za promicanje dojenja*, Paediatrica Croatica, 58 (Supl 1):151-158.

[225] Grgurić, J. (2014.), *Novi programi za promicanje dojenja*, Paediatrica Croatica, 58 (Supl 1):151-158.

[226] Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo zdravlja Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012.-2020.* http://www.zdravlje.hr/programi_i_projekti/nacionalne_strategije/nacionalna_strategija_zdravstva (27.5.2014.).

[227] Ministarstvo zdravlja Republike Hrvatske (2013.), *Prijedlog pravilnika o izmjenama i dopunama pravilnika o početnoj i prijelaznoj hrani za dojenčad*, http://www.zdravlje.hr/zakonodavstvo/prijedlozi_zakona/arkhiva/nacrt_prijedloga_pravilnika_o_izmjenama_i_dopunama_pravilnika_o_pocetnoj_i_prijelaznoj_hrani_za_dojencad (29.5.2014.).

[228] Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo zdravlja Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012.-2020.* http://www.zdravlje.hr/programi_i_projekti/nacionalne_strategije/nacionalna_strategija_zdravstva (11.6.2014.).

[229] Koordinacija Udruga za djecu Hrvatske (2012.), *Alternativno izvješće o provedbi Konvencije o pravima djeteta i završnim opažanjima Komisije UN-a o pravima djece u Republici Hrvatskoj od 2004. do 2010.*

Obitelji i djeca koja se nalaze u iznimno teškim situacijama i uvjetima zahtijevaju posebnu pozornost i praktične savjete. Kad god je moguće, majka i dijete trebaju ostati zajedno te dobiti potporu koju trebaju kako bi se hranjenje djeteta odvijalo na najprikladniji način za njegovu dob. Prema preporukama Svjetske zdravstvene organizacije, dojenje ostaje preferiran način hranjenja dojenčeta u gotovo svim situacijama, kao što su:^[230] niska porođajna težina i prerano rođena djeca, majke zaražene HIV-om, majke adolescentice, dojenčad i mala djeca koja su pothranjena te obitelji koje osjećaju posljedice teških, izvanrednih i hitnih situacija (obitelji u kriznim situacijama).

Poseban izazov u Hrvatskoj jest potpora i promoviranje dojenja djece s teškoćama u razvoju i prijevremeno rođene djece. Prehrana majčinim mlijeko posebno je važna za prijevremeno rođenu djecu i djecu s teškoćama u razvoju, a kada dojenje nije moguće, pohrana majčinog mlijeka, odnosno omogućavanje uvjeta za izdajanje i pohranjivanje majčinog mlijeka, postaju važno pitanje i izazov. Učestalost dojenja u tim ranjivim skupinama djece značajno je manja, a trajanje znatno kraće nego u zdrave donošene djece. Majkama je potrebna posebna potpora budući da se često susreću s teškoćama pri uspostavljanju dojenja i usvajanju pravilne vještine dojenja. Rezultati recentnog istraživanja u Hrvatskoj^[231] pokazuju kako je udio djece koja uopće nisu dojena veći među djecom s razvojnim teškoćama i djecom s neurorizicima i kroničnim bolestima nego kod ostale djece. Interdisciplinarni pristup i timski rad vladinih i nevladinih organizacija nezaobilazan su preduvjet za uspješno razvijanje programa potpore dojenju namijenjen prijevremeno rođenoj djeci, djeci s teškoćama u razvoju i njihovim roditeljima. Hrvatska udruga za ranu intervenciju u djetinjstvu (HURID) u suradnji s Uredom UNICEF-a za Hrvatsku organizirala je okrugli stol na temu dojenja djece s teškoćama u razvoju i prijevremeno rođene djece u sklopu Trećeg hrvatskog simpozija o ranoj intervenciji u djetinjstvu 2013. godine.^[232] Hrvatskoj^[233] treba sljedeće: edukacija zdravstvenih djelatnika koji skrbe o prijevremeno rođenoj djeci i djeci s teškoćama u razvoju o dojenju i pružanju potpore roditeljima, s posebnim naglaskom na djelatnike u jedinicama intenzivnog neonatalnog liječenja i njege te specifična i usko specijalizirana izobrazba stručnjaka različitih profila koji će se baviti potporom dojenju djece s teškoćama u razvoju i prijevremeno rođene djece; primjena postupaka koji promiču dojenje i upotreba alternativnih načina hranjenja izdojenim majčinim mlijekom u bolnicama; razvijanje partnerstva s roditeljima u zajedničkoj skrbi za dijete; osiguravanje potpore dojenju nakon otpusta iz sustava zdravstvene skrbi, u suradnji sa savjetnicama za dojenje iz Hrvatske udruge grupa za potporu dojenju, patronažnom službom, pedijatrima, liječnicima obiteljske medicine i drugim stručnjacima; stvaranje mreže različitih stručnjaka i udruga roditelja prijevremeno rođene djece i djece s teškoćama u razvoju, koji će surađivati na području potpore dojenju djece s teškoćama u razvoju; senzibiliziranje javnosti za problematiku i potporu dojenju prijevremeno rođene djece i djece s teškoćama u razvoju.

[230] Svjetska zdravstvena organizacija, <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs342/en/> (27.5.2014.).

[231] UNICEF (2013.), *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

[232] Hrvatska udruga za ranu intervenciju u djetinjstvu, <http://www.hurid.hr/Podr%C5%A1ka%20dojenju.pdf> (29.5.2014.).

[233] Zaključci i preporuke okruglog stola na temu dojenja djece s teškoćama u razvoju i prijevremeno rođene djece u sklopu Trećeg hrvatskog simpozija o ranoj intervenciji u djetinjstvu 2013. godine.

Zaključno, potpora dojenju djelotvorna je ako jača vještine i stavove koji omogućuju nastavak dojenja te podržava majku u nastojanjima da doji nakon izlaska iz rodilišta.

Potrebno je nastaviti aktivnosti na području promoviranja i potpore dojenju kako bi se pozitivan trend i stav prema sve učestalijem isključivom i produženom dojenju nastavio.

Prehrambeno stanje djece

Jedan od milenijskih ciljeva UNICEF-a jest prepoloviti udio pothranjene djece do 2015. godine.^[234] Postotak pothranjene i preuhranjene dojenčadi u Hrvatskoj već je niz godina jako nizak. U 2013. godini u sistematski pregledane dojenčadi utvrđena je pothranjenost u 1,2 % djece i preuhranjenost u 3,2 % djece, što je vrlo slično podacima iz 2009. godine (1,7 % pothranjene djece i 3,0 % preuhranjene djece).^[235] Podaci o načinu prehrane za trećinu su dojenčadi nepoznati, pa bi se prikupljanje podataka trebalo provoditi kvalitetnije.

Prema zadnjim dostupnim podacima, u okviru praćenja prehrambenog stanja i kvalitete prehrane u Hrvatskoj tijekom 2012. godine na području grada Zagreba pregledano je 949 školske djece (487 dječaka i 462 djevojčice) u dobi od 6 do 15 godina.^[236] Analiza podataka prema referentnim vrijednostima o indeksu tjelesne mase - za - dob Svjetske zdravstvene organizacije iz 2007. godine pokazuje kako je 65,8 % učenika bilo normalno uhranjeno, 1,2 % pothranjeno, a 32,6 % učenika obuhvaćenih istraživanjem imalo je prekomjernu tjelesnu masu (od kojih je 19,4 % imalo povećanu tjelesnu masu, 11,3 % je bilo pretilo, a 1,9 % ekstremno pretilo).^[237] Ukupni udio djece s prekomjernom tjelesnom masom dvostruko je veći u odnosu na referentnu populaciju, dok je udio pretile i ekstremno pretile djece gotovo šest puta veći u odnosu na referentnu populaciju. Udio pothranjene djece niži je u odnosu na referentnu populaciju. Vrijednosti indeksa tjelesne mase - za - dob^[238] pokazuju da je 31,4 % djevojčica i 33,7 % dječaka imalo prekomjernu tjelesnu masu. Pretili dječaci čine 12,6 % istraživanjem obuhvaćenih dječaka, što je više od udjela pretilih djevojčica, koji iznosi 9,9 %. Trend prema kojemu dječaci prevladavaju u kategoriji pretile djece bio je zabilježen i u razdoblju od 2005. do 2009. godine u Hrvatskoj.^[239]

Podaci istraživanja "Ponašanje u vezi sa zdravljem djece školske dobi" pokazuju da od 2002. pa do 2010. godine, kada su zadnji put prikupljeni podaci, značajan dio djece (u dobi od 11 do 15 godina) uopće ne doručkuje (u 2010. godini 15 % djece ne doručkuje radnim danom).^[240] S obzirom na ovaj podatak, Hrvatska je ispod razine europskoga prosjeka. Uz to, u 2010. godini konzumacija povrća i voća u najvećeg dijelu mlađih (66 % učenika ne jede voće i 76 % učenika ne jede povrće svaki dan) nije zadovoljavala stručne preporuke (savjetuje se svakodnevna konzumacija voća i povrća), a s porastom dobi konzumacija voća i povrća još više opada.^[241] Uglavnom, djevojčice konzumiraju više voća i povrća nego dječaci. Djeca školske dobi pretjerano konzumiraju i ugljikohidrate (u 2010. godini 30 % dječaka i 22 % djevojčica svakodnevno je pilo slatka pića, a slatkis je svakodnevno konzumiralo 33 % dječaka i 38 % djevojčica).^[242] Smanjen unos voća i povrća, a povećan unos slatkih pića i slatkisa na prijelazu iz dječje u adolescentnu dobu posljedica su i smanjenog roditeljskog utjecaja na prehranu djece.^[243]

- [234] UNICEF (2007.), *Children and the Millennium Developmental Goals. Progress towards a world fit for children.* (Djeca i Milenijski ciljevi razvoja: Napredovanje prema svijetu prikladnom za djecu), New York: UNICEF.
- [235] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/category/publikacije/> (25.5.2014.).
- [236] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2012. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/category/publikacije/> (25.5.2014.).
- [237] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2012. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/category/publikacije/> (25.5.2014.).
- [238] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2012. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/category/publikacije/> (25.5.2014.).
- [239] UNICEF (2011.), *Analiza stanja prava djece i žena u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- [240] Kuzman, M., Pavić Šimetin, I. i Pejnović Franelić, I. (2012.), *Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi - 2009/2010*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
- [241] Kuzman, M., Pavić Šimetin, I. i Pejnović Franelić, I. (2012.), *Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi - 2009/2010*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
- [242] Kuzman, M., Pavić Šimetin, I. i Pejnović Franelić, I. (2012.), *Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi - 2009/2010*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
- [243] Kuzman, M., Pavić Šimetin, I. i Pejnović Franelić, I. (2012.), *Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi - 2009/2010*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.

- [244] Ministarstvo zdravlja Republike Hrvatske, [http://www.zdravlj.hr/programi_i_projekti/nacionalni_programi_\(5.6.2014.\).](http://www.zdravlj.hr/programi_i_projekti/nacionalni_programi_(5.6.2014.).)
- [245] Ministarstvo zdravlja Republike Hrvatske, [http://www.zdravlj.hr/programi_i_projekti/nacionalne_strategije/nacionalna_strategija_zdravstva_\(5.6.2014.\).](http://www.zdravlj.hr/programi_i_projekti/nacionalne_strategije/nacionalna_strategija_zdravstva_(5.6.2014.).)
- [246] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrtu prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih. www.mspm.hr
- [247] Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo zdravlja Republike Hrvatske (2013.), *Nacionalne smjernice za prehranu učenika u osnovnim školama*. Zagreb: Ministarstvo zdravlja Republike Hrvatske.
- [248] Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo zdravlja Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012.-2020.*, [http://www.zdravlj.hr/programi_i_projekti/nacionalne_strategije/nacionalna_strategija_zdravstva_\(11.6.2014.\).](http://www.zdravlj.hr/programi_i_projekti/nacionalne_strategije/nacionalna_strategija_zdravstva_(11.6.2014.).)
- [249] EU Akcijski plan o dječjoj pretilost (*The EU Action Plan on Childhood Obesity*), [\(5.6.2014.\).">http://ec.europa.eu/health/nutrition_physical_activity/docs/childhoodobesity_actionplan_2014_2020_en.pdf](http://ec.europa.eu/health/nutrition_physical_activity/docs/childhoodobesity_actionplan_2014_2020_en.pdf)

Od 2010. do 2012. godine u provedbi je bio Akcijski plan za prevenciju i smanjenje prekomjerne tjelesne težine,^[244] no izvještaj i podaci o provedbi plana i evaluaciji nisu dostupni. Provedba preventivnih mjera planirana je u sklopu Nacionalne strategije razvoja zdravstva 2012.-2020.^[245] i Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. godine.^[246] U sklopu Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. godine posebna pozornost posvećuje se upravo temi prekomjerne tjelesne težine u djece te se planira niz mjera kojima bi se spriječio razvoj i posljedice prekomjerne težine i pretilosti i/ili poremećaja hranjenja. U 2013. godini donesene su Nacionalne smjernice za prehranu učenika u osnovnim školama, a cilj i svrha uvođenja Normativa za prehranu učenika u osnovnim školama Ministarstva zdravlja jest unapređenje i poboljšanje načina prehrane u školama te poboljšanje i razvoj pravilnih prehrambenih navika djece i mladih.^[247] Sukladno Akcijskom planu za prevenciju i smanjenje prekomjerne tjelesne težine 2010.-2012. i Strateškom planu razvoja javnoga zdravstva za razdoblje 2011.-2015. godine ministarstvo nadležno za zdravstvo potpisalo je ugovor s Crvenim križem u Hrvatskoj o provedbi projekta Osnivanja savjetovališta za prevenciju i smanjenje prekomjerne tjelesne težine za razdoblje 2011./2012. godine.^[248] EU Akcijski plan o dječjoj pretilost (*The EU Action Plan on Childhood Obesity 2014-2020*)^[249] donesen je 2014. godine, a cilj mu je spriječiti porast pretilosti i gojaznosti u djece i mladih (od 0 do 18 godina) do 2020. godine, te će Hrvatska kao članica Europske unije formalno prihvatići taj plan. Planom se želi potaknuti i poboljšati prehrana u prvim godinama života jer je ona temelj za budući razvoj, s posebnim naglaskom na promoviranje i potporu dojenja te prehranu u trudnoći. Područja djelovanja jesu osiguravanje zdravije životne okoline, ojačavanje obitelji, s posebnim naglaskom na educiranje roditelja o prehrani djece, ograničavanje reklamiranja i konzumiranja brze i nezdrave hrane te pića u predškolskim i školskim ustanovama kao i poticanje fizičke aktivnosti.

Podaci pokazuju kako je pretilost među djecom sve češća. Ona je veliki zdravstveni problem, osobito među djecom, i "bolje ga je spriječiti nego liječiti". Na pojavu pretilosti utječe niz rizičnih čimbenika, od kojih se na neke može (nepravilna prehrana i nedostatak tjelesne aktivnosti), a na neke ne može djelovati (dob, nasljedne bolesti). Velika je korist od smanjenja prekomjerne tjelesne težine, osobito u dječjoj dobi, a time se sprečava i kasnije pojavljivanje bolesti povezanih s pretilošću te poboljšava kvaliteta života.

Javnost treba informirati i educirati o značenju pravilne prehrane i tjelesne aktivnosti kod djece te dosljedno primjenjivati propisne standarde prehrane u obrazovnim ustanovama. Treba zabraniti automate s nezdravim namirnicama u školama, omogućiti i organizirati dopunsku tjelesnu aktivnost u školama i tijekom slobodnog vremena, podržati izgradnju igrališta i parkova u gradovima - za aktivno provođenje slobodnog vremena i tjelesnu aktivnost. Za dio aktivnosti i mjera odgovorne su vladine organizacije, ali uz suradnju sa školama, vrtićima, roditeljima i djecom te nevladinim udrugama, kao i lokalnom samoupravom.

Rani razvoj djece i potpora roditeljstvu

Nejednakosti unutar populacija i između njih temelje imaju u nepovoljnim ranim iskustvima.^[250] Mnogo je prilika i situacija u kojima se može intervenirati na razvoj djeteta, a posebno je osjetljivo razdoblje upravo rani razvoj. Rani razvoj djece u ovoj publikaciji odnosi se na razvoj u dojenačkoj dobi i ranom djetinjstvu, a ima posljedice na razvojne putove i ishode u tjelesnoj, kognitivnoj, socijalnoj i emocionalnoj domeni kasnije u životu. Znanstvene činjenice pokazuju kako je najbolje vrijeme za intervencije upravo dojenačka dob i djetinjstvo te prenatalno (antenatalno) razdoblje. Nejednakosti u dječjem razvoju počinju u prenatalnom razdoblju i prvoj godini života.^[251] Zdravlje, razvoj i dobrobit djece trebaju se razmotriti iz različitih perspektiva, od kojih su ekološka i ekonomska među najistaknutijima. Obitelj i roditelji djetetova su prva socijalna okolina te su oni primarni izvor rizičnih i zaštitnih čimbenika razvoja, pa se njima treba posvetiti posebna pozornost. Članak 18. Konvencije o pravima djeteta nalaže poticanje i pomoć roditeljima u ispunjavanju roditeljskih uloga.^[252]

Zaštitni i rizični čimbenici razvoja

Danas je poznato kako neka obilježja djeteta, okoline, situacije i događaja povećavaju, a neka smanjuju vjerovatnost pozitivnog i optimalnog razvoja djeteta, odnosno - djetetov razvoj ovisi o prisutnosti različitih rizičnih i zaštitnih čimbenika. Istraživanja u Hrvatskoj i svijetu govore nam o nizu čimbenika ranog razvoja, a primarno su oni povezani s djetetom i njegovom najbližom socijalnom okolinom - obitelji. Djeca odrastaju u različitim socijalnim i društvenim okolinama i kontekstima, a svaki od njih potencijalan je izvor rizičnih i zaštitnih čimbenika razvoja. Utjecaj rizičnih čimbenika počinje već u prenatalnom razdoblju razvoja. Za malu djecu prenatalni razvoj te obiteljska i socijalna okolina najvažniji su izvori rizičnih i zaštitnih čimbenika razvoja. Bitno je istaknuti da što je dijete mlađe, to je njegov mozak osjetljiviji na okolinske utjecaje i štetno djelovanje različitih rizičnih čimbenika, ali i ono je osjetljivije na intervencije, pa je u tom kontekstu pravodobna i rana intervencija - kada su prisutni rizični čimbenici razvoja - jako važna.

Istraživanja o rizičnim i zaštitnim čimbenicima ranog razvoja u Hrvatskoj nisu brojna, ali su vrijedna te uglavnom pokazuju ono što pokazuju i istraživanja u svijetu. Prvo veće istraživanje o zaštitnim i rizičnim čimbenicima u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži provedeno je 2001. godine u 11 gradova Hrvatske, u koje je bilo uključeno i 11 predškolskih ustanova, a to je istraživanje o razdoblju predškolske dobi pokazalo sljedeće - rizično ponašanje za agresivno ponašanje jest usmjereno prema natjecateljskom ponašanju i veća upotreba moći te pojava ponašanja koje na agresiju odgovara agresijom, dok su prepoznavanje tuđih osjećaja, suoštećanje i dijeljenje zaštitni čimbenici.^[253] Istraživanje o sociokognitivnim obilježjima djece

[250] Walker, S. P. i sur. (2011.), *Inequality in early childhood: risk and protective factors for early child development*. *The Lancet*, str. 1-14., <http://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736%2811%2960555-2/abstract> (20.5.2014.).

[251] Walker, S. P. i sur. (2011.), *Inequality in early childhood: risk and protective factors for early child development*. *The Lancet*, str. 1-14., <http://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736%2811%2960555-2/abstract> (20.5.2014.).

[252] UN (1989.), Konvencija o pravima djeteta. <http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/crc.pdf> (28.5.2014.). http://www.unicef.hr/upload/file/300/150215/FIENAME/Konvencija_20o_20pravima_20djedeta.pdf (20.5.2014.).

[253] Bašić, J., Ferić, M. i Kranželić V. (2001.), *Od primarne prevencije do ranih intervencija*, Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.

s pre/perinatalnim oštećenjem mozga pokazalo je kako djeca s ranim mozgovnim oštećenjima imaju uredan obrazac razvoja socijalne kognicije, ali i da u ranom razvoju nešto kasnije postižu miljokaze sociokognitivnog razvoja.^[254] Istraživanje o učincima socijalnog konteksta odrastanja na kognitivni razvoj predškolske djece pokazalo je kako djeca koja odrastaju u domovima (institucionalni smještaj) postižu sustavno slabije rezultate na mjerama kognitivnog razvoja od djece koja žive s oba roditelja.^[255] Istraživanje o agresivnom ponašanju i problemima u ponašanju u predškolskoj dobi pokazalo je kako su temperament djeteta i obilježja obiteljske okoline važan izvor i rizičnih i zaštitnih čimbenika za pojavu agresivnog ponašanja i problema u ponašanju, posebice u dječaka.^[256] U sklopu istog istraživanja utvrđeno je da najmanje agresivno ponašanje manifestiraju dječaci koji bolje prepoznaju i opisuju primarne emocije te imaju visoku samokontrolu.^[257] Istraživanje koje je obuhvatilo reprezentativni uzorak odraslih građana Hrvatske i njihova mišljenja o poželjnom odnosu roditelja prema djeci mlađoj od 3 godine pokazalo je kako su kod slabije obrazovanih i starijih osoba, s manjim prihodima, izraženija uvjerenja o odnosu prema djetetu koja ne odgovaraju suvremenim znanstvenim spoznajama o primjernoj roditeljskoj potpori ostvarenju djetetova razvojnog potencijala.^[258] Istraživanje na majkama djece predškolske dobi ukazuje, s jedne strane, na povezanost subjektivne dobrobiti majki s kvalitetom odgojnih postupaka u ranom djetinjstvu,^[259] a s druge strane, povezanost roditeljskih postupaka i djetetova temperamenta s pozitivnim i negativnim ponašanjem djeteta, s problemima u ponašanju i prosocijalnim ponašanjem.^[260] Procjena teorije uma,^[261] sposobnost pripisivanja neopažljivih mentalnih stanja sebi i drugima te upotreba tih stanja u objašnjenju i predviđanju ponašanja, pokazala se važnom u dojenačkoj i predškolskoj dobi u okviru rane dijagnostike određenih razvojnih poteškoća i poremećaja.

Zaključno, područje istraživanja rizičnih i zaštitnih čimbenika ranog razvoja u Hrvatskoj treba osnažiti. U Hrvatskoj nedostaju istraživanja rizičnih i zaštitnih čimbenika ranog razvoja, kao i promotivnih čimbenika i otpornosti koju razviju djeca najmlađe dobi. Nedostaju istraživanja koja bi pratila djecu u riziku od najmlađe dobi pa sve do adolescencije

[254] Šimleša, S. i sur. (2010.), Što znamo o ranim sociokognitivnim obilježjima djece s pre/perinatalnim oštećenjima mozga, *Paediatrica Croatica*, 54, 65-72.

[255] Miljević-Ridički, R. i Pavin Ivanec, T. (2009.), Važnost socijalnog konteksta za kognitivni razvoj predškolske djece - usporedba kognitivne uspješnosti djece koja odrastaju u različitom obiteljskom i institucionalnom okruženju, *Suvremena psihologija*, 12(2), 309-322.

[256] Brajša-Žganec, A. (2010.), *Agresivno ponašanje i eksternalizirani problemi predškolske djece: zaštitni čimbenici i različiti procjenjivači*, U: Kolesarić, V. (Ur.), *Zbornik radova sa skupa "Nasilje nad djecom i među djecom"*. Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, 85-102.

[257] Brajša-Žganec, A. i Hanzec, I. (2014.), Self-regulation, emotion understanding and aggressive behavior in preschool boys, *Croatian Journal of Education*, In press.

[258] Pećnik, N., Radočaj, T. i Tokić, A. (2011.), Uvjerena javnosti o ispravnim roditeljskim postupcima prema djeci najmlađe dobi, *Društvena istraživanja*, 20(3):625-646.

[259] Brajša-Žganec, A., Hanzec, I. (2012.), *Socijalno-emocionalni razvoj u ranom djetinjstvu: pozitivni i negativni odgojni postupci i postupanje s dječjim negativnim emocijama roditelja djece predškolske dobi*. U: I. Pehlić, E. Vejo i A. Hasanagić (Ur.). *Suvremeni tokovi u ranom odgoju: Znanstvena monografija*, (str. 513-528). Zenica: Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici.

[260] Brajša-Žganec, A. i Hanzec, I. (2014.), Social development of preschool children in Croatia: Contributions of child temperament, maternal life satisfaction and rearing practices. *Journal of Child and Family Studies*, 23(1): 105-117.

[261] Šakić, M., Kotrla Topić, M. i Ljubešić, M. (2012.), Pristupi procjeni teorije uma u dojenačkoj i predškolskoj dobi, *Psihologische teme*, 21(2): 359-381.

i kasnije u životu. Takva istraživanja dala bi bolji uvid u to kako različiti čimbenici razvoja ostvaruju svoj utjecaj na razvoj te u kojem trenutku u životu djeteta treba intervenirati. Također, u Hrvatskoj nedostaje model procjene čimbenika rizika djece najmlađe dobi te sustav praćenja takve djece koji je potrebno razviti u skladu sa specifičnostima hrvatskoga konteksta. Jedan od dobrih primjera kada sustav socijalne skrbi utvrđuje obitelj u riziku razvijen je u okviru aktivnosti Ureda UNICEF-a za Hrvatsku u akciji "Svako dijete treba obitelj" te su priređeni i materijali koje stručnjaci u praksi mogu koristiti u radu.^[262]

Bilo bi iznimno vrijedno razviti metode i pristup procjeni rizika te sustav praćenja djece u riziku. Istraživanja, modeli i upitnici procjene rizika poboljšali bi i dijagnostiku te rano prepoznavanje djece i obitelji kojima pomoći treba. Treba upoznati, educirati i informirati stručnjake, roditelje, profesionalce koji rade s djecom i širu javnost o različitim rizičnim i zaštitnim čimbenicima ranoga razvoja, kako bi se na vrijeme moglo prepoznati djecu kojoj je potrebna intervencija. Na ovom području istraživanja i primjene znanja u praksi potrebna je interdisciplinarnost i suradnja državnog i nevladinog sektora. Zaključno, u Hrvatskoj bi trebalo dodatno istražiti rizične i zaštitne čimbenike ranog razvoja te načine na koji ostvaruju svoj učinak na razvoj djece, te na temelju spoznaja iz istraživanja planirati praćenje djece i osmišljavati preventivne programe i usluge rane intervencije za djecu i njihove obitelji.

Usluge potpore roditeljstvu i obitelji

Najizravniji način poboljšanja razvojnih ishoda u djece, a time i utjecaj na razvojne putove i ishode kasnije u životu, jest osigurati djeci adekvatnu obiteljsku i skrbničku okolinu u ranim godinama djetetova života, koja bi stalno trebala biti podržavajuća i poticajna te zadovoljavati zdravstvene i razvojne potrebe djeteta. Zapreka razvoju punih potencijala u djeteta nisu samo finansijske poteškoće u obitelji i neprikladno okruženje za razvoj, već i obiteljsko okruženje koje ne pruža potporu i ne potiče kognitivni, socijalni i emocionalni razvoj. S obzirom na to da su obitelj i roditelji najvažniji izvor rizičnih i zaštitnih čimbenika ranog razvoja, posebnu pozornost treba posvetiti upravo uslugama koje im se pružaju kako bi im se na pravi način pomoglo u odgoju i obrazovanju djece te ih se osnažilo u njihovoj ulozi. Isto tako, u situacijama kada djeca ne žive sa svojim obiteljima i roditeljima, institucionalno okruženje i ono u domu skrbnika i udomitelja treba učiniti što sličnijim poticajnom i toplom obiteljskom okruženju. Potpora roditeljstvu intenzivno se razvija zadnjih godina te je postala važno stručno, političko i istraživačko područje djelovanja.

U Hrvatskoj u posljednjih desetak godina postoji trend porasta razvoda i jednoroditeljskih obitelji te smanjenja sklopljenih brakova i broja rođene djece.^{[263] [264]} Prema podacima zadnjeg popisa stanovništva iz 2011. godine Državnog zavoda za statistiku, u Hrvatskoj ukupno živi 867.680 obitelji s djecom (914.002 u 2001. godini), a u 253.727 tih obitelji (29,2 %) žive djeca od 0 do 5 godina starosti.^[265] U Hrvatskoj žive 207.862 jednoroditeljske obitelji (174.517 majki s djecom i 33.345 očeva s djecom)

[262] UNICEF (2008.), *Pravo djeteta na život u obitelji, Stručna pomoć obiteljima s djecom i nadzor nad izvršenjem roditeljske skrbi kao proces podrške za uspješno roditeljstvo*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

[263] Državni zavod za statistiku (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku, http://www.dzs.hr/Hrv/Publication/stat_year.htm (17.5.2014.).

[264] Državni zavod za statistiku (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku, http://www.dzs.hr/Hrv/Publication/stat_year.htm (17.5.2014.).

[265] Podaci o obitelji s djecom prema tipu obitelji i broju djece prema starosti, popis 2011., Državni zavod za statistiku, <http://www.dzs.hr/> (6.6.2014.).

(u 2001. godini ukupno su bile 188.003 jednoroditeljske obitelji; 156.038 majki s djecom i 31.965 očeva), odnosno 23,9 % jednoroditeljskih obitelji (2001. godine udio jednoroditeljskih obitelji u ukupnom broju obitelji s djecom bio je 20,1 %).^{[266] [267]} Od ukupnog broja jednoroditeljskih obitelji u njih 23 854 (11,5%) žive djeца od 0 do 5 godina života.^{[268] [269]} U Hrvatskoj je u 2012. godini bilo 5659 razvoda, dok ih je 2009. bilo 5076, a 2000. 4419.^{[270] [271]} U 2008. godini bila su 43,753 živorodenja djeteta, dok je 2012. godine bilo 41,771 živorodenja djeteta.^[272] Podaci ukazuju na to da se u strukturi obitelji u zadnjih desetak godina u Hrvatskoj događaju značajne promjene te da je nužno djelovati. U Hrvatskoj su ulaganja u programe i usluge namijenjene dječoj dobropiti i obitelji niža (1,6 % BDP-a) od prosjeka izdvajanja Europske unije (227 zemalja, 3 % BDP-a).^[273] U Ustavu Republike Hrvatske navedeno je da je "obitelj pod posebnom društvenom zaštitom", a Konvencija o pravima djeteta nalaže poduzimanje mjera radi poštivanja prava djece na život u stabilnoj obiteljskoj okolini i opisuje pravo djeteta da njegovi roditelji dobiju pomoć države u ispunjavanju svojih roditeljskih odgovornosti.

Društvo u Hrvatskoj treba preuzeti odgovornost za stvaranje socijalnih uvjeta za odgovorno roditeljstvo. Odgovorno roditeljstvo može se opisati kao roditeljsko ponašanje koje se temelji na najboljem interesu djeteta, a obuhvaća brižno ponašanje, pružanje strukture, granica i vođenja, uvažavanja djeteta kao osobe te omogućivanje osnaživanja djeteta.^[274] Odgovoran roditelj preuzima odgovornosti za dobropit i razvoj djeteta, kvalitetu odnosa s djetetom te za vlastitu dobropit i razvoj kao roditelja.^[275]

Potpore roditeljstvu i obiteljima novo je područje obiteljske politike koje se od 2000. godine intenzivno razvija u europskim zemljama, a u Hrvatskoj su poseban poticaj razvoju područja dale preporuke Vijeća Europe o politici potpore pozitivnom roditeljstvu iz 2006. godine i nacionalne strategije^[276] za zaštitu djece od nasilja iz 2009. godine.

[266] Podaci o obitelji s djecom prema tipu obitelji i broju djece prema starosti, popis 2011., Državni zavod za statistiku, <http://www.dzs.hr/> (6.6.2014.).

[267] Podaci o kućanstvu prema obiteljskom sastavu i obiteljska kućanstva prema broju članova, po naseljima, popis 2001., Državni zavod za statistiku, <http://www.dzs.hr/> (6.6.2014.).

[268] Podaci o obitelji s djecom prema tipu obitelji i broju djece prema starosti, popis 2011., Državni zavod za statistiku, <http://www.dzs.hr/> (6.6.2014.).

[269] Podaci o kućanstvu prema obiteljskom sastavu i obiteljska kućanstva prema broju članova, po naseljima, popis 2001., Državni zavod za statistiku, <http://www.dzs.hr/> (6.6.2014.).

[270] Državni zavod za statistiku (2010.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2010. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku, http://www.dzs.hr/Hrv/Publication/stat_year.htm (17.5.2014.).

[271] Državni zavod za statistiku (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku, http://www.dzs.hr/Hrv/Publication/stat_year.htm (17.5.2014.).

[272] Državni zavod za statistiku (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku, http://www.dzs.hr/Hrv/Publication/stat_year.htm (17.5.2014.).

[273] UNICEF (2013.), *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

[274] Stručna radna skupina za definiranje odgovornog roditeljstva, mjera rane pomoći u suočavanju s čimbenicima rizika i izradu prijedloga novih preventivno-savjetodavnih oblika pomoći obitelji u riziku, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Prezentacija *Određivanje odgovornog roditeljstva, analiza mjera rane pomoći u suočavanju s čimbenicima rizika i prijedlozi novih preventivno-savjetodavnih oblika pomoći obiteljima u riziku*, lipanj 2010. - rujan 2011.

[275] Stručna radna skupina za definiranje odgovornog roditeljstva, mjera rane pomoći u suočavanju s čimbenicima rizika i izradu prijedloga novih preventivno-savjetodavnih oblika pomoći obitelji u riziku, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Prezentacija *Određivanje odgovornog roditeljstva, analiza mjera rane pomoći u suočavanju s čimbenicima rizika i prijedlozi novih preventivno-savjetodavnih oblika pomoći obiteljima u riziku*, lipanj 2010. - rujan 2011.

[276] UNICEF (2013.), *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

Potpore roditeljstvu obuhvaća aktivnosti stručnjaka, volontera ili članova neformalnih socijalnih mreža pružanja pomoći, savjeta i informacija roditeljima i skrbnicima u odgoju djece.^[277] Potpora roditeljstvu u prvom je redu usmjerena na roditeljska znanja i vještine, ali i na druge okolinske čimbenike koji mogu pozitivno i negativno djelovati na roditeljstvo. Usluge za potporu roditeljstvu pružaju roditeljske udruge i organizacije civilnog društva kao i javne ustanove u sustavu zdravstva, odgoja i obrazovanja te socijalne skrbi. Svrha potpore roditeljstvu jest poboljšanje djetetove dobrobiti i razvojnih ishoda. Potpora roditeljstvu u ranim godinama života iznimno je važna i jako isplativo ulaganje u budućnost djece.

Istraživanje provedeno 2001. pokazalo je da roditeljima djece najmlađe dobi uglavnom treba osigurati ona osnovna znanja i vještine koje će ih osnažiti za kvalitetno i odgovorno roditeljstvo, a manjem dijelu roditelja bit će potrebno mnogo više znanja i direktnе pomoći u realizaciji dječjih prava i potreba u kući.^[278] Recentno istraživanje o uslugama za potporu roditeljstvu djeci najmlađe dobi u zajednici, provedeno u sklopu akcije "Prve 3 su najvažnije", koju u Hrvatskoj provodi Ured UNICEF-a za Hrvatsku - obuhvatilo je 1271 majku i 350 očeva djece u dobi od šest mjeseci, jedne godine te tri i šest godina starosti - dalo je vrijedne spoznaje i uvide u trenutačno stanje i potrebe u Hrvatskoj.^[279] Većina roditelja u Hrvatskoj upušta se u razvojno poticajne interakcije (poput gledanja i čitanja slikovnica, plesanja i pjevanja, crtanja) sa svojom djecom, a samo manji dio (oko 10 %) roditelja to ne čini. Istraživanje pokazuje i kako djeca najmlađe dobi u Hrvatskoj još ne ostvaruju pravo na zaštitu od nasilja u vlastitom domu, a posebno ranjive skupine jesu: obitelji s roditeljima nižeg obrazovnog statusa, obitelji s više djece i obitelji koje žive u ruralnim područjima te sjevernom dijelu Hrvatske. Rezultati istraživanja pokazuju da je izvor stresa za roditelje u Hrvatskoj usklađivanje roditeljstva i plaćenog rada, pri čemu su majke posebno ranjiva skupina. Rezultati istraživanja pokazuju kako usluge potpore roditeljstvu i usluge za djecu rane dobi u zajednici nisu dostupne svim roditeljima i djeci.^[280] Rezultati istog istraživanja pokazali su kako 22 % roditelja navodi da u njihovom mjestu/kraju ne postoji ni jedna usluga potpore roditeljstvu (npr. grupe za potporu dojenju, tečajevi za trudnice, bračno ili obiteljsko savjetovanje, razvojna gimnastika za roditelje/mame i bebe) te da više usluga postoji tamo gdje ima i više obitelji. Nadalje, rezultati ukazuju na velike regionalne razlike u dostupnosti usluga potpore roditeljstvu, a najmanje usluga, prema izjavama roditelja, dostupno je u Lici i Banovini te u ruralnim naseljima. Istraživanje je pokazalo i kako 70 % roditelja s niskim socioekonomskim statusom nije koristilo ni jednu uslugu potpore roditeljstvu. Ti podaci ukazuju na nisku raširenost usluga potpore roditeljima djece najmlađe dobi u Hrvatskoj, ali treba navesti da su podaci istraživanja subjektivan dojam roditelja o dostupnosti usluga te mogu ukazivati i na roditeljsku (ne)informiranost i/ili nezainteresiranost o uslugama koje im se nude. Postojanje usluga i informiranost roditelja o njima ukazuje na dostupnost usluga, ali zbog udaljenosti usluga ili drugih teškoća u pristupu uslugama (npr. neadekvatnosti javnog prijevoza) i najdostupnije usluge za potporu roditeljstvu nisu lako pristupačne svakom šestom roditelju. Roditelji koji ne koriste usluge i kojima su usluge manje dostupne jesu oni koje

[277] UNICEF (2013.), *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

[278] Bašić, J., Ferić, M. i Kranželić V. (2001.), *Od primarne prevencije do ranih intervencija*, Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.

[279] UNICEF (2013.), *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

[280] UNICEF (2013.), *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

obilježava nisko obrazovanje, rana dob (mlađi od 25 godina), nizak socioekonomski status, život u ruralnom naselju i u regijama Slavonije, Like i Banovine te Dalmacije. Dostupni podaci pokazuju i nedostatak svih vrsta resursa za roditeljstvo te slabu dostupnost usluga namijenjenih jačanju roditeljskih kompetencija u zajednici. Rezultati također govore i kako roditelji rijetko koriste usluge namijenjene jačanju roditeljskih kompetencija, a oni koji ih koriste, uglavnom nisu zadovoljni kvalitetom i raznovrsnošću usluga.

Roditelji koji imaju specifične potrebe za potporom u roditeljstvu jesu roditelji djece s teškoćama u razvoju. Istraživanja u Hrvatskoj pokazuju kako ti roditelji trebaju veću pomoći i potporu roditeljstvu.^[281] Roditelji djece s razvojnim teškoćama ne razlikuju se po svojim kompetencijama od drugih roditelja, no oni doživljavaju višu razinu roditeljskog stresa, a razlog tome su umor i preopterećenost te nedostatak adekvatne potpore, pa im je potrebno ponuditi odgovarajuće usluge.^[282] Potrebe roditelja djece s razvojnim teškoćama odnose se primarno na potrebu za većom transparentnošću i boljom koordinacijom usluga koje dolaze iz različitih sektora - zdravstvo, obrazovanje i socijalna skrb. Tim roditeljima potrebne su usluge koje pravodobno zadovoljavaju potrebe njihove djece. Roditelji djece s teškoćama u razvoju u velikoj mjeri sami plaćaju usluge potrebne za razvoj djece, putuju do njih, dok za one dostupne postoje duge liste čekanja. Pri tome su roditelji svjesni da sustav rane intervencije nije uspostavljen na državnoj i lokalnoj razini te da time njihova djeca nemaju jednake šanse za razvoj. Treba, stoga, povećati kapacitete već postojećih usluga, stručnjake i informacije učiniti dostupnijima, olakšati "papirologiju" te promovirati nultu toleranciju na etiketiranje i diskriminaciju djece, kao i povećati dostupnost rane intervencije.^[283] (O potpori roditeljima djece s teškoćama u razvoju više se piše u poglavljaju o ranoj intervenciji.)

S obzirom na uslugu za potporu roditeljstvu u razdoblju od trudnoće do djetetova polaska u školu, zajednice u Hrvatskoj moguće je podijeliti na sredine sa slabo razvijenom mrežom usluga potpore roditeljstvu i sredine s razvijenom mrežom usluga.^[284] Zajednice sa slabije razvijenom mrežom polaze od modela deficitia ("pomoći" roditeljima u nepovoljnim okolnostima), dok zajednice s razvijenom mrežom polaze od razvoja i kvalitete života u zajednici, koji je bolji jer se ulaže u razvoj ljudskoga kapitala i kvalitete života obitelji i zajednice. Potreban je koherentniji državni program potpore roditeljstvu te veća mogućnost razmjene iskustava i primjera dobre prakse.^[285]

Dobar primjer proaktivne državne politike prema potpori roditeljstvu jest financiranje projekata udruga usmijerenih potpori obitelji i promicanju i zaštiti prava djece u 2014. godini, a takva praksa treba se nastaviti i ubuduće jer se time ulaže u budućnost društva.^[286] Uz to, u okviru Ministarstva socijalne politike i mladih djeluje Služba za djecu i obitelj koja obavlja strateške poslove iz domene zaštite i ostvarenja prava djece i obitelji, čiju suradnju s drugim ustanovama i udrugama treba jačati i promicati. U Nacionalnoj strategiji za prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. godine posebna pozornost daje se i mjerama koje imaju za cilj ojačati roditeljstvo.^[287]

[281] Martinac Dorčić, T. i Ljubešić, M. (2009.), *Psihološka prilagodba roditelja na dijete s kroničnom bolesti*, Društvena istraživanja, 6(104): 1107-1129.

[282] UNICEF (2013.), *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

[283] UNICEF (2013.), *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

[284] UNICEF (2013.), *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

[285] UNICEF (2013.), *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

[286] Ministarstvo socijalne politike i mladih Republike Hrvatske, [http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/udruge_humanitarna_pomoc_i_volonterstvo/udruge/natjecaji_za_udruge/poziv_za_prijavu_na_natjecaj_za_financiranje_projekata_udruga_usmijerenih_promicanju_i_zastiti_prava_djece_i_podrsci_obitelji_u_2014_godini_\(7.6.2014.\).](http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/udruge_humanitarna_pomoc_i_volonterstvo/udruge/natjecaji_za_udruge/poziv_za_prijavu_na_natjecaj_za_financiranje_projekata_udruga_usmijerenih_promicanju_i_zastiti_prava_djece_i_podrsci_obitelji_u_2014_godini_(7.6.2014.).)

[287] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih. www.mspm.hr

U Hrvatskoj je donesen Zakon o dadiljama,^[288] kojim se regulira posao dadilja, čime se na neki način pokušava standardizirati usluga potpore roditeljima u usklađivanju roditeljstva i poslovnih obveza te čuvanju i brizi za djecu. Promjena u odnosu na stanje iz 2011. godine dogodila se 2013., vezano uz obiteljske centre koji pružaju usluge savjetovanja i pomaganja obitelji, a njihove su obveze i prava preuzeli centri za socijalnu skrb u sjedištu županija.^[289] Od tada obiteljski centri (njih 19), čiji je rad i doprinos u ostvarivanju usluga potpore roditeljstvu značajan (npr. provode program škole za roditelje "Rastimo zajedno") djeluju u otežanim okolnostima.^[290]

Primjer dobre prakse u Hrvatskoj u ovom području jest Program radionica s roditeljima pod nazivom "Rastimo zajedno", koji je razvijen u okrilju aktivnosti Ureda UNICEF-a za Hrvatsku za potporu ranom razvoju i poticajnom roditeljstvu.^[291] Kroz niz radionica nastoji se poduprijeti postojeće i omogućiti razvoj novih roiteljskih snaga i sposobnosti za nošenje s izazovima suvremenog roditeljstva. Dobar primjer usluge potpore roditeljstvu djece najmlađe dobi u Hrvatskoj jest i usluga telefonskog savjetovanja za rani razvoj djece - namijenjena roditeljima i svima koji se brinu o najmlađoj djeti - nazvana "Telefončić".^[292] Putem telefonskog broja svim zainteresiranim omogućena je svakodnevna dostupnost stručne potpore i informacija iz područja ranog razvoja djece i suvremenog roditeljstva. Inicijativa za pokretanje ove usluge nastala je u sklopu Programa za rani razvoj djece i poticajno roditeljstvo "Prve 3 su najvažnije",^[293] koji Ured UNICEF-a u Hrvatskoj provodi u suradnji s Vladom Republike Hrvatske i drugim partnerima još od 2006. godine. Među glavnim partnerima pokretanja usluge bio je Grad Zagreb, koji je od travnja 2014. godine preuzeo vođenje i samostalno financiranje usluge. Važnost ove usluge očituje se upravo u njezinoj dostupnosti svim roditeljima na području Hrvatske, te je treba i dalje provoditi.

Na temelju dostupnih podataka i literature oblikovane su i preporuke.^[294] ^[295]
(1) Treba educirati roditelje o važnosti poticajnog i odgovornog roditeljstva u prvim godinama života kroz javne kampanje te usluge i programe učiniti dostupnijima roditeljima slabijeg imovinskog, obrazovnog i socioekonomskog stanja te onima koji žive u ruralnim područjima, Slavoniji i Dalmaciji. (2) Potrebni su programi koji bi ojačali sposobnosti i vještine roditelja u suočavanju s problemima u drugim životnim ulogama i područjima (npr. pomoć u borbi s ovisnostima i psihičkim problemima) jer su upravo ti problemi i poteškoće izvor stresa i roditeljskog stresa, što uzrokuje neprimjerene reakcije roditelja prema djetetu. Posebno ranjive skupine roditelja u tom pogledu jesu one s više djece, nižeg su socioekonomskog statusa, kojima treba osigurati i veću dostupnost usluga. Programi ojačavanja roiteljskih kompetencija posebno su potrebni roditeljima u godini pred djetetov polazak u školu. (3) U kontekstu usklađivanja radnih i obiteljskih obveza, posebno je važna potpora radnog okruženja i poslodavca, a na razini javne politike veću pozornost treba usmjeriti na olakšavanje roditeljima da usklade svoju roditeljsku i radnu ulogu, te promovirati veću uključenost očeva u brigu o djeci najmlađe dobi. Posebnu pozornost treba posvetiti roditeljima s više djece i onima lošijeg socioekonomskog statusa te majkama koje žive na selu i u Sjevernoj Hrvatskoj, Dalmaciji i Slavoniji. (4) Treba raditi

[288] *Zakon o dadiljama*, Narodne novine 37/13.

[289] Ministarstvo socijalne politike i mladih Republike Hrvatske, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/podrska_obitelji (7.6.2014.).

[290] Priopćenje s aktiva ravnatelja obiteljskih centara zbog najavljenе "transformacije" obiteljskih centara (pripajanja obiteljskih centara centrima za socijalnu skrb kao posebne ustrojstvene jedinice), <http://www.ocgz.hr/?id=30> (7.6.2014.).

[291] UNICEF (2010.), *Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

[292] *Telefončić* - telefonsko savjetovalište za rani razvoj djece, <http://telefoncic.hr/step.jsp> (7.6.2014.).

[293] Ured UNICEF-a za Hrvatsku, <http://www.unicef.hr/show.jsp?page=148336> (7.6.2014.).

[294] UNICEF (2013.), *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

[295] Koordinacija Udruga za djecu Hrvatske (2012.), *Alternativno izvješće o provedbi Konvencije o pravima djeteta i završnim opažanjima Komisije UN-a o pravima djece u Republici Hrvatskoj od 2004. do 2010.*

na ojačavanju različitih resursa za roditeljstvo: poboljšanju materijalnih uvjeta života (npr. povećanje prihoda, smanjenje troškova dječjih potrepština, bolja mogućnost zaposlenja, niže kamatne stope stambenih kredita); olakšavanju usklađivanja obiteljskih obveza s plaćenim radom (npr. dostupnije korištenje jastica i vrtića, poboljšanje kvalitete i dostupnosti usluge predškolskog odgoja i obrazovanja); povećanju dostupnih sadržaja u zajednici i širem društvenom okruženju primjerena potrebama djece i roditelja (npr. potreba bolje opremljenosti javnog prostora za djecu najranije dobi, poput opremljenosti parkova i igrališta za djecu, više kvalitetnih TV sadržaja za djecu mlađe dobi, prostor u zajednici za druženje s drugim obiteljima). (5) Treba povećati dostupnost različitih vrsta usluga potpore roditeljstvu u zajednici na razini cijele države - roditelji niskog socioekonomskog statusa i roditelji koji žive u ruralnim sredinama posebno su ranjiva skupina u tom pogledu jer im dostupnost usluga nije jednaka kao i drugim roditeljima. (6) Na razini cijele države treba ojačati i potaknuti korištenje usluga za roditelje, kao što su: individualno savjetovanje sa stručnjacima o roditeljstvu (pedijatar, psiholog, pedagog), razvojna gimnastika za mame i bebe, programi koje pružaju vrtići, crkva, udruge i knjižnice te druge organizacije, grupe za potporu dojenju, grupe za druženje i potporu (pri udrugama roditelja s razvojnim teškoćama), program radionica s roditeljima "Rastimo zajedno" i drugi programi grupnog rada s roditeljima (škola za roditelje ili edukativne radionice). (7) Treba educirati stručnjake u sustavu zdravstva, predškolskog obrazovanja i socijalne skrbi o suvremenim spoznajama i znanjima iz područja poticajnog i odgovornog roditeljstva, vještinama komunikacije i evaluaciji i superviziji vlastitog rada. (8) Treba podignuti razinu osvještenosti roditelja i šire javnosti o pozitivnim učincima uključivanja djece u kvalitetne predškolske programe odgoja i obrazovanja za njihove kasnije šanse u životu. (9) Treba povećati ulaganja u programe i usluge namijenjene potpori roditeljstvu i obitelji, jer se time ulaže u dječju dobrobit i budućnost društva. (10) Posebnu pozornost treba posvetiti uslugama potpore roditeljstvu za roditelje djece s razvojnim teškoćama.

Potpore roditeljstvu često se pruža u obliku standardiziranih međunarodnih programa koji su utemeljeni na znanstvenim dokazima te su obično prošli evaluacije.^[296] Međutim, kako bi bili uspješni, takvi programi trebaju biti prilagođeni specifičnim potrebama roditelja i obitelji u riziku te društvenom kontekstu države. Stoga je potrebna pozornost prilikom implementacije takve vrste programa u hrvatskom društву jer njihova učinkovitost ovisi o tome koliko će oni odgovoriti na potrebe hrvatskih roditelja.

U razdoblju trudnoće i ranog djetinjstva roditelji su najzainteresiraniji za učenje i uključivanje u programe^[297] te tu činjenicu treba iskoristiti kao potencijal za ostvarivanje bolje budućnosti djece i društva u cjelini. Stoga treba planirati intervencije upravo u tim razdobljima razvoja djece i obitelji. Važno je djelovati na području promocije traženja stručne pomoći te promovirati pozitivan stav prema traženju pomoći u odgoju i brizi za djecu. Prilikom planiranja i provedbe mjera, aktivnosti i programa ojačavanja resursa za roditeljstvo treba voditi brigu i o tome da različite skupine roditelja imaju različite potrebe i žele informacije primati

[296] Evropska zaklada za poboljšanje životnih uvjeta i radnih uvjeta, *Podrška roditeljstvu u Europi*, 2013., http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef12701_hr.htm (5.6.2014.).

[297] UNICEF (2013.), *Kako roditelji i zajednice briňu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

različitim putem, te odgovoriti na te potrebe. Važno je u planiranje i osmišljavanje aktivnosti uključiti roditelje i djecu. Sve mjere i aktivnosti trebaju biti usmjerene na višestruke rizične i zaštitne čimbenike ranog razvoja te primjenjivati model osnaživanja i jačanja resursa, kompetencija i snaga roditelja, djece i obitelji, a ne model deficit-a. U planiranju i osmišljavanju programa rizične čimbenike treba povezati s potrebama djece i roditelja te sa zaštitnim i protektivnim čimbenicima razvoja. Bilo bi korisno napraviti bazu dostupnih usluga te je javno objaviti, kako bi se roditelji bolje informirali gdje i kako mogu dobiti potporu. Odnosno, treba voditi sustavnu evidenciju programa i njihove učinkovitosti, a ta bi aktivnost trebala biti u skrbi državnih ustanova. Treba sastaviti registar udruga koje pružaju potporu roditeljstvu te objaviti kako to čine. Posebno ranjive skupine roditelja i obitelji koje imaju specifične potrebe za potporom u roditeljstvu jesu one nižeg socioekonomskog statusa, nižeg obrazovanja i s troje ili više djece te roditelji djece s razvojnim poteškoćama jer oni dobivaju najmanje potpore svih oblika, a najviše potpore i pomoći trebaju. Na ovom području djelovanja potrebna je sinergija i državnih ustanova, lokalnih vlasti i nevladinog sektora kako bi se potaknulo odgovorno roditeljstvo u Hrvatskoj. Stoga, u ovom području djelovanja treba jačati međusektorsklu suradnju i umreženost te ojačati multidisciplinarni pristup.^[298] Potrebno je ne samo promovirati ideju univerzalnih usluga namijenjenih svim roditeljima kao način ostvarivanja njihova prava na potporu u roditeljstvu, već je i realizirati u skoroj budućnosti.

Rana intervencija

Populacija djece i obitelji koje trebaju usluge rane intervencije i potpore stalno se povećava i mijenja.^{[299] [300]} Svojom obvezom podržavanja Konvencije o pravima djeteta^{[301] [302]} i Konvencije o pravima osoba s invaliditetom^[303] Hrvatska je preuzeila odgovornost da svoj djeci s teškoćama u razvoju omogući iste uvjete života i odrastanja kao i svim drugim dječacima i djevojčicama. Djeca rođena s neurološkim čimbenicima rizika i s rano prisutnim razvojnim poremećajima te njihove obitelji zauzimaju posebno mjesto u zdravstvenoj, socijalnoj i obrazovnoj skrbi. Iako se djeca rađaju s određenim predispozicijama, one ne određuju konačan ishod njihova razvoja. Način odgoja, skrbi i poticanje djece imaju značajan učinak na razvoj djece. Društvo u cjelini treba biti odgovorno prema njima te uložiti sve dostupne resurse kako bi takva djeca postigla što bolji razvojni ishod, a u tom kontekstu usluge rane intervencije iznimno su važne. Usluge rane intervencije usmjerene su prema djeci, roditeljima i obiteljima. U Hrvatskoj, iako postoji velika potreba, nedostaju kvalitetne usluge rane intervencije koje bi bile jednakost dostupne svim djevojčicama i dječacima i njihovim obiteljima. Značajan pomak u ovom području napravljen je u posljednjih nekoliko godina, no on je više rezultat rada i suradnje motiviranih stručnjaka i udruga roditelja nego aktivnosti državne, regionalne i lokalne vlasti. Treba, stoga, uložiti više ljudskih i materijalnih sredstava, posebno iz državnih, regionalnih i lokalnih izvora, kako bi sva djeca s teškoćama ostvarila pravo na dostupne i kvalitetne usluge rane intervencije.

[298] Stručna radna skupina za definiranje odgovornog roditeljstva, mjera rane pomoći u suočavanju s čimbenicima rizika i izradu prijedloga novih preventivno-savjetodavnih oblika pomoći obitelji u riziku, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Prezentacija *Određivanje odgovornog roditeljstva, analiza mjera rane pomoći u suočavanju s čimbenicima rizika i prijedlozi novih preventivno-savjetodavnih oblika pomoći obiteljima u riziku*, lipanj 2010. - rujan 2011.

[299] Istraživanja u Hrvatskoj pokazuju da oko 10 % živorođene djece čine skupinu rizične djece, dok 7 % djece u dobi od 0 do 19 godina ima neki oblik teškoće u razvoju. Danas, 2014. godine, u Hrvatskoj živi ukupno 34.037 djece (do 18 godina) s invaliditetom i većim teškoćama u razvoju, od kojih 1209 (3,6 %) čine djeca od 0 do 4 godine i 6821 (20 %) djece od 5 do 9 godina (Hrvatski zavod za javno zdravstvo).

[300] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Izvješće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/publikacije/> (6.6.2014.).

[301] UN (1989.), Konvencija o pravima djeteta, <http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/crc.pdf> (28.5.2014.), http://www.unicef.hr/upload/file/300/150215/Filename/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta.pdf (8.6.2014.).

[302] Članak 23. Konvencije o pravim djetetu posebno se odnosi na dijete s teškoćama u društvenom ili tjelesnom razvoju te njegovo pravo na posebnu skrb u svim domenama života, kao i njegove posebne potrebe koje bi trebale biti zadovoljene te besplatnu pomoći i tretman u svakom pogledu i domeni zdravstvene zaštite, obrazovanja i socijalne skrbi kad god je moguće.

[303] UN, *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom*, <http://www.mrms.hr/wp-content/uploads/2012/11/konvencija-un-o-pravima-osi.pdf> (9.6.2014.).

- [304] *Zakon o socijalnoj skrbi*, Narodne novine 157/13.
- [305] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrtu prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih. www.mspm.hr
- [306] De Moor, J. M. H. i sur. (1993.), Early Intervention for Children with Developmental Disabilities: Manifesto of the Eurlyaid Working Party, *International Journal of Rehabilitation Research*, 16: 23-31.
- [307] De Moor, J. M. H. i sur. (1993.), Early Intervention for Children with Developmental Disabilities: Manifesto of the Eurlyaid Working Party, *International Journal of Rehabilitation Research*, 16: 23-31.
- [308] Rydz, D. i sur. (2006.), Screening for Developmental Delay in the Setting of a Community Pediatric Clinic: A Prospective Assessment of Parent-Report Questionnaires, *Pediatrics*, 118(4): 1178-1186.
- [309] Ljubešić, M. (2013.), *Early childhood intervention: can we cooperate better?* Izlaganje na skupu Humboldt-Kolleg, *Resources of Danubian region: The possibility of cooperation and utilization*, Beograd, Srbija, 12.-15.6.2013.

U ovom dijelu dokumenta naglasak će biti na ranoj intervenciji i njezinoj dostupnosti roditeljima i djeci, dok će se kasnije u dokumentu posebna pozornost i naglasak staviti na djecu s teškoćama u razvoju i temu rane intervencije.

Vezano uz ranu intervenciju, na razini državnih zakona, propisa, planova i strategija zabilježen je pomak u zadnjih nekoliko godina. Najvažniji pomak bilo je uključivanje usluga rane intervencije u zakonodavni okvir Republike Hrvatske. U zakonski sustav Republike Hrvatske rana intervencija uvrštena je prvi put 2011. godine Zakonom o socijalnoj skrbi koji je opisuje kao "socijalnu uslugu koja obuhvaća stručnu poticajnu pomoći djeci i stručnu i savjetodavnu pomoći njihovim roditeljima, uključujući druge članove obitelji te udobitelje za djecu, kod nekog utvrđenog razvojnog rizika ili razvojne teškoće djeteta".^[304] U sklopu prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. godine kao strateški cilj postavljeno je ostvarivanje prava posebno ranjive skupine djece, u kojoj se nalaze djeca s teškoćama u razvoju.^[305] Nacionalnom strategijom planira se razviti usluge rane intervencije, ujednačiti kriterije vještačenja, provesti decentralizaciju usluga, osigurati pravo djeteta na individualiziran pristup te život u obitelji. Treba uložiti resurse kako bi se mjeru planirane Nacionalnom strategijom u budućnosti i realizirale jer prijašnji planovi, dokumenti i nacrti nisu potpuno provedeni.

Važnost i usluge rane intervencije

Znanstvena istraživanja i praktični rad s djecom s teškoćama u razvoju u Hrvatskoj i drugim zemljama pokazali su da je rana intervencija u djetinjstvu iznimno važna jer kasniji pokušaji nadoknađivanja propuštenih prilika predstavljaju velik i dugotrajan problem za pojedinca i društvo. Europska asocijacija za ranu intervenciju (*The European Association on Early Childhood Intervention*) definira *ranu intervenciju* kao sve oblike aktivnosti, poticanja i vježbi usmjerenе djetetu i aktivnosti savjetovanja usmjerenе roditeljima, koje se primjenjuju kao direktnе i neposredne posljedice nekog utvrđenog razvojnog rizika ili razvojnih teškoća.^[306] Usluge rane intervencije namijenjene su svoj djeci s razvojnim rizikom ili razvojnim poteškoćama od prenatalne dijagnoze do trenutka polaska djeteta u školu.^[307] Zakašnjela identifikacija djece s teškoćama u razvoju za posljedicu ima usluge rehabilitacije i tretmana problema i poteškoća koji su se mogli ublažiti ili otkloniti ranom intervencijom. Kod nas, a i u svijetu, sve se veće značenje daje ranoj intervenciji u djetinjstvu jer je dokazano da su programi ekonomski isplativi, učinkoviti, imaju dugoročan učinak na razvoj i mogu osnažiti jake strane i snage djeteta.^[308]

U Hrvatskoj postoji velik interes za roditeljstvo, obrazovanje i zdrav razvoj djece, pa otuda i velik interes za ranu intervenciju u djetinjstvu koja postoji od 1970-ih godina.^[309] Još je tada postalo jasno da je rano djetinjstvo krucijalno razvojno razdoblje kada treba djelovati da bi se potaknulo ostvarenje svih djetetovih potencijala. U Hrvatskoj je rana intervencija bila povezana s medicinskim intervencijama i nije

bila orijentirana prema potpori obitelji djeteta s teškoćama, a najveće promjene, koje su potaknule udruge roditelja i akademska zajednica, dogodile su se u proteklih desetak godina.^[310] Promjene su praktične, te se više počeo primjenjivati pristup orijentiran na obitelji, obrazovanje stručnjaka i zakonsku legislativu.

U Hrvatskoj se ranom intervencijom najviše bave stručnjaci iz područja edukacijsko-rehabilitacijskih znanosti te su oni ujedno dali najveći doprinos razvoju usluga rane intervencije u zemlji. Postoje različiti pružatelji usluga rane intervencije u djetinjstvu koji provode habilitacijske i rehabilitacijske programe u ranom djetinjstvu, a ovdje ćemo navesti samo neke od njih: Specijalna bolnica za zaštitu djece s neurorazvojnim i motoričkim smetnjama Goljak - Odjel za razvojne neuromotoričke poremećaje, KB Sestara milosrdnica - Odjel za rehabilitaciju djece, Centar za rehabilitaciju Zagreb - patronaža, Slava Raškaj – savjetovalište, Centar za rehabilitaciju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, Dnevni centar za rehabilitaciju djece i mladeži "Mali dom - Zagreb", Udruga Dodir, Hrvatska udruga za ranu intervenciju u djetinjstvu (HURID), Hrvatska udruga za stručnu pomoć djeci s posebnim potrebama "IDEIM", Udruga za sindrom Down, MURID - Međimurska udruga za ranu intervenciju u djetinjstvu. Stručnjaci Centra za rehabilitaciju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, u suradnji s Ministarstvom obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2005. godine pokrenuli su pilot-projekt "Rana intervencija u obitelji" i projekt "Razvojni integracijski programi za ranu intervenciju djece s neurorizikom"^[311] Od rujna 2010. godine do studenoga 2011. Dnevni centar za rehabilitaciju djece i mladeži "Mali dom - Zagreb", u suradnji s Uredom UNICEF-a za Hrvatsku i Gradom Zagrebom, provodio je projekt "Rane intervencije u djetinjstvu: razvoj modela mobilne stručne podrške obiteljima i djeci (0-3) s razvojnim teškoćama/rizicima"^[312] U projektu je sudjelovalo više od 300 stručnjaka različitih profila, a kao rezultat aktivnosti i rada na njemu te rada i aktivnosti cijelog niza drugih aktera, rana intervencija uvrštena je u Zakon o socijalnoj skrbi. Međutim, i dalje ostaje otvoreno pitanje međusektorske suradnje, nacionalnog okvira koji propisuje standarde kvalitete pružatelja usluga i protokola za implementiranje usluga rane intervencije. Analiza i dostupni podaci pokazuju da nedostaje sustavna koordinacija i suradnja među pružateljima usluga iz različitih sektora djelovanja u području rane intervencije u djetinjstvu. Trebalo bi načiniti popis udruga i stručnjaka po županijama koji se bave ranom intervencijom, kao i programa, kako bi dobili realni pokazatelji o pokrivenosti i dostupnosti usluga te pratila rana intervencija u praksi.

Hrvatska udruga za ranu intervenciju u djetinjstvu HURID,^[313] nevladina udruga osnovana 2007. godine koja okuplja stručnjake s područja rane intervencije, ima važnu društvenu ulogu. Primjer je dobre prakse kada je riječ o ovom problemu, a njezine su aktivnosti: "Rana intervencija u djece s teškoćama u razvoju i razvojnim odstupanjima", "E-informacijski referalni centar za ranu intervenciju u djetinjstvu" (E-centar), "Odrastimo zajedno - podrška uključivanja djece s razvojnim teškoćama u redovne vrtiće", IPA-projekt "Potpora uključivanju djece s teškoćama u razvoju u redovne vrtiće u Hrvatskoj". Ujedno, HURID organizira hrvatski simpozij o ranoj intervenciji u djetinjstvu. Posebno ćemo istaknuti E-centar

[310] Ljubešić, M. (2013.), *Early childhood intervention: can we cooperate better?* Izlaganje na skupu Humboldt-Kolleg, Resources of Danubian region: The possibility of cooperation and utilization, Beograd, Srbija, 12.-15.6.2013.

[311] Pinjela, R. i Joković Oreb, I. (2010.), Rana intervencija kod djece visokorizične za odstupanje u motoričkom razvoju, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 46(1), 80-102.

[312] Dnevni centar za rehabilitaciju djece i mladeži "Mali dom - Zagreb", <http://www.malidom.hr/default.aspx?id=50> (20.7.2014.).

[313] Hrvatska udruga za ranu intervenciju u djetinjstvu, <http://www.hurid.hr> (6.6.2014.).

(www.ranaintervencija.org) jer omogućuje roditeljima diljem zemlje da dobiju odgovore na pitanja o ranoj intervenciji u djetinjstvu te povratne informacije stručnjaka. Također, HURID sudjeluje u projektu "Kompetencijska mreža zasnovana na informacijsko-komunikacijskim tehnologijama za inovativne usluge namijenjene osobama sa složenim komunikacijskim potrebama" (ICT-AAC)^[314] koji je jedan od prvih takvih u državi, a njegova posebna vrijednost u tome je što za ciljnu skupinu ima i djecu i roditelje te se temelji na suvremenim spoznajama u području rane intervencije. Ovaj projekt iznimno je vrijedan zbog sustavnog i multidisciplinarnog rada na razvoju tehnologije u području potpomognute komunikacije kojom se služe pojedini stručnjaci u Hrvatskoj. U sklopu projekta već su razvijene besplatno dostupne aplikacije (*Komunikator, Slovarica*) koje se mogu koristiti u radu s djecom s teškoćama u razvoju.^[315]

Ured UNICEF-a u Hrvatskoj aktivno radi na podizanju svijesti javnosti o problemima s kojima se susreću djeca s teškoćama u razvoju i njihovi roditelji, poput kampanje "Prve 3 su još važnije!", a u svom programu djelovanja i rada za razdoblje do 2016. godine predviđa bavljenje poboljšanjem položaja djece s teškoćama u razvoju i drugih skupina u riziku, kroz pomoć u razvoju kapaciteta za programe i usluge rane intervencije u djetinjstvu za djecu koja se nalaze u obitelji te inkluzivnih predškolskih ustanova u zajednici za djecu i roditelje te poboljšanje usluga perinatalne zaštite i boljeg obrazovanja roditelja.

[314] Kompetencijska mreža zasnovana na informacijsko-komunikacijskim tehnologijama za inovativne usluge namijenjene osobama sa složenim komunikacijskim potrebama (ICT-AAC), <http://www.ict-aac.hr/> (7.6.2014.).

[315] Ivšić Pavliša, J. i sur. (2012.), *Potpomognuta komunikacija u ranoj intervenciji*. Izlaganje na skupu: 8. međunarodni znanstveni skup "Istraživanje u edukacijsko-rehabilitacijskim znanostima", Zagreb, Hrvatska, 27.-29.9.2012.

[316] Milić Babić, M., Franc, I. i Leutar, Z. (2013.), Iskustva s ronom intervencijom roditelja djece s teškoćama u razvoju, *Ljetopis socijalnog rada*, 20(3): 453-480.

[317] Košiček, T. i sur. (2009.), Istraživanje nekih aspekata rane intervencije u djetinjstvu, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 1,1-14.

[318] Košiček, T. i sur. (2009.), Istraživanje nekih aspekata rane intervencije u djetinjstvu, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 1,1-14.

[319] Matijević Mikulić, V. i sur. (2011.), Educated parents as a key member of rehabilitation team, *Acta Clinica Croatica*, 50, 469-473.

[320] Košiček, T. i sur. (2009.), Istraživanje nekih aspekata rane intervencije u djetinjstvu. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 1,1-14.

[321] UNICEF (2013.), *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

I sami roditelji djece s teškoćama u razvoju navode nedostatke u sustavu rane intervencije u Hrvatskoj.^{[316] [317]} Roditelji navode nedostatak stručne specijalizirane potpore za dijete, izostanak rane potpore članovima obitelji u prihvaćanju dijagnoze i izazovima skrbi, nedovoljno intenzivne programe potpore, usluge dostupne obiteljima koje imaju finansijske mogućnosti, izostanak potpore u lokalnoj zajednici i duge liste čekanja. Zabilježen je i izostanak jasnih informacija o postojećim uslugama te potreba za informiranjem i educiranjem među roditeljima. Postoji i problem neprofesionalnosti stručnjaka u odnosu s roditeljima, poput nepodržavajućih odnosa prema obitelji, izostanak suradničkog odnosa i stigmatizacija. Postoji i neadekvatna organizacija rada u smislu izostanka kontinuiteta u provedbi rane intervencije, opterećenost stručnjaka količinom posla, spora i neučinkovita administracija, manjak specijaliziranih stručnjaka i nekoordiniranost usluga. Isto tako, postoji potreba za boljom suradnjom i timskim pristupom djetetu među stručnjacima različitih pomagačkih i medicinskih struka, što prepoznaju i priznaju i sami stručnjaci u području rane intervencije.^[318] Istraživanje je pokazalo da postoji potreba za educiranjem roditelja o procedurama poticanja jezičnog razvoja kod djece.^[319] Danas u Hrvatskoj ne postoje usustavljeni programi i usluge rane intervencije, niti programi za evaluaciju i praćenje rada savjetovališta, udruga, centara koji provode ranu intervenciju.^[320] Malo je usluga rane intervencije koje nude ustanove, a većinu programa potpore roditeljstvu vode udruge.^[321] Neurorizična djeca upućuju se u velike rehabilitacijske centre i bolnice gdje su programi uglavnom fokusirani na probleme i ograničenja, a manje na jačanje sposobnosti i potencijala, te je potpora roditeljima kao i njihova edukacija nedovoljna. Prema iskustvima hrvatskih roditelja,

jedan od najvećih problema jest manjak usklađenosti i povezanosti sustava, zbog čega oni puno "lutaju", a djetetu vrijeme prolazi.^[322] Također, ne postoji mreža usluga rane intervencije, pa mnogi roditelji i djeca ostaju neobuhvaćeni. Sustav potpore roditeljstvu u ovom kontekstu iznimno je važan.

Rezultati istraživanja u Hrvatskoj ukazuju i na specifične probleme posebnih skupina djece u riziku. Osobitu pozornost treba posvetiti djeci s teškoćama u području komunikacijskog, jezičnog ili govornog razvoja jer je učestalost tih teškoća visoka, a jezik i komunikacija su važni za razvoj drugih sposobnosti te za socijalizaciju.^[323] Istraživanje o komunikacijskom razvoju i socioadaptivnom funkcioniranju u najranijoj dobi ukazalo je na različite probleme u prepoznavanju, procjeni, terapijskoj zbrinutosti i predškolskom obrazovanju djece s atipičnim komunikacijskim razvojem te upozorilo da rana intervencija nije zaživjela u dovoljnoj mjeri.^[324]

Rezultati longitudinalnog istraživanja kognitivnog i komunikacijskog razvoja djece s perinatalnim ozljedama mozga ukazali su na potrebu rane intervencije u djece s perinatalnim ozljedama mozga jer takva djeca imaju znatno dulje razdoblje predjezične komunikacije, tempo interakcijskih razmjena im je sporiji, a roditelji preuzimaju dominantnu ulogu u komunikaciji bez pravog osjećaja za optimalan poticaj.^[325] U ovom kontekstu treba istaknuti kako su rani intervencijski postupci u Hrvatskoj većinom bili usmjereni na motorički i psihomotorički aspekt razvoja, pa komunikacijski i mentalni aspekti tek danas dobivaju više pozornosti. Istraživanja pokazuju povezanost perinatalnih čimbenika rizika s jezično-govornim razvojem, ali takve spoznaje kod nas još nisu doble praktični aspekt.^[326] Važno je naglasiti da sustav rane intervencije slijedi ista načela, neovisno o vrsti rizičnih čimbenika, dok su same intervencije ovisne o obilježjima i psihičkim potrebama kako djeteta tako i njegove obitelji, a važno je da se s intervencijom počne što prije.^[327]

Motiviranost i rad stručnjaka na području rane intervencije u djetinjstvu, zajedno sa snagom i potporom roditeljskih udruga i Ureda UNICEF-a za Hrvatsku, dala je pozitivne rezultate na području osuvremenjivanja i promoviranja rane intervencije u Hrvatskoj. U zadnjih nekoliko godina dogodile su se značajne i pozitivne promjene na tom području, no stanje je daleko od onoga kakvo bi trebalo biti. Rane intervencije zasnovane na suvremenim načelima i konceptima, kao što su rana primjena, uključenost djeteta, obitelji i zajednice u intervencije, psihološka potpora obiteljima i transdisciplinarna suradnja,^[328] počinju se primjenjivati. Ipak, unatoč naporima, usluge rane intervencije nisu svima jednako dostupne, ne postoji kontinuitet u provedbi te nedostaje međusektorska suradnja. Dobivši zakonodavni okvir, Hrvatska je na početku puta prema razvoju univerzalnog i svima dostupnog sustava usluga rane intervencije. Stoga treba i dalje raditi na dobrim temeljima koji su do sada izgrađeni, s tim da treba više poticaja i ulaganja svih vrsta u razvoj usluge rane intervencije od strane ministarstva zdravlja, socijalne politike i mlađih te obrazovanja.

Republika Hrvatska će u narednim godinama, u razdoblju od 2014. do 2020., posebnu pozornost usmjeriti na usluge rane intervencije u

-
- [322] Ljubešić, M. (2012.), Rana intervencija kod komunikacijskih i jezično-govornih odstupanja, *Paediatrica Croatica*, 56(1), 202-206.
 - [323] Ljubešić, M. (2012.), Rana intervencija kod komunikacijskih i jezično-govornih odstupanja, *Paediatrica Croatica*, 56(1), 202-206.
 - [324] Ivšać Pavliša, J. (2010.), Atipični komunikacijski razvoj i socioadaptivno funkcioniranje u ranoj dobi, *Društvena istraživanja*, 1-2(105-106), 279-303.
 - [325] Ljubešić, M. i sur. (2008.), *Obilježja rane komunikacije u djece s perinatalnim ozljedama mozga*. Izlaganje na skupu XVI: Dani psihologije u Zadru, Zadar, Hrvatska, 29 - 31.5.2008.
 - [326] Ljubešić, M. (2004.), Suvremeni koncept rane intervencije za neurorizičnu djecu, *Gynaecologia et perinatologia: journal for gynaecology, perinatology, reproductive medicine and ultrasonic diagnostics*, 13(2), 57-60.
 - [327] Ljubešić, M. (2004.), Suvremeni koncept rane intervencije za neurorizičnu djecu, *Gynaecologia et perinatologia: journal for gynaecology, perinatology, reproductive medicine and ultrasonic diagnostics*, 13(2), 57-60.
 - [328] Ljubešić, M. (2004.), Suvremeni koncept rane intervencije za neurorizičnu djecu, *Gynaecologia et perinatologia: journal for gynaecology, perinatology, reproductive medicine and ultrasonic diagnostics*, 13(2), 57-60.

djetinjstvu te planira razviti pravodobne, sveobuhvatne i dostupne usluge rane intervencije djeci s razvojnim teškoćama/rizicima, uključujući servise i usluge za jačanje resursa obitelji za skrb o djetetu u lokalnoj zajednici. Strategijom se planira osnivanje centra za ranu intervenciju u djetinjstvu na nacionalnoj razini, osiguravanje ravnomjerne regionalne pokrivenosti uslugama rane intervencije, povezivanje svih resursa koji imaju kompetencije za pružanje usluga, usvajanje zakonskih i podzakonskih propisa i protokola i regulativa te uspostavljanje mreže licenciranih stručnjaka za provedbu rane intervencije. Resori ministarstava zdravlja, socijalne skrbi i obrazovanja trebaju zajednički raditi na ostvarivanju ovih mjera, a svi ostali akteri u ovom području trebaju dati svoju potporu i doprinos. Ovim mjerama, ako se ostvare, može se odgovoriti na potrebe djece s razvojnim teškoćama/rizicima i njihovih roditelja te ostvariti njihova prava.

Na temelju dostupnih podataka i izvora oblikovane su preporuke.^[329] Treba osnovati međuinstитucionalnu i međusektorsku radnu skupinu kod nadležnog ministarstva, koja bi uključivala predstavnike svih ključnih dionika iz tijela državne uprave, jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, akademske zajednice, prakse te predstavnike civilnog društva, radi izrade prijedloga smjernica za provedbu rane intervencije u djetinjstvu na nacionalnoj razini. Time bi se utvrdila osnovna načela državne politike prema maloj djeci s razvojnim teškoćama/rizicima (0-6 godina) i njihovim obiteljima te radni plan i mehanizam provedbe za postizanje ciljeva, stvaranje standarda u kojima bi se rano otkrivanje poremećaja povezalo s potporom koju dijete i obitelj trebaju, utvrdili standardi kvalitete pružanja usluge rane intervencije te način praćenja i evaluacije usluga. Treba ojačati međusektorsku i multidisciplinarnu suradnju i regionalni razvoj usluga. Treba jačati kompetenciju stručnjaka za pružanje usluga rane intervencije kroz održavanje i pojađanje stručnih seminara, radionica i edukacija, te osobito poticati poslijediplomsko i cjeloživotno obrazovanje i usavršavanje u području rane intervencije. Potrebna je stručna potpora u uspostavljanju sustava rane intervencije. Preporučuje se podizanje svijesti javnosti o potrebama djece s razvojnim teškoćama/rizicima i njihovih obitelji te povećati dostupnost informacija o ranoj intervenciji i uslugama. Nadalje, važno je raditi na podizanju kvalitete života djece s razvojnim teškoćama/rizicima i njihovih obitelji.

Zaključno, izuzetno je važno da svi roditelji, ali i šira javnost, dobiju pravodobnu informaciju i edukaciju o važnosti rane intervencije i prepoznavanju znakova za djelovanje. Nužna je dodatna suradnja među stručnjacima različitih struka te Vladina sektora kako bi se sustav usluga rane intervencije i dostupnost usluga oplemenili i ojačali. Također, svim roditeljima i djeci treba omogućiti jednakost dostupnosti kvalitetu usluge rane intervencije te ojačati intra- i intersektorskou suradnju u tom segmentu djelovanja.

[329] Zaključci Trećeg interdisciplinarnog simpozija o ranom razvoju i komunikaciji, održanog 2010. godine, Zaključci Drugog hrvatskog simpozija o ranoj intervenciji u djetinjstvu, održanog 2011. godine.

Učinkovitost usluga rane intervencije

Kvalitetna evaluacija i kontrola usluga i programa rane intervencije važne su jer imaju izravne posljedice na dobrobit i razvoj djece i obitelji. Sustav usluga rane intervencije i različiti programi morali bi sadržavati i komponentu vrednovanja učinkovitosti kroz objektivne pokazatelje kako bi se sustav, usluge i programi mogli unapređivati. U Hrvatskoj treba još mnogo napora uložiti u razvoj ovog područja. Sad je pravo vrijeme da se ova problematika aktualizira jer se sustav polako počinje razvijati.

Naravno da se uspješnost rane intervencije izravno može mjeriti i pokazati samo na razini pojedinog djeteta i njegovih postignuća te obitelji, no treba razvijati i druge načine i pokazatelje praćenja učinkovitosti rane intervencije u Hrvatskoj. Kako bi se odgovorilo na pitanje o učinkovitosti na obje razine, važno je postaviti kriterije evaluacije uspješnosti i učinkovitosti. Novije spoznaje govore da se s ranom intervencijom treba početi što prije te vrlo rano u proces uključiti i roditelje.^[330] Na temelju podataka iz literature moguće je navesti karakteristike dobrog programa i usluge rane intervencije ili, jednostavnije rečeno, ono što se pokazalo učinkovitim: ^{[331] [332] [333] [334] [335] [336] [337]}

- Započinje što ranije u djetetovu životu, s pojavom i opažanjem prvih znakova rizika; rana dijagnostika i otkrivanje kroz kombinaciju strukturiranih i nestrukturiranih postupaka.
- Roditelji i obitelj uključuju se vrlo rano, na samom početku procesa intervencije.
- Aktivnosti su usmjereni i na roditelja i na dijete.
- Potreban je obiteljski, procesni, razvojni i dinamičan pristup, koji je prisutniji u programima poticanja razvoja nego u programima stimulacije djeteta.
- Raznoliki i višestruki ciljevi programa usmjereni na razvoj djeteta, odnos dijete - roditelj, obiteljsko funkcioniranje i prilagodbu, potporu roditeljima, stimulaciju djeteta, razvojno prikladne aktivnosti za dijete, obrazovanje roditelja o razvoju, temperamentu i potrebama djeteta (bolji su i učinkovitiji od onih usmjerjenih na dijete ili roditelja ili na samo jedan aspekt, odnosno razvojni i rizični čimbenik).
- Usmjereni su na više rizičnih čimbenika odjednom, na osnaživanje i djeteta i obitelji te zaštitne čimbenike razvoja.
- Usluge se trebaju individualizirati koliko je moguće, poželjan je individualan pristup djetetu i obitelji, prilagođen njihovim potrebama; usluge bi trebale biti fleksibilne.
- Intenzivni i dugotrajniji programi i usluge te usluge koje se pružaju u kući djeteta nakon razdoblja liječenja ili intenzivnog rada učinkovitije su od manje intenzivnih i kraćih programa (npr. pomažu roditelju u prijelaznom razdoblju od intenzivnog liječenja u bolnici do kućne okoline, ponovno jačajući ulogu roditelja), no narav i intenzitet intervencije može varirati tijekom vremena zbog promjene okolnosti i razvojnih potreba.
- Moraju imati ekološku valjanost, odnosno biti održivi u realnim i životnim uvjetima u kojima djeca i obitelji žive i razvijaju se, kao i u njihovu društvenom kontekstu.

[330] Reiner Hess ,C. (2006.), *NICU-Based Interventions for High-Risk Infants*, u: Teti, M. D. (ed.) *Handbook of Research Methods in Developmental Science* (str. 295-316), 2006., Oxford: Blackwell Publishing.

[331] Reiner Hess ,C. (2006.), *NICU-Based Interventions for High-Risk Infants*, u: Teti, M. D. (ed.) *Handbook of Research Methods in Developmental Science* (str. 295-316), 2006., Oxford: Blackwell Publishing.

[332] Bašić, J., Mihić, J. i Novak, M. (2011.), Risk analysisintheperiod of growing-up of children and youth: starting point for effective prevention, *Journal of Public Health*, 19(1): 3-11.

[333] Ljubešić, M., (2012.), Rana intervencija kod komunikacijskih i jezično-govornih odstupanja, *Paediatrica Croatica*, 56(2), 202-206.

[334] Guralnick, M. J. (2011.), Why early intervention works: A systems perspective, *Infants Young Child*, 24(1), 6-28.

[335] Walker, S. P. sur. (2011.), Inequality in early childhood: risk and protective factors for early child development. *TheLancet*, 1-14, <http://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736%2811%2960555-2/abstract> (23.6.2014.).

[336] Pinjela, R. i Joković Oreb, I. (2010.), Rana intervencija kod djece visokorizične za odstupanje u motoričkom razvoju, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 46(1), 80-102.

[337] Ljubešić, M. (2012.), *Roditeljske vještine i rana interakcija te rana intervencija u zajednici*, u: Božićević, V., Brlas, S. i Gulin, M. (Ur.), *Psihologija u zaštiti mentalnog zdravlja, priručnik za psihološku djelatnost u zaštiti i promicanju mentalnog zdravlja*, Virovitica, zavod za javno zdravstvo Sveti Rok Virovitičko-podravske županije, 76-89.

[338] Mjesečno izvješće, Ministarstvo socijalne politike i mlađih Republike Hrvatske, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/mjesecna_izvjesca_2014 (20.7.2014.).

- Programi i usluge u kojima roditelji savjetuju roditelje međusobno se povezuju.
- Uključuje različite vrste stručnjaka i timova u proces intervencije.
- Svi postupci trebaju počivati na znanstvenim dokazima i vrednovanjima.
- Održivi su tijekom vremena.
- Dovode do dugotrajnog poboljšanja u psihosocijalnim i zdravstvenim ishodima.
- Postoji povezanost i koordinacija na svim razinama, koja podrazumijeva međuresorsku koordinaciju (suradnja zdravstva, socijalne skrbi i obrazovanja).

Sustav usluga rane intervencije u djetinjstvu na razini dostupnosti i kvalitete treba se nadzirati kako bi se razvili objektivni pokazatelji o uspješnosti njihove implementacije. U mjesečnom izvješću Ministarstva socijalne politike i mlađih o korisnicima i pravima u socijalnoj skribi u Republici Hrvatskoj za siječanj 2014. godine navodi se da je broj korisnika rane intervencije bio 107, a broj prava (usluga) 122, dok u izvješću za svibanj stoji da je broj korisnika bio 310, a broj prava (usluga) 357.^[338] No, ti podaci ne ukazuju na realno stanje i dostupnost usluga rane intervencije svim roditeljima i djeci na području cijele zemlje, a pitanje je koliko su oni pouzdani (na koji su način prikupljeni) i koje je njihovo značenje (kako bi se mogli interpretirati). Stoga treba razraditi i voditi registre i baze podataka o ranoj intervenciji na razini države. Učinkovitost na razini sustava mogla bi se pratiti putem nekih objektivnih pokazatelja, kao što su:

- broj stručnjaka iz područja rane intervencije na broj djece koja trebaju usluge,
- obuhvaćenost i broj djece s potrebama onih koji se nalaze u sustavu rane intervencije te broj djece koja nisu obuhvaćena, s posebnim osvrtom na dob djece te broj dječaka i djevojčica,
- broj centara, ustanova i udruga koje provode certificirane programe i pružaju usluge rane intervencije, s posebnim osvrtom na dostupnost po regijama i županijama,
- podaci o dostupnim instrumentima i vrstama intervencija kojima se stručnjaci koriste u ranoj intervenciji,
- podaci o dijagnostičkim postupcima u ranoj intervenciji,
- podaci o količini i vrsti usluga koja se nudi na razini općina, gradova, županija, regija,
- podaci o vrstama potreba i rizicima te teškoćama kod djece i roditelja,
- podaci o zadovoljstvu dostupnim uslugama i potrebama djece i roditelja,
- podaci o zadovoljstvu i potrebama stručnjaka koji provode usluge rane intervencije,
- razvoj sustava koordiniranog praćenja djece između resornih ministarstava.

Kod planiranja praćenja učinkovitosti sustava usluga rane intervencije u djetinjstvu treba uzeti primjere dobre prakse iz svijeta kao i istraživanja, zatim ih prilagođavati hrvatskim roditeljima i djeci, a također razvijati nove, sukladno specifičnostima u zemlji. U fazama izrade sustava rane intervencije treba planirati i izrađivati baze podataka o dostupnim

programima i uslugama, sa svim obilježjima programa i usluga i onima koji ih provode, te zaključiti jesu li, i kako, evaluirani i koliko su učinkoviti. Baze podataka treba prikupljati na nacionalnoj razini. Potrebno je planirati i ugraditi sustav praćenja kvalitete usluga rane intervencije u Hrvatskoj. Na temelju ovdje prikazanih podataka i pokazatelja mogu se razviti planovi i strategija praćenja učinkovitosti usluga i programa. Svakako bi bilo poželjno da sve usluge imaju u sebi ugrađenu komponentu vlastitog vrednovanja i poboljšavanja.

Nadvladati utvrđene (*razvojne*) teškoće te razviti uspješan sustav dostupnih usluga rane intervencije u djetinjstvu, kako bi sva djeca s razvojnim teškoćama/rizicima i njihove obitelji ostvarili svoja prava, izazov je koji stoji pred sustavom zdravstva, socijalne skrbi i obrazovanja u Hrvatskoj te pred cijelim hrvatskim društвom.

Stanje usluga zdravstvene skrbi za trudnice i rodilje

Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena jamči ženama zdravstvenu zaštitu i socijalna prava.^[339] Briga za zdravlje trudnica i rodilja briga je za djecu, pa sustavan rad na poboljšanju usluga zdravstvene skrbi za trudnice i rodilje ima višestruku koristi. U ovom kontekstu statistički pokazatelji o zdravlju majki i uslugama koje se pružaju trudnicama i rodiljama služe za identifikaciju problema i propusta u skrbi, odnosno utvrđivanje mjesta na kojima treba intervenirati. U Hrvatskoj se godinama radi na poboljšanju kvalitete i dostupnosti zdravstvene skrbi za trudnice i rodilje, što podaci otkrivaju, no još se pronalaze mjesta za napredak i dodatno ulaganje, što ćemo u ovom poglavlju i prikazati.

Trudnoća i antenatalna skrb

U djelatnosti zdravstvene zaštite žena u 2013. ukupno je radio 241 tim puno radno vrijeme (2012. godine bilo je 13 timova manje) i 17 timova djelomično radno vrijeme (u 2012. bio je jedan tim više), od onih koji su imali ugovor s Hrvatskim zavodom za zdravstveno osiguranje.^[340] Broj timova u ordinacijama privatne prakse (koji nemaju ugovor s Hrvatskim zavodom za zdravstveno osiguranje) smanjio se za 14 timova s punim radnim vremenom i 13 timova s djelomičnim radnim vremenom.^[341] Od ukupnog broja žena koje su izabrale svoga ginekologa/ginekologinju u primarnoj zdravstvenoj zaštiti 36,5 % ih je i koristilo usluge.

U primarnoj zdravstvenoj zaštiti žena posebice se prati zaštita trudnica i rodilja. Sustavan medicinski nadzor žena tijekom trudnoće odnosi se na antenatalnu skrb žena, a trebao bi početi tijekom prvog tromjesečja trudnoće. Odgovarajući broj pregleda u trudnoći i kvaliteta pregleda sigurno mogu utjecati na tijek i ishod trudnoće. U 2012. godini 74,6 % žena počelo je s pregledima u prvom tromjesečju trudnoće, a broj i udio kontroliranih trudnoća u prvim tjednima trudnoće u laganom je

[339] UN, *Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena*, 1979., <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b3970.html> (11.6.2014.).

[340] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/publikacije/> (25.5.2014.).

[341] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/publikacije/> (25.5.2014.).

porastu u odnosu na prijašnje godine.^[342] Najviše je rodilja (70,3 % u 2012. godini; 71,0 % u 2013. godini) s optimalnom antenatalnom skrbi, odnosno standardnim brojem pregleda u trudnoći (9 i više te tri ultrazvučna pregleda, sukladno preporukama struke i Programu mjera zdravstvene zaštite), (u 2009. godini bilo ih je 65,8 %), zatim dodatnih 19,1 % žena u 2013. godini (21 % u 2012. godini) pregledano je 6 do 8 puta tijekom trudnoće (u 2009. godini bilo ih je 22,09).^{[343] [344] [345]} U primarnoj zdravstvenoj zaštiti žena broj pregleda po trudnici znatno se razlikuje od županije do županije, a prosjek Hrvatske u 2013. godini bio je 5,2 pregleda po trudnici (u 2012. godini bio je 8,9).^[346] Prema podacima dobivenim od rodilišta, postotak trudnica koje su bile s nekontroliranom ili nedovoljno kontroliranom trudnoćom iznosio je ukupno 1,75 % u 2012. godini (5,09 % u 2009. godini).^{[347] [348]} Treba navesti kako za 19,1 % rodilja u 2013. godini nije poznato kad su počele s prvim pregledom u trudnoći.^[349] Tijekom 2013. godine utvrđeno je 13 % manje patoloških stanja u trudnoći u odnosu na 2012. godinu, a najviše takvih stanja zabilježeno je od 7. i više mjeseci trudnoće.^[350] Iako se trend porasta patoloških stanja u trudnoći bilježi u nekoliko posljednjih godina, na trudnice u Gradu Zagrebu odnosi se svih 30,7 % takvih stanja u Hrvatskoj.^[351] O razlozima razlika u broju pregleda trudnica po županijama, kao i o situaciji da je najviše patoloških stanja u trudnoći zabilježeno u Gradu Zagrebu, trebalo bi provesti detaljnije ispitivanje. Moguće je da dostupnost usluga antenatalne skrbi nije jednaka za sve žene u Hrvatskoj te da je u Gradu Zagrebu, kao glavnom gradu Hrvatske, bolja kvaliteta usluge antenatalne skrbi te za posljedicu ima podatak o više patoloških stanja. No, moguće je i drukčije objašnjenje za utvrđeni veći broj patoloških stanja u trudnoći, pa zbog toga treba pratiti trend i stanje kroz nekoliko godina te obaviti detaljnija istraživanja prije donošenja zaključaka.

U Hrvatskoj su 2011. godine bile 2333 kongenitalne anomalije na 100.000 živorođenih (u 2012. godini bile su 2662), dok je prosjek Europske unije iznosio 1921 (podaci za 2012. godinu za Uniju nisu dostupni).^[352]

^[342] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Porodi u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj u 2012. godine*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/publikacije/> (6.7.2014.).

^[343] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Porodi u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj u 2012. godine*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/publikacije/> (6.7.2014.).

^[344] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Porodi u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj u 2012. godine*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/publikacije/> (6.7.2014.).

^[345] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/publikacije/> (6.7.2014.).

^[346] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/publikacije/> (6.7.2014.).

^[347] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Porodi u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj u 2012. godine*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/publikacije/> (6.7.2014.).

^[348] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Porodi u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj u 2012. godine*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/publikacije/> (6.7.2014.).

^[349] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/publikacije/> (6.7.2014.).

^[350] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/publikacije/> (6.7.2014.).

^[351] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/publikacije/> (6.7.2014.).

^[352] Svjetska zdravstvena organizacija, Baza podataka *European health for all database*. <http://data.euro.who.int/hfadb/> (11.6.2014.).

U 2012. godini bilo je 1112 poroda djece s kongenitalnim anomalijama u Hrvatskoj [353] (zadnji dostupni podaci), a ukupno je u istoj godini bio 41.091 porod. [354] Ubuduće bi se pozornost trebala posvetiti prenatalnoj dijagnostici koja se obavlja prema indikacijama te uključuje invazivne i neinvazivne testove probira. [355] Područje prenatalne dijagnostike i njezine prednosti mogu se iskoristiti kako se život žene i djeteta ne bi doveo u rizik, a osobito treba raditi na podizanju svijesti javnosti o važnosti skrbi u trudnoći.

Pothranjenost majki, loše zdravlje, slaba zdravstvena zaštita ili naporan rad mogu se odraziti na porođajnu težinu novorođenčeta. U 2012. godini više od 95,09 % novorođenčadi težilo je 2500 g i više (prosjek Europske unije je 92,95 % u 2012. godini^[356]), a udio onih niske porođajne težine (manje od 2500 g) iznosio je 4,91 %, što ne odstupa od dugogodišnjeg kretanja od oko 5 % (u 2013. godini 4,8 %). [357] [358] Udio djece s niskom porođajnom težinom u Hrvatskoj je nizak i ne povećava se tijekom godina. Hrvatskoj treba edukacija i informiranje na nacionalnoj razini o važnosti zdravog životnog stila prije trudnoće i tijekom nje te o tome kako konzumacija sredstava ovisnosti, među kojima je i konzumiranje duhanskih proizvoda, utječe na dijete. Bilo bi važno provesti istraživanja o rasprostranjenosti konzumacije teratogena tijekom trudnoće u Hrvatskoj.

Rezultati recentnog istraživanja pokazuju kako je svega petina roditelja obuhvaćena tečajevima za trudnice/buduće roditelje, a češće su to žene i muškarci višeg obrazovnog i socioekonomskog statusa, oni iz urbanih sredina te oni koji imaju jedno dijete. [359] I dalje u Hrvatskoj priprema za porođaj i tečajevi za trudnice nisu dostupni svim ženama i muškarcima, pa se savjetuje organiziranje univerzalnih i besplatnih tečajeva za sve roditelje na razini države. Prijurčnici za tečajeve postoje, te se mogu koristiti kako bi se standardizirala razina edukacije koju roditelji primaju. [360] Nositelji ovih tečajeva ne moraju biti rodilišta, ali bi bilo poželjno da budu jer na jednome mjestu imaju timove stručnjaka iz različitih područja koji budućim roditeljima mogu dati korisne informacije, a provedbu tečajeva na razini općina, gradova i županija mogli bi preuzeti domovi zdravlja, s tim da se uključe i stručnjaci iz rodilišta jer oni imaju iskustvo "iz prve ruke". Svakako je poželjno izgraditi i pokrenuti sustav edukacije i tečajeva na razini države. Trebalo bi organizirati tečajeve diljem zemlje kako bi svim roditeljima ta usluga bila jednako dostupna te osvijestiti javnost i buduće roditelje o važnosti pohađanja tečajeva. Na ovom području treba aktivno raditi te uložiti dodatne napore i resurse. Koristan i vrijedan doprinos mogle bi dati nevladine organizacije.

Prema dobi majke, u 2012. najveći udio poroda odnosio se na žene između 25 i 29 godina (32,2 %; u 2009. godini 35 %), nakon toga žene u dobi od 30 do 34 godine (31,4 %; u 2009. godini 28,3 %), zatim žene u dobi od 20 do 24 godine (16,5 %; u 2009. godini 19,2 %)^{[361] [362]}, a u 2013. godini zabilježen je isti trend. [363] U 2012. godini 3,3 % svih poroda odnosilo se na žene koje su mlađe od 20 godina; [364] u 2013. godini bilo je 10,6 poroda na 1000 djevojaka u dobnoj skupini od 15 do 19 godina. [365] Trend prema kojemu se smanjuje broj poroda kod žena mlađih od 20 godine i porast poroda među ženama iznad 30 godina i dalje se bilježi u Hrvatskoj, a isti trend prati se i u većini europskih zemalja. [366]

- [353] Svjetska zdravstvena organizacija, Baza podataka *European health for all database*, <http://data.euro.who.int/hfadb/> (21.7.2014.).
- [354] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo (str. 261), <http://hzjz.hr/publikacije/> (6.7.2014.).
- [355] Brajenović-Milić, B. i sur., *Prenatalna dijagnostika - naša iskustva*, <http://www.medri.hr/katedre/Biologija/Strucna%20djelatnost/prenatalna%20dijagnostika-nasa%20iskustva.pdf> (11.6.2014.).
- [356] Svjetska zdravstvena organizacija, Baza podataka *European health for all database*, <http://data.euro.who.int/hfadb/> (11.6.2014.).
- [357] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Dojenačke smrti u Hrvatskoj u 2012. godini*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/> (21.5.2014.).
- [358] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
- [359] UNICEF (2013.), *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- [360] UNICEF (2011.), *Analiza stanja prava žene i djece u Hrvatskoj*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- [361] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Dojenačke smrti u Hrvatskoj u 2012. godini*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/> (21.5.2014.).
- [362] UNICEF (2011.), *Analiza stanja prava žene i djece u Hrvatskoj*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- [363] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
- [364] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Dojenačke smrti u Hrvatskoj u 2012. godini*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/> (21.5.2014.).
- [365] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2014. (str. 259), <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/> (21.5.2014.).
- [366] Svjetska zdravstvena organizacija, Baza podataka *European health for all database*, <http://data.euro.who.int/hfadb/> (11.6.2014.).

Prvi put u Hrvatskoj 2005. godine, a potom u svim sljedećim godinama, bilježi se viši broj poroda u skupini žena starih od 30 do 34 godine nego u skupini žena od 20 do 24 godine. Ovaj trend, prema kojemu se sve više žena odlučuje na trudnoću i rađanje djece u kasnijoj dobi od one najoptimalnije za rađanje, jest posljedica promjene u socioekonomskim standardima života, vrijednostima i kulturi življenja, ali i medicinskim mogućnostima. No, majčinstvo u kasnijim godinama sve više žena bira i zbog nesigurnosti rada i nezaposlenosti te manjka sredstava koja mogu uložiti u usklađivanje obiteljskih i radnih obveza. U ovom bi kontekstu državna politika trebala djelovati proaktivnim, populacijskim i obiteljskim mjerama kako bi uz pad nataliteta utjecala i na ovaj nepovoljan trend. Kao jedna od posljedica kasnije i odgođene odluke o rađanju djece jest i to da sve više parova u Hrvatskoj ima potrebu za medicinski potpomognutom oplodnjom.^[367]

U Hrvatskoj svaka žena ima pravo na besplatan porod u zdravstvenoj ustanovi, a u 2012. godini bio je 41.091 porod u 31 rodilištu, s ukupno 41.803 živorodenih.^[368] U 2013. godini bilo je 39.425 poroda u 31 rodilištu, s ukupno 39.962 živorodenih.^[369] Zahvaljujući pravu na besplatan porod i dobrom uvjetima porodničke zaštite (99,9 % poroda u bolničkim ustanovama^[370]), stopa maternalne smrtnosti već je godinama na razini sporadičnih slučajeva (7,18/100.000 živorodenih u 2012. godini).^[371] Zahtjev Ivane Pojatina Europskom sudu za ljudska prava u Strasbourg-u protiv Republike Hrvatske zbog nemogućnosti poroda u vlastitom domu uz stručnu skrb^[372] oslikava pitanje poroda kod kuće u Hrvatskoj. Porod izvan rodilišta u Hrvatskoj nije zakonski zabranjen, ali nije ni reguliran, odnosno nije regulirana prisutnost i asistencija licenciranog zdravstvenog osoblja. Ovo područje važno je što hitnije zakonski regulirati. Prema dostupnim podacima, 79,18 % poroda u 2013. godini i 79,4 % poroda u 2012. godini završilo je spontano (80 % u 2009. godini), a carskim rezom 18,9 % u 2012. godini i 19,14 % u 2013. (18 % u 2009.) i omjer se nije promijenio u odnosu na stanje otprije nekoliko godina.^{[373] [374] [375]} U 2012. na 1000 živorodenih bio je učinjen 201 carski rez, a prosjek Europske unije za 2011. godinu jest 267 (podaci za 2012. nisu dostupni).^[376]

^[367] Podaci o broju neplodnih parova, udjelu pojedinog spola u odnosu na neplodnost i uzrocima neplodnosti ne prate se u rutinskim zdravstveno-statističkim istraživanjima. Procjene u literaturi kažu da oko 15 % parova u Hrvatskoj ima potrebe za medicinski potpomognutom oplodnjom. Prema izvješćima ordinacija primarne zdravstvene zaštite žena, u 2013. godini posjeti sa svrhom planiranja obitelji u porastu su (podaci: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2014., <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/> (21.5.2014.).

^[368] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Dojenačke smrti u Hrvatskoj u 2012. godini*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/> (21.5.2014.).

^[369] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.

^[370] Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo zdravlja Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012.-2020.*, http://www.zdravstvo.hr/programi_i_projekti/nacionalne_strategije/nacionalna_strategija_zdravstva (11.6.2014.).

^[371] Svjetska zdravstvena organizacija, Baza podataka *European health for all database*, <http://data.euro.who.int/hfadb/> (11.6.2014.).

^[372] Udruga RODA, <http://www.roda.hr/article/read/ivanapojatina-vs-republikahrvatska> (11.6.2014.).

^[373] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Dojenačke smrti u Hrvatskoj u 2012. godini*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/> (21.5.2014.).

^[374] UNICEF (2011.), *Analiza stanja prava žene i djece u Hrvatskoj*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

^[375] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo (str. 265), <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/> (21.5.2014.).

^[376] Svjetska zdravstvena organizacija, Baza podataka *European health for all database*, <http://data.euro.who.int/hfadb/> (11.6.2014.).

Trend prema kojemu se završetak trudnoće obavlja operativnim putem, odnosno carskim rezom, već je nekoliko godina u porastu, a postoji i u drugim europskim zemljama. Ovaj trend objašnjava se tumačenjem prava pacijentica, odnosno voljom žena na odluku o načinu dovršetka poroda te mogućnostima naplaćivanja takvih postupaka u privatnim rodilištima, čak i u slučajevima kada nisu medicinski opravdani.^[377] No, taj je trend povezan i s povećanim oprezom struke od sve češćih tužbi za eventualnu pogrešku i štetu nastalu u porodu i nepovoljan perinatalni ishod.^[378] Trebalо bi raditi na edukaciji žena o prirodnom spontanom porodu i vraćati se smjernicama struke prema kojemu je to najpovoljniji način završetka trudnoće za rodilju, ako drukčiji postupak nije medicinski opravdan. Rana neonatalna smrtnost (smrtnost od nula do šest dana nakon rođenja) u Hrvatskoj je u 2012. godini iznosila 1,89/1000 (2,38/1000 u 2011. godini)^[379]. Rana neonatalna smrtnost cijele europske regije, prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji, u nekoliko zadnjih godina iznosi 3,5/1000, a u Europskoj uniji je oko 1,93/1000.^[380] Iako je rana neonatalna smrtnost u Hrvatskoj niska, ona je godinama kontinuirano nešto viša nego u Europskoj uniji (EU-27) i gospodarski razvijenim zemljama.^[381] Važno je istaknuti kako postoji blagi trend opadanja rane neonatalne smrtnosti u Hrvatskoj u proteklih desetak godina, a organizacijska i tehnološka poboljšanja u neonatalnoj intenzivnoj njezi i terapiji mogu pridonijeti njezinu dodatnom smanjenju.

Spontani prekidi trudnoće u porastu su - u 2013. godini zabilježeno ih je 19,8 %,^[382] 2012. godine 16,8 % i u 2011. godini 14,4 %,^[383] dok ih je u 2009. godini bilo 13,5 %. Prosječna stopa namjernih prekida trudnoće za sve žene generativne dobi jest 371,2/100.000 žena.^[384] Najviše legalno induciranih prekida trudnoće bilo je u skupini žena od 30 do 39 godina,^[385] no iz podataka se zaključuje kako ih je najviše u skupini žena od 30 do 34 godine, ali i da u toj skupini žena dolazi do pada stope prekida trudnoće u posljednjih nekoliko godina.^[386] Stopa namjernih prekida trudnoće u žena mlađih od 19 godina znatno je niža nego u ostalim dobnim skupinama (247/100.000 u 2012. godini), ali bez značajnih promjena trenda u zadnjih pet godina, te Hrvatska spada u zemlje s

^[377] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Dojenačke smrti u Hrvatskoj u 2012. godini*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/> (21.5.2014.).

^[378] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Dojenačke smrti u Hrvatskoj u 2012. godini*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/> (21.5.2014.).

^[379] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Dojenačke smrti u Hrvatskoj u 2012. godini*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/> (21.5.2014.).

^[380] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Dojenačke smrti u Hrvatskoj u 2012. godini*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/> (21.5.2014.).

^[381] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Dojenačke smrti u Hrvatskoj u 2012. godini*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/> (21.5.2014.).

^[382] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo (str. 267), <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/> (21.5.2014.).

^[383] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Prekidi trudnoće u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2012. godine*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/> (21.5.2014.).

^[384] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Prekidi trudnoće u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2012. godine*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/> (21.5.2014.).

^[385] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Prekidi trudnoće u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2012. godine*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/> (21.5.2014.).

^[386] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Prekidi trudnoće u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2012. godine*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/> (21.5.2014.).

- [387] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Prekidi trudnoće u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2012. godine*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, [http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/\(21.5.2014\).](http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/(21.5.2014).)
- [388] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Prekidi trudnoće u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2012. godine*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, [http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/\(21.5.2014.\).](http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/(21.5.2014.).)
- [389] Ured UNICEF-a za Hrvatsku, <http://www.unicef.hr/show.jsp?page=148436> (10.6.2014.).
- [390] Grgurić, J. (2014.), Novi programi za promicanje dojenja, *Paediatrica Croatica*, 58(1), 151-158.
- [391] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo (str. 259), <http://www.unicef.hr/show.jsp?page=148436> (10.6.2014.).
- [392] Udruga RODA, Jelušić, R. i Kuridža Hodak, B. (2012.), *Anketa o dojenju - rujan 2012*. Prezentacija održana na 6. Mliječnoj konferenciji, Zagreb, Hrvatska, (5.10.2012.).
- [393] Udruga RODA, Jelušić, R. i Kuridža Hodak, B. (2012.), *Anketa o dojenju - rujan 2012*. Prezentacija održana na 6. Mliječnoj konferenciji, Zagreb, Hrvatska, (5.10.2012.).

najnižom stopom namjernih prekida trudnoće u toj dobnoj skupini.^[387] I dalje se bilježi rast prekida trudnoća zbog nekih drugih uzroka (npr. izvanmaternična trudnoća, ostali produkti začeća),^[388] a tu bi pojavu trebalo detaljnije istražiti kako bi se otkrili uzroci trenda rasta.

Većina žena počne na vrijeme s antenatalnom skrbi (u prvom tromjesečju trudnoće) te ih većina ima optimalan, od struke propisan broj pregleda. Ovakav pozitivan trend sve učestalijeg korištenja antenatalne skrbi trudnica trebao bi pozitivno utjecati na rano otkrivanje poremećaja i komplikacija u trudnoći te perinatalni ishod za dijete i majku. Dostupnost rutinske antenatalne skrbi svim trudnicama u Hrvatskoj ima veliku ulogu u mortalitetu majki i perinatalnom mortalitetu, koji su u padu, te broju spontanih pobačaja, koji su u porastu. Potrebno je poduzeti aktivnije mjere u vezi s informiranjem i educiranjem žena i trudnica o važnosti antenatalne skrbi, pohađanju tečajeva za trudnice i zdravom stilu života, a koristan doprinos mogao bi doći iz Vladinog, ali i nevladinog sektora.

Zdravstvena skrb u rodilištima

U Hrvatskoj gotovo sva djeca dolaze na svijet u rodilištima, pa su ona iznimno važna jer se upravo ondje odvija prvi susret roditelja s djetetom. Potpora okoline u rodilištu iznimno je važna za majke i dijete jer ono što osjeća majka, osjeća i dijete, te obratno. Dostupni podaci o uslugama i kvaliteti skrbi u rodilištima u Hrvatskoj ukazuju na to da su rodilišta "mjesta propuštenih prilika", i to osobito za majke.^[389] Upravo se stoga posebna pozornost treba posvetiti poboljšanju uvjeta u hrvatskim rodilištima. U zadnjih dvadeset godina radi se na poboljšanju uvjeta u rodilištima diljem zemlje. Kao rezultat inicijative "Rodilišta - prijatelj djece", koju zajednički provode Ministarstvo zdravlja i Ured UNICEF-a za Hrvatsku, poboljšani su uvjeti u kojima majke rađaju, a djeca dolaze na svijet. Do danas su gotovo sva (30 od 31) rodilišta ispunila kriterije, odnosno primjenjuju "Deset koraka do uspješnog dojenja" i poštuju odredbe Međunarodnog kodeksa o reklamiranju i prodaji nadomjestaka za majčino mlijeko te su zaslužila naslov "Rodilišta - prijatelj djece".^[390] Ovu aktivnost treba i dalje provoditi kako bi se očuvali poboljšani uvjeti, odnosno nastavio rad na humanizaciji rodilišta i poticanju dojenja.

Prema podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, smanjuje se broj poroda s epiziotomijom, što pridonosi humanizaciji poroda (u 2013. godini zabilježeno je u 32,9 % poroda korištenje epiziotomije, u 2012. godini bilo ih je 33,9 %, a u 2011. 36,3 %).^[391] Istraživanje među majkama koje je provela Udruga RODA 2012. godine pokazalo je sljedeću statistiku kada je riječ o intervencijama pri porodu: u 56 % slučajeva probijanje vodenjaka, u 60 % slučajeva davanje dripa, u 37 % slučajeva epiziotomija i u 16 % epiduralna analgezija.^[392] Isto istraživanje pokazalo je kako 36 % majki nije dobilo nikakvu stručnu pomoć medicinskog osoblja kad je u pitanju dojenje.^[393] No, ove brojke skrivaju velike razlike u praksi i postupcima poroda među rodilištima u

Hrvatskoj. Prema dostupnim podacima dobivenim od većine hrvatskih rodilišta, koje je prikupila Udruga RODA u sklopu programa Trudnoća i porod, može se zaključiti da se postupci u porodu i nakon poroda jako razlikuju od rodilišta do rodilišta.^[394] Udruga RODA prikupila je podatke o učestalosti epiziotomija, korištenju lijekova i rutinskim postupcima koji se provode u rodilištu te servisne informacije poput uvjeta za pratnju na porodu, vrijeme posjeta i prakse nakon poroda te ih javno objavila na stranici *rodilišta.roda.hr*. Na primjer, u nekim se bolnicama naplaćuje prisutnost oca na porodu, dok se u drugima ne naplaćuje, u nekim se naplaćuje vađenje matičnih stanica, dok u drugima ne, u nekim u pratnji rodilje može biti doula, u drugima ne, u nekim bolnicama osoba u pratnji mora završiti tečaj pripreme za porod, a u drugima ne mora, u nekim bolnicama ne postoji mogućnost epiduralne analgezije, porod na stolčiću/kadi i slično. Rodilišta se razlikuju i prema trajanju boravka u rodilištu nakon carskog reza i vaginalnog poroda, kao i u postocima induciranih poroda i poroda s epiziotomijom. Ovi podaci, dobiveni od rodilišta, ukazuju na veliku neu jednačenost u praksi rodilišta u Hrvatskoj te na to da nemaju sve žene u Hrvatskoj jednakost dostupne usluge i postupke tijekom i nakon poroda.

Rijetki podaci o stanju zdravstvene skrbi u rodilištima iz perspektive majki ukazuju na mjesta i mogućnosti za poboljšanje skrbi za trudnice. Rezultati recentnog istraživanja koje je proveo Ured UNICEF-a za Hrvatsku pokazali su kako značajan udio roditelja nije zadovoljan odnosom medicinskog osoblja prema majkama u rodilištima, pa treba potaknuti nove inicijative na tom području.^[395] Rezultati jednog istraživanja o doživljaju poroda kod žena u Hrvatskoj pokazalo je kako 24,4 % žena ima traumatsko iskustvo poroda te ispunjava kriterije za postratumatski stresni poremećaj, odnosno svaka četvrt žena u Hrvatskoj doživi porod kao vrlo loše i negativno iskustvo.^[396] Rizični čimbenici za traumatsko iskustvo poroda jesu hitan carski rez, percepcija ugroženosti novorođenčeta i osjećaj užasa.^[397] Rezultati istraživanja o poslijeporodnjoj depresiji u Hrvatskoj pokazali su kako je jedan od čimbenika rizika za razvoj te bolesti tjeskoba i nelagoda, odnosno anksioznost u trudnoći i ranom puerperiju (2 dana nakon poroda).^[398] Poslijeporodnjna depresija ima štetne posljedice i za majku, dijete i obitelj te uključuje prijevremeni prekid dojenja.^[399] Stoga bi okolina u kojoj se porod odvija trebala biti što humanija i prirodnija kako bi se prvi, iznimno bitan, kontakt majke i djeteta odvijao nesmetano i bio što prirodniji. Treba provesti istraživanja na temu percepcije rodilišta i usluga koje se nude jer ih nedostaje, a ova koja jesu provedena ukazuju na to da je u Hrvatskoj došlo vrijeme kada treba napraviti korak dalje u poboljšanju uvjeta u rodilištima.

[394] Udruga RODA, *rodilišta.roda.hr*, popis hrvatskih rodilišta po gradovima, <http://rodilista.roda.hr/popis-rodilista> (21.7.2014.).

[395] UNICEF (2013.), *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

[396] Nakić Radoš, S. i sur. (2014.), *Učestalost i korelati traumatskog porodaja: usporedno istraživanje u Hrvatskoj i Ujedinjenom Kraljevstvu*, izlaganje na skupu XIX. Dani psihologije u Zadru, Zadar, Hrvatska (29.-31.5.2014.).

[397] Nakić Radoš, S. i sur. (2014.), *Učestalost i korelati traumatskog porodaja: usporedno istraživanje u Hrvatskoj i Ujedinjenom Kraljevstvu*, izlaganje na skupu XIX. Dani psihologije u Zadru, Zadar, Hrvatska (29.-31.5.2014.).

[398] Nakić, S. (2011.), *Prediktori poslijeporodnje depresije*, Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

[399] Zakarija-Grković, I. (2009.), *Postpartalna depresija i dojenje*, Izlaganje na XVI. kongresu obiteljske medicine, Split, Hrvatska (23.-25.4.2009.).

Sljedeći logičan korak u procesu poboljšanja uvjeta za žene u rodilištima bio bi razvijanje okoline koja bi bila "priatelj majki". U svijetu se već provodi inicijativa "Rodilišta - prijatelji majki" (*Mother-Friendly Childbirth Initiative*).^[400] Deset je točaka inicijative koje rodilišta moraju zadovoljiti kako bi dobila titulu i postala "priatelj majki": (1) Pružiti mogućnost potpore majci od supruga ili bilo koje druge osobe po izboru rodilje, mogućnost doule (žena koja pruža potporu majci tijekom poroda i rođenja djeteta te može pružiti pomoć ženi u periodu babinja) i profesionalne babice, u svim fazama poroda. (2) Dati javnosti pristup statističkim podacima o intervencijama i postupcima u porodu. (3) Biti osjetljiv na vjerska, etnička i druga opredjeljenja majke. (4) Pružiti ženi mogućnost da se u porodu kreće i rađa u položajima koji joj odgovaraju. (5) Imati jasnu politiku i procedure u povezivanju s dijelom zdravstvene zaštite koja se brinula o ženi prije poroda i s kasnijim resursima i uslugama koje majkama i djeci pružaju skrb, potporu i pomoć. (6) Ne izvoditi sljedeće procedure rutinski: brijanje, klizma, davanje dripa, uskraćivanje obroka i vode, CTG (praćenje otkucaja srca nerođenog djeteta), probijanje vodenjaka, dok se induciranje poroda, carski rez, epiziotomija i vaginalni porod, nakon "carskog" izvode unutar definiranih postotaka.^[401] (7) Educirati osoblje o prirodnim metodama smanjivanja boli i ne poticati upotrebu anestetika ako oni nisu medicinski indicirani. (8) Ohrabrivati majke i obitelji, uključujući roditelje djece s posebnim potrebama i roditelje prerano rođene djece, da se što ranije povezuju s novorođenčetom kroz dodir, držanje, dojenje i drugo. (9) Ne podržavati obrezivanje dječaka ako se ne radi o vjerskim razlozima. (10) Promovirati dojenje te imati titulu "Rodilište - priatelj djece".^[402] Pitanje koje se ovim otvara i izazov koji se postavlja pred rodilišta te Vladin i nevladin sektor u Hrvatskoj jest - jesu li hrvatska rodilišta spremna za ovu inicijativu?^[403]

Zaključno, o dostupnosti i kvaliteti usluga u rodilištima te iskustvima žena u rodilištima u Hrvatskoj treba provesti opsežno istraživanje koje bi uključilo mišljenja i perspektive svih uključenih u porod i skrb o ženama tijekom poroda i u rodilištu. Takvim istraživanjem dobio bi se objektivan uvid u stanje i situaciju u Hrvatskoj. Dostupni podaci, kojih je malo, ukazuju na to da na ovom području treba ulagati financijske i ljudske resurse kako bi se još više poboljšali uvjeti u rodilištima za sve majke i djecu. Treba potaknuti inicijativu "Rodilišta - prijatelji majke" jer ako je majka dobro, velika je vjerojatnost da će i dijete biti dobro, što je cilj i budućnost društva.

[400] Koalicija za poboljšanje uvjeta u rodilištima (Coalitionforimprovingmaternityservices), <http://www.motherfriendly.org/> (11.6.2014.).

[401] Ovi postoci podložni su promjenama: induciranje poroda - manje od 10 %, carski rez - manje od 10-15 %, epiziotomija - manje od 20 % s ciljem prema 5 % i vaginalni porod nakon carskog - više od 60 % s ciljem prema 75 %.

[402] Koalicija za poboljšanje uvjeta u rodilištima (Coalitionforimprovingmaternityservices). <http://www.motherfriendly.org/> (11.6.2014.).

[403] Udruga RODA, <http://www.roda.hr/article/read/tribina-mogu-li-bolnice-bit-prijatelj-majke> (11.6.2014.).

Razvojna prava

U Milenijskim ciljevima razvoja Ujedinjenih naroda^[404] istaknuta je važnost osiguravanja kvalitetnog obrazovanja svoj djeci. Postići univerzalno osnovnoškolsko obrazovanje za sve, drugi je milenijski cilj, a pravo na obrazovanje, kao i pravo na odmor i igru te dostupnost kulturnih, umjetničkih i drugih aktivnosti razvojna su prava naznačena u Konvenciji o pravima djeteta.^[405] Pritom je, u sklopu drugog nacionalnog milenijskog cilja, Hrvatska pokrenula promjene na svim razinama obrazovnog sustava i započela proces stvaranja i razvoja društva znanja.^[406] U skladu s time pokrenut je niz promjena na različitim razinama obrazovnog sustava te je došlo do određenog napretka u razvoju obrazovnog sustava, kao i u kvaliteti obrazovanja u Hrvatskoj. Godine 2011. donesen je temeljni dokument koji određuje sve bitne sastavnice odgojno-obrazovnog sustava, Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (NOK).^[407] Cilj NOK-a jest kompetencijski sustav i usmjerenošć na ishode učenja, a značajan je za planiranje i organiziranje rada škola, uključujući i izvedbu školskog kurikuluma. U lipnju 2014. godine na javnoj raspravi je nacrt Nacionalnog kurikuluma za rani i predškolski odgoj i obrazovanje^[408] koji se temelji na načelima fleksibilnosti odgojno-obrazovnog procesa vrtića, partnerstvu vrtića s roditeljima i širom zajednicom, osiguravanju kontinuiteta u odgoju i obrazovanju te otvorenosti za kontinuirano učenje i spremnost na unapređivanje prakse. Znanje, humanost i tolerancija, identitet, odgovornost, autonomija i kreativnost vrijednosti su koje se opisuju u Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, dok je cilj Nacionalnog kurikuluma osiguranje dobrobiti za dijete, kao i

[404] UNICEF (2007.), *Children and the Millennium Development Goals. Progress towards a world fit for children*, New York: UNICEF.

[405] UN (1989.), *Konvencija o pravima djeteta*. <http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/crc.pdf> (28.5.2014.).

[406] Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija (2010.), *Pregled postignuća Republike Hrvatske u ostvarivanju Milenijskih ciljeva razvoja tijekom razdoblja od 2006. do 2010.*, Zagreb: Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, http://www.ured-ravnopravnost.hr/site/preuzimanje/dokumenti/nac_strat/100917_postignuca_milenijski_ciljevi.pdf (28.5.2014.).

[407] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2011.), *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*, Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, http://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf (20.5.2014.).

[408] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2014.), *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje - nacrt*, <http://public.mzos.hr/fgs.axd?id=21856> (15.6.2014.).

- [409] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2014.), Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje - nacrt, <http://public.mzos.hr/fgs.axd?id=21856> (15.6.2014.).
- [410] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2012.), *Smjernice za strategiju odgoja, obrazovanja, znanosti i tehnologije*, Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=11662> (20.5.2014.).
- [411] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2013.), *Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije*, Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, http://www.hatz.hr/images/Sazetak_SOZT_k2.pdf (20.5.2014.).
- [412] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2013.), *Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije*, Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, http://www.hatz.hr/images/Sazetak_SOZT_k2.pdf (20.5.2014.).
- [413] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2013.), *Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije*, Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, http://www.hatz.hr/images/Sazetak_SOZT_k2.pdf (20.5.2014.).
- [414] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2013.), *Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije*, Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, http://www.hatz.hr/images/Sazetak_SOZT_k2.pdf (20.5.2014.).
- [415] Slunjski, E i sur. (2012.), *Priručnik za samovrednovanje ustanova ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja*, Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, http://dokumenti.ncvvo.hr/Samovrednovanje/Tiskano/prirucnik_predskolski_odgoj.pdf (7.6.2014.).
- [416] Bezinović, P. (Ur.) (2010.), *Samovrednovanje škola: Prva iskustva u osnovnim školama*, Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje/Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- [417] Bezinović, P., Marušić, I. i Ristić Dedić, Z. (2012.), *Opažanje i unapređivanje školske nastave*, Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje/Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- cjelovitog razvoja, odgoja i učenja te razvoj djetetovih kompetencija^[409]. Godine 2012. povjerenstvo Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta dalo je smjernice za izradu strategije odgoja, obrazovanja, znanosti i tehnologije.^[410] Godine 2013. Vlada Republike Hrvatske izradila je Strategiju obrazovanja, znanosti i tehnologije koja je u proljeće 2014. prošla javnu raspravu.^[411] Važan dio ove strategije poglavje je o ranom predškolskom, osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju, u kojem su postavljeni sljedeći ciljevi: unaprijediti razvojni potencijal odgojno-obrazovnih ustanova, provesti cjelovitu kurikularnu reformu i izmijeniti strukturu osnovnog obrazovanja, podići kvalitetu rada i društvenog ugleda učitelja, unaprijediti kvalitetu rukovođenja odgojno-obrazovnim ustanovama te razviti cjelovit sustav potpore učenicima, osigurati optimalne uvjete rada odgojno-obrazovnih ustanova i ustrojiti sustav osiguravanja kvalitete odgoja i obrazovanja.^[412] Temeljna načela Strategije obrazovanja, znanosti i tehnologije ističu da su obrazovanje i znanost od posebnog javnog interesa, ističu važnost koncepta cjeloživotnog učenja, fleksibilnosti i prilagodljivosti sustava te autonomiju i odgovornost. Glavni ciljevi Strategije su kvalitetno obrazovanje dostupno svima pod jednakim uvjetima te znanost koja unapređuje ukupan svjetski fond znanja te pridonosi boljtku hrvatskoga društva. Glavne smjernice za provedbu Strategije jesu osnovati posebno stručno povjerenstvo Vlade RH za njezinu provedbu i koordinaciju strategija i djelovanja na području obrazovanja, znanosti i inovacija, postići konsenzus za provedbu Strategije te poboljšati financiranje sustava.^[413]
- Strategija poštaje novi strateški okvir Europske komisije za obrazovanje (Rethinking Education, 2012.) kojim se ističe važnost ulaganja u obrazovanje i razvoj vještina nužnih za dobru prilagodbu promjenjivim životnim okolnostima, za zapošljavanje i bolje socioekonomiske ishode.^[414] Naglasak se stavlja na unapređivanje kvalitete predškolskog i školskog odgoja i obrazovanja, prevenciju ranog napuštanja školovanja, bolje povezivanje obrazovanja i sposobljavanja s tržistem rada, unapređivanje obrazovnih ishoda i vještina važnih za snalaženje u životu te osnaživanje strukovnog obrazovanja, s fokusom na povezivanje sa svijetom rada. Osmišljeno je samovrednovanje ustanova ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja^[415] te samovrednovanje škola^[416] kao i opažanje i unapređivanje školske nastave.^[417] U svjetlu ovih promjena daje se pregled postojećeg stanja obrazovnog sustava.
- Obrazovni sustav Republike Hrvatske uključuje predškolsko (NSKO 0), osnovnoškolsko (NSKO 1 i 2), srednjoškolsko (NSKO 3) i visokoškolsko (NSKO 5 i 6) obrazovanje (tablica 9). Predškolsko je obrazovanje dostupno djeci u dobi od 6 mjeseci do školske dobi. Osnovnoškolsko obrazovanje traje osam godina i obavezno je za svu djecu u dobi od sedam do petnaest godina. Podijeljeno je na dva četverogodišnja ciklusa: niže osnovnoškolsko obrazovanje, s razrednim učiteljima, te više osnovnoškolsko obrazovanje, s predmetnim nastavnicima. Srednje škole, ovisno o vrsti nastavnog plana i programa koji nude, dijele se na: gimnazije, koje traju četiri godine, strukovne ili zanatske škole koje traju od jedne do četiri godine te umjetničke škole koje traju četiri godine. Osnovno i srednjoškolsko obrazovanje organizirano je kao redovito obrazovanje te je posebno izdvojeno obrazovanje koje uključuje

obrazovanje djece i mladeži s teškoćama u razvoju, obrazovanje odraslih i osnovno umjetničko obrazovanje, koje priprema djecu za nastavak školovanja u srednjim umjetničkim školama.^[418]

Tablica 9. Razine obrazovanja u obrazovnom sustavu Republike Hrvatske^[419] prema NSKO^[420] (Nacionalnoj klasifikaciji)

Oznaka	Vrsta obrazovanja	Odgovara razini:
NSKO 0	Predškolsko obrazovanje	0 ISCED 97 ^[421]
NSKO 1	Niže osnovno obrazovanje	1 ISCED 97
NSKO 2	Više osnovno obrazovanje	2 ISCED 97
NSKO 3	Srednje obrazovanje	3 ISCED 97
NSKO 4	Obrazovanje nakon srednjeg koje nije ni više ni visoko	4 ISCED 97
NSKO 5	Tercijarno obrazovanje: više, visoko i poslijediplomsko	5 ISCED 97
NSKO 5.1	Visoko i poslijediplomsko obrazovanje (magisterij)	5A ISCED 97
NSKO 5.2	Više obrazovanje i stručni studij	5B ISCED 97
NSKO 6	Doktorat znanosti	6 ISCED 97

Predškolsko obrazovanje

Predškolski odgoj i obrazovanje važni su za daljnji razvoj djeteta jer predstavljaju temelj za kasniju socijalizaciju i obrazovanje. Predškolske ustanove ne bismo trebali promatrati kao servise čuvanja djece zaposlenih roditelja, već kao obrazovne ustanove koje potiču i omogućuju razvoj dječjih potencijala, služeći se tehnikama prilagođenim određenoj dobi, ali i specifičnim interesima svakog djeteta, pridajući osobitu pozornost ranjivim skupinama. U suvremenim kurikulumima predškolskog odgoja i obrazovanja zamišljeno je da dijete uči putem igre, iz "prve ruke", istražujući, čineći, ispitujući, pretpostavljajući i provjeravajući, a da mu je odgovitelj potporan, poticatelj i pomoćnik u procesu učenja. Takvo učenje treba se odvijati u poticajnom fizičkom i socijalnom okruženju, dok bi obitelj i lokalna zajednica trebale biti partneri u zajedničkoj brizi, odgoju i obrazovanju.^[422]

Od 1997. predškolsko obrazovanje u Hrvatskoj regulirano je Zakonom o predškolskom odgoju i naobrazbi.^[423] Programi predškolskog odgoja

[418] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 479, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (8.5.2014.).

[419] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 480, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (8.5.2014.).

[420] NSKO Nacionalna standardna klasifikacija obrazovanja, Narodne novine 105/01. Klasifikacija se koristi u statistici obrazovanja na nacionalnoj razini i potpuno je usporediva s međunarodnom standardnom klasifikacijom obrazovanja ISCED 97.

[421] ISCED 97 International Standard Classification of Education - Međunarodna standardna klasifikacija obrazovanja (UNESCO BPE-98/WS/1, studeni 1997.) koristi se u međunarodnoj statistici obrazovanja i omogućuje razumljivost i usporedivost podataka o obrazovanju na međunarodnoj razini.

[422] Petrović-Sočo, B. (2012.), Rekonceptualizacija hrvatskog kurikuluma ranog odgoja i obrazovanja. U: I. Pehlić, E. Vejo i A. Hasanagić (Ur.). Suvremeni tokovi u ranom odgoju: Znanstvena monografija, (str. 57-75). Zenica: Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici.

[423] Narodne novine 10/97, 107/07.

mogu se ostvarivati u vrtićima, jaslicama, ali i pri osnovnim školama, kroz igraonice u knjižnicama te u zdravstvenim, socijalnim, kulturnim, sportskim ustanovama i udrugama (druge pravne osobe).^[424] Predškolski odgoj i obrazovanje čine prvu razinu u strukturi *Nacionalnoga okvirnoga kurikuluma* i nisu obavezni za svu djecu predškolske dobi.^[425] Podijeljeni su na tri odgojno-obrazovna ciklusa koji obuhvaćaju djecu od šest mjeseci do polaska u školu: 1. od šest mjeseci do navršene prve godine djetetova života; 2. od navršene prve do navršene treće godine djetetova života i 3. od navršene treće godine djetetova života do polaska u osnovnu školu.^[426] Važna novost je uvođenje obvezne predškole za svu djecu godinu dana prije polaska u osnovnu školu, od početka pedagoške godine 2014./15. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku,^[427] 104.080 djece pohađalo je neku od 1534 predškolske ustanove u Hrvatskoj u 2012./13. godini. U tim ustanovama iste je godine bio zaposlen 10.591 odgajatelj i učitelj.

Unazad 10 godina broj djece u Hrvatskoj koja pohađaju predškolske ustanove konstantno se povećava, a taj trend prati i broj predškolskih ustanova, kao i broj zaposlenih odgajatelja i učitelja. Dapače, broj odgajatelja i broj vrtića brže raste nego broj djece u predškolskim ustanovama, pa se broj djece po odgajatelju od 2003/04. do 2012/13. smanjio s 12,3 djece po odgajatelju na 9,8. Također se smanjio broj djece po predškolskoj ustanovi (sa 80,9 na 67,8), dok se broj odgajatelja po predškolskoj ustanovi povećao sa 6,6 na 6,9 (tablica 10).

Tablica 10. Odnos broja predškolskih ustanova, djece koja ih pohađaju i ondje zaposlenih odgajatelja i učitelja unatrag 10 godina^[428]

Broj predškolskih ustanova	Broj djece	Broj odgajatelja i učitelja	Broj djece po odgajatelju	Broj djece po vrtiću	Broj odgajatelja po vrtiću
2003/04.	1067	86.312	7020	12,3	80,9
2004./05.	1190	88.930	7376	12,1	74,7
2005./06.	1205	89.571	7715	11,6	74,3
2006./07.	1244	90.947	8079	11,3	73,1
2007./08.	1288	93.274	8615	10,8	72,4
2008./09.	1325	95.516	9054	10,5	72,1
2009./10.	1444	99.317	9699	10,2	68,8
2010./11.	1495	101.636	10.046	10,1	68,0
2011./12.	1513	102.857	10.464	9,8	68,0
2012./13.	1534	104.080	10.591	9,8	67,8

[424] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 480, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (8.5.2014.).

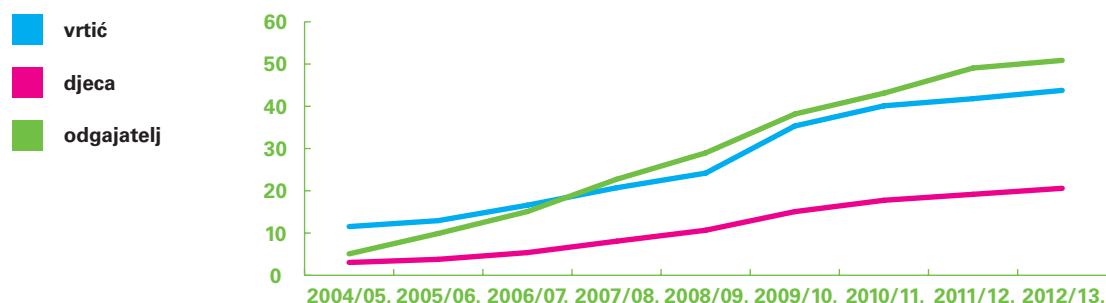
[425] Uvođenje obvezne predškole odgođeno je za jesen 2014.

[426] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2011.), *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje, te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*, Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, http://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_ukurikulum.pdf (20.5.2014.).

[427] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 483, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (8.5.2014.).

[428] Izračun prema: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 483, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (8.5.2014.).

Slika 7. Kretanje broja djece, odgajatelja i broja predškolskih ustanova u posljednjih 10 godina.^[429]
Porast je izražen kao kumulirani postotak u odnosu na godinu 2003./04.

Na slici 7 porast postotka za svaku godinu izražen je kao relativni porast u odnosu na 2003./04., otkada su nam bili dostupni podaci. U odnosu na 2003./04. broj djece povećao se za 20-ak posto, broj vrtića za više od 40 %, a broj odgajatelja za preko 50 %. Međutim, osim stvarnog porasta, na ove podatke utječu i promjene u metodologiji Državnog zavoda za statistiku,^[430] pa su do 2004./05. prikazani podaci samo za dječje vrtiće. Od 2004./05. uključene su i druge pravne osobe koje ostvaruju programe predškolskog odgoja.

U 2012./13. godini najviše predškolskih ustanova nalazimo u Gradu Zagrebu (285), Splitsko-dalmatinskoj županiji (232) i Primorsko-goranskoj (115), dok ih je najmanje u Virovitičko-podravskoj (13), Ličko-senjskoj (13) i Požeško-slavonskoj županiji (19). U godini 2012./13. bile su 1534 registrirane ustanove koje su ostvarivale programe predškolskog odgoja i obrazovanja. Od tih ustanova 1190 ih je državno, 290 privatno, a 54 su vezane uz vjerske zajednice.^[431] Od ukupnog broja djece obuhvaćenog predškolskim odgojem u 2012./13. godini (104.080), 18,7 % su mlađa od 3 godine, 37,4 % ih je između tri i pet, a ostatak (43,9 %) stariji je od 5 godina.^[432]

Koliki je postotak djece uključen u predškolsko obrazovanje u Hrvatskoj, teško je procijeniti budući da ne postoji jasni kriterij, niti se provodi sustavno prikupljanje preciznih podataka. Djeca u dobi od 6 mjeseci do 7 godina mogu biti uključena u neki oblik predškolskog odgoja i obrazovanja.

Međutim, mnoge majke ostaju na porodiljnem dopustu do navršene prve godine života djeteta (čak i dulje), pa su ta djeca opravdano isključena iz najranijeg predškolskog odgoja (jaslica).

[429] Izračun prema: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 483, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (8.5.2014.).

[430] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 483, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (8.5.2014.).

[431] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 494, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (8.5.2014.).

[432] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 495, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (8.5.2014.).

- [433] Državni ured za reviziju (2012.), *Izvješće o obavljenoj reviziji. Projekt razvoja sustava obrazovanja*, <http://www.revizija.hr/izvjesca/2013-rr-2013/korisnici-drzavnog-proracuna/ministarstvo-znanosti-obrazovanja-i-sporta.pdf> (27.7.2014.).
- [434] Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tps00179&language=en>.
- [435] UNESCO, <http://data UIS.unesco.org/>.
- [436] Državni ured za reviziju (2012.), *Izvješće o obavljenoj reviziji. Projekt razvoja sustava obrazovanja*, <http://www.revizija.hr/izvjesca/2013-rr-2013/korisnici-drzavnog-proracuna/ministarstvo-znanosti-obrazovanja-i-sporta.pdf> (27.7.2014.).
- [437] Državni ured za reviziju (2012.), *Izvješće o obavljenoj reviziji. Projekt razvoja sustava obrazovanja*, <http://www.revizija.hr/izvjesca/2013-rr-2013/korisnici-drzavnog-proracuna/ministarstvo-znanosti-obrazovanja-i-sporta.pdf> (27.7.2014.).

Nadalje, brojna djeca upisuju osnovnu školu već sa 6,5 (ili čak manje) godina, pa, logično, više ne koriste usluge predškolskog odgoja iako spadaju u dobnu skupinu potencijalnih korisnika.

Posljednji pouzdani podaci koje imamo na raspolaganju oni su iz 2012. godine, s trendovima unatrag nekoliko godina. Od 2005. do 2010. godine došlo je do povećane stope upisa u sve vrste predškolskih programa, od 51,9 % u 2005. do 56,1 % u 2009., da bi u 2010. ona bila smanjena na 55,6 %.^[433] Prema podacima Eurostata primjećuje se lagani trend porasta upisa djece u dobi od 4-6 godina u predškolske ustanove pa se od 2005. broj djece upisane u predškolske odgojno-obrazovne ustanove povećao za čak 10 % (sa 61,3 % na 71,7 %).^[434] Prema podacima UNESCO-a za Hrvatsku, stopa upisa u predškolske ustanove raste i iznosi nešto više od 63 % prema zadnjim podacima za 2012. godinu.^[435] Stopa upisa šestogodišnjaka u jednogodišnje programe predškole 2005. godine bila je 94,4 %, da bi 2010. dosegnula 99 %.^[436]

Kako bismo usporedili postotak djece uključene u predškolski odgoj s obzirom na hrvatske županije i kako bismo na raspolaganju imali što novije podatke, izračunali smo broj djece potencijalnih kandidata za predškolski odgoj (sva djeca u dobi od 0,75 do 6,5 godina) te broj djece u predškolskom odgoju (tablica 11).

Procijenjeni postotak djece koja pohađaju predškolski odgoj na razini Republike Hrvatske za predškolsku godinu 2013./14. nešto je niži od podataka kojima raspolažemo za 2010. godinu^[437] (53 % naspram 55,6 %). Razlog tome može biti nastavak trenda smanjenja djece uključene u predškolski odgoj (koji je zamijećen s 2009. na 2010. godinu), ali i razlike u metodološkom pristupu. Ovu smo analizu temeljili na podacima o djeci rođenoj u ciljanom periodu, dok nismo imali uvid u trenutačno stanje (npr. preseljenje u drugu zemlju). Ipak, ovaj nam pregled omogućuje da usporedimo županije s obzirom na postotak djece uključene u predškolski odgoj gdje uočavamo velike nesrazmjere. Najveći postotak djece pohađa neki oblik predškolskog odgoja u Gradu Zagrebu, zatim u Primorsko-goranskoj, Istarskoj, Šibenskoj i Dubrovačko-neretvanskoj županiji. Najmanje djece uključeno je u predškolski odgoj u regiji istočne Hrvatske (Brodsko-posavska, Vukovarsko-srijemska, Požeško-slavonska i Virovitičko-podravska). Nadalje, u tablici je prikazan broj predškolskih ustanova po županijama te je isti uspoređen s ukupnim procijenjenim brojem djece predškolske dobi u županiji i s brojem djece koja pohađaju predškolski odgoj. Očekivano, u županijama u kojima najmanji postotak djece pohađa predškolski odgoj, postoji i relativno najmanje predškolskih ustanova s obzirom na broj djece. Međutim, postojeće predškolske ustanove, s iznimkom Virovitičko-podravske županije, nisu opterećenije brojem djece od prosjeka Hrvatske. Drugim riječima, vjerojatnije je da ustanova za predškolski odgoj nema jer ne postoji potražnja, nego da djeca ne pohađaju predškolski odgoj jer nema odgovarajućih ustanova.

Nalazi ove analize sugeriraju da su potrebne selektivne mjere poticanja predškolskog odgoja i obrazovanja u pojedinim županijama. Ovdje se mahom radi o ruralnim područjima te smatramo da bi bilo korisno

istražiti razloge zbog kojih je predškolski odgoj toliko zapostavljen (oko 70 % djece ne pohađa nikakav oblik predškolskog odgoja). Vjerojatno je da uzroke jednim dijelom možemo pronaći u nižoj formalnoj zaposlenosti ženskog stanovništva (domaćice), tipičnoj za tradicionalna kućanstva i poljoprivredna područja, ali i u nedostatku finansijskih sredstava mlađih obitelji, posebno na tim područjima.

Tablica 11. Broj djece rođene u razdoblju 2007.-2012.,^[438] ^[439] broj ustanova koje ostvaruju programe predškolskog odgoja i broj djece uključene u predškolski odgoj^[440] s obzirom na županiju

Županija	Broj djece	Broj djece u predšk. odgoju	% djece u predšk. odgoju	Broj predšk. ustanova	Djeca ukupno/ ustanova ^[441]	Djeca/ ustanova ^[442]
Zagrebačka	19.101	10.372	54 %	92	208	113
Krapinsko-zagorska	7106	2801	39 %	29	245	97
Sisačko-moslavačka	8962	3580	40 %	33	272	108
Karlovačka	6350	3083	49 %	29	219	106
Varaždinska	9768	5104	52 %	52	188	98
Koprivničko-križevačka	6663	2739	41 %	44	151	62
Bjelovarsko-bilogorska	6746	2634	39 %	38	178	69
Primorsko-goranska	14.478	8534	59 %	115	126	74
Ličko-senjska	2303	948	41 %	13	177	73
Virovitičko-podravska	4833	1574	33 %	13	372	121
Požeško-slavonska	4530	1392	31 %	19	238	73
Brodsko-posavska	9525	2292	24 %	26	366	88
Zadarska	10.087	4990	49 %	73	138	68
Osječko-baranjska	14.034	5908	42 %	99	142	60
Šibensko-kninska	5502	3050	55 %	50	110	61
Vukovarsko-srijemska	10.682	3165	30 %	49	218	65
Splitsko-dalmatinska	27.810	14.876	53 %	232	120	64
Istarska	10.976	7129	65 %	137	80	52
Dubrovačko-neretvanska	7853	4295	55 %	49	160	88
Međimurska	7267	3359	46 %	57	127	59
Grad Zagreb	48.659	39.212	81 %	285	171	138
Republika Hrvatska	246.092	131.037	53 %	1534	160	85

[438] Državni zavod za statistiku (2011.), *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2010.*, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/07-01-01_01_2011.htm (17.7.2014.).

[439] Državni zavod za statistiku (2013.), *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2012.*, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/07-01-01_01_2011.htm (17.7.2014.).

[440] Državni zavod za statistiku (2014.), *Dječji vrtići i druge pravne osobe koje ostvaruju programe predškolskog odgoja, početak pedagoške godine 2013./2014..* http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2013/08-01-08_01_2013.htm (17.7.2014.).

[441] Ovaj broj označuje koliko djece, u prosjeku, dolazi na jednu predškolsku ustanovu, kada bi sva djeca predškolske dobi bila uključena u predškolski odgoj i obrazovanje. Vrijednost je izražena kao omjer procijenjenog broja djece odgovarajuće dobi i broja predškolskih ustanova.

[442] Ovaj broj označuje stvarni prosječni broj djece po predškolskoj ustanovi. Vrijednost je izražena kao omjer broja djece uključene u predškolsko obrazovanje i broja predškolskih ustanova.

Osnovnoškolsko obrazovanje

Osmogodišnje osnovno školovanje u Republici Hrvatskoj regulirano je Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (Narodne novine, 87/2008.). Osnovno obrazovanje počinje upisom u prvi razred osnovne škole, obvezno je za svu djecu, u pravilu od šeste do petnaeste godine života. Cilj osnovnoškolskog obrazovanja jest stjecanje općeg znanja, što se ostvaruje prema jedinstvenim nastavnim planovima i programima. Osnovni elementi osnovnog obrazovanja temelje se na: jeziku, znanosti i matematici, humanizmu, tehničkom odgoju, etici i estetici te zdravstvenom i tjelesnom odgoju.

U Hrvatskoj je u školskoj godini 2012./13. bilo registrirano 2140 osnovnih škola (samostalnih, matičnih i područnih), koje je pohađalo 334.070 učenika, a u njima je predavalo 32.310 nastavnika. Unatrag 10 godina broj škola se nije značajno promijenio (2138 škola 2003./04.), ali se broj učenika smanjio za gotovo 60.000 ili 15 % u odnosu na 2003./04. Međutim, broj nastavnika u istom se razdoblju povećao za gotovo 4000 ili 12 %.^[443] Ovi podaci govore u prilog povećanju kvalitete školstva u posljednjih 10 godina jer je broj učenika po nastavniku opao s 13,9 na 10,3 (slika 8). Osnovnu školu u Hrvatskoj godišnje završi približno 50.000 djece, pri čemu je 2012. godine taj broj opao za 7 % u odnosu na 2003.

Srednjoškolsko obrazovanje

Srednjoškolsko obrazovanje traje od jedne do četiri godine, a omogućuje stjecanje znanja i vještina potrebnih za uključivanje na tržište rada ili za nastavak školovanja. Srednjoškolsko obrazovanje nije obavezno. Vrste srednjih škola, ovisno o nastavnom planu i programu, jesu: a) gimnazije (172 škole u Hrvatskoj 2012.), b) tehničke i srodne škole (259 škola u Hrvatskoj 2012.); c) umjetničke škole (50 škola u Hrvatskoj 2012.), d) industrijske i obrtničke škole (196 škola u Hrvatskoj 2012.).^[444] Broj srednjoškolskih ustanova u Hrvatskoj višestruko je manji od broja osnovnoškolskih, pa ih je u 2012./13. godini bilo 724. Ipak, broj srednjih škola povećao se za gotovo 10 % u odnosu na 2003./04., kad ih je bilo 665. Međutim, broj učenika u zadnje vrijeme opada, pa su 2012./13. srednju školu pohađala 184.793 učenika, što je za 10.547 (5 %) manje nego godine 2003./04. U istom razdoblju broj nastavnika se značajno povećao, za gotovo 25 % - s 20.073, koliko ih je bilo 2003./04., na 25.023 u 2013./14. Poslijedično, prosječan broj učenika po nastavniku bitno je opao: s 9,7, koliko je iznosio u 2003./04., na 7,4 u 2013./14. Godine 2012. 43.248 djece završilo je srednju školu, što je gotovo za 4000 ili 9 % manje nego što ih je završilo 2003.

[443] Izračun prema: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 483, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (8.5.2014.).

[444] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 481, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (8.5.2014.).

Broj učenika koji završava osnovnu školu varira nekoliko tisuća unutar posljednjih pet godina, s time da je najveći bio školske godine 2010./11., dok je u 2011./12. godini opao (slika 8). Broj učenika koji završavaju srednju školu prati silazni trend, s neznatnim porastom u 2011./12. godini (slika 8). Manji broj učenika koji završava srednju u odnosu na osnovnu školu sugerira opadanje određenog broja učenika iz procesa obrazovanja

Slika 8. Broj učenika koji su pojedine godine završili osnovnu ili srednju školu^[445]

nakon osnovne škole. Kako bismo provjerili odnos između završavanja osnovne i srednje škole, trebamo povezati broj djece koji je završio osnovnu školu u određenoj godini s brojem djece koji je završio srednju školu 3 ili 4 godine kasnije. Na slici 8 možemo primjetiti da, s obzirom na 4 godine pomaka, otprilike 3000 - 5000 djece više završava osnovnu u odnosu na srednju školu. Ohrabrujuće je da se razlika smanjuje, i to ne samo u absolutnim vrijednostima (jer sve manje djece završava i osnovnu školu) nego i u postotku. Tako je razlika u broju učenika koji su završili osnovnu školu 2003. i onih koji su završili srednju školu 4 godina kasnije (2007.) iznosiла 5388 učenika ili 10,5 % dok je razlika u broju učenika koji su osnovnu školu završili 2008. godine, a srednju školu 2012. godine bila 3080 ili 6,7 %.

U 2012. godini 42.250 učenika završilo je neki oblik srednjoškolskog obrazovanja. Gotovo 70 % učenika završava neki oblik strukovne škole, gotovo 30 % gimnazije, a 2 % umjetničke škole (slika 9). U Hrvatskoj postoji velika neusklađenost između školskih usmjerenja i potreba tržišta rada iako su strukovne škole najzastupljenije i u njih ulazi širok spektar tehničkih, industrijskih, obrtničkih i uslužnih djelatnosti. Unatrag nekoliko godina počelo se raditi u sklopu nekih projekata na modernizaciji školskih kurikuluma u strukovnim školama u skladu s promjenjivim potrebama tržišta rada.

Slika 9. Broj učenika koji je završio različite vrste redovitih srednjih škola u 2012. godini;^[446] u strukovnim školama iskazani su učenici tehničkih i srodnih škola te industrijskih i obrtničkih škola

[445] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 486, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (8.5.2014.).

[446] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 486-7, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (8.5.2014.).

Pokazatelji uspješnosti obrazovanja

Glavni pokazatelji uspješnosti sustava obrazovanja jesu stopa upisa, stopa završavanja i rezultati na testovima znanja međunarodnog, standardiziranog karaktera. Stopa upisa i završavanja osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja određuju se postotkom djece koja upišu, odnosno uspješno završe upisano obrazovanje. Stopu ranog napuštanja obrazovanja Eurostat definira kao postotak osoba u populaciji od 18 do 24 godine koje su završile najviše osnovnu školu, a koje u posljednja četiri tjedna nisu dobila nikakav oblik poduke. Prema podacima Eurostata, za Hrvatsku ova stopa iznosi 3,7 % u 2013. godini, što je značajno ispod europskog prosjeka koji je unatrag nekoliko godina pao s 13 % na 12 %.^[447] Međutim, pouzdanost ovih podataka upitna je zbog veličine uzorka. Također, procjene variraju ovisno o izvorima, pa tako Matković,^[448] koristeći podatke Vlade RH o broju učenika koji su prekinuli srednjoškolsko obrazovanje u razdoblju od 1998. do 2008. godine, pokazuje da se prolaznost kreće od 89,7 % do 92 %, s trendom opadanja, pa je po tome stopa učenika koji su "ispali" iz obrazovnog sustava od 11 % do 7 %. Ferić, Milas i Rihtar,^[449] koristeći podatke Statističkog ljetopisa (iz 2001.), nalaze da 12 % učenika jedne generacije ne završava srednju školu. Prema podacima Državnog ureda za reviziju, stopa upisa u osnovnu školu 2010. godine iznosi oko 92 %, a stopa upisa u srednju školu oko 81 %. Stopa završavanja osnovne škole za 2010. godinu iznosi 97,5 %, a za završavanje srednje škole 89,7 %.^[450] Prema podacima UNESCO-a za Hrvatsku za 2012. godinu, *gross enrolment ratio* iznosi 96,8 % za upis u osnovnu školu (*net enrolment rate* 89,3), a 98,4 % za upis u srednju školu (*net enrolment rate* 93,7).^[451] Prema podacima UNESCO-a, *gross enrolment ratio* za upise u srednju školu stabilan je od 2009. godine, čemu je prethodio kontinuirani rast od oko 1 % godišnje. Dodatno treba napomenuti i da hrvatski obrazovni sustav nije uskladen s aktualnim potrebama tržišta rada, a postoji i problem u nejednakoj dostupnosti obrazovanja na regionalnoj i lokalnoj razini.^[452] Iz navedenih podataka vidljivo je da postoje različiti podaci o stopama napuštanja obrazovanja, što je posljedica neutvrđene jedinstvene metodologije praćenja broja ispalih učenika iz sustava obrazovanja,^[453] pa izostaje realna slika aktualnog stanja i trendova. Uvođenje odgovarajuće metodologije, sustavno praćenje i usklajivanje mjera s europskim standardima trebalo bi biti jedan od prioriteta politike poboljšanja obrazovnog sustava u Hrvatskoj.

- [447] Eurostat baza podataka, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_lfse_14&lang=en.
- [448] Matković, T. (2010.), Obrazovanje roditelja, materijalni status i rano napuštanje školovanja u Hrvatskoj: trendovi u proteklom desetljeću, *Društvena istraživanja*, 19 (4-5), 634-667.
- [449] Ferić, I., Milas, G. I Rihtar, S. (2010.), Razlozi i odrednice ispadanja učenika iz školovanja, *Društvena istraživanja*, Zagreb, 19(4-5), 621-642.
- [450] Državni ured za reviziju (2012.), *Izvješće o obavljenoj reviziji. Projekt razvoja sustava obrazovanja*, <http://www.revizija.hr/izvjesca/2013-rr-2013/korisnicidrzavnog-proracuna/ministarstvo-znanosti-obrazovanja-i-sporta.pdf> (15.7.2014.).
- [451] UNESCO, <http://data UIS.unesco.org/>.
- [452] Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije (2013.), *Hrvatski fonodovi Europske unije 2014.-2020. Ulaganje u budućnost*. Konzultacijski dokument, http://www.strukturifondovi.hr/UserDocsImages/Strukturni%20fondovi%202014.%20%E2%80%93%202020/Partnerske%20konzultacije/konzultacijski_dokument.pdf (15.7.2014.).
- [453] Baturina, D., Berc, G. I Majdak, M. (2014.), Nevidljiv problem - stvarni rizik: ispadanje učenika iz srednjoškolskog obrazovanja, *Revija za socijalnu politiku*, 21, 1, 43-67.
- [454] PISA (Programme for International Student Assessment), <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results.htm> (16.7.2014.).

Drugi kriterij pri evaluaciji obrazovnog sustava neke zemlje jest uspješnost učenika u rješavanju testova. Hrvatska je već desetak godina uključena u međunarodni projekt PISA.^[454] Za razliku od drugih sličnih istraživanja, testovi u PISA-i ne mjere koliko učenici mogu reproducirati stečeno znanje, već što mogu s tim nastavnim gradivom učiniti, kako ga funkcionalno primijeniti. Istraživanja PISA-e međunarodna su procjena znanja i vještina petnaestogodišnjih učenika, pod pokroviteljstvom OECD-a. Osnovana su s ciljem ocjenjivanja razine obrazovanja među mlađima u različitim zemljama. Istraživanja se provode svake tri godine. Projekt PISA započeo je 2000. i razvijen je u suradnji zemalja sudionica. PISA ispituje osnovna znanja i vještine učenika iz tri ključna područja: čitalačka pismenost, matematička pismenost i prirodoslovna

pismenost, a svake godine naglasak je na jednoj od tih kategorija koja se tada podrobnije ispituje. U istraživanju 2009.,^[455] gdje je težište bilo na čitalačkoj pismenosti, Hrvatska se smjestila na 36. mjestu od 65 zemalja sudionica, te ostvarila značajno niži rezultat od prosjeka. Od sve tri domene hrvatski su učenici najlošiji rezultat ostvarili u matematičkoj pismenosti, gdje su zauzeli 40. mjesto, značajno lošiji rezultat od prosjeka OECD-a. S obzirom na prirodoslovnu pismenost, hrvatski učenici ostvarili su slabije rezultate od prosjeka, ali ne značajno slabije, i smjestili se na 37. mjesto. U istraživanju provedenom 2012.,^[456] gdje je težište bilo na matematičkoj pismenosti,^[457] Hrvatska je ostvarila ispodprosječne rezultate u sve tri domene te zauzela 40. mjesto od 64 zemlje sudionice s obzirom na matematičku pismenost, 36. mjesto s obzirom na prirodoslovnu pismenost i 35. mjesto po čitalačkoj pismenosti.

Inkluzivno obrazovanje

Tek sredinom 20. stoljeća javljaju se prve naznake uključivanja osoba s intelektualnim teškoćama u društvo.^[458] U devedesetim godinama prošlog stoljeća počela se javljati filozofija inkluzije kao reakcija na dotad prevladavajući institucionalni sustav "zbrinjavanja" i "zaštite". U pozadini inkluzije leži ideja da se osobe s teškoćama ne promatraju kroz njihova ograničenja, nego kroz sposobnosti, interes, potrebe i prava. Inkluzivno obrazovanje provodi se preobrazbom dvojnog odgojno-obrazovanog sustava (redovni i specijalni) u jedinstven sustav koji učenicima s teškoćama omogućuje da budu integrirani i prihvaćeni kao vrijedni članovi u redovnim školama.^[459] Iako se inkluzivno obrazovanje najčešće spominje u kontekstu djece s teškoćama, ono obuhvaća i ostale ranjive skupine koje su često marginalizirane, izolirane i isključivane. Pod ranjivim skupinama djece podrazumijevaju se ona sa smetnjama u intelektualnom razvoju, smetnjama u govoru, sluhu ili vidu, djeca s kroničnim bolestima, djeca s različitim smetnjama u ponašanju, sklona samopovređivanju i suicidu, djeca s epilepsijom ili drugim kroničnim bolestima, napuštena, zanemarena ili zlostavljava djeca, djeca s PTSP-om, niskog imovinskog statusa, djeca beskućnika i nomada, djeca izbjeglice, povratnici i pripadnici manjinskih grupa.^[460] Inkluzivno obrazovanje temelji se na pravu sve djece na kvalitetno obrazovanje, a posebno je usredotočeno na ranjive skupine. Načela inkluzivne edukacije prihvaćena su na Svjetskoj konferenciji o pristupu i kvaliteti edukacije osoba s posebnim potrebama, u Salamanci, 1994.^[461] i na Svjetskom edukacijskom forumu u Dakaru,^[462] 2000. Inkluzivni programi temelje se na ideji da se u obrazovanje treba uključiti svako dijete, pa njegovo fizičko, intelektualno, emocionalno, socijalno, jezično ili drugo stanje tome ne može biti zapreka. Prema UNESCO-u, obrazovanje je facilitator za razvoj svakog ljudskog bića, stoga psihičke, socijalne ili emocionalne teškoće ne smiju biti zapreka mogućnosti obrazovanja.

Prema UNESCO-u,^[463] samo rijetka djeca s posebnim potrebama zahtijevaju odvojene institucije ili razrede, dok se većina može uklopiti u redovne obrazovno-odgojne ustanove. Integracijom djece s posebnim potrebama omogućuje im se kvalitetno obrazovanje, a program će

-
- [455] Braš Roth, M. i sur. (2010.), *PISA 2009 Čitalačke kompetencije za život*, <http://www.pisa.hr/knjige/2009-rezultati-sve/Default.html> (15.7.2014.).
 - [456] PISA (*Programme for International Student Assessment*), <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results.htm> (16.7.2014.).
 - [457] PISA (*Programme for International Student Assessment*), <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results.htm> (16.7.2014.).
 - [458] Teodorović i Bratković (2001.), Osobe s teškoćama u razvoju u sustavu socijalne skrbi, *Revija za socijalnu politiku*, 8, 3-4, 279-290.
 - [459] Teodorović i Bratković (2001.), Osobe s teškoćama u razvoju u sustavu socijalne skrbi, *Revija za socijalnu politiku*, 8, 3-4, 279-290.
 - [460] United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (1994.), *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*, Salamanca, http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF (25.5.2014.).
 - [461] United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (1994.), *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*, Salamanca, http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF (25.5.2014.).
 - [462] UNESCO (2000.), *The Dakar Framework for Action, Education for all: Meeting our collective commitments*, Dakar, <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001211/121147e.pdf> (15.6.2014.).
 - [463] United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (1994.), *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*, Salamanca, http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF (25.5.2014.).

također utjecati na smanjenje diskriminacijskih stavova i predrasuda u zajednici te na stvaranje otvorenog i solidarnog društva. Zbog toga bi, uvođenjem takvih programa, trebala profitirati sva djeca, pa i društvo u cjelini, jer program poštuje međuljudske različitosti i time mijenja socijalnu perspektivu, pri čemu se orientira na razvijanje potencijala (a ne na nedostatke).

Važno je naglasiti da inkluzivno obrazovanje nije ograničeno na djecu određene dobi, već ga treba provoditi na svim razinama obrazovanja, od predškolskog nadalje, a kako bi se ranjivim skupinama omogućila potpuna afirmacija i ravnopravno sudjelovanje u društvu. Za kvalitetno uključivanje ranjivih skupina u redovito obrazovanje potrebno je osigurati tehničke (oprema, prostor, dostupnost), stručne (kadar, pomoćnik u nastavi) i socijalne uvjete (potpora zajednice, nastavnika, roditelja, djece). Osigurati pristup inkluzivnom obrazovanju za djecu s teškoćama u razvoju ustavno je pravo i zakonska obveza države. Potpuno uključivanje u besplatno osnovno i srednje školstvo jamči se djeci s teškoćama u razvoju.^[464]

Prema podacima iz sustava obrazovanja, 23.108 djece s invaliditetom i većim teškoćama u razvoju jest u nekom obliku prilagođenog školovanja, od čega 14.634 dječaka (63 %) te 8474 djevojčice (37 %).^[465] Najčešći oblik prilagođenog školovanja jest potpuna odgojno-obrazovna integracija prilagođenim nastavnim postupcima, a kao najčešći uzroci, potrebe za prilagođenim oblikom školovanja, navode se poremećaji govorno-glasovne komunikacije i poteškoće učenja, višestruka oštećenja te mentalna retardacija.^[466] Ministarstvo socijalne politike i mladih podupire ideju inkluzivnog obrazovanja i sufinancira tome usmjerene projekte, pa je, primjerice, u posljednje tri godine financiralo akciju "Sunce na izlasku" s više od pola milijuna kuna.

Jedno od važnih obilježja inkluzivnog obrazovanja jest uvođenje asistenata u nastavu kako bi pomogli djeci s posebnim potrebama, ali i nastavnicima, suradnicima i roditeljima u odnosu s djecom.

Posebno je važno inkluzivno obrazovanje za romsku djecu od najranije dobi, za cijelokupno ostvarenje socijalnog uključivanja Roma u društvo. Kao siromašna, marginalizirana i ranjiva populacija često su izloženi najvećim rizicima, djelomično i stoga što majke, između ostalog, nisu imale prenatalnu i postnatalnu skrb te nemaju sve što je potrebno u ranom djetinjstvu. Osobito je važno da romska djeca imaju pristup predškolskom inkluzivnom obrazovanju za razvoj učinkovitih životnih vještina, pristup i uključivanje u redovni sustav obrazovanja, budući da često imaju problema s prilagodbom u školi i ne govore većinski jezik. Ulaganje u ranom djetinjstvu i u inkluzivno obrazovanje mora biti

^[464] To se jamči u Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom, Nacionalnoj strategiji izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. (Narodne novine 63/07), Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (Narodne novine 87/08, 86/09, 92/10 i 105/10) i Državnim pedagoškim standardom osnovnog i srednjeg obrazovanja (Narodne novine 63/08).

^[465] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Izvješće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 55, http://hzjz.hr/wp-content/uploads/2013/11/Bilten_invalidi_2012.pdf (10.6.2014.).

^[466] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Izvješće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 55, http://hzjz.hr/wp-content/uploads/2013/11/Bilten_invalidi_2012.pdf (10.6.2014.).

prioritet jer to razdoblje života karakterizira brzina događanja i osnova je za daljnje učenje. Također, treba napomenuti da je pristup kvalitetnom inkluzivnom obrazovanju često nedostupan zbog niza razloga i okolnosti koje su izvan kontrole samih obitelji.

Zapreke u provedbi inkluzivnog obrazovanja

Najbolji interes svakog djeteta nedvojbeno jest obrazovanje u sustavu općeg obrazovanja, najbliže mjestu stanovanja, ali ne bez osiguranih uvjeta koji djetetu trebaju.^[467] Što se tiče prava na inkluzivno obrazovanje, primijećeno je da se učenici s teškim invaliditetom često šalju u posebnu odgojno-obrazovnu ustanovu, prije nego što se istraže svi drugi oblici potpore i mogućnosti u redovnim školama, tj. prije nego što se poduzmu sve mjere prilagodbe potrebama učenika s teškoćama u razvoju, posebno korištenje prava na integraciju, stručnu edukaciju nastavnog osoblja i uspostavu konstruktivne suradnje s roditeljima.^[468] Na sličan način Ured pravobraniteljice za djecu uočio je brojne nedostatke u ostvarivanju inkluzivnoga osnovnoškolskog obrazovanja, budući da djeca s teškoćama često nailaze na niz indirektnih zapreka u ostvarivanju prava na primjereno obrazovanje, što im otežava jednakopravno uključivanje u odgojno-obrazovni proces. Uočeni su i problemi u provedbi djelomične integracije djece s teškoćama u razvoju u posebnim odgojno-obrazovnim grupama i posebnim razrednim odjelima pri redovnoj osnovnoj školi te posebnim odgojno-obrazovnim ustanovama.^[469] Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom naglasila je problem uređenja institucije asistenta u nastavi, zbog čega određen broj djece ne dobiva odgovarajuću potporu inkluzivnog obrazovanja, a prije svega zbog neriješenog financiranja asistenta^[470] i nejednako definiranih kriterija za njegovo angažiranje kao i definiranja njegovih radnih obveza i odgovornosti.^[471] Nadalje, budući da lokalnim obrazovnim vlastima često nedostaje sredstava za financiranje asistenata i drugih oblika studentske potpore, studenti s invaliditetom nemaju jednake mogućnosti za pristup inkluzivnom obrazovanju u cijeloj Republici Hrvatskoj.^[472] Nerijetko sami roditelji moraju financirati asistente ako žele da im dijete ostvaruje pravo na obrazovanje pod jednakim uvjetima, a što znači dodatnih 2800 kuna mjesечно.^[473]

[467] Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom 2013.*, Zagreb: POSI, str. 142, http://www.posi.hr/index.php?option=com_joomdoc&view=docman&gid=55&task=cat_view&Itemid=98.

[468] Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom 2012.*, Zagreb: POSI, str. 83, http://www.posi.hr/index.php?option=com_joomdoc&view=docman&gid=55&task=cat_view&Itemid=98.

[469] Rasprava o inkluzivnom obrazovanju djece s teškoćama u razvoju, Split, 29. svibnja 2014. <http://www.dijete.hr/hr/vijesti-othermenu-98/1894-rasprava-o-inkluzivnom-obrazovanju-djece-s-tekoama-u-razvoju-split-29-svibnja-2014.html>

[470] Sredstva za pomoć pomoćnika u nastavi osiguravaju se iz sredstava proračuna jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave; iz mjera Ministarstva rada i mirovinskog sustava i iz sredstava organizacija civilnog društva/udruga osiguranih za tu svrhu. Ministarstvo socijalne politike i mlađih, zaključno sa škol. god. 2012./2013., provodilo je natječaj za prijavu projekata udruga koje pružaju pomoć u nastavi. Od 49 prijavljenih udruga na javni poziv sredstva su odobrena za rad 34 udruge, što uključuje 150 pomoćnika u nastavi za učenike s teškoćama.

[471] Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom 2013.*, Zagreb: POSI, str. 139, http://www.posi.hr/index.php?option=com_joomdoc&view=docman&gid=55&task=cat_view&Itemid=98.

[472] Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom 2012.*, Zagreb: POSI, str. 82, http://www.posi.hr/index.php?option=com_joomdoc&view=docman&gid=55&task=cat_view&Itemid=98.

[473] Coordination of Associations for Children Croatia (2013.), THE ALTERNATIVE REPORT on implementing the Convention on the Rights of the Child and the Concluding Observations of the UN Committee on the Rights of the Child in the Republic of Croatia during the period of 2004–2010, str. 28.

Obrazovanje ranjivih skupina djece

Obrazovanje djece s teškoćama

Predškolski odgoj, kao dio odgojno-obrazovnog sustava, ima značajnu ulogu u razvoju svakog djeteta, pa tako i djeteta s teškoćama u razvoju. Prema Državnom pedagoškom standardu predškolskog odgoja i obrazovanja,^[474] u djecu s teškoćama u razvoju ubrajaju se: djeca oštećenoga vida, djeca oštećenoga sluha, djeca s poremećajima govorno-glasovne komunikacije, djeca s promjenama u ličnosti uvjetovanim organskim čimbenicima ili psihozom, djeca s poremećajima u ponašanju, djeca s motoričkim oštećenjima, djeca sa smanjenim intelektualnim sposobnostima (djeca s mentalnom retardacijom), djeca s autizmom, djeca s višestrukim teškoćama u razvoju, zdravstvenim teškoćama i neurološkim oštećenjima (dijabetes, astma, bolesti srca, alergije, epilepsija i slično). Lakšim teškoćama smatraju se slabovidnost, nagluhost, otežana glasovno-govorna komunikacija, promjene u osobnosti djeteta uvjetovane organskim čimbenicima ili psihozom, poremećaji u ponašanju i neurotske smetnje (agresivnost, hipermotoričnost, poremećaji hranjenja i sl.), motorička oštećenja (djelomična pokretljivost bez pomoći druge osobe) te laka mentalna retardacija. Težim teškoćama smatraju se sljepoća, gluhoća, potpuni izostanak gorovne komunikacije, motorička oštećenja (nemogućnost kretanja bez pomoći), značajno snižene intelektualne sposobnosti, autizam te višestruke teškoće.

Predškolski programi rada za djecu s teškoćama provode se s djecom od 6 mjeseci do polaska u školu, i to njihovim uključivanjem u odgojno-obrazovne skupine s redovitim programom, odgojno-obrazovne skupine s posebnim programom ili u posebne ustanove.^[475] U odgojno-obrazovne skupine s redovitim programom uključuju se djeca s lakšim teškoćama koja uz osiguranje odgovarajuće potpore mogu svladati osnovne programe, ali i djeca s težim teškoćama uz osiguranje potrebnih specifičnih uvjeta, ako nema dovoljno djece da bi se ustrojila odgojno-obrazovna skupina s posebnim programom. U odgojno-obrazovne skupine s posebnim programom u dječjem vrtiću uključuju se djeca s teškoćama kojima se vrsta i stupanj utvrđuje prema propisima iz područja socijalne skrbi. Ta djeca, sukladno svojim sposobnostima, potrebama i interesima, a na temelju prosudbe tima stručnjaka, imaju pravo i na uključivanje u redovite, posebne te alternativne programe. Tim stručnjaka dječjeg vrtića donosi program uključivanja za svako dijete, prilagođen njegovim sposobnostima, potrebama i interesima. Posebne ustanove za provedbu programa rada s djecom s teškoćama u predškolskoj dobi jesu dječji vrtići osnovani za rad s djecom s teškoćama, odgojno-obrazovne ustanove, ustanove socijalne skrbi i zdravstvene ustanove.^[476]

[474] *Državni pedagoški standard predškolskog sustava odgoja i obrazovanja*, Narodne novine 63/08 i 90/10.

[475] *Državni pedagoški standard predškolskog sustava odgoja i obrazovanja*, Narodne novine 63/08 i 90/10.

[476] *Državni pedagoški standard predškolskog sustava odgoja i obrazovanja*, Narodne novine 63/08 i 90/10.

Kvalitetna odgojna inkluzija djece s teškoćama u razvoju prepostavlja i osiguravanje potpore koja će omogućiti svakom djetetu puno sudjelovanje u skupini vršnjaka. Ukupan broj djece s teškoćama uključene u dječje vrtice i druge institucije koje provode programe

predškolskog odgoja Republike Hrvatske, početkom pedagoške godine 2013./2014., bio je 5972 (5,46 %). U sustav je integrirano 5370 djece, a u posebnim skupinama je 602 djece. Pravo na sufinanciranje ostvaruje 1826 djece, od čega ih je 1224 integrirano u redovite skupine, a 602 djece u posebnim je skupinama.^[477] *Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi* određuje prioritet upisa u vrtić za djecu s teškoćama u razvoju. Međutim, osnivači vrtića određuju kako se ostvaruje prednost za upis u vrtić i u mnogim slučajevima upis djece s teškoćama u razvoju moguće je samo "ako za to postoje uvjeti".^[478] I dalje postoje problemi koji se odnose na duljinu dnevnog boravka djeteta s teškoćama u vrtiću - dječji vrtići koji nemaju formirane posebne skupine za djecu s teškoćama uglavnom su djecu uključivali na 1 do 2 sata dnevno, unatoč traženju roditelja za duljim dnevnim boravkom.^[479] Radi detaljnijeg uvida u problematiku djece s teškoćama u razvoju u sustavu predškolskog odgoja, pravobraniteljica za osobe s invaliditetom provela je istraživanje u 2013. godini o njihovu broju, uvjetima boravka u vrtiću te o oblicima osigurane potpore. Istraživanje, koje je uključivalo više od 120 vrtića, pokazalo je da se najviše pritužbi i dalje odnosi na duljinu boravka djeteta u vrtiću, ali je primijećen i porast broja pritužbi zbog neosiguravanja primjerene potpore, odnosno primjerenih uvjeta za boravak djece s teškoćama.^[480] Gotovo svi ispitani vrtići ističu potrebu stručnog osnaživanja vrtića kroz edukaciju djelatnika, suradnju s vanjskim stručnjacima specijaliziranim za određenu vrstu teškoća te zapošljavanje stručnih djelatnika - rehabilitatora.^[481] Analiza podataka o djeci s teškoćama u razvoju u dječjim vrtićima pokazuje da potpora djeci s teškoćama u razvoju u sustavu predškolskog odgoja također nije dostatna, velik broj (gotovo 50 %) vrtića, osobito iz manjih sredina, osim pedagoga nema drugih stručnih djelatnika.^[482] Na primjer, financiranje dodatnih zaposlenika, kao što je navedeno u *Državnom pedagoškom standardu*, općenito nije dostupno, jer ovisi o lokalnim vlastima i njihovim budžetima. Moguće je, naime, uočiti da država na razini zakona nastoji potaknuti uključivanje djece s teškoćama u razvoju u redovite dječje vrtiće, ali je propustila osigurati mehanizme koji bi taj proces olakšali i učinili ga standardiziranim za dječje vrtiće u svim lokalnim zajednicama.^[483] Naime, predškolske odgojno-obrazovne institucije u općinama i gradovima slabih finansijskih mogućnosti ne uspijevaju osigurati potrebne pedagoške standarde koji bi osigurali uvjete za uključivanje djece s teškoćama u razvoju, što ih dovodi u neravnopravan položaj u odnosu na djecu koja žive u lokalnim zajednicama s povoljnijom finansijskom situacijom, pa tako postaju ranjiviji i nezaštićeniji.^[484]

Broj djece s teškoćama u razvoju u vrtičkoj dobi u odnosu na ukupan broj djece s teškoćama u razvoju, koja ostvaruju pravo na inkluzivno predškolsko obrazovanje, nije poznat. Najnoviji podaci iz istraživanja - koja provodi Ured pravobraniteljice za osobe s invaliditetom od 2011. godine^[485] - pokazuju da su od ukupno 16.792 upisane djece njih 1071 (6,37 %) bila djece s teškoćama u razvoju i da vrlo mali broj djece s teškoćama u razvoju nije upisan (18), od njih ukupno 1267. Što se tiče vrste teškoća neupisane djece, najviše je neupisane djece s teškim oštećenjima - višestrukim smetnjama (11), autizmom (3) i motoričkim teškoćama (3). Većina djece s teškoćama bila je uključena u redovni program, a u posebnim skupinama bilo je raspoređeno 52 djece.^[486]

- [477] Podaci dobiveni od Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta, Republika Hrvatska, *Podaci za 2013. godinu: Odgoj i obrazovanje u predškolskim, osnovnoškolskim i srednjoškolskim ustanovama u pedagoškoškolskoj godini 2012/2013.*
- [478] Osim toga, ne postoje propisi u Državnom pedagoškom standardu za predškolski odgoj i obrazovanje u vezi s "povoljnim uvjetima", što može značiti da djeca s teškoćama nemaju prednost. Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom 2012.*, Zagreb: POSI, str. 80, http://www.posi.hr/index.php?option=com_joomdoc&view=docman&gid=55&task=cat_view&Itemid=98 (6.6.2014.).
- [479] Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom 2012.*, Zagreb: POSI, str. 79, http://www.posi.hr/index.php?option=com_joomdoc&view=docman&gid=55&task=cat_view&Itemid=98 (6.6.2014.).
- [480] Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom 2013.*, Zagreb: POSI, str. 133, http://www.posi.hr/index.php?option=com_joomdoc&view=docman&gid=55&task=cat_view&Itemid=98 (7.6.2014.).
- [481] Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom 2013.*, Zagreb: POSI, str. 136, http://www.posi.hr/index.php?option=com_joomdoc&view=docman&gid=55&task=cat_view&Itemid=98 (7.6.2014.).
- [482] Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom 2013.*, Zagreb: POSI, str. 128-129, http://www.posi.hr/index.php?option=com_joomdoc&view=docman&gid=55&task=cat_view&Itemid=98 (7.6.2014.).
- [483] Bouillet, D. (2013.), *Nevidljiva djeca - od prepoznavanje do inkluzije*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, str. 12.
- [484] Bouillet, D. (2013.), *Nevidljiva djeca - od prepoznavanje do inkluzije*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, str. 12.
- [485] Ured je, slučajnim odabirom, od 100 dječjih vrtića zatražio podatke o provođenju inkluzije djece s teškoćama u tim vrtićima te njihova mišljenja i sugestije vezano uz inkluziju djece s teškoćama. Tražene podatke primili su od 58 vrtića.
- [486] Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2012.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom 2011.*, Zagreb: POSI, str. 57, http://www.posi.hr/index.php?option=com_joomdoc&view=docman&gid=55&task=cat_view&Itemid=98 (22.7.2014.).

Rezultati UNICEF-ova istraživanja zaključuju da je uključenost djece s teškoćama u razvoju, djece s neurorizikom i drugim bolestima u dječje vrtiću u postocima podjednako ostvarena kao i za djecu urednog razvoja.^[487] Međutim, osim fizičke uključenosti, djeca s teškoćama u razvoju trebaju i dodatnu potporu da bi aktivno i ravnopravno mogla sudjelovati u aktivnostima i ostvariti sve svoje potencijale. Dosadašnja istraživanja već su upozorila da ne postoji adekvatna potpora djeci u vrtiću; 86,3 % djece uključeno je bez dodatne potpore, a samo oko polovine vrtića koji uključuju djecu s teškoćama pružaju roditeljima uslugu savjetovanja.^[488]

Dječji vrtić Rijeka^[489] primjer je predškolske ustanove koja provodi djelomičnu inkluziju: djeca s manjim teškoćama integrirana su u redovni program, dok su djeca s većim teškoćama u posebnim odjeljenjima. U ovoj ustanovi provodi se poseban program za djecu s teškoćama u razvoju, u sklopu kojeg je uz odgoj i obrazovanje osiguran rehabilitacijsko-terapijski program (logopedski, fizioterapeutski, psihologički i defektološki tretman), prehrana i prijevoz. Smještaj djece je za roditelje besplatan, uz predočenje rješenja Centra za socijalnu skrb o utvrđenoj vrsti i stupnju poteškoće u razvoju. Djeca s težim poteškoćama smještена su u posebne odgojne skupine prema primarnom oštećenju (autizam, cerebralna paraliza, usporen psihomotorni razvoj). Ako se radi o blažim teškoćama, djeca su integrirana u redovne skupine. Poseban naglasak stavlja se na rad s roditeljima pružanjem stručne pomoći i potpore. Tako se pomaže optimalnijem funkcioniranju i očuvanju obitelji. U redoviti program jaslica i vrtića uključena su i djeca oštećena sluha (22 djevatnika ospozobljavaju se za znakovni jezik). Stručnim odabirom i uporabom didaktičkog materijala za poticanje njihova razvoja nastoji se zadovoljiti načela "totalne komunikacije". Ostvarena je uspješna suradnja s defektolozima Centra za odgoj i obrazovanje "Slava Raškaj", u čiji se tretman uključuju djeca s oštećenjem sluha, kao i djeca s govorno-jezičnim poteškoćama.

Odgoj i obrazovanje učenika s teškoćama provodi se u redovnim osnovnim školama i u posebnim odgojno-obrazovnim ustanovama. U redovitim školama djeca s posebnim potrebama mogu biti potpuno ili djelomično integrirana. U razredni odjel mogu biti uključena najviše tri učenika s teškoćama, a takav razred ima najviše 20 učenika.^[490] Potpuna integracija odvija se putem dvaju mehanizama: prilagođenog programa ili individualiziranog pristupa. Cilj prilagođenih programa jest poticati djecu da razvijaju svoje sposobnosti i olakšati im da svladaju poteškoće. Prilagođeni programi u pravilu su opsegom manji od redovnih. Individualizirani pristup odnosi se prije svega na primjenu metoda, sredstava i didaktičkih materijala koji odgovaraju posebnim potrebama djeteta (npr. oštećenje vida, sluha, cerebralna paraliza). Djelomična integracija provodi se u redovnoj osnovnoj školi, najčešće kod učenika s lakšom mentalnom retardacijom. U tom slučaju učenici s posebnim

[487] Ljubešić, M. (2013.), Roditelji djece s teškoćama u razvoju i usluge za podršku roditeljstvu, U: Pećnik, N. (Ur.): *Kako roditelji i zajednice briňu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 205–212, str. 210.

[488] Lulić, S. (2012.), *Stvaranje baze podataka o servisima rane intervencije u dječjim vrtićima u Republici Hrvatskoj*. (Specijalistički rad). Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet u Zagrebu.

[489] Podaci preuzeti sa stranica dječjeg vrtića Rijeka: <http://rivrtici.hr/> (11.6.2014.).

[490] Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja, Narodne novine 63/08 i 90/10.

edukacijskim potrebama dio nastavnih sadržaja svladavaju u posebnom, a dio u matičnom razredu.^[491]

Prema podacima Ministarstva (e-Matice), u školskoj godini 2013./2014. od ukupnog broja učenika (N=330 455) u osnovnim je školama 18.385 (5,56 %) učenika s teškoćama u razvoju.^[492] Od toga je u redovite škole, u kojima nastavu pohađa 327.895 učenika, u redovite razredne odjele integrirano 15.607 učenika. Dakle, u redovitim je razrednim odjelima 4,79 % učenika s teškoćama. Od toga je 7487 (2,28 %) učenika s individualiziranim pristupom poučavanja, a 8121 (2,48 %) pohađa nastavu po prilagođenom programu. Uz potpunu integraciju u osnovnim školama s redovitim nastavnim planom i programom ostvaruje se i djelomična integracija učenika, sukladno članku 7. Pravilnika^[493] i u posebnim razrednim odjelima po članku 10. Odnosno, u redovitim je školama ukupno 16.464 učenika s teškoćama ili 89,55 % učenika s teškoćama osnovnoškolske dobi.^[494] U sustavu odgoja i obrazovanja dijete s teškoćama u razvoju nailazi na niz indirektnih zapreka u ostvarivanju prava na primjereno obrazovanje, jer inkluzivna načela još nisu zaživjela u praksi.^[495]

Od ukupnog broja djece s teškoćama u razvoju, procjenjuje se da će otprilike od 10 do 20 % njih trebati asistente u nastavi.^[496] Uzimajući u obzir da je na kraju šk. god. 2011./12. broj učenika s teškoćama u razvoju integriranih u osnovnoj školi bio 15.377,^[497] znači da bi trebalo biti između 1500 i 3000 asistenata u nastavi. Planira se osigurati financiranje pomoćnika (asistenata) u nastavi i uspostaviti sustav potpore da bi se učenicima s teškoćama u razvoju olakšalo svladavanje gradiva.^[498] Ovo je iznimno važno jer bi velik broj djece s poteškoćama u razvoju mogao pohađati redovnu nastavu, no ne bez pomoći osobnog asistenta, pa su osuđeni na pohađanje nastave u specijaliziranim ustanovama.^[499] Također, nedorečenost propisa s područja odgoja i obrazovanja rezultira neujednačenom praksom, pa tako u nekim lokalnim zajednicama djeca nemaju pomagača, u drugima ga imaju samo na nekoliko sati dnevno (najčešće 2 do 4 sata), a ponegdje i cjelodnevno.^[500] Najčešće se djeca s

[491] *Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju*, Narodne novine 23/91.

[492] Podaci dobiveni od Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, Republika Hrvatska, *Podaci za 2013. godinu: Odgoj i obrazovanje u predškolskim, osnovnoškolskim i srednjoškolskim ustanovama u pedagoškoj/školskoj godini 2012./2013.*

[493] *Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju*, Narodne novine 59/90.

[494] Podaci dobiveni od Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta, Republika Hrvatska, *Podaci za 2013. godinu: Odgoj i obrazovanje u predškolskim, osnovnoškolskim i srednjoškolskim ustanovama u pedagoškoj/školskoj godini 2012./2013.*

[495] Pravobranitelj za djecu (2014.), Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini, Zagreb: PD, str. 70, http://www.posi.hr/index.php?option=com_joomdoc&view=docman&gid=55&task=cat_view&Itemid=98 (18.7.2014.).

[496] Coordination of Associations for Children Croatia (2013.), THE ALTERNATIVE REPORT on implementing the Convention on the Rights of the Child and the Concluding Observations of the UN Committee on the Rights of the Child in the Republic of Croatia during the period of 2004–2010, str. 28.

[497] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), Osnovne škole i dječji vrtići i druge pravne osobe koje ostvaruju programe predškolskog odgoja, kraj šk. god. 2011./2012. i početak šk./pred. god. 2012./2013. (Statistička izvješća 1496), Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 19, http://www.dzs.hr/hrv_eng/publication/2013/si-1496.pdf (17.7.2014.).

[498] Radna skupina za izradu i praćenje provedbe strategije borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti (2014.), Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj (2014–2020), str. 19, http://www.mspm.hr/novosti/vijesti/strategija_borbe_protiv_siromastva_i_socijalne_iskljucenosti_republike_hrvatske_2014_2020 (18.7.2014.).

[499] Ostane li dijete minutu dulje od četiri sata u ustanovi, roditelj gubi status njegovatelja, 14. svibnja 2013., <http://www.glas-slavonije.hr/198568/3/Ostane-li-dijete-minutu-duze-od-cetiri-sata-u-ustanovi-roditelj-gubi-status-njegovatelja> (17.6.2014.).

[500] Pravobranitelj za djecu (2014.), Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini, Zagreb: PD, str. 65, <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (18.7.2014.).

[501] Pravobranitelj za djecu (2014.), Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini, Zagreb: PD, str. 65, <http://djete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (18.7.2014.).

[502] U 27 osnovnih škola nastava se izvodi po posebnim programima za djecu s teškoćama, od čega je 19 osnovnih škola (1932 učenika) u sustavu MZOS-a, a osam (337 učenika) u sustavu MSPM-a.

[503] *Pravilnik oosnovnoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju*, Narodne novine 59/90.

[504] Podaci dobiveni od Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta, Republika Hrvatska, *Podaci za 2013. godinu: Odgoj i obrazovanje u predškolskim, osnovnoškolskim i srednjoškolskim ustanovama u pedagoškoj/školskoj godini 2012./2013.*

[505] Preuzeto s internetske stranice Poliklinike Suvag: <http://www.suvag.hr/osnovna-skola-poliklinike-suvag/>.

[506] *Državni pedagoški standard srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja*, Narodne novine 19/92., 26/93., 27/93., 50/95., 59/01., 114/01. i 81/05.

[507] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Srednje škole i učenički domovi, kraj šk. god. 2011./2012. i početak šk./pred. god. 2012./2013. (Statistička izvješća 1497)*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 26, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2013/SI-1497.pdf (2.6.2014.).

[508] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Srednje škole i učenički domovi, kraj šk. god. 2011./2012. i početak šk./pred. god. 2012./2013. (Statistička izvješća 1497)*, Zagreb: Državni zavod za statistiku, str. 13, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2013/SI-1497.pdf (2.6.2014.).

[509] Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom 2013.*, Zagreb: POSI, str. 144, http://www.posi.hr/index.php?option=com_joomdoc&view=docman&gid=55&task=cat_view&Itemid=98 (17.6.2014.).

[510] <http://centar-sraskaj-zg.skole.hr/>

teškoćama u razvoju ne uključuju u aktivnosti poput izleta, odlazaka u kino, kazalište, muzej, školu plivanja ili klizanja te višednevne programe odgoja i obrazovanja (ekskurzije, terenska nastava, škola u prirodi...) jer, ako i imaju pomagača kojeg financira osnivač, financiranje ne pokriva te aktivnosti. [501]

Dio učenika uključen je u posebne odgojno-obrazovne skupine [502] po čl. 12. Pravilnika. [503] U 27 osnovnih škola nastava se izvodi po posebnim programima za djecu s teškoćama, od čega je 19 osnovnih škola (1932 učenika) u sustavu MZOS-a, a osam (337 učenika) u sustavu MSPM-a. [504]

Jedna od ustanova zadužena za obrazovanje djece s teškoćama u razvoju jest i osnovna škola Poliklinike SUVAG [505] *gdje se školjuju djeca s oštećenjem sluha i djeca s teškoćama u govorno-jezičnom razvoju. Djeca koja zbog kasno započete rehabilitacije, prisutnosti dodatnih teškoća u razvoju ili nedovoljne razine govorno-jezičnog razvoja ne mogu osnovno školovanje započeti u uvjetima odgojno-obrazovne integracije, upisuju se u I. razred Osnovne škole u Poliklinici SUVAG. Uz edukacijske sadržaje koji slijede programe redovnih osnovnih škola, provode se i programi (individualni i grupni) rehabilitacije slušanja i govora. Za osobe s područja grada Zagreba i bliže okolice postoji mogućnost nastavka slušno-govorne rehabilitacije u obliku individualnih vježbi.*

Srednjoškolsko obrazovanje učenika s teškoćama izvodi se prema redovitom programu, uz uporabu specifičnih nastavnih metoda, sredstava i pomagala ili po prilagođenom programu. Oprema i didaktička sredstva moraju biti prilagođena vrsti potreba učenika s teškoćama te treba osigurati odgovarajući profil stručnog kadra. [506] Broj učenika s teškoćama u razvoju integriranih u srednjoj školi bio je 1779 (1170 dječaka, 609 djevojčica) na kraju školske godine 2011./12. [507] U istoj je školskoj godini 1613 učenika s teškoćama u razvoju upisano u 38 srednjih škola za mladež s teškoćama u razvoju. [508] Vidljiv pad u broju (u odnosu na upis u osnovnu školu) dokaz je da učenici s teškoćama u razvoju trebaju imati pravo izravnoga upisa. Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom u javnim raspravama naglašavala je da učenici s teškoćama u razvoju trebaju imati pravo izravnoga upisa jer zbog svojih razvojnih teškoća, neovisno o svojem uspjehu ili čak motivaciji, često imaju ograničen izbor zanimanja. [509]

Centar "Slava Raškaj" Zagreb [510] *bavi se rehabilitacijom, odgojem i obrazovanjem djece i mladeži oštećenog sluha i govora te djece s komunikacijskim poteškoćama, s ciljem da postanu sretne, neovisne i odgovorne osobe. Centar za odgoj i obrazovanje "Slava Raškaj" Zagreb ustanova je u sustavu Ministarstva socijalne politike i mlađih, a bavi se pružanjem usluga djeci oštećena sluha, djeci uredna sluha s poremećajem govorno-jezične komunikacije, djeci s komunikacijskim teškoćama iz spektra autizma i pervazivnog razvojnog poremećaja te djeci s višestrukim teškoćama, od novorođenčeta do 21. godine života. Cilj srednjoškolskog obrazovanja u ovom centru jest osigurati učenicima stjecanje temeljnih (općeobrazovnih) i stručnih kompetencija, sposobiti ih za život i rad u promjenjivom društveno-kulturnom kontekstu prema zahtjevima tržišnoga gospodarstva, suvremenih informacijsko-komunikacijskih tehnologija i znanstvenih spoznaja i dostignuća.*

Odvajanje djeteta iz društvene cjeline i njegovo smještanje u posebnu ustanovu ili grupu ovisno o njegovu primarnom oštećenju (grupa djece s cerebralnom paralizom, *Downovim sindromom, autizmom*) jest jedna od mogućnosti koje se nude u kontekstu odgoja i obrazovanja djece s poteškoćama u razvoju. Ovaj način odgoja i obrazovanja ima svojih prednosti utoliko što se radi s djecom koja imaju istu razvojnu poteškoću te je program edukacije potpuno prilagođen njima. S druge strane, očit nedostatak jest manjak kontakta s djecom bez teškoća i nesudjelovanje u zajedničkim aktivnostima koje čine preduvjet normalne socijalizacije.^[511] Nedvojbeno, nasuprot trajnom odgoju i obrazovanju u izolaciji, rano uključivanje u obrazovni sustav i društvenu zajednicu svakom djetetu daje ravnopravni položaj i omogućuje mu da napreduje i sudjeluje u društvenom životu u skladu sa svojim mogućnostima. Osim toga, sustav segregacije ponajprije naglašava određenu poteškoću (poremećaj, disfunkcionalnost) i traži vanjsku pomoć u rješavanju problema. U takvim okolnostima dijete s teškoćama u razvoju nedovoljno se aktivira te se njegov angažman, trud i socijalna motivacija značajno smanjuju, što dovodi do pasivizacije djeteta u velikoj mjeri.^[512] U svakom slučaju, smještaj djece u posebne ustanove pokazao se nekorisnim jer su metode rada često bile neprilagođene, ispod razine njihovih mogućnosti, čime nisu iskorišteni potencijali potrebni za uspješnu integraciju u školsku sredinu.^[513]

Obrazovanje nacionalnih manjina

Pravo na odgoj i obrazovanje na svom jeziku i pismu pripadnici nacionalnih manjina ostvaruju u skladu s Ustavom Republike Hrvatske, Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina te Zakonom o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina.^[514] Pripadnici nacionalnih manjina imaju mogućnost obrazovati se na materinskom jeziku na svim stupnjevima obrazovanja, od predškolskog do visokoškolskog. Pripadnici nacionalnih manjina svoje ustavno pravo na odgoj i obrazovanje ostvaruju trima osnovnim modelima i posebnim oblicima školovanja.

- 1. MODEL A -** po kojemu se cijelokupna nastava izvodi na jeziku i pismu nacionalne manjine, uz obavezno učenje hrvatskog jezika u istom broju sati u kojem se uči jezik manjine. Učenici imaju pravo i obavezu učiti dodatne sadržaje važne za manjinsku zajednicu. Ovaj se model nastave provodi u posebnoj ustanovi, ali ga je moguće provoditi u ustanovama s nastavom na hrvatskom jeziku u posebnim odjelima s nastavom na jeziku i pismu manjine.
- 2. MODEL B –** po kojemu se nastava izvodi dvojezično. Prirodna se grupa predmeta uči na hrvatskom jeziku, a društvena na jeziku nacionalne manjine. Nastava se provodi u ustanovi s nastavom na hrvatskom jeziku, ali u posebnim odjelima.
- 3. MODEL C –** po kojemu se nastava izvodi na hrvatskom jeziku, uz dodatnih dva do pet školskih sati namijenjenih učenju (njegovanju) jezika i kulture nacionalne manjine. Dodatna satnica u trajanju od pet

[511] Tkalec, A. M.(2012.), Djeca s poteškoćama u razvoju, <http://www.maminosunce.hr/article.asp?documentId=146> (18.7.2014.).

[512] Mikas, D. i Roudi, B. (2012.), Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju u ustanovama predškolskog odgoja. *Paediatrics Croatica*. 56 (1), 207–214., str. 209.

[513] EURYPEDIA European Encyclopedia of National Education Systems Hrvatska: Uključenje djece i učenika s posebnim potrebama u redoviti sustav obrazovanja, str. 2, <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Croatia:Overview> (18.7.2014.).

[514] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Obrazovanje na jeziku i pismu nacionalnih manjina, <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3154> (12.6.2014.).

školskih sati tjedno obuhvaća učenje jezika i književnosti nacionalne manjine, geografije, povijesti, glazbene i likovne umjetnosti. To je oblik nastave u kojem se jezik nacionalne manjine uči kao jezik sredine.

4. Posebni oblici nastave: ljetna škola, zimska škola, dopisno-konzultativna nastava.
5. Posebni programi za uključivanje učenika romske populacije u odgojno-obrazovni sustav.

Pripadnici nacionalne manjine sami predlažu i odabiru model i program u skladu s postojećim zakonima i svojim mogućnostima. Svi modeli i oblici školovanja u redovitom su odgojno-obrazovnom sustavu Republike Hrvatske. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta provodi Nacionalni program za Rome iz svog djelokruga. U školskoj godini 2011./12. u Hrvatskoj je djelovalo 7 osnovnih i jedna srednja škola s nastavom na češkom jeziku, 9 osnovnih i jedna srednja s nastavom na mađarskom jeziku, 34 osnovne i 7 srednjih škola s nastavom na srpskom jeziku, 17 osnovnih i 4 srednje s nastavom na talijanskom jeziku i jedna osnovna s nastavom na njemačkom jeziku.^[515]

Upis romske djece u integrirani predškolski odgoj i programe predškole povećao se, ali s nekim značajnim fluktuacijama: od 632 upisa 2011./12. godine do 769 upisa u 2013./14. godini (vidi tablicu 12). Ova tablica pokazuje apsolutni broj romskih dječaka i djevojčica (bez informacije o njihovoj dobi) upisanih u predškolski odgoj i predškolske programe. Budući da je nepoznat "stvaran" ili "realan"^{[516] [517]} ukupan broj romske djece predškolske dobi koja bi trebala biti upisana, nije moguće utvrditi postotak djece koja su se zapravo upisala i usporediti ih s upisnim podacima za cijelokupno stanovništvo.

Tablica 12. Broj dječaka i djevojčica romske nacionalnosti prema vrsti predškolskog odgoja i obrazovanja^[518]

	2011./2012. (dječaci/djevojčice)	2012./2013. (dječaci/djevojčice)	2013./2014. (dječaci/djevojčice)
Predškolski odgoj	289 (137/152)	455 (233/222)	390 (180/210)
Predškola	334 (185/149)	356 (186/170)	379 (184/195)
Predškolski odgoj (ukupno)	623 (322/301)	811(419/392)	769 (364/405)

*upisi na početku školske godine

[515] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Obrazovanje na jeziku i pismu nacionalnih manjina, <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3154>.

[516] Prema procjenama Vijeća Europe, u Republici Hrvatskoj živi između 30.000 i 40.000 Roma (u odnosu na 16.975 osoba koje su se izjasnile kao Romi na popisu stanovništva iz 2011.), stoga su rezultati službenog popisa stanovništva samo naznaka stvarnog stanja. Vlada Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalna strategija za uključivanje Roma od 2013. do 2020. godine* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, str. 27, <http://www.uljppnm.vlada.hr/images/nacionalna%20strategija%20za%20ukljucivanje%20roma%20za%20razdoblje%20od%202013-2020.pdf> (22.7.2014.).

[517] Romska djeca mlađa od 19 godina čine 46 % stanovništva (prosječna procjena u CEE/CIS zemalja) str. 9 UNICEF CEE/CIS (2014.), *Rapid Review on Inclusion and Gender Equality Background & Rationale*. The UNICEF CEE/CIS Regional Knowledge and Leadership Agenda (RKLA), www.unicef.org/.../TOR_Rapid_Review_vulnerable_children_2014.docx (23.7.2014.).

[518] Izvješće Ureda za nacionalne manjine o provedbi Akcijskog plana desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015. za 2011. i 2012. godinu, <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3156> (5.6.2014.) i MZOS (baza podatka).

Dostupni podaci za romsku djecu (iz elektroničke baze podataka MZOS-a) pokazuju da oko polovine upisane romske djece pohađa predškolske programe neposredno prije polaska u školu.^[519] U Međimurskoj županiji sada su sva romska djeca uključena u program predškole u godini prije polaska u školu (od 15. rujna do 30. lipnja) s 5,5 sati dnevno, što uključuje i obrok i prijevoz.^[520] Slab upis Roma u integrirani program predškolskog odgoja i dalje je dominirajući problem u Republici Hrvatskoj. Rezultati studija UNDP-a/World Bank/EC Regional Roma pokazali su da je omjer Roma i ostale djece u dobi od 3 do 6 godina u predškolskim ustanovama u Hrvatskoj bio 21 % uključene romske djece u odnosu na 48 % ostale djece.^[521] Da bi se povećala dostupnost integriranoga predškolskog odgoja, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta od 2009. iz državnog proračuna sufinancira javne ustanove predškolskog obrazovanja. To znači da je predškolski odgoj "besplatan" za romske roditelje i skrbnike. Ipak, upis u redovite programe u ranoj dobi (primjerice, od šest mjeseci nadalje) često je izvan dosega za mnoge romske obitelji, koje su često primatelji socijalne pomoći, osobito kada se uzmu u obzir svi ostali troškovi predškolskog odgoja, kao što su prijevoz, odjeća, izleti itd. Daljnji razlog za isključenje i segregaciju neke romske djece u predškolskim ustanovama povezan je s predrasudama ostalih roditelja koji su protiv Roma. Podzastupljenost djece pripadnika romske nacionalne manjine u predškolskom odgoju ima višestruke uzroke, od neosviještenosti roditelja o važnosti predškolskog odgoja, preko nedostatka finansijskih sredstava u proračunima lokalnih samouprava i kontinuiranog financiranja programa predškole, nedostatnih kapaciteta u dječjim vrtićima, do neosviještenosti o potrebi dugoročnog planiranja uključivanja romske zajednice na lokalnoj razini.^[522] Pravobraniteljica za djecu predložila je Vladi Republike Hrvatske uvođenje obaveznog dvogodišnjeg programa predškole za svu djecu pripadnike romske nacionalne manjine.^[523] Nadalje, pravobraniteljica je upozorila na nužnost uključivanja romske predškolske djece u programe učenja hrvatskog jezika, osiguravanja prijevoza i odgovarajućih prostornih i kadrovskih kapaciteta (npr. romski pomagači za učenike pripadnike romske manjine).

Broj romske djece u osnovnoj školi porastao je od 4915 u šk. god. 2011./12. do 5470 učenika u 2013./14. (vidi tablicu 13). Kao i u slučaju podataka za romsku djecu predškolske dobi, ova tablica pokazuje apsolutni broj romskih dječaka i djevojčica u osnovnoj školi, ali je nepoznat ukupan broj romske djece osnovnoškolske dobi koja bi trebala biti upisana. Štoviše, dobiveni podaci ne pokazuju stvarnu dob djece u pojedinim razredima, godine provedene u osnovnoj školi ili vrijeme

[519] Ovi programi u Republici Hrvatskoj daleko su od standardiziranih i razlikuju se u duljini, kvaliteti i dinamici, ovisno o lokaciji. Osim toga, ne postoji mehanizam za osiguranje kvalitete različitih predškolskih programa za djecu.

[520] Izvješće Ureda za nacionalne manjine o provedbi Akcijskog plana desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015., za predškolski odgoj i obrazovanje za 2011. i 2012., str. 12-13, <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3156> (5.6.2014.).

[521] Brüggemann, C. (2012.), *Roma Education in Comparative Perspective. Analysis of the UNDP/World Bank//EC Regional Roma Survey 2011. Roma Inclusion Working Papers*, Bratislava: United Nations Development Programme.

[522] Vlada Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalna strategija za uključivanje Roma od 2013. do 2020. godine* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, str. 39-40, <http://www.uljppnm.vlada.hr/images/nacionalna%20strategija%20za%20uključivanje%20roma%20za%20razdoblje%20od%202013-2020.pdf> (3.6.2014.).

[523] Pravobranitelj za djecu (2014.), Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini, Zagreb: PD, str. 119, http://www.posi.hr/index.php?option=com_joomdoc&view=docman&gid=55&task=cat_view&Itemid=98 (7.6.2014.).

kretanja u školu. U šk. god. 2012./13. romska djeca u cijeloj Republici Hrvatskoj bila su raspoređena u 2031 razredni odjel (1978 mješovitih odjela i 52 odjela u kojima su samo Romi).^[524] Praksa obrazovne segregacije najizraženija je u područjima gdje postoje velika romska naselja te su odgojno-obrazovne institucije smještene unutar njih. Posljedice obrazovne segregacije često se očituju u sniženoj kvaliteti poučavanja, izolaciji djece pripadnika romske nacionalne manjine te usporenom razvoju lokalne zajednice.^[525]

Prema presudi Europskog suda za ljudska prava, Republika Hrvatska jedna je od zemalja u kojoj je pojava obrazovne segregacije i službeno prepoznata.^[526] Ona postoji u predškolskom i osnovnoškolskom obrazovanju u područjima koja se nalaze u blizini velikih "romskih naselja".^[527] Radi izvršenja presude Europskog suda za ljudska prava Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta donijelo je mjere i odredilo aktivnosti kao preduvjet za dugoročno uklanjanje uzroka zbog kojih su u nekim odjelima samo romska djeca. Takve mjere su: poboljšanje zakonodavnog okvira koji se odnosi na učenike pripadnike romske populacije; kreiranje modela obrazovanja djece/učenika pripadnika romske nacionalne manjine radi uspješnog učenja hrvatskog jezika, školske i izvanškolske socijalizacije i integracije; vanjsko vrednovanje odgoja i obrazovanja Roma; uključivanje posrednih i neposrednih čimbenika u odgoj i obrazovanje djece/učenika pripadnika romske populacije; razvoj infrastrukture potrebne za efikasno obrazovanje, odrastanje i socijalizaciju djece/učenika pripadnika romske populacije; provedba Nacionalnog programa za Rome i Akcijskog plana desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015.^[528] Jedan od rezultata provedbe Zakona o diskriminaciji jest prva presuda o diskriminaciji Roma koju je donio Općinski sud u Varaždinu početkom 2012. godine, a odnosi se na slučaj odbijanja zahtjeva za praksom dviju učenica srednje škole, romske pripadnosti, na temelju etničke pripadnosti.^[529] [530]

Broj romskih dječaka i djevojčica koji su dobili pomoć u učenju hrvatskog jezika varirao je od 2011./12. godine (vidi tablicu 13). Većina učenika dobila je dodatnu nastavu u prvom (34,1 %) te u drugom razredu (20,1 %). U nedavnom istraživanju u Međimurskoj županiji, provedenom među romskim učenicima u višim razredima osnovne škole (između 5. do 8.

[524] Izvješće Ureda za nacionalne manjine o provedbi Akcijskog plana desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015., za osnovnoškolsko obrazovanje za 2011. i 2012. godine, str. 13, <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3156> (5.6.2014.).

[525] Pravobranitelj za djecu (2014.), Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini, Zagreb: PD, str. 119, http://www.posi.hr/index.php?option=com_joomdoc&view=docman&gid=55&task=cat_view&Itemid=98 (7.6.2014.).

[526] Europski sud za ljudska prava, u ožujku 2010. godine, u sudskom slučaju, predmet "Oršuš i drugi protiv Hrvatske," presudio je da je postojala diskriminacija na temelju etničke pripadnosti. Slučaj se odnosio na pitanje diskriminacije romskih učenika u razdoblju od 1996. i 2007., koji su zbog, kako ističu hrvatske državne vlasti, nedovoljnog poznавanja hrvatskog jezika bili smješteni u isključivo romske razrede u dvjema školama u Međimurskoj županiji.

[527] Vlada Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalna strategija za uključivanje Roma od 2013. do 2020. godine*, Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, str. 41, <http://www.uljppnm.vlada.hr/images/nacionalna%20strategija%20za%20uključivanje%20roma%20za%20razdoblje%20od%202013-2020.pdf> (3.6.2014.).

[528] <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=10635> (17.6.2014.).

[529] OSCE-ova Kancelarija/Ured za demokratske institucije i ljudska prava (2013.), *Regionalni izvještaj o borbi protiv diskriminacije i učešću Roma u procesu donošenja odluka na lokalnom nivou*, Varšava: OSCE-ova Kancelarija/Ured za demokratske institucije i ljudska prava. (ODIHR), str. 34, 40, <http://www.osce.org/hr/bih/110078?download=true> (17.7.2014.).

[530] Lalić, S., Benčić, S. i Kuharić, L. (2012.), *Izvještaj o provedbi Zakona o suzbijanju diskriminacije u 2011. godini*. Zagreb: Centar za mirovne studije. str. 24-25, <http://www.cms.hr/publikacije/publikacije> (17.7.2014.).

Tablica 13. Broj dječaka i djevojčica romske nacionalnosti u osnovnoj školi za školske godine 2011./2012., 2012./2013. i 2013./2014.^[531]

Osnovnoškolsko obrazovanje	2011./2012. (M/Ž)	2012./2013. (M/Ž)	2013./2014. (M/Ž)
Ukupan broj učenika u osnovnim školama*	4915 (2509/2406)	5173 (2612/2561)	5470 (2769/2701)
Broj učenika - pomoć u učenju hrv. jezika	568 (282/286)	681 (345/336)	511 (251/260)
Broj učenika u produženom boravku	256 (141/115)	367 (183/184)	548 (293/255)
Broj ponavljača u osnovnim školama	604 (331/273)	431 (258/173)	428 (235/193)
Broj učenika koji napuštaju osnovnu školu	189* (102/87)	153* (83/70)	-

* na kraju školske godine

razreda), gotovo trećina njih (29,8 %) imala je problem s razumijevanjem hrvatskoga jezika.^[532] U školskoj godini 2011./12. 256 romske djece bilo je uključeno u programe produženog boravka u odnosu na 548 uključenih u 2013./14. godini. Ovi programi nakon škole vrlo su korisni mlađim učenicima jer nastavnici mogu izvoditi dodatnu nastavu, pomoći u pisanju zadaće ili raditi ponavljanje/ispravljanje s njima. Također, produženi boravak u školi od velike je koristi djeci koja nemaju kod kuće prikladne uvjete za optimalno učenje. Podaci o broju romskih dječaka i djevojčica koji su ponavljali razred od šk. god. 2011./12. do šk. god. 2013./14. u osnovnoj školi pokazuju da se taj broj stalno smanjuje (vidi tablicu 13). Ponavljanje se, uglavnom, događa u petom razredu (28,5 %), s predmetnim nastavnicima, i u prvom razredu osnovne škole (18,4 %). Podaci, također, pokazuju da razred ponavlja više dječaka nego djevojčica: između 55 i 60 % dječaka i 35 i 40 % djevojčica. Iako su veće stope upisa vidljive u proteklih nekoliko godina, sva upisana romska djeca ne završe osnovnu školu. Većina romskih učenika napusti školu s navršenih 15 godina (kada to i zakonski mogu učiniti), bez obzira na to koliko su razreda završili. Podaci pokazuju da se broj romskih dječaka i djevojčica koji su napustili školu od 2011./12. do 2013./14. smanjio sa 189 na 153 (vidi tablicu 13).

Zapošljavanje 23 romska pomagača (12 muškaraca i 11 žena) pozitivna je mjeru koja se provodi na razini osnovne škole, da bi se premostio jaz i poboljšao napredak i postignuća romskih učenika. Financira ih Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, a dva pomagača financiraju lokalne vlasti.^[533] Oni pomažu romskim učenicima i učiteljima razredne nastave u nižim razredima osnovne škole, a obično su posrednici između škole i obitelji. Od kvalifikacija moraju imati završenu srednju školu, dobro poznavati hrvatski jezik i romski dijalekt koji se govori u tom području. Romski pomagači suočavaju se s izazovima zbog nedostatka pedagoške prakse i poznавanja metodologije poučavanja.

Budući da postoji velika razlika u broju romskih učenika u srednjim školama u odnosu na njihov broj u osnovnoj školi (vidi tablicu 14), Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta provodi niz mjera da bi se olakšao daljnji upis romskih učenika. Za redovite učenike srednjih škola osigurane su stipendije i smještaj u studentskim domovima. Unatoč tim mjerama za poboljšanje pristupa i produženje školovanja - općenito uvjeta sudjelovanja u srednjem obrazovanju, samo oko 10 % Roma završi

[531] Izvješće Ureda za nacionalne manjine o provedbi Akcijskog plana desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015. za 2011. i 2012. godine, <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3156> i MZOS (baza podataka).

[532] Lapat, G. i Šlezak, H. (2011.), Roma students' perception of the importance of education, *Metodički obzori*, 6(1), str. 81-93, str. 86.

[533] Izvješće Ureda za nacionalne manjine o provedbi Akcijskog plana desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015. za osnovnoškolsko obrazovanje za 2011. i 2012. godinu, str. 12, <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3156> (17.6.2014.).

- [534] Vlada Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalna strategija za uključivanje Roma od 2013. do 2020. godine* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, str. 43, <http://www.uljppnm.vlada.hr/images/nacionalna%20strategija%20za%20uključivanje%20roma%20za%20razdoblje%20od%202013-2020.pdf> (3.6.2014.).
- [535] Izvješće Ureda za nacionalne manjine o provedbi Akcijskog plana desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015. za 2011. i 2012. godine, <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3156> (5.6.2014.) i MZOS (baza podatka).
- [536] Izvješće Ureda za nacionalne manjine o provedbi Akcijskog plana desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015. za 2011. i 2012. godine, <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3156> (5.6.2014.) i MZOS (baza podatka).

četverogodišnje srednje obrazovanje.^[534] Ukupan broj romske djece u srednjoj školi porastao je od 425 učenika 2011./12. godine do 586 učenika u 2013./14. (vidi tablicu 13). Međutim, iako su upisi među Romima u srednju školu u porastu, znatnije smanjenje upisa svake školske godine može se primijetiti u odnosu na upise u osnovne škole, što ukazuje na visoku stopu odustajanja od školovanja kad romska djeca navrše 15 godina te nedostatka poticaja da nastave obrazovanje i steknu srednju stručnu spremu. Naime, podaci za 2013./14. godinu pokazuju da se broj učenika svake godine u srednjoškolskom obrazovanju drastično smanjuje - 1. godine 267 (45,5 %); 2. godine 177 (30,2 %); 3. godine 120 (20,4 %) i 4. godine 22 (3,7 %), što ukazuje na velik broj prijevremenog ranog napuštanja školovanja romskih učenika. Treba napomenuti da mnogi Romi upisuju trogodišnje srednjoškolsko obrazovanje jer ne zahtijeva daljnje visoko obrazovanje i nudi mogućnost bržeg zapošljavanja.

Podaci pokazuju da je više romskih učenika ponavljalo razred u šk. god. 2012./13. i 2013./14. nego 2011./12. godinu (vidi tablicu 13). Podaci također pokazuju da se broj romskih učenika koji su napustili školu od 2011./12. do 2013./14. blago smanjio (vidi tablicu 14) - broj onih koji su napustili smanjio se sa 67 na 63. Broj romskih studenata u visokom (tercijarnom) obrazovanju smanjio se od 2011./12. godine s 29 na 23 studenta u 2012./13. (vidi tablicu 15). Očito vrlo rijetki nastave studij nakon srednje škole, iako su stipendije za romske studente dostupne.

Tablica 14. Broj učenika romske nacionalnosti u srednjoj školi za školske godine 2011./2012., 2012./2013. i 2013./2014.^[535]

Srednjoškolsko obrazovanje	2011./2012. (M/Ž)	2012./2013. (M/Ž)	2013./2014. (M/Ž)
Ukupan broj učenika u srednjim školama*	425 (214/211)	480 (286/194)	586 (328/258)
Broj ponavljača u srednjim školama	23 (15/8)	53 (38/15)	52 (35/17)
Broj učenika koji napuštaju srednju školu	67 (30/37)	63 (34/29)	-

* upisi na početak školske godine

Tablica 15. Broj studenata romske nacionalnosti u tercijarnom obrazovanju za akademske godine 2011./2012. i 2012./2013.^[536]

Tercijarno obrazovanje	2011./2012. (M/Ž)	2012./2013. (M/Ž)
Ukupan broj - studenti*	29**	23 (7/16)

* upisi na početak akademske godine

** podaci nerazvrstani po spolu

Zaštitna prava

Djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi

Djeca u institucionalnoj skrbi

Posljednjih godina pristup djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Hrvatskoj prolazi značajne promjene u sklopu reforme čitavog sustava socijalne skrbi. Tako je na normativno-pravnoj razini usvojeno više strategija, standarda, planova i zakona koji, između ostalog, propisuju i normiraju skrb za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi.^[537] Od više prioritetnih ciljeva^[538] razvoja socijalne skrbi prema Strategiji razvoja sustava socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016. u kontekstu pristupa djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi treba istaknuti ciljeve decentralizacije socijalne skrbi te povećanje dostupnosti i pristupa socijalnim uslugama (deinstitucionalizacija i prevencija institucionalizacije)^{[539] [540] [541] [542]}. Konkretno deklariran cilj do 2016. godine jest postići da 80 % djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi bude u izvaninstitucijskim oblicima smještaja, ponajprije u udomiciteljskim obiteljima te obiteljskim domovima i u organiziranom stanovanju, a 20 % u institucijskim oblicima skrbi.^[543]

^[537] Vlada Republike Hrvatske i Europska komisija (2007.), *Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju*. Zagreb, Ministarstvo socijalne politike i mladih, <http://www.mrms.hr/wp-content/uploads/2012/11/jim.pdf> (21.5.2014.).

^[538] Uz opće ciljeve, kao što su povećanje učinkovitosti sustava socijalne pomoći, informatizacija socijalne skrbi, unapređenje suradnje s OCD-om, osnaživanje lokalnih zajednica u procesu socijalnog planiranja usluga, izgradnja standarda za praćenje i vrednovanje pružanja socijalnih usluga, unapređenje suradnje između različitih razina i tijela vlasti NEDOVRŠENO!

^[539] Vlada Republike Hrvatske (2011.), *Strategija razvoja sustava socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016.* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrbi/reforma_sustava_socijalne_skrbi (23.5.2014.).

^[540] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi (2010.), *Standardi kvalitete socijalnih usluga u djelatnosti socijalne skrbi*. Zagreb: Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrbi/standardi_kvalitete_socijalnih_usluga (23.5.2014.).

^[541] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi (2010.), *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016.* Zagreb: Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrbi/reforma_sustava_socijalne_skrbi (23.5.2014.).

^[542] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi (2010.), *Smjernice za izradu pojedinačnog plana deinstitucionalizacije i transformacije doma socijalne skrbi ili druge pravne osobe*; Zakon o socijalnoj skrbi, Narodne novine 57/11; 33/12, 46/13, 49/13.; Zakon o udomiciteljstvu Narodne novine 90/11; Zakon o izmjenama i dopunama zakona o udomiciteljstvu, Narodne novine 78/12., Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga, Narodne novine 157/13; Obiteljski zakon, Narodne novine 75/14.

^[543] Treba istaknuti da je taj cilj bio formuliran i ranije u Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece 2006.-2012. (Vlada Republike Hrvatske (2006.), *Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece 2006.-2012.* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske).

[544] Ministarstvo socijalne politike i mladih (2014.), Operativni plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2014.-2016., http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/proces_transformacije_i_deinstitucionalizacije/o_transformaciji_i_deinstitucionalizaciji_nacionalni_okvir/operativni_plan_deinstitucionalizacije_i_transformacije_domova_socijalne_skrbi_i_drugih_pravnih_osoba (15.7.2014.).

U pogledu djece s teškoćama u razvoju, cilj deinstitucionalizacije jest smanjenje broja djece s teškoćama u razvoju koja se nalaze u trajnom ili tjednom smještaju za 40 %. Prevencija institucionalizacije djece koja su u riziku od izdvajanja iz obitelji zbog neodgovarajuće roditeljske skrbi provodi se kroz pružanje usluga savjetovanja i/ili psihosocijalne podrške (u centru za socijalnu skrb i kod drugih pružatelja usluge) i kroz primjenu mjera obiteljsko-pravne zaštite (upozorenja roditelja na pogreške i propuste u skrbi i odgoju djeteta i nadzor nad izvršavanjem roditeljske skrbi). U ostvarenju tih ciljeva uz rad Ministarstva socijalne politike i mladih treba istaknuti i suradnju s UNICEF-om i organizacijama civilnog društva^[544]. Primjerice, u suradnji Ministarstva socijalne politike i mladih, UNICEF-a i Društva za psihološku pomoć, provodi se projekt "Jačanje kapaciteta sustava socijalne skrbi za provođenje i praćenje mjera za zaštitu prava i dobrobiti djeteta u nadležnosti centra za socijalnu skrb", čiji je završetak planiran za kraj 2014. godine. Projekt je usmjeren na podršku stručnjacima socijalne skrbi za provođenje djelotvornih izvaninstitucionalnih mjera za zaštitu djece od zlostavljanja, zanemarivanja ili bilo kojeg drugog oblika ugrožavanja obitelji te na poboljšanje kvalitete mjere nadzora, kao jedne od najučinkovitijih preventivnih mjera. Ujedno, s razradom ranih intervencija i unapređenju nadzora nad izvršenjem roditeljske skrbi posvećivala se pozornost i u sklopu UNICEF-ove akcije "Svako dijete treba obitelj".

Tablica 16: Broj domova i broj korisnika (djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi) po vrsti doma i tipu usluga - podaci za 2012. godinu

	Državni domovi ^[545]	Nedržavni domovi ^[546]	Domovi drugih pravnih osoba ^[547]	Ukupno
Broj domova	14	2 usluge obiteljskog tipa SOS dječja sela	6	22
Maksim. korisnika po domu^[548]	3: do 30 korisnika 5: do 50 korisnika 6: 50+ korisnika		3: do 10 korisnika 3: 50+ korisnika	
Ukupan broj korisnika	827	208	196	1231
Stalni smještaj	481	183	177	841
Tjedni smještaj	38	-	4	42
Privremeni smještaj	73	4	15	92
Cjelodnevni boravak	9	-	0	9
Poludnevni boravak	174	21	0	195
Organizirano stanovanje	52	-	0	52

[545] Ministarstvo socijalne politike i mladih, Uprava za socijalnu politiku i podršku obitelji (2012.), *Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2012. godini*; Zagreb, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/godisnje_izvjesce_2012 (18.7.2014.).

[546] Ministarstvo socijalne politike i mladih, Uprava za socijalnu politiku i podršku obitelji (2012.), *Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2012. godini*; Zagreb, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/godisnje_izvjesce_2012 (18.7.2014.).

[547] Ministarstvo socijalne politike i mladih, Uprava za socijalnu politiku i podršku obitelji (2012.), *Godišnje statističko izvješće o drugim pravnim osobama koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi bez osnivanja doma u 2012. godini*; Zagreb, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/godisnje_izvjesce_2012 (18.7.2014.).

[548] Marušić, D. (2012.), *Promjene na području skrbi o djeci u Republici Hrvatskoj*. Izlaganje na konferenciji "Promjene u oblasti brige o djeci i dječjim pravima", 23. i 24. listopada 2012. godine, http://www.westbalkannetwork.com/seminari/promjene_na_području_skrbi_o_djeci.pdf (5.6.2014.).

Ostvarenju ovih ciljeva trebao bi pridonijeti i dvogodišnji projekt koji je Ministarstvo socijalne politike i mladih započelo 2012. godine pod nazivom *Support to the Social Welfare Sector in the Process of Further Decentralisation of Social Services*.^[549] Naime, projekt je usmjeren na jačanje kapaciteta stručnjaka u pogledu socijalnog planiranja te promoviranje alternativnih oblika skrbi u zajednici, kao i proces deinstitucionalizacije i transformacije domova, uključujući sve djeće domove u Hrvatskoj, u sustavu socijalne skrbi. Iz dostupnih podataka nisu vidljivi detalji o provedbi projekta, međutim navodi se da postoje odgode pri početku projekta, koje mogu rezultirati usporenjem očekivanog procesa deinstitucionalizacije,^[550] te da su rezultati projekta na polovini provedbe obeshrabrujući, a proces netransparentan prema relevantnim dionicima, posebice lokalnoj i regionalnoj upravi te civilnom društву.^[551]

Iz podataka predviđenih u tablici 16 vidljivo je da većina državnih domova smješta veći broj djece korisnika, više od 30 ili 50. Prema Planu deinstitucionalizacije,^[552] jedan od ciljeva jest da domovi imaju najviše do desetero djece, dok se prema Pravilniku o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga,^[553] smještaj djece i mlađih punoljetnih osoba bez roditelja ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi u pravilu osigurava za najviše 30 korisnika u jednoj zgradi.

Podjela s obzirom na korisnike institucionalnih oblika skrbi (smještaj) i izvaninstitucionalnih oblika skrbi (boravak u domu, organizirano stanovanje, domovi obiteljskog tipa te udomiteljstvo) pokazuje da ukupno 73 % djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi ostvaruje skrb kroz neinstitucionalne oblike (tablica 17).

Prema podacima iz 2012. godine, u Republici Hrvatskoj ukupno je 3224 djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi, pri čemu se za 1991 dijete (62 %) skrb ostvaruje u udomiteljskim obiteljima, a za 1233 djece (38 %) u ustanovama (tablica 16). Dakle, udio djece smještene kod udomitelja u odnosu na djecu u ustanovama još je daleko od postavljenog cilja za 2016. godinu (20 % / 80 %). Ujedno, usporedba s podacima iz 2010., kada je 39 % djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi bilo smješteno u ustanove, a 62 % u okruženja obiteljskog tipa, pokazuje da tijekom posljednjih godina nije došlo do značajnijeg poboljšanja. Međutim, ostvaren je značajan napredak u odnosu na stanje iz 2005. godine kada su omjeri bili 42 % / 58 %.

Bez obzira na ovaj tip podjele, treba reći da prema Zakonu o socijalnoj skrbi smještaj može biti privremeni, tjedni, stalni te organizirano stanovanje.^[554]

Tablica 17: Djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi (3224 djece), raspodjela s obzirom na korištenje pojedinog tipa socijalne skrbi - podaci za 2012. godinu^[555]

Institucionalni 879 (27 %)	Izvaninstitucionalni 2345 (73 %)		
Boravak u domu	Organizirano stanovanje	Domovi obiteljskog tipa	Udomiteljske obitelji
130 (4 %)	32 (1 %)	192 (6 %)	1991 (62 %)

[549] IPA, komponenta IV, studeni 2012. - rujan 2014., €1.4m.

[550] Stubbs, P., Zrinščak, S. (2014.), *Investing in Children: Breaking the cycle of disadvantage A Study of National Policies. Country Report – Croatia*. European Union, 2014. http://europa.eu/epic/docs/countries/hr-investing-in-children-2013_en.pdf (5.6.2014.).

[551] Coordination of Associations for Children Croatia (2013.), *The Alternative report on implementing the Convention on the Rights of the Child and the Concluding Observations of the UN Committee on the Rights of the Child in the Republic of Croatia during the period of 2004-2010*, http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CRC/Shared%20Documents/CRO/INT_CRC NGO_CRO_17230_E.pdf (5.6.2014.).

[552] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi (2010.), *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016.* Zagreb: Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrbi/reforma_sustava_socijalne_skrbi (23.5.2014.).

[553] Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga. Narodne novine 40/14.

[554] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2012. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

[555] Marušić, D. (2012.), *Promjene na području skrbi o djeci u Republici Hrvatskoj*. Izlaganje na konferenciji "Promjene u oblasti brige o deci i dječjim pravima" 23. i 24. listopada 2012. godine, http://www.westbalkannetwork.com/seminari/promjene_na_podrucju_skrbi_o_djeci.pdf (5.6.2014.).

[556] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2012. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

[557] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

[558] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

[559] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

[560] Ministarstvo socijalne politike i mlađih (2013.), *Izvješće o provedbi zajedničkog memoranduma o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske (JIM) u 2012. godini*, Zagreb, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/medunarodna_suradnja_i_eu_poslovi/eu_poslovi/jim_zajednicki_memorandum_o_socijalnom_uključivanju_rh/jim_zajednicki_memorandum_o_socijalnom_uključivanju_rh (23.5.2014.).

[561] Na temelju podataka iz *Izvješća o provedbi zajedničkog memoranduma o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske (JIM) u 2012. godini*. Zagreb, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/medunarodna_suradnja_i_eu_poslovi/eu_poslovi/jim_zajednicki_memorandum_o_socijalnom_uključivanju_rh/jim_zajednicki_memorandum_o_socijalnom_uključivanju_rh (23.5.2014.).

[562] U 2013. godini planira se otvaranje još 3 stambene zajednice.

[563] Republika Hrvatska, Ministarstvo socijalne politike i mlađih (2013.), *Izvješće o provedbi zajedničkog memoranduma o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske (JIM) u 2012. godini*, Zagreb, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/medunarodna_suradnja_i_eu_poslovi/eu_poslovi/jim_zajednicki_memorandum_o_socijalnom_uključivanju_rh/jim_zajednicki_memorandum_o_socijalnom_uključivanju_rh (23.5.2014.).

Prema podacima pravobraniteljice za djecu,^[556] od 1046 djece i mlađih smještenih u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi u 2012. godini, 845 djece (81 %) bilo je u stalnom smještaju, a u 2013. godine 833 djece ili 78 %^[557] (tablica 18), pri čemu je duljina trajanja stalnog smještaja prosječno više od tri godine.^[558]

Tablica 18. Broj djece i mlađih smještenih u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi na dan 31. prosinca 2013. godine, prema vrstama smještaja

Vrsta smještaja	Broj djece i mlađih 2012.	Broj djece i mlađih 2013.
Privremeni smještaj	97	96
Tjedni smještaj	43	82
Stalni smještaj	845	833
Organizirano stanovanje	61	56
UKUPNO	1046	1067

Ovi podaci upućuju i na velik porast tjednog smještaja, međutim, prema spoznajama pravobraniteljice za djecu, ove podatke o porastu tjednog smještaja treba uzeti s oprezom jer se u nekim slučajevima zapravo radi o stalnom smještaju (zbog, primjerice, roditeljske nemogućnosti plaćanja putnih troškova za vikende i školske praznike^[559]).

Detaljniji prikaz kapaciteta i zahtjeva za pojedine tipove izvaninstitucionalnih usluga domova za djecu bez roditeljske skrbi, prema podacima za 2012. godinu, upućuje da je ponuda izvaninstitucionalne usluge poludnevног boravka još nedostatna, pa je tako broj zahtjeva za prijam znatno veći od slobodnih mesta, 107 u odnosu na 60, odnosno 117 u odnosu na 324 (tablica 19), dok se u pogledu mesta u stambenim zajednicama zaključuje da zadovoljavaju potrebe te trenutačno nema potrebe za povećanjem njihova broja.^[560]

Tablica 19. Izvaninstitucionalni oblici skrbi - podaci za 2012. godinu^[561]

	Organiz. stanovanje stambene jedinice		Usluga poludnevнog boravka		
	Broj	mjesta (za djevojke)	Kapacitet	Broj djece	Zahtjeva za prijam
Domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi	43	268 (154)	234	174 (60)	107
Dječji domovi^[562] čiji je osnivač RH	32	101 (57)	720	603	324

Prema podacima Ministarstva socijalne politike i mlađih,^[563] u državnim domovima za djecu bez odgovarajuće skrbi ukupan je broj smještene djece u laganom, ali stalnom padu, odnosno stagnaciji (s 840 u 2010. na 825 u 2011. i 827 u 2012. godini).

Međutim, usporedni prikaz podataka o ukupnom broju djece smještene u dječje domove, na temelju podataka iz godišnjih izvješća Ministarstva socijalne politike i mladih,^{[564] [565] [566] [567]} ne ukazuje na smanjenje broja djece smještene u domovima (tablica 20).

Tablica 20: Djeca smještena u dječje domove prema podacima iz godišnjih izvješća Ministarstva socijalne politike i mladih^{[568] [569] [570] [571]}

Djeca smještena u dječje domove	2009.	2010.	2011.	2012.
Osnivač kojih je Republika Hrvatska	873	950	1018	998
Drugih osnivača i druge pravne osobe	420	422	350	382
Ukupno	1293	1372	1368	1380

Tablica 21. Djeca i mladi bez odgovarajuće roditeljske skrbi u institucijama s obzirom na dob^[572]

	2012.	2013.
0-3 godine	111	118
4-7 godina	108	113
8-14 godina	418	392
14-18 godina	290	321
Djeca ukupno	927	944
Mladih ukupno	119	123
Ukupno	1046	1067

[564] Republika Hrvatska, Ministarstvo socijalne politike i mladih, Uprava za socijalnu politiku i podršku obitelji (2013.), *Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u 2012. godini*, Zagreb, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/ (23.5.2014.).

[565] Republika Hrvatska, Ministarstvo socijalne politike i mladih, Uprava za socijalnu politiku i podršku obitelji (2012.), *Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u 2011. godini*, Zagreb, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/godisnje_izvjesce_2011 (23.5.2014.).

[566] Republika Hrvatska, Ministarstvo socijalne politike i mladih, Uprava za socijalnu politiku i podršku obitelji (2011.), *Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u 2010. godini*, Zagreb, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/godisnje_izvjesce_2010 (23.5.2014.).

[567] Republika Hrvatska, Ministarstvo socijalne politike i mladih, Uprava za socijalnu politiku i podršku obitelji (2010.), *Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u 2009. godini*, Zagreb, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/ (23.5.2014.).

[568] Republika Hrvatska, Ministarstvo socijalne politike i mladih, Uprava za socijalnu politiku i podršku obitelji (2013.), *Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u 2012. godini*, Zagreb, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/ (23.5.2014.).

[569] Republika Hrvatska, Ministarstvo socijalne politike i mladih, Uprava za socijalnu politiku i podršku obitelji (2012.), *Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u 2011. godini*, Zagreb, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/godisnje_izvjesce_2011 (23.5.2014.).

[570] Republika Hrvatska, Ministarstvo socijalne politike i mladih, Uprava za socijalnu politiku i podršku obitelji (2011.), *Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u 2010. godini*, Zagreb, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/godisnje_izvjesce_2010 (23.5.2014.).

[571] Republika Hrvatska, Ministarstvo socijalne politike i mladih, Uprava za socijalnu politiku i podršku obitelji (2010.), *Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u 2009. godini*, Zagreb, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/ (23.5.2014.).

[572] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

Slično tome, i podaci pravobraniteljice za djecu^[573] (tablica 21) upućuju da je u 2013. godini u ustanovama bilo 21 dijete više nego 2012. godine, pri čemu je tijekom 2013. u ustanove smješteno 476 djece i mlađih ili 91 dijete više nego 2012.^[574] godine, što oboje nije sukladno ciljevima procesa deinstitucionalizacije.

Pozitivno je da je tijekom 2013. godine 87 djece i mlađih premješteno iz ustanova u udomiteljske obitelji, što predstavlja povećanje u odnosu na 2012. (za 13 djece), te se u ovom smislu može govoriti o pozitivnom učinku procesa deinstitucionalizacije. Ujedno, prema spoznajama pravobraniteljice za djecu,^[575] tijekom 2013. godine došlo je do napretka u smislu veće uključenosti CZSS-i, svih ostalih dionika (djeca, roditelji, matični odgajatelji, stručni tim ustanove, predstavnik CZSS-a, liječnik i nastavnik) u izradu planova promjena za svako smješteno dijete, što je znatan napredak u odnosu na prijašnje godine.^[576]

U ovom kontekstu vrijedi istaknuti i nalaze nedavnog istraživanja koje pokazuje da udomiteljice koje se osjećaju partnerima CZSS-a izražavaju veće zadovoljstvo uslugama i mjerom u kojoj se u obzir uzima njihovo mišljenje o pitanjima vezanim uz udomiteljstvo te potpori koju dobivaju od centra, za razliku od udomiteljica koje se osjećaju klijentima i davateljima usluga. Ujedno, udomiteljice koje se osjećaju partnerima CZSS-a izražavaju i veću spremnost zadržavanja u udomiteljstvu od onih koji se doživljaju klijentima. Općenito veću spremnost za zadržavanjem u ulozi udomitelja izražavaju udomitelji koji nisu u srodstvu s udomljenim djetetom, koji imaju bogatije iskustvo udomljavanja, kao i oni kod kojih se dijete nalazi dulji niz godina te koji su u upitniku odgovarali o udomljenom djetetu ženskog spola.^[577]

Tijekom 2012. godine u ustanove je bilo smješteno 167 djece^[578] u dobi do sedam godina, a tijekom 2013. čak 231 dijete^[579] u dobi do sedam godina (64 nova prijma).^[580] Ovi podaci u neskladu su sa Smjernicama za alternativnu skrb o djeci,^[581] kao i s odredbama Zakona o socijalnoj skrbi,^[582] prema kojima se dječa mlađa od sedam godina obvezno

^[573] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

^[574] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

^[575] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

^[576] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

^[577] Laklja, M. (2011.), Spremnosti udomitelja za bavljenja udomiteljstvom i doživljaj vlastite uloge udomitelja u suradnji s centrima za socijalnu skrb. *Ljetopis Socijalnog Rada*, 18(3).

^[578] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

^[579] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

^[580] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

^[581] UNICEF (2010.), *Smjernice za alternativnu skrb o djeci*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku i Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, http://www.unicef.hr/upload/file/326/163055/FILENAME/Smjernice_za_alternativnu_skrb.pdf (21.5.2014.).

^[582] *Zakon o socijalnoj skrbi*. Narodne novine 157/13.

smještaju u udomiteljske obitelji, a samo iznimno u domove socijalne skrbi gdje smještaj ne može trajati dulje od 6 mjeseci.^{[583] [584]}

Od ukupnog broja djece i mladih smještenih u ustanovama 2012. godine (1046), njih 272 (29 %) ima psihičke smetnje, dok je 343 (33 %) u psihološko/psihijatrijskom tretmanu, a 153 (15 %) na terapiji psihofarmacima.^[585] Osim toga, od 34 tisuće djece s teškoćama u razvoju koja žive u Hrvatskoj, u nekom obliku institucionalne skrbi nalazi se gotovo 4 % djece. Među djecom s teškoćama u razvoju koja su bez roditeljske skrbi 76 % je zbrinuto u institucionalnom obliku skrbi, a 24 % u neinstitucionalnim oblicima. Među svom djecom s teškoćama u razvoju koja su u trajnom ili tjednom smještaju, 70 % ih je u takvom smještaju zbog toga što u svojim lokalnim zajednicama ne mogu biti uključeni u redovne škole, što je još daleko od postavljenog cilja od 40 %. Ujedno, oko 30 % djece s teškoćama u razvoju koja su u institucijama jesu djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi.^[586] Prema rezultatima nedavnog UNICEF-ova istraživanja,^[587] zbog nepovoljnih obiteljskih prilika institucionalizirana je tek polovina djece s teškoćama u razvoju, dok je znatan dio djece institucionaliziran zbog propusta zajednice koja nije osigurala uvjete za zadovoljenje potreba obitelji i djece s teškoćama u razvoju.

Ovo UNICEF-ovo istraživanje^[588] pokazalo je da ustanove ne mogu osigurati zadovoljavajuću razinu zaštite prava djece i zadovoljenje potreba djece s teškoćama u razvoju. Naime, stručni tretmani zbog kojih su djeca u pravilu institucionalizirana, redovito su nedostatne kvalitete, a zdravstvene i edukacijsko-rehabilitacijske usluge ne mogu se osigurati svoj djeci. Također, česti su i nepovoljni prostorni uvjeti, nesadržajno provođenje slobodnog vremena djece u nekim ustanovama, nedovoljna uključenost djece u lokalnu zajednicu i oslabljeni kontakti djece s članovima obitelji, što može rezultirati i nemogućnošću razvoja privrženosti djece. Ujedno, kao osnovne probleme iz kojih proizlaze poteškoće u procesu deinstitucionalizacije djece s teškoćama u razvoju u sklopu sustava socijalne skrbi, ova je analiza ukazala na nedorečenosti zakonskih odredbi, osobito u pogledu uređenja prava udomiteljskih obitelji, nedovoljne kapaciteta CZSS-a za provedbu odgovarajućih edukacijsko-rehabilitacijskih i psihosocijalnih programa u zajednicama te neprimjerenoj oslanjanju na mogućnosti nevladinih organizacija (NVO) u premošćivanju slabosti sustava, osobito zbog uočene neusklađenosti očekivanja i potpore koju društvo osigurava tom sektoru.^[589]

^[583] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

^[584] Ministarstvo socijalne politike i mladih (2010.), *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi 2011.-2016.* Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrbi/reforma_sustava_socijalne_skrbi.

^[585] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2012. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

^[586] UNICEF (2011.), Country Programme Document Croatia 2012-2016. Nacrt programa rada za Hrvatsku 2012.-2016. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, http://www.unicef.org/about/execboard/files/Croatia_final_approved_2012-2016_18_Oct_2011.pdf (30.5.2014.).

^[587] UNICEF (2014.), *Nevidljiva djeca - od prepoznavanja do inkluzije*. Zagreb: UNICEF-ov Ured za Hrvatsku.

^[588] UNICEF (2014.), *Nevidljiva djeca - od prepoznavanja do inkluzije*. Zagreb: UNICEF-ov Ured za Hrvatsku.

^[589] UNICEF (2014.), *Nevidljiva djeca - od prepoznavanja do inkluzije*. Zagreb: UNICEF-ov Ured za Hrvatsku.

Djeca u udomiteljstvu

Važnost i poželjnost alternativnih oblika skrbi za djecu potvrđuju i podaci istraživanja dječje perspektive udomiteljstva u Hrvatskoj,^[590] u kojem su djeca prepoznala kvalitetu udomiteljstva kroz, primjerice, pružanje zdravog obiteljskog iskustva osiguranja uvjeta za pozitivan razvoj i rast, izrazila zadovoljstvo udomiteljskom obitelji, osobito odnosima s udomiteljima. U području udomiteljstva brojne su promjene posljednjih godina. Nakon prvog Zakona o udomiteljstvu usvojenog 2007.^[591] godine, 2011. usvojen je novi Zakon o udomiteljstvu,^[592] a od 2012. na snazi je i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o udomiteljstvu.^[593] Ujedno se na razini strateških pristupa^[594] posebno ističe potreba unapređenja udomiteljstva kako bi se povećao broj djece smještene u udomiteljske obitelji (u odnosu na djecu smještenu u domove).^[595] Zakonom o udomiteljstvu iz 2011. godine, uz ostale značajne promjene, uvedena su i dva kriterija za razlikovanje udomiteljstva: potrebe smještenih korisnika (tradicionalno, specijalizirano, hitno i povremeno udomiteljstvo) te status udomitelja (nesrodničko, srodničko i profesionalno udomiteljstvo^[596]), sustavno su propisane specifične odredbe za udomiteljstvo djece te je prvi put uvedena i naknada za udomiteljske obitelji. Novi Zakon iz 2012. godine pojednostavljuje postupak izdavanja dozvole za obavljanje udomiteljstva, uže određuje korisnike i pružanje usluge tradicionalnog i specijaliziranog udomiteljstva te ukida odredbe o obavljanju udomiteljstva kao profesionalne djelatnosti. Izmjenama je produženo i vrijeme pružanja usluge smještaja u udomiteljskoj obitelji, tako da sada djeca mogu ostati u udomiteljskoj obitelji i godinu dana nakon punoljetnosti, ako se ne mogu zaposliti, odnosno do završetka redovnog školovanja ako se školiju, a najdulje do 26. godine. Također, novim se Zakonom o udomiteljstvu^[597] razvijaju standardi kvalitete usluga u udomiteljstvu, razvijaju se kapaciteti za pružanje stručne potpore udomiteljskim obiteljima, preciznije definiraju prava i odgovornosti udomiteljskih obitelji te drugih partnera i udomljenih korisnika. Dodatno, ovim se Zakonom uvode i registri potencijalnih udomitelja, budući da je kao jedna od zapreka deinstitucionalizaciji identificiran manjak dostupnih podataka o djeci u institucijama kao i baze podataka o udomiteljima i posvojiteljima.^[598]

Ovim zakonom su u normativno-pravni okvir ugrađene mnoge preporuke proizašle iz analize sustava udomiteljstva u Hrvatskoj tijekom 2007.

^[590] UNICEF (2012.), *Što nam djeca govore o udomiteljstvu: Istraživanje dječje perspektive udomiteljstva u Hrvatskoj s preporukama za unapređenje*. UNICEF-ov Ured za Hrvatsku.

^[591] *Zakon o udomiteljstvu*. Narodne novine 79/07.

^[592] *Zakon o udomiteljstvu*. Narodne novine 90/11.

^[593] *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o udomiteljstvu*. Narodne novine 78/12.

^[594] Republika Hrvatska, Ministarstvo socijalne politike i mladih (2012.), *Izvješće o provedbi zajedničkog memoranduma o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske (JIM) u 2011. godini*. Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/medunarodna_suradnja_i_eu_poslovi/eu_poslovi/jim_zajednicki_memorandum_o_socijalnom_uključivanju_rh (23.5.2014.).

^[595] Republika Hrvatska, Ministarstvo socijalne politike i mladih (2012.), *Izvješće o provedbi zajedničkog memoranduma o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske (JIM) u 2011. godini*. Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/medunarodna_suradnja_i_eu_poslovi/eu_poslovi/jim_zajednicki_memorandum_o_socijalnom_uključivanju_rh (23.5.2014.).

^[596] *Zakon o udomiteljstvu*, Narodne novine 90/11.

^[597] *Zakon o o udomiteljstvu*, Narodne novine 90/11.

^[598] UNICEF (2013.), Annual Report 2012 for Croatia, CEE/CIS, http://www.unicef.org/about/annualreport/files/Croatia_COAR_2012.pdf (20.5.2014.).

i 2008., koju je provelo tadašnje Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi uz pomoć Ureda UNICEF-a za Hrvatsku.^[599] Međutim, unatoč znatno unaprijedenoj normativnoj zakonskoj regulaciji, ističe se da u Hrvatskoj nisu izrađeni i prihvaćeni standardi kvalitete skrbi za dijete u udomiteljskoj obitelji.^[600] Ujedno, iako se udomiteljstvo u Hrvatskoj može smatrati tradicionalnim oblikom skrbi, a udomiti se mogu gotove sve vrste korisnika, takav je oblik skrbi za neke korisničke skupine i dalje vrlo rijedak (kao što su ovisnici, osobe zaražene HIV-om). Također, iako je u Zakon o udomiteljstvu 2011. godine uveden pojam specijaliziranog udomiteljstva, koji bi se trebao odnositi na udomiteljstvo za djecu mlađu od tri godine, djecu s problemima u ponašanju i s teškoćama u razvoju, jasni oblici specijaliziranog modela nisu postavljeni niti popraćeni odgovarajućim pravilnicima.^[601]

Tijekom 2013. godine proveden je šestomjesečni projekt specifično vezan uz djecu u udomiteljstvu, *Improving foster care for children and youth in the Republic of Croatia (Unapređenje udomiteljstva za djecu i mlade u Republici Hrvatskoj)*^[602]. Cilj projekta bio je poboljšati zaštitu i dobrobit djece i mlađih unapređenjem udomiteljstva kao najboljeg oblika skrbi izvan vlastite obitelji. Projektom se željelo podržati daljnji razvoj udomiteljstva djece i mlađih jačanjem kapaciteta CZSS-a i MSPM-a, podizanjem svijesti šire javnosti i relevantnih dionika u vezi s udomiteljstvom djece i mlađih, dakle povećati kvalitetu rada centara socijalne skrbi koji se bave udomiteljstvom, promicati pozitivnu sliku o udomiteljstvu i povećati interes za udomiteljstvo.^[603] Kao rezultat projekta nastala je mrežna stranica "Udomiteljstvo za djecu"^[604] Ministarstva socijalne politike i mlađih, na kojoj su dostupni i ostali rezultati projekta, leci i brošura za udomitelje. Letak s preporukama^[605] o procesu udomiteljstva sadrži preporuke proizašle iz analize zakonodavstva i prakse i procedura u odnosu na udomiteljstvo djece i mlađih te intervjuja s udomiteljima, udomljenom djecom i socijalnim radnicima. Preporuke kronološki prate faze udomiteljstva: Inicijalna faza - početak udomiteljstva; Intenzivna skrb - nakon samog početka; Skrb tijekom udomiteljstva; Položaj i prava udomitelja; Biološka obitelj; Profesionalizacija; Administracija; Preventivne mjere. Bez obzira na relevantnost i moguću korisnost ovih preporuka, prema dostupnim informacijama nije jasno kome su preporuke zapravo namijenjene i kako će se ugrađivati u postojeću praksu udomiteljstva. Drugi letak nastao u sklopu projekta "Postanite udomitelji!"^[606] a namijenjen je osobama koje su zainteresirane za udomiteljstvo. Osim toga, objavljena je i brošura za udomitelje^[607] te brošura o udomiteljstvu za djecu, zamišljena kao praktičan vodič za djecu stariju od 7 godina koja su već udomljena ili im tek predstoji smještaj u udomiteljsku obitelj,^[608] a provedena je i kampanja za udomiteljstvo, s namjerom povećanja broja udomiteljskih obitelji.

Osim aktivnosti Ministarstva u području udomiteljstva u posljednjih godina vidljivo je jačanje i djelovanje udruga i nevladinih organizacija.^[609] Primjerice, Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece, između ostalog, organizira konferencije udomitelja djece Hrvatske, objavio je priručnik pod nazivom *Susret udomljene djece s roditeljima*.^[610] SOS Dječje selo Hrvatska i Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece, uz potporu Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi te pravobraniteljice za osobe s

[599] UNICEF (2009.), *Udomiteljstvo u Hrvatskoj analiza stanja i prijedlog smjernica*. Zagreb: UNICEF-ov Ured za Hrvatsku, http://www.unicef.hr/upload/file/322/161299/Filename/Publikacija_udomiteljstvo_djece.pdf (6.6.2014.).

[600] UNICEF (2012.), *Što nam dječa govore o udomiteljstvu? Istraživanje dječe perspektive udomiteljstva u Hrvatskoj s preporukama za unapređenje*. Zagreb: UNICEF-ov Ured za Hrvatsku, http://www.unicef.hr/upload/file/370/185386/Filename/Sto_nam_dječa_govore_o_udomiteljstvu.pdf (6.6.2014.).

[601] Laklija, M. Vukelić, N. i Milić Babić, M. (2012.), Specijalizirano udomiteljstvo djece s teškoćama u razvoju - iskustva udomitelja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*. 48-2, 109-123.

[602] *Twinning light project*, IPA komponenta I, provodi delegacija Ureda za mlade i obitelj grada Beća - u suradnji s Ministarstvom socijalne politike i mlađih.

[603] Republika Hrvatska, Ministarstvo socijalne politike i mlađih (2013.), *Izvješće o provedbi zajedničkog memoranduma o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske (JIM) u 2012. godini*, Zagreb, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/_medunarodna_suradnja_i_eu_poslovi/eu_poslovi/jim_zajednicki_memorandum_o_socijalnom_uključivanju_rh/jim_zajednicki_memorandum_o_socijalnom_uključivanju_rh (23.5.2014.).

[604] http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/udomiteljstvo_za_djecu.

[605] *Letak s preporukama IPA I 2010 Twinning light projekta*, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/udomiteljstvo_za_djecu (23.5.2014.).

[606] *Letak za osobe koje su zainteresirane za udomiteljstvo*, http://www.czss-zagreb.hr/sites/default/files/dokumenti/udomiteljstvo/letak_postani_udomitelj_i_ti.pdf (23.5.2014.).

[607] *Brošura za udomitelje*, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/udomiteljstvo_za_djecu (23.5.2014.).

[608] *Brošura o udomiteljstvu za djecu*, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/udomiteljstvo_za_djecu (23.5.2014.).

[609] Još neke udruge Udruge udomitelja djece Primorsko-goranske županije: DAMDOM, Udruga udomitelja djece i starijih osoba "TOPLO SRCE" Velika Gorica, Udruga udomitelja "NADA" IVANEC.

[610] <http://www.udomiteljizadjecu.hr/>

invaliditetom, 2011. godine objavili su prijevod brošure Vijeća Europe, *Djeca i mladi u alternativnoj skrbi – Upoznaj svoja prava!*^[611]

U Republici Hrvatskoj su na dan 31. prosinca 2011. godine evidentirane 1472 udomiteljske obitelji za djecu i mladež (u kojima je smješteno 2059 djece i mlađih),^[612] pri čemu djeca čine 38 % ukupnog broja osoba smještenih u udomiteljskim obiteljima. U 2012. godini bilo je ukupno 1425 udomitelja za djecu, s ukupno 2100 djece korisnika. Navedeni podaci pokazuju da, unatoč novim zakonskim odredbama i drugim nastojanjima, nije došlo do povećanja broja udomiteljskih obitelji.^[613] Također, još nisu uklonjene regionalne razlike u udomiteljstvu, pa tako u nekim područjima (npr. u Dubrovačko-neretvanskoj, Splitsko-dalmatinskoj, Požeško-slavonskoj, Istarskoj^[614] te Primorsko-goranskoj županiji^[615]) gotovo da nema udomiteljskih obitelji (osim srodničkih). Udomiteljstvo je i dalje uglavnom dostupno u ruralnim područjima, što samo po sebi smanjuje mogućnost pružanja i korištenja usluga profesionalne potpore udomiteljima i djeci.^[616] Primjerice, iskustva pravobraniteljice za djecu^[617] ukazuju da udomitelji osjećaju manjak potpore i nedovoljnu angažiranost CZSS-a u situacijama kad je potrebno žurno postupanje. Rečeno je i da ponekad djelatnici CZSS-a nereditivo obilaze udomljenu djecu te da CZSS nedovoljno surađuje sa zdravstvenim i obrazovnim djelatnicima. Prema spoznajama pravobraniteljice, udomitelji ističu i problem nereditivih kontakata i druženja udomljenog djeteta s biološkim roditeljima, kao i pitanje kvalitete tih susreta. Kao problem ističu se dobna i obrazovna struktura udomitelja budući da je gotovo polovina udomitelja starija od 50 godina, a zanemariv udio ih je s višim ili visokim stupnjem naobrazbe.^[618] Osim toga, i dalje nedostaju specijalizirane udomiteljske obitelji za djecu do treće godine života, kao i za djecu s poremećajima u ponašanju te za djecu sa specifičnim tjelesnim ili mentalnim poteškoćama.^[619]

Prvo istraživanje usmjereni na motive udomitelja za udomiteljstvom u Hrvatskoj, provedeno u suradnji s Uredom UNICEF-a za Hrvatsku na uzorku od 279 udomiteljica, pokazalo je da udomiteljice kao najizraženiji

[611] *Djeca i mladi u alternativnoj skrbi – Upoznaj svoja prava!*, www.sos-dsh.hr; www.udomiteljizadjecu.hr (23.5.2014.).

[612] Republika Hrvatska, Ministarstvo socijalne politike i mlađih (2012.), *Izvješće o provedbi zajedničkog memoranduma o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske (JIM) u 2011. godini*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mlađih, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/medunarodna_suradnja_i_eu_poslovi/eu_poslovi/jim_zajednicki_memorandum_o_socijalnom_uključivanju_rh (23.5.2014.).

[613] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2012. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

[614] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

[615] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2012. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

[616] Coordination of Associations for Children Croatia (2013.), *The Alternative Report on Implementing the Convention on the Rights of the Child and the Concluding Observations of the UN Committee on the Rights of the Child in the Republic of Croatia during the period of 2004-2010*, http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CRC/Shared%20Documents/CRO/INT_CRC NGO_CRO_17230_E.pdf (5.6.2014.).

[617] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2012. godinu*, Zagreb, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

[618] Coordination of Associations for Children Croatia (2013.), *The Alternative Report on Implementing the Convention on the Rights of the Child and the Concluding Observations of the UN Committee on the Rights of the Child in the Republic of Croatia during the period of 2004-2010*, http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CRC/Shared%20Documents/CRO/INT_CRC NGO_CRO_17230_E.pdf (5.6.2014.).

[619] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

motiv za svoje udomiteljstvo navode altruizam (4,6 na skali od 1 do 5), dok tek donekle prisutnima smatraju motive "popunjavanja praznine" te motive temeljene na vlastitom iskustvu djetinjstva i udomiteljstva (2,5 na skali od 1 do 5), a najmanje prisutnim ocjenjuju religijske i domoljubne motive (2,1) te želju za djetetom - proširenjem obitelji (1,7).^[620] Međutim, na temelju analize s obzirom na radni status i prihode, u istraživanju se zaključuje da je novčana potpora isto tako jedan od bitnih motiva za bavljenje udomiteljstvom. UNICEF-ovo istraživanje o udomiteljstvu iz djeće perspektive upućuje na to da biološka djeca kod svojih roditelja kao dominantan razlog za udomljavanje također vide njihove altruističke pobude.^[621]

Posvojenja

Posljednjih godina glede *posvojenja*, kao najpoželjnijeg i najkvalitetnijeg oblika skrbi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, uočljiva su također mnoga unapređenja na razini zakonskih uredbi, kao i jasna opredijeljenost za promoviranje posvojenja i njegovo olakšavanje.^[622] Posvojenje je uređeno Obiteljskim zakonom (Narodne novine br. 116/03, 17/04, 136/04, 107/07, 57/11, 61/11, 25/13), Pravilnikom o metodama utvrđivanja podobnosti za posvojenje, načinu izrade mišljenja o podobnosti za posvojenje i vođenju središnjeg očevidnika o potencijalnim posvojiteljima i posvojenjima.^[623] U pogledu zakonske regulacije vezane uz posvojenje, treba istaknuti i da je Republika Hrvatska 2013. godine pristupila Haškoj konvenciji od 29. svibnja 1993. godine o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem (u prosincu 2013. godine), pri čemu je Konvencija u odnosu na Republiku Hrvatsku stupila na snagu 1. travnja 2014. godine.^[624] Međutim, Hrvatska nije ratificirala Europsku konvenciju o posvojenju djece^[625] koju je dosad ratificiralo 16 zemalja članica Vijeća Europe.^[626]

Jedan od poticaja za bolje uređenje posvojenja bile su i presude Europskog suda za ljudska prava, vezane uz slučaj posvojenja bez pristanka roditelja. Prema analizi Ministarstva socijalne politike i mladih,^[627] u sklopu izrade novog obiteljskog zakona bilo je potrebno preciznije urediti cjelokupan postupak posvojenja dijeleći ga na: a) pripremni postupak i b) postupak zasnivanja posvojenja. U sklopu pripremnog postupka trebalo je precizno urediti postupak davanja pristanaka na posvojenje te pravne posljedice roditeljskog pristanka, odnosno novu vrstu sudskog postupka u slučajevima u kojima obitelj neopravdano odbija dati pristanak na posvojenje, potom sam sadržaj stručne procjene prikladnosti potencijalnih posvojitelja te njihovu obvezu sudjelovanja u stručnoj pripremi, uvesti mogućnost smještaja djeteta kod najprikladnijeg kandidata za posvojenje radi zasnivanja posvojenja odnosno procjene budućeg odnosa između djeteta i potencijalnog posvojitelja te precizirati sadržaj odluke o posvojenju kako bi se jače zaštitila privatnost djeteta i posvojitelja. Dakle, normativnim rješenjima u novom Obiteljskom zakonu željelo se poimence urediti efikasniji postupak posvojenja propisivanjem nužnih elemenata procjene i obvezne stručne pripreme potencijalnih posvojitelja, omogućiti procjenu budućih odnosa djeteta i potencijalnog posvojitelja uvođenjem smještaja djeteta s

[620] Laklja, M. (2012.), Doprinos socio-demografskih i psiho-socijalnih obilježja udomitelja objašnjenju motiva udomitelja za bavljenje udomiteljstvom djeteta. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(1), 119-144.

[621] Laklja, M. (2012.), Doprinos socio-demografskih i psiho-socijalnih obilježja udomitelja objašnjenju motiva udomitelja za bavljenje udomiteljstvom djeteta. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(1), 119-144.

[622] Republika Hrvatska, Ministarstvo socijalne politike i mladih (2012.), *Izvješće o provedbi zajedničkog memoranduma o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske (JIM) u 2011. godini*. Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/medunarodna_suradnja_i_eu_poslovi/eu_poslovi/jim_zajednicki_memorandum_o_socijalnom_uključivanju_rh (23.5.2014.).

[623] *Pravilnik o metodama utvrđivanja podobnosti za posvojenje, načinu izrade mišljenja o podobnosti za posvojenje i vođenju središnjeg očevidnika o potencijalnim posvojiteljima i posvojenjima*. Narodne novine 79/08.

[624] *Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem*, Narodne novine, 5/2013.

[625] *European Convention on the Adoption of Children (Revised)* <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/202.htm>

[626] <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=058&CM=&DF=&CL=ENG>

[627] Ministarstvo socijalne politike i mladih (2013.), *Prijedlog iskaza za nacrt prijedloga obiteljskog zakona*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih, http://www.mspm.hr/novosti/vijesti/arhiva_vijesti/kolovoz_2013/nacrt_prijedloga_obiteljskog_zakona_i_prijedlog_iskaza_o_procjeni_ucinaka_propisa (23.6.2014.).

- [628] Kokorić, S., B., & Birovљević, J. (2012.), *Tranzicija u roditeljstvo iz perspektive posvojitelja*. Izlaganje na 20. Godišnjoj konferenciji hrvatskih psihologa, Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva. Dubrovnik, Hrvatska, 7.10.11.2012.
- [629] Foli, South i Lim (2012.), prema Penezić, Z. i Lacković-Grgin, K. (2014.), Tranzicija u roditeljstvo i promijene u obitelji. U. A. Brajša-Žganec, J. Lopižić i Z. Penezić(Ur.) *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva* (43-69). Jastrebarsko: Naklada Slap i Hrvatsko psihološko društvo.
- [630] Filipović, G. (2010.), Inicijative ureda pravobraniteljice za djecu u području zakonskog uređenja Prava djece. *Ljetopis socijalnog rada*, 16(3), 659-680.
- [631] Usporedna analiza podataka iz godišnjih izvješća Ministarstva socijalne politike i mladih u području obiteljsko-pravne zaštite u Republici Hrvatskoj, www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca i izvješća pravobraniteljice za djecu 2012. (Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu Pravobraniteljice za djecu u 2012. godini*, Zagreb: PD), <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).
- [632] Republika Hrvatska, Ministarstvo socijalne politike i mladih, Uprava za socijalnu politiku i podršku obitelji (2012.), *Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u 2011. godini*, Zagreb, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/godisnje_izvjesce_2011(23.5.2014.).
- [633] Republika Hrvatska, Ministarstvo socijalne politike i mladih, Uprava za socijalnu politiku i podršku obitelji (2011.), *Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u 2010 godini*, Zagreb, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/godisnje_izvjesce_2010 (23.5.2014.).
- [634] Republika Hrvatska, Ministarstvo socijalne politike i mladih, Uprava za socijalnu politiku i podršku obitelji (2010.), *Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u 2009.* Zagreb, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/ (23.5.2014.).
- [635] Seebeck, 2012., prema Penezić, Z. i Lacković-Grgin, K. (2014.), Tranzicija u roditeljstvo i promijene u obitelji. U. A. Brajša-Žganec, J. Lopižić i Z. Penezić (Ur.), *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva* (43-69). Jastrebarsko: Naklada Slap i Hrvatsko psihološko društvo.

ciljem posvojenja te uvesti mogućnost sudskog postupka radi donošenja odluke koja zamjenjuje pristanak roditelja na posvojenje.

Uvođenje obvezne stručne pripreme potencijalnih posvojitelja sukladno je dosadašnjim nalazima tek dvaju provedenih istraživanja vezanih uz posvojenje. Naime, pilot-istraživanje *Posvojenje u RH iz perspektive posvojitelja*,^[628] na temelju dubinskih intervjua s 10 posvojitelja, pokazalo je da postoji potreba organiziranja sustavne, kvalitetne stručne potpore posvojiteljskim obiteljima, i tijekom i nakon posvojenja. Na nedostatak sustavne potpore posvojiteljima, uz općenito nedovoljnu upoznatost zajednice s problemima posvojiteljskih obitelji, upućuju i glavni nalazi pilot-istraživanja o problemima i potrebama posvojiteljskih obitelji tijekom razdoblja prilagodbe na posvojenje te integracije posvojene djece u obitelj, odgojno-obrazovne institucije i okolinu, koje je provela udruga ADOPTA. Pritom, rezultati ovih pilot-istraživanja u Hrvatskoj potvrđuju rezultate stranih, obuhvatnijih istraživanja, koji ističu potrebu posebne edukacije tijekom pripreme posvojitelja kako bi oni sami mogli formirati razumnu i realnu razinu očekivanja, ali i osigurati dovoljno socijalne potpore, ponajprije članova obitelji i prijatelja.^[629]

Bez obzira na ova unapređenja u novom Obiteljskom zakonu, neka su uočena pitanja ostala neriješena. Primjerice, kao što ističe pravobraniteljica za djecu, postojeće zakonsko rješenje omogućuje da se sasvim maloj ili tek rođenoj djeci za posvojitelje biraju i osobe u pođmakloj dobi, čime se narušava interes djeteta da posvojiteljski odnos bude najsličniji biološkom roditeljstvu, te bi trebalo uvesti ograničenje maksimalne dobne razlike posvojitelja i posvojenika.^[630] Ujedno, ostalo je neriješeno i pitanje prava na posvojenje djece u izvanbračnim zajednicama, što pravobraniteljica za ravnopravnost djece navodi kao nastavak diskriminacije osoba koje žive u izvanbračnim zajednicama.

Tablica 22: Podaci^[631] o broju posvojene djece, djece s ispunjenim prepostavkama za posvojenje i broju potencijalnih posvojitelja s pozitivnim mišljenjem^{[632] [633] [634]}

	31.12. 2009.	31.12. 2010.	31.12. 2011.	31.12. 2012.
Ukupan broj posvojene djece	137	133	93	111
Djeca s ispunjenim prepostavkama za posvojenje	277	258	241	252
Broj potencijalnih posvojitelja s pozitivnim mišljenjem za posvojenje	6154	9368	2747	2758

Podaci predviđeni u tablici 22 pokazuju da, unatoč navedenim pravno-normativnim unapređenjima, u Hrvatskoj posljednjih godina nije došlo do povećanja broja posvojenja. Naime, 2001. godine posvojeno je 93, a 2012. godine 111 djece, što je čak i manje nego 2009. i 2010. godine. Ujedno, ovakav trend nije sukladan tendencijama u ostalim zemljama budući da u suvremenom svijetu raste broj posvojene djece, pa ih tako samo u SAD-u danas ima oko milijun i sedamsto tisuća.^[635] Strana istraživanja kao motive za posvojenje ističu neplodnost, nastojanje

da se izbjegnu nasljedne bolesti, netradicionalnu obiteljsku strukturu (samci) te, u novije vrijeme, homoseksualno partnerstvo,^[636] dok domaćih istraživanja ovog tipa nažalost još nema. Osim što nije došlo do povećanja broja posvojenja, broj posvojene djece značajno je manji od djece koja imaju ispunjene pretpostavke za posvojenje. Pritom bi, prema mišljenju pravobraniteljice za djecu, broj djece koja imaju uvjete za posvojenje mogao biti veći kada bi centri provodili zakonski propisane mјere prema roditeljima, sankcionirajući zanemarujuće i/ili zlostavljujuće ponašanje roditelja.^{[637] [638]} Ističe se i potreba intenzivnijeg angažmana CZSS-a u pronalaženju mogućnosti za posvojenje starije djece, pri čemu se preporučuje i razmatranje mogućnosti njihova posvojenja u inozemstvu.^[639] Tijekom 2012. godine Ministarstvo socijalne politike i mladih izradilo je jedinstveni Registar potencijalnih posvojitelja na području Republike Hrvatske. Prema podacima iz 2012., u Registru je bilo 634 potencijalnih posvojitelja, a nakon formiranja Registra došlo je i do porasta broja posvojitelja, pa je prema dostupnim podacima, 2013. godine broj potencijalnih posvojitelja porastao na 775.

Treba istaknuti i rad udruge ADOPTA,^[640] Udruge za potporu posvojenju, koju su 2010. osnovali posvojitelji i potencijalni posvojitelji, pri čemu je broj članova narastao s početnih 17 na 101 u 2013. godini.^[641] Ova udruga organizira predavanja, grupu potpore za potencijalne posvojitelje, a tijekom 2014. godine započinje i s programom radionica (Adoptina) u fazi priprema za posvojenje, kojima se budućim posvojiteljima pruža edukacija i potpora prije zasnivanja posvojenja.^[642] Još jedan primjer aktivnosti udruge ADOPTA jest i inicijativa "Pričaj mi o posvojenju!", u sklopu koje je i objavljena slikovnica "S TOBOM smo postali obitelj...", uz koju se preko okruglih stolova u knjižnicama, vrtićima i osnovnim školama nastoji olakšati i strukturirati razgovor o posvojenju te senzibilizirati zajednicu. Ujedno, ADOPTA je u suradnji s Ministarstvom socijalne politike i mladih organizirala dvije konferencije s glavnom temom posvojenja: 2012. godine pod nazivom *Modeli i praksa uspješnog posvajanja*, a 2013. pod nazivom *Dijete u središtu posvojenja*, s namjerom daljnog osvjećivanja javnosti o problematici posvojenja u Hrvatskoj.

^[636] Zhang i Lee, 2011., prema Penezić, Z. i Lacković-Grgin, K. (2014.), Tranzicija u roditeljstvo i promijene u obitelji. U. A. Brajša-Žganec, J. Lopižić i Z. Penezić (Ur.), *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva* (43-69). Jastrebarsko: Naklada Slap i Hrvatsko psihološko društvo.

^[637] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

^[638] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

^[639] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu Pravobraniteljice za djecu u 2012. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

^[640] www.adopta.hr

^[641] Topčić-Rosenberg, D. (2013.), *Podrška posvojiteljima i potencijalnim posvojiteljima - načini i iskustva*, izlaganje na 2. Konferenciji o posvojanju (Diana Topčić-Rosenberg, ADOPTA), http://www.adopta.hr/images/konferencija_2/diana_topcic-rosenberg.pdf (25.6.2014.).

^[642] <http://www.adopta.hr/index.php/novosti/91-najava-adoptaconice> (25.6.2014.)

Djeca koja žive u teškim okolnostima i/ili socijalno isključena

Djeca koja žive u siromaštvu

Iako Hrvatska ima solidan politički okvir za promicanje prava djeteta, borba protiv siromaštva i isključenosti među djecom nije dosad dobila dovoljnu ili posebnu pozornost. Pitanja smanjenja siromaštva, ključna u Strategiji Europa 2020^[643] i Europska platforma protiv siromaštva i socijalne isključenosti^[644] nisu prioritet u Hrvatskoj, a - najvažnije - problemi dječjeg siromaštva i ciklusi nepovoljnog položaja rijetko su prioritet politike.^[645] Nesumnjivo, učinci siromaštva i socijalna isključenost za djecu impliciraju kratkoročne i dugoročne rizike, kao i za pojedinca i za društvo, i zato na to treba obratiti veću pozornost. Djeca koja odrastaju u siromaštvu imaju veći rizik od socijalne isključenosti i problema sa zdravljem, te treba prekinuti krug prijenosa manjih mogućnosti u ranoj dobi. Producenje ekonomske krize i u 2013. godini, uz daljnje povećanje broja nezaposlenih i smanjenje redovnih prihoda članova obitelji i smanjenje proračunskih prihoda lokalne zajednice, izravno utječe na osiguranje primjereno životnog standarda djece u svim područjima života.^[646] Stopa rizika od siromaštva u 2011. iznosila je 21,1 %, dok je u 2010. godini bila 20,6 % u Republici Hrvatskoj.^[647] Nadalje, 14,8 % kućanstava suočilo se s teškim materijalnim deprivacijama, a 17,0 % živjelo je u kućanstvu s vrlo niskim intenzitetom rada.^[648] Sve u svemu, 32,7 % kućanstava doživjelo je barem jednu od tih teškoća, a 3,5 % kućanstava u populaciji suočena su sa svim teškoćama.^[649] U usporedbi s ostalim zemljama EU,^[650] prema stopi rizika od siromaštva, Republika Hrvatska nalazi se na 5. mjestu.

Svrha Strategije borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj (2014.-2020.) jest zajedničkim pristupom postići osiguranje minimalnoga životnog standarda najugroženijeg dijela stanovništva te osigurati uvjete za sprečavanje novih pojava siromaštva i socijalne isključenosti.^[651]

^[643] Strategija Europa 2020. predlaže tri prioriteta koji se međusobno nadopunjaju: pametan, održiv i uključiv rast. Jedan od glavnih ciljeva EU jest da bi 20 milijuna ljudi manje trebalo biti u opasnosti od siromaštva do 2020. European Commission Europe 2020, http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm (10.6.2014.).

^[644] Europska platforma protiv siromaštva i socijalne isključenosti, http://www.mspm.hr/content/.../European_Platform_against_Poverty_HR.pdf (10.6.2014.).

^[645] Stubbs, P. i Zrinčak, S. (2014.), *Investing in Children: Breaking the cycle of disadvantage. A Study of National Policies-Croatia*. European Union, str.12, http://europa.eu/epic/docs/countries/hr-investing-in-children-2013_en.pdf (7.6.2014.).

^[646] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, str. 80, <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (9.6.2014.).

^[647] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 197, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (10.6.2014.).

^[648] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 198, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (10.6.2014.).

^[649] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *A statistical portrait of Croatia in the European Union*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 34, <http://www.dzs.hr/Hrv/important/PressCorner/StatPortraitOfCroatiaInTheEU2013.pdf> (3.6.2014.).

^[650] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *A statistical portrait of Croatia in the European Union*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 34, <http://www.dzs.hr/Hrv/important/PressCorner/StatPortraitOfCroatiaInTheEU2013.pdf> (3.6.2014.).

^[651] Radna skupina za izradu i praćenje provedbe strategije borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti (2014.), Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj (2014.-2020.), str. 16, http://www.mspm.hr/novosti/vijesti/strategija_borbe_protiv_siromastva_i_socijalne_iskljucenosti_republike_hrvatske_2014_2020 (17.7.2014.).

Ciljevi strategije borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti sukladni su ciljevima *Europske strategije za pametan, održiv i uključiv rast – Europa 2020.*, a koji su povezani s Milenijskim ciljevima razvoja: iskorjenjivanje siromaštva djece, aktivna uključenost ranjivih skupina u društvu i tržište rada, osiguravanje prikladnog stanovanja za sve, sprečavanje i uklanjanje uzroka diskriminacije ranjivih skupina, sprečavanje finansijske isključenosti i prezaduženosti, osiguranje integracije Roma i drugi ciljevi specifični za pojedina strateška područja. Strateške programske aktivnosti usmjerit će se na tri prioriteta i glavne ciljeve: 1. Osiguravanje uvjeta za uspješnu borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti te smanjenje nejednakosti u društvu; 2. Osiguravanje uvjeta za sprečavanje nastanka novih kategorija siromašnih i smanjenja broja siromašnih i socijalno isključenih osoba; 3. Uspostavljanje koordiniranog sustava potpore skupinama u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti te sustava praćenja i evaluacije. S obzirom na to da je potrebna bolja ciljanost socijalnih programa usmjerenih primarno djeci i njihovim obiteljima, planiraju se neke glavne strateške aktivnosti: povećanje dostupnosti odgoja i obrazovanja na svim razinama, neovisno o ekonomskom statusu pojedinca; poticanje inkluzivnog obrazovanja kroz uključivanje djece i učenika s teškoćama u redoviti sustav odgoja i obrazovanja; unapređenje kvalitete obrazovanja na svim razinama obrazovanja;^[652] unapređenje sustava dodjele socijalnih naknada i potpora programima namijenjenim najpotrebitijim građanima i unapređenje dostupnosti i kvalitete socijalnih usluga.^[653] Također, u prijedlogu Nacionalne strategije za prava djece 2014.-2020. ističu se ciljevi i mjere za djecu koja žive u uvjetima siromaštva: razviti održivi i sustavni pristup smanjivanju stope dječjeg siromaštva, prevenirati diskriminaciju i stigmatizaciju djece koja žive u uvjetima siromaštva u pristupu uslugama i pravima te osigurati uvjete i usluge za unapređenje njihova položaja i kvalitete života u sklopu različitih sustava socijalnih politika, osigurati model osnaživanja obitelji za suočavanje s rizicima i posljedicama siromaštva, poticati istraživanja kroničnog i tranzicijskog siromaštva te njegov utjecaj na razvoj potencijala djeteta^[654].

Siromaštvo povećava brojne rizike za djecu, ponajprije zanemarivanja i zlostavljanja, te otežava pristup zdravstvenim, socijalnim, obrazovnim i kulturnim uslugama važnim za razvoj djece.^[655] Podaci iz 2011. godine govore da u Republici Hrvatskoj 21,5 % djece (0-17 god.) u odnosu na 20,5 % djece u 2010. živi u riziku od siromaštva.^[656] Gospodarska kriza posebno je negativno pogodila djecu: prema podacima Ministarstva socijalne politike i mlađih za 2012. godinu,^[657] raste broj djece korisnika socijalne pomoći (pomoći za uzdržavanje), odnosno djece koja žive u siromašnim obiteljima. U 2011. godini ukupno je 38.492 djece u dobi od 0 do 18 godina koristilo pravo na socijalnu pomoć, a u 2012. godini 40.039 djece. Kad se govori o siromaštву i socijalnoj isključenosti, postoci se znatno povećaju jer nije riječ samo o nedostatku novca, nego u obzir treba uzeti višedimenzionalnost siromaštva, što je povezano s nedostatkom pristupa uslugama, uključujući predškolski odgoj i obrazovanje, kvalitetno obrazovanje, adekvatno stanovanje i nemogućnost sudjelovanja u društvenim i kulturnim aktivnostima. U 28 zemalja članica EU, 28 % djece (0-18 god.) u riziku je od siromaštva i socijalne isključenosti, dok se u Hrvatskoj taj broj popeo na 33,8 % u 2012.^[658]

[652] Radna skupina za izradu i praćenje provedbe strategije borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti (2014.), Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj (2014.-2020.), str. 20, http://www.mspm.hr/novosti/vijesti/strategija_borbe_protiv_siromastva_i_socijalne_iskljucenosti_republike_hrvatske_2014_2020 (17.7.2014.).

[653] Radna skupina za izradu i praćenje provedbe strategije borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti (2014.), Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj (2014.-2020.), str. 31, http://www.mspm.hr/novosti/vijesti/strategija_borbe_protiv_siromastva_i_socijalne_iskljucenosti_republike_hrvatske_2014_2020 (17.7.2014.).

[654] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mlađih, www.mspm.hr (15.6.2014.).

[655] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, str. 7, <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (9.6.2014.).

[656] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 197, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (10.6.2014.).

[657] Ministarstvo socijalne politike i mlađih (2013.), Godišnje statističko izvješće u 2012. godini, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mlađih, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/godisnje_izvjesce_2012 (8.6.2014.).

[658] Save the Children (2014.), *Child Poverty and Social Exclusion in Europe, A matter of children's rights*, Brussels: Save the Children, str. 4, <http://resourcecentre.savethechildren.se/sites/default/files/documents/child-poverty-and-social-exclusion-in-europe-low-res.pdf> (31.5.2014.). EU-SILC (2013.), European Union Statistics on Income and Living Conditions, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/microdata/eu_silc (4.6.2014.).

Štoviše, rizik od siromaštva ili socijalne isključenosti veći je za djecu nego za odrasle u Hrvatskoj.^[659]

Prema novom Zakonu o socijalnoj skrbi,^[660] koji je stupio na snagu 1. siječnja 2014., jedna od novosti jest ukidanje pomoći za uzdržavanje, opskrbnine i produžene novčane naknade te uvođenje zajamčene minimalne naknade. Osnovna značajka zajamčene minimalne naknade^[661] jest sprečavanje stanja ekstremnog siromaštva i održavanje socijalne integracije, odnosno sprečavanje socijalnog isključivanja. Ipak, ograničenje maksimalnog iznosa zajamčene minimalne naknade nepovoljno se odrazilo na obitelji s više djece. U 2012. godini 49.254 kućanstava primalo su socijalnu pomoć - ukupno 110.794 osobe u odnosu na 46.189 kućanstava, uključujući 104.112 osoba u 2011. godini.^[662] Iako iz ovih statistika ne znamo broj djece, oko polovine svih kućanstava osobe su koje žive same, što znači da je utjecaj socijalne pomoći na djecu ograničen.^[663] S druge strane, dok je socijalna pomoć važna, ona doseže samo malen postotak onih koji su u riziku od siromaštva (21,1 % u 2011. godini), oko 2,1 % stanovništva.^[664] Najnoviji statistički podaci pokazuju da je stopa za jednoroditeljske obitelji, s jednim ili više uzdržavane djece, u riziku od siromaštva bila 42,7 % u 2011., u odnosu na 34,6 % u 2010.^[665] Jednoroditeljske obitelji, čini se, osobito su u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, a osim nekih dodatnih socijalnih naknada, fokus politika premalo je usmjeren na tu skupinu.^[666] Stopa rizika od siromaštva za dvije odrasle osobe s troje ili više djece jest 25 % u 2011. u odnosu na 33,1 % u 2010.^[667]

S obzirom na to da je dječje siromaštvo u Hrvatskoj nedovoljno istražena tema i da se rijetko govori o utjecaju siromaštva na život djece, važno je spomenuti dio rezultata iz projekta *Siromaštvo i materijalna dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*.^[668] Svrha istraživanja bila je utvrditi životne okolnosti djece predškolske dobi koja žive u uvjetima siromaštva u Hrvatskoj, zatim na temelju dobivenih rezultata definirati smjernice i specifične mjere borbe protiv dječjeg siromaštva, s ciljem reduciranja broja djece koja žive u

^[659] Save the Children (2014.), *Child Poverty and Social Exclusion in Europe, A matter of children's rights* Brussels: Save the Children, str. 11, <http://resourcecentre.savethechildren.se/sites/default/files/documents/child-poverty-and-social-exclusion-in-europe-low-res.pdf> (31.5.2014.).

^[660] *Zakon o socijalnoj skrbi*, Narodne novine 157/13.

^[661] Osnovica u 2014. godini za zajamčenu minimalnu naknadu iznosi 800 kuna. Iznos naknade za samca utvrđen je u iznosu od 100 % osnovice, dok se za kućanstvo utvrđuje u iznosu koji predstavlja zbroj udjela za svakog člana kućanstva, s tim da udjeli članova kućanstva iznose za samohranog roditelja 100 % (800 kuna), za odraslog člana kućanstva 60 % (480 kuna) te za dijete 40 % (320 kuna). Članak 30, *Zakon o socijalnoj skrbi*, Narodne novine 157/13.

^[662] Ministarstvo socijalne politike i mladih, Uprava za socijalnu politiku i podršku obitelji (2013.), *Godišnje statističko izvješće o primjenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mlađeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2012. godini*. Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih.

^[663] Stubbs, P. i Zrinščak, S. (2014.), *Investing in Children: Breaking the cycle of disadvantage. A Study of National Policies. Country report – Croatia*, European Union, str.17, http://europa.eu/epic/docs/countries/hr-investing-in-children-2013_en.pdf (7.6.2014.).

^[664] Stubbs, P. i Zrinščak, S. (2014.), *Investing in Children: Breaking the cycle of disadvantage. A Study of National Policies. Country report - Croatia* European Union, str.17, http://europa.eu/epic/docs/countries/hr-investing-in-children-2013_en.pdf (7.6.2014.).

^[665] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 198, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (10.6.2014.).

^[666] Stubbs, P. i Zrinščak, S. (2014.), *Investing in Children: Breaking the cycle of disadvantage. A Study of National Policies. Country report - Croatia* European Union, str. 7, http://europa.eu/epic/docs/countries/hr-investing-in-children-2013_en.pdf (7.6.2014.).

^[667] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 198, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf (10.6.2014.).

^[668] Šućur, Z., Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M. i Z. Babić (2014.), *Siromaštvo i materijalna dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj* Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

uvjetima siromaštva u Hrvatskoj i promicati potrebu sveobuhvatnog razvoja dobrobiti za djecu koja žive u uvjetima siromaštva (omogućiti dobre startne šanse svoj djeci). U istraživanju je ukupno sudjelovalo 1139 roditelja djece predškolske dobi, od kojih je 945 bilo korisnicima novčane pomoći iz sustava socijalne skrbi (koju ostvaruju u sklopu centara za socijalnu skrb) te 194 roditelja djece predškolske dobi koja pohađaju vrtić i koja žive u obiteljima s oba zaposlena roditelja.^[669]

Izabran je uzorak od 30 centara socijalne skrbi iz 16 županija.^[670]

Rezultati su pokazali da su obitelji primatelja pomoći za uzdržavanje (PZU), posebice romske, ali i obitelji s djecom s teškoćama u razvoju, značajno češće izložene životu u neprikladnim uvjetima. Na primjer, 49,5 % kućanstava korisnika PZU-a nema nikakvih drugih prihoda osim dječjeg doplatka i socijalne pomoći (ovaj je udio među Romima veći od 54 %).^[671] Nadalje, gotovo 40 % korisnika jednokratne pomoći i 34 % korisnika PZU-a troše više od 1/3 dohotka na otplatu kreditnih rata.^[672]

Barem polovina korisnika socijalne pomoći u protekloj se godini često osjećala potišteno zbog finansijske oskudice.^[673]

Rezultati istraživanja pokazali su da su djeca korisnika PZU-a romske nacionalne manjine izložena najvećoj razini "stambene deprivacije", tj. životu u neadekvatnim i neprimjerenim uvjetima, i to ne samo s obzirom na problem prenapučenog stanovanja nego i prema svim ostalim standardima kvalitete stanovanja mjenjera u istraživanju.^[674]

Okolnosti života u siromaštvu značajno utječu na mogućnost osiguravanja kvalitetne prehrane djece u obitelji; više od polovine romskih roditelja i roditelja djece s teškoćama u razvoju izjavljuje da nemaju mogućnost jesti voće i povrće svaki dan ili meso i ribu svaki drugi dan. Također, između 60 i 80 % korisnika pomoći za uzdržavanje i korisnika jednokratne pomoći ima problema s održavanjem stana i popravkom kućanskih aparata i ne mogu si priuštiti dva para cipela.^[675]

U novim istraživanjima sve je veća pozornost usmjerenja učincima finansijskog stresa i padu finansijskih mogućnosti obitelji jer finansijske poteškoće obitelji mogu biti faktor rizika za psihosocijalnu prilagodbu djece i adolescenata.^[676] Novija istraživanja u Republici Hrvatskoj pokazala su da mladi koji procjenjuju da njihova obitelj ima slabije finansijske mogućnosti, imaju više emocionalnih problema i problema s vršnjacima,

^[669] Šućur, Z., Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M. i Z. Babić (2014.), *Siromaštvo i materijalna dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. str. 42. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

^[670] Šućur, Z., Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M. i Z. Babić (2014.), *Siromaštvo i materijalna dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. str. 43. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

^[671] Šućur, Z., Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M. i Z. Babić (2014.), *Siromaštvo i materijalna dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. str. 76. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

^[672] Šućur, Z., Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M. i Z. Babić (2014.), *Siromaštvo i materijalna dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. str. 79. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

^[673] Šućur, Z., Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M. i Z. Babić (2014.), *Siromaštvo i materijalna dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. str. 85. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

^[674] Šućur, Z., Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M. i Z. Babić (2014.), *Siromaštvo i materijalna dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. str. 74. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

^[675] Šućur, Z., Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M. i Z. Babić (2014.), *Siromaštvo i materijalna dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. str. 90. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

^[676] Ajduković, M. i Rajter, M. (2014.), *Obiteljski ekonomski stres kao čimbenik rizika za nasilne odgojne postupke i psihosocijalnu dobrobit djece*. U. A. Brajša-Žganec, J. Lopetić i Z. Penezić (Ur.). *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva* (353-375). Jastrebarsko: Naklada Slap i Hrvatsko psihološko društvo.

nezadovoljniji su obiteljskim odnosima te doživljavaju više psihičkog zlostavljanja od roditelja.^[677] Nalazi upućuju na važnost ekonomskog stanja obitelji za doživljavanje obiteljskih vršnjačkih odnosa u mlade osobe, ali i na njezinu psihološku ranjivost ovisno o obiteljskom imovinskom stanju.^[678]

Djeca čiji su roditelji u zatvoru

Pitanje susreta i druženja djeteta s roditeljem koji je na izdržavanju zakonske kazne, vrlo je važno s aspekta prava djeteta. Neupitna je važnost održavanja kontinuiranog i kvalitetnog odnosa s djetetom u skladu s mogućnostima, unatoč boravku u zatvoru.^[679] Ograničenje prava na obiteljski život u slučaju zatvaranja izravno pogoda i članove obitelji koji nisu počinili kazneno djelo. Prema Izvješću o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2012. godinu Ministarstva pravosuđa, Uprave za zatvorski sustav, u zatvorskom je sustavu te godine bilo ukupno 2213 zatvorenika-roditelja, koji su tijekom godine primili 9168 posjeta svoje djece.^[680] U 2012. godini čak je 18.000 djece (prema procjenama Ureda pravobraniteljice za djecu) u Hrvatskoj imalo jednog, a neki i oboje roditelja u zatvoru po različitim osnovama. Obitelji zatvorenika, a pogotovo zatvorenica, u velikom su riziku od raspada.^[681] Udruga Roda^[682] pokrenula je projekt MA#ME - osnaživanje zatvorenica za roditeljsku ulogu i uključivanje na tržiste rada kao potporu zatvorenicama, njihovoj djeti i obiteljima.^[683] Opći cilj projekta jest povećati zapošljivost, socijalnu uključenost i kvalitetu života zatvorenica i njihovih obitelji, posebno djece, i unaprijediti partnerstvo u zagovaranju i provedbi programa namijenjenih zatvorenicama, a osobito njihovoj djeti.

Neki alternativni oblici prakse^[684] koji bi unaprijedili kvalitetu tretmana roditelja-zatvorenika, djeteta čiji je roditelj u zatvoru, ali i obitelji u cjelini, još se ne primjenjuju u Republici Hrvatskoj. Neki primjeri dobre prakse iz drugih zemalja jesu: *Child centred visits* - posjet koji se održava netom nakon uobičajenog posjeta. Riječ je o dodatnom odnosno produženom posjetu tijekom kojega dijete dobiva punu pozornost roditelja; *Extended visits* - obiteljima je dostupno dulje trajanje posjeta; *Storybook Dads* i *Storybook Mums* - roditelju koji je na izdržavanju kazne zatvora omogućeno je da snimi glasovnu priču i/ili poruku na CD koji se zatim poštom šalje djetetu.

[677] Ajduković, M., Rajhvan Bulat L (2012.), Doživljaj financijskog statusa obitelji i psihosocijalno funkcioniranje srednjoškolaca, *Revija za socijalnu politiku* 19, 3, 233-254.

[678] Ajduković, M., Rajhvan Bulat L (2012.), Doživljaj financijskog statusa obitelji i psihosocijalno funkcioniranje srednjoškolaca, *Revija za socijalnu politiku* 19, 3, str. 247.

[679] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, str. 135, <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (9.6.2014.).

[680] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, str. 134, <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (9.6.2014.).

[681] Vidi članak: 18.000 djece godišnje ima jednog ili oboje roditelja u zatvoru (24.4.2014.), [http://www.civilnodrustvo.hr/index.php?id=71&tx_ttnews\[tt_news\]=9100&cHash=7c4467ac9aa6c15f80db4649610e07d2](http://www.civilnodrustvo.hr/index.php?id=71&tx_ttnews[tt_news]=9100&cHash=7c4467ac9aa6c15f80db4649610e07d2).

[682] Uz partnere Centar za podršku i razvoj civilnog društva Delfin te HZZ, Područni ured Požege, dok su suradnici na projektu Ministarstvo pravosuđa - Uprava za zatvorski sustav i Ured pravobraniteljice za djecu.

[683] Vidi <http://www.roda.hr/article/read/ma-me> (10.6.2014.).

[684] Brkić, L. (2013.), Djeca čiji su roditelji na izdržavanju kazne zatvora. *Socijalna politika i socijalni rad*, 1, 1, 8-37, http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=152290 (10.6.2014.).

Djeca i visokokonfliktni razvodi

Stopa rastave braka porasla je od 1960. godine do danas u SAD-u i u većini europskih zemalja.^[685] U Hrvatskoj je, u zadnjih desetak godina, zabilježen trend porasta razvoda,^[686] što povećava vjerojatnost broja i onih koji su konfliktni. Pregledom istraživanja utvrđeno je da četvrtinu parova koji se razvode karakterizira visok stupanj hostilnih interakcija te često obraćanje sudu i nadležnim institucijama.^{[687] [688]} Unatrag nekoliko godina u Hrvatskoj je došlo do znatnog pomaka i promjena u procesu rastave braka i pri tome zaštitnih prava djeteta. Kao što smo već spomenuli, novim Obiteljskim zakonom^[689] uvode se organizacijske, strukturne i proceduralne promjene te se mijenjaju i nadopunjaju instituti razvoda, odnosi roditelja i djece, pravni položaj djeteta, roditeljska skrb, susreti i druženje s djetetom, mjere za zaštitu osobnih prava i interesa djeteta, skrbništvo. Djetetu se daje pravo sudjelovanja u postupcima koji ih se tiču, a uspostavlja se i institut posebnog skrbnika za zastupanje djeteta, ostvarivanje osobnih odnosa djeteta i drugih osoba, uvodi se institut obiteljskog doma u kojemu dijete može ostati živjeti i nakon razvoda roditelja. Pojednostavljen je postupak za uzdržavanje za maloljetno dijete, uvedeni su instituti obveznog savjetovanja i obiteljske medijacije, ustanovljeni su obiteljski odjeli pri sudovima i pojednostavljeni postupci. Općenito, detaljnije su regulirane mjere za zaštitu prava i dobrobiti djece, što bi u budućnosti trebalo pridonijeti boljoj zaštiti djece u procesu razvoda, poglavito kada je riječ o onim konfliktnima. Ipak, postavlja se pitanje potencijalnih problema s provedbom, nedorečenosti i međusobne neuskladenosti novog Obiteljskog zakona, na što ukazuje pravobraniteljica za djecu,^[690] te pitanje u kolikoj mjeri će se poboljšati psihosocijalna prilagodba djece roditelja koji su u neprijateljskim odnosima, što karakterizira visokokonfliktnе razvode.

Jedan od prediktora dječje prilagodbe na razvod roditelja upravo je odnos roditelja nakon razdvajanja. Velikim brojem istraživanja potvrđeno je da djeca rastavljenih roditelja imaju više mentalnih i fizičkih problema nego djeca čiji su roditelji stalno u braku, no to je samo djelomično točno i ovisi o reakcijama ljudi na rastavu, a one su vrlo različite i ovise o brzini i stupnju prilagodbe te o raznim mogućnostima i okolnostima koje nastaju nakon rastave.^[691] U literaturi se opisuju tri tipa razvoda braka: razvod kao vrsta poslovnog dogovora, prijateljski razvod i visokokonfliktni razvod.^[692] Visokokonfliktni razvod karakterizira snažno izražen sukob među roditeljima koji ne uspijevaju riješiti nesuglasice, pa se sukob nerijetko širi i na djecu te ostatak obitelji.^[693] Pri tome dolazi i do dugoročnih posljedica za djecu, koje nastaju izloženošću kroničnim roditeljskim sukobima nakon razvoda, neujednačenim roditeljstvom te narušavanjem autoriteta i odnosa djeteta s drugim roditeljem, a osobito prisiljavanjem zauzimanja strane kod djeteta u roditeljskim svađama. Posljednjih se godina sve više utvrđuju utjecaji koji otežavaju ili olakšavaju dječju prilagodbu, uz poseban naglasak na karakteristike obitelji prije i poslije razvoda, roditeljski odnos i sukob te druge medijatorne faktore.^[694]

-
- [685] Amato, P.R. (2014.), The consequences of divorce for adults and children: an update. *Društvena istraživanja*, 123, 1, 5–25.
- [686] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Razvedeni brakovi u 2012.*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, http://www.dzs.hr/Hrv/Publication/stat_year.htm.
- [687] Maccoby, E. E. i Mnookin, R. H. (1992.), *Dividing the child: Social and legal dilemmas of custody*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- [688] Malcore, S.A., Windell, J., Seyuin, M. i Hill, E. (2010.), Predictors of continued conflict after divorce or separation: Evidence from a high-conflict group treatment program. *Journal of Divorce & Remarriage*, 51, 50–64.
- [689] Zakon je usvojen 6. lipnja 2014., no na dan 12. lipnja 2014. još nije objavljen u Narodnim novinama.
- [690] Ministarstvo socijalne politike i mladih (2013.), Izvješće o provedenom savjetovanju sa zainteresiranim javnošću o Nacrtu prijedloga Obiteljskog zakona, http://www.mspm.hr/novosti/izvjesce_o_provedenom_savjetovanju_sa_zainteresiranim_javnoscu_o_nacrtu_prijedloga_obiteljskog_zakona (10.6.2014.).
- [691] Amato, P. R. (2014.), The consequences of divorce for adults and children: an update. *Društvena istraživanja*, 123, 1, 5–25.
- [692] Ayoub, C. C., Deutsch, R. M. i Maraganora, A. (1999.), Emotional distress in children of high-conflict divorces. *Family Court Review*, 37(3), 297–315.
- [693] Buljan-Flander, G. (2014.), Visokokonfliktni razvodi: djeca u središtu sukoba. U. A. Brajša-Žganec, J. Lopičić i Z. Penezić (Ur.), *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva* (375–395). Jastrebarsko: Naklada Slap i Hrvatsko psihološko društvo.
- [694] Buljan-Flander, G. (2014.), Visokokonfliktni razvodi: djeca u središtu sukoba. U. A. Brajša-Žganec, J. Lopičić i Z. Penezić (Ur.), *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva* str. 375–395. Jastrebarsko: Naklada Slap i Hrvatsko psihološko društvo.

- [695] Buljan-Flander, G. (2014.), Visokokonfliktni razvodi: djeca u središtu sukoba. U. A. Brajša-Žganec, J. Lopižić i Z. Penezić (Ur.), Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva str. 375–395. Jastrebarsko: Naklada Slap i Hrvatsko psihološko društvo.
- [696] Bilić, V., Buljan Flander, G. i Hrpka, H. (2012.), Nasilje nad djecom i među djecom. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- [697] Bilić, V., Buljan Flander, G. i Hrpka, H. (2012.), Nasilje nad djecom i među djecom. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- [698] Buljan-Flander, G. (2014.), Visokokonfliktni razvodi: djeca u središtu sukoba. U. A. Brajša-Žganec, J. Lopižić i Z. Penezić (Ur.), Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva str. 375–395. Jastrebarsko: Naklada Slap i Hrvatsko psihološko društvo.
- [699] Krug, E. i sur. (2002.), *World Report on violence and health*, Geneva, World Health Organization.

Najčešći razlozi sukoba kod visokokonfliktnih razvoda vežu se uz finansijski dogovor roditelja te mogućnost viđanja i druženja s djecom, zatim roditeljsku manipulaciju djecom i nastojanjem otuđivanja djeteta od drugog roditelja, koji su osobito štetni za cijelokupan psihosocijalni razvoj djeteta.^[695] S obzirom na broj i učestalost pojedinih razloga, upravo dugotrajan sukob roditelja nakon razvoda u najvećoj mjeri pridonosi negativnim posljedicama za djecu. Tako roditeljska manipulacija djecom tijekom razvoda braka, koja obuhvaća niz ponašanja, verbalnih i neverbalnih poruka roditelja koji djetetu šalju negativnu poruku o drugom roditelju s ciljem njegova isključenja iz života djeteta i otuđivanja djeteta od tog roditelja, iako za to ne postoji razlog koji proizlazi iz odnosa roditelja i djeteta,^[696] može ostaviti dugotrajne posljedice na dijete. Pritom, što je jača emocionalna povezanost između djeteta i roditelja koji manipulira, to će dijete biti pod jačim utjecajem roditeljskih neprimjerenih postupaka. Ako se djetetu odvajanje od roditelja prikazuje kao najbolja stvar koja mu se dogodila, ne dopušta mu se da tuguje za izgubljenim roditeljem,^[697] što ima negativne posljedice na dječju psihosocijalnu prilagodbu nakon rastave. Ipak, razvod ima povoljan utjecaj na djecu ako je brak roditelja bio obilježen intenzivnim sukobima, te su djeca po razvodu izložena manjim razinama stresa, što treba svakako uzeti u obzir pri radu s obiteljima gdje se roditelji razvode.^[698]

Zaključno, u Hrvatskoj još ne postoji sustavna evidencija o broju visokokonfliktnih razvoda, što i nije neobično s obzirom na složenost ovoga problema i širinu posljedica koje može izazvati kod djece. Uz to, ne postoje istraživanja o visokokonfliktnim razvodima i posljedicama za djecu. Uz razvijanje mehanizama sustavnijeg praćenja kvalitete procesa razvoda, koji bi se barem u nekom dijelu mogao očekivati provedbom novog Obiteljskog zakona, postoji stalna potreba za razvojem većeg broja različitih programa unutar lokalne zajednice, koji će olakšati prilagodbu roditeljima i djeci u novonastalim okolnostima jer, kao što smo u prethodnim poglavljima naveli, oni poglavito u manjim sredinama izostaju.

Nasilje nad djecom

Zlostavljanje i zanemarivanje djece

Svjetska zdravstvena organizacija definira zlostavljanje (*maltreatment*) kao svaki oblik fizičkog ili mentalnog postupanja na štetu djeteta, u što spada seksualno zlostavljanje, zanemarivanje te ekonomsko ili drugo iskorištavanje koje rezultira ili potencijalno šteti zdravlju, preživljavanju, razvoju ili poštovanju djeteta, u kontekstu odnosa odgovornosti, povjerenja ili moći.^[699] Konvencija UN-a o pravima djeteta predviđa nužnost intervencije u slučajevima ne samo izravnog tjelesnog zlostavljanja, već i neizravnog, tzv. pasivnog nasilja nad djecom, uskraćivanja ljubavi, skrbi, zanemarivanja njihova odgoja i svakog drugog zapuštanja. Osiromašenje društva, izazvano gospodarskom krizom, negativno utječe na kvalitetu života djece i ugrožava njihova prava. Siromaštvo povećava brojne rizike za djecu, ponajprije od

zanemarivanja i zlostavljanja, a otežava pristup zdravstvenim, socijalnim, obrazovnim i kulturnim uslugama važnima za razvoj i dobrobit djece.^[700]

Prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova,^[701] u 2013. godini prijavljeno je 3887 kaznenih djela na štetu djece (tablica 22), što je za 24,2 % više u odnosu na 2012. godinu. Djeca su najčešće bila žrtve kaznenih djela počinjenih u obiteljskom okruženju. Tako su prijavljena 934 kaznena djela povrede uzdržavanja, 802 kaznena djela povrede djetetovih prava, odnosno zlostavljanja i grubog zanemarivanja obveze podizanja, odgoja i obrazovanja. Osim toga, djeca su u 748 slučajeva bila žrtvama kaznenog djela prijetnji, u 617 kaznenog djela nanošenja tjelesnih ozljeda, a u 89 slučajeva teških ozljeda. Nadalje, u 2013. godini prijavljeno je 14.129 prekršaja iz domene Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji,^[702] naspram 14.879, koliko ih je prijavljeno 2012. godine.^[703] Ured pravobraniteljice za djecu je tijekom 2013. godine zaprimio 273 prijave nasilnog i zanemarujućeg ponašanja prema djeci i nasilja kojem su djeca svjedočila. Od 218 prijava nasilja nad djecom, 85 ih se odnosilo na nasilje u obitelji (obuhvaćeno 142 djece).^[704] Broj prijavljenog nasilnog ponašanja u obitelji opao je za 21 % u odnosu na prethodnu godinu. Tijekom 2013. godine Ured pravobraniteljice za djecu zaprimio je četiri prijave (obuhvaćeno petero djece) o fizičkom kažnjavanju od strane roditelja i 53 prijave (obuhvaćeno 94 djece) o zanemarivanju brige o djeci u obitelji. Prema statističkom izvješću MSPM-a za 2013. godinu prijavljeno je ukupno 3499 slučajeva zlostavljanja djece^[705]. Međutim, trebamo imati na umu da se ovdje radi o prijavama, a ne o potvrđenim djelima, kao i da dio počinjenih djela nikada ne bude prijavljen.

Zabранa noćnih izlazaka bez pratnje za djecu do 16 godina propisana je Obiteljskim zakonom, a u vezi sa zanemarivanjem djece. U 2013. godini zabilježeno je 2488 takvih slučajeva, što predstavlja pad u odnosu na 2012., u kojoj je registrirano 2738 slučajeva. U pozadini noćnih izlazaka djece češće su dopuštenje roditelja ili neposlušnost, a samo u malom broju prepuštenost sebi ili drugi razlozi. Sudjelovanje djece u umjetničkim, promidžbenim i sličnim aktivnostima nije u potpunosti riješeno postojećim propisima, jer pravilnik ne sadrži ograničenja broja sati niti uvjete pod kojim dijete smije sudjelovati u nekoj od takvih aktivnosti. U 2013. godini inspektorji rada zaprimili su 134 zahtjeva djece mlađe od 15 godina za njihovo sudjelovanje uz naplatu u izvođenju različitih umjetničkih djela te snimanju videospotova, i gotovo svi zahtjevi su prihvaćeni (odbijena su samo dva jer je zahtjev podnijela neovlaštena osoba). Ekonomsko iskorištavanje djece odnosi se na neovlašteno raspolaganje materijalnim resursima djeteta, a pravobraniteljica je zaprimila 26 upita i pritužbi ovog tipa u 2013. godini,^[706] od kojih se dio odnosi na iskorištavanje djece od članova obitelji. Prema podacima MUP-a, koje citira pravobraniteljica^[707], u 2013. godini evidentirano je 47 slučajeva prosjačenja djece ili maloljetnika. Prema statistici MSPM-a^[708] zabilježeno je 57 takvih slučajeva u istoj godini. U oba slučaja, radi se o relativno malom broju prijava, s obzirom na to da svakodnevno svjedočimo dječjem prosjačenju na ulicama gotovo svih većih gradova i mjesta u Hrvatskoj. Međutim, o ovome nemamo konkretnih podataka koje bismo mogli predočiti i analizirati. Čini se da građani nisu dovoljno senzibilizirani na ovaj problem.

[700] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (10.6.2014.).

[701] Podaci preuzeti s web stranice Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske, www.mup.hr (10.6.2014.).

[702] *Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji*, Narodne novine 137/2009, 14/2010, 60/2010.

[703] Podaci preuzeti s web stranice Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske, www.mup.hr (10.6.2014.).

[704] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (10.6.2014.).

[705] Godišnje statističko izvješće MSPM za 2013., http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/godisnje_izvjesce_2013.html (10.6.2014.).

[706] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (10.6.2014.).

[707] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (10.6.2014.).

[708] Godišnje statističko izvješće MSPM za 2013., http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/godisnje_izvjesce_2013.html (10.6.2014.).

Tablica 23. Prikaz prijavljenih kaznenih djela na štetu djece

	2012.	2013.
Teško ubojstvo	2	3
Usmrćenje	1	
Tjelesna ozljeda	819	617
Teška tjelesna ozljeda	89	
Teška tjelesna ozljeda iz nehaja	1	
Protupravno oduzimanje slobode	12	
Prisila	1	3
Prijetnja		748
Nametljivo ponašanje		58
Nedozvoljena uporaba osobnih podataka		3
Omogućavanje izvanbračnog života s djetetom	29	35
Ostavljanje bliske osobe u teškom položaju	4	
Povreda dužnosti uzdržavanja	713	934
Neprovodenje odluke za zaštitu dobrobiti djeteta	59	62
Oduzimanje djeteta	2	17
Napuštanje djeteta		4
Povreda djetetovih prava	1058	802
Povreda privatnosti djeteta		11
Različite vrste spolnog nasilja	432	487
Ostalo	14	
Ukupno	3133	3887

Prijavljeno je ukupno 16 roditelja, devetero za kazneno djelo zapuštanja i zlostavljanja djeteta, četiri prekršajno zbog poticanja na prosjačenje i troje zbog lošeg odgoja i zanemarivanja nadzora. Pravobraniteljica je tijekom 2013. godine^[709] zaprimila i pritužbe na zanemarivanje i ugrožavanje djece u vezi s dostupnošću vatretnog oružja, opasnih životinja, dječjeg klađenja i kockanja, pasivnog pušenja te neprimjerenoj opterećivanja djece u sportskim aktivnostima.

Međutim, podaci koje dobivamo iz Ministarstva unutarnjih poslova i Ureda pravobraniteljice za djecu odnose se samo na prijavljena kaznena djela i prekršaje, koji su tek dio stvarno počinjenih djela. Zbog toga se, pri procjeni stvarne rasprostranjenosti nasilja nad djecom, provode epidemiološka istraživanja kojima se u direktnom kontaktu s djecom (ponekad i roditeljima) saznaje o pojavnosti ovog fenomena.

Prema procjenama Svjetske zdravstvene organizacije, od 204 milijuna djece, koliko ih živi na prostoru Europe, 44 milijuna ih je fizički, a 55 milijuna emocionalno zlostavljanje, dok je fizički zanemaren 31 milijun djece, a emocionalno zanemareno 35 milijuna,^[710] pri čemu je velik

[709] Pravobranitelj za djecu (2014.), Izvješće o radu Pravobraniteljice za djecu u 2013. godini, Zagreb: PD, <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (10.6.2014.).

[710] World Health Organization (2013.), European report on preventing child maltreatment, Regional office for Europe, http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0019/217018-European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf (10.6.2014.).

broj djece izložen višestrukim oblicima nasilja. U Hrvatskoj je unatrag dvadesetak godina provedeno više istraživanja kako bi se otkrila pojavnost zlostavljanja i zanemarivanja djece. Najnovije istraživanje provedeno je 2011. godine^[711] u sklopu međunarodnog istraživačkog projekta BECAN - Balcan Epidemiological Study on Child Abuse and Neglect, a sudjelovala su djeca u dobi od 11 do 16 godina. Djeca su u obitelji najviše izložena psihičkoj agresiji (59,0 % - 82,5 %) i tjelesnom kažnjavanju (56,1 % - 82,5 %). Manje su izložena fizičkom zlostavljanju (26,2 % - 40,7 %) i psihičkom zlostavljanju (22,8 % - 34,8 %). Unutar pojedine kategorije postoci variraju ovisno o uzrastu djece, gdje starija djeца izvještavaju o većem nasilju u odnosu na mlađu. Između različitih kategorija nasilja postoji pozitivna povezanost, što znači da je za dijete izloženo jednom obliku nasilja veća šansa da je izloženo još nekom obliku nasilničkog ponašanja.

Iako ne postoji specifičan izolirani faktor odgovoran za zlostavljanje djece, istraživanja koja su provedena u različitim evropskim zemljama^[713] ukazuju na brojne čimbenike koji će povećati vjerojatnost zlostavljanja. Tako je vjerojatnije da će djecu zlostavljati roditelji koji su mlađi,^[714] samci, nižeg ekonomskog statusa i nižeg obrazovanja te lošijeg mentalnog zdravlja.^[715] Dječaci i djeca s poremećajima u ponašanju prije će biti zlostavljana nego ostala djeca. Roditeljski stres, disfunktionalna i velika obitelj, kao i roditeljska konzumacija opojnih tvari povećavaju vjerojatnost zlostavljanja djece. Nadalje, za roditelje koji su sami bili zlostavljeni vjerojatnije je da će se tako ponašati i prema svojoj djeci. Za zlostavljanje djece djelomično je odgovorno i društvo, pa će se ono prije javiti u socijalno i ekonomski depriviranim društvima^[716] i među onima koji podržavaju fizičko kažnjavanje djeteta. U istraživanju provedenom na hrvatskom uzorku^[717] djece u dobi 11-16 godina pokazalo se da su za niz čimbenika dobivene statistički značajne razlike između djece koja nisu/ jesu doživjela tjelesno nasilje. Stav majke prema tjelesnom kažnjavanju i percepcija djeteta nemirnim i neodgovornim predstavljaju faktor rizika za sve dobne skupine. Manji broj faktora značajno je povezan s doživljenim psihičkim nasiljem, a oni se odnose na obilježja djeteta, stresa, mentalnog zdravlja roditelja i zadovoljstva majke potporom u odgoju djeteta.

Odgovornost i obveza društva jest zaštитiti djecu od nasilja i zanemarivanja i pružiti im uvjete za normalan i zdrav razvoj. Obiteljski zakon, u sklopu poglavљa Prava i dužnosti u odnosima roditelja i djece, propisuje mjere za zaštitu dobrobiti djeteta te ističe postupanje u slučaju zanemarivanja, nehajnog postupanja ili zlostavljanja.^[718] U ovom se zakonu navode oblici zlouporabe ili grubog kršenja roditeljske odgovornosti prema djeci, koji uključuju duševno ili tjelesno nasilje nad djetetom, uključujući izloženost nasilju između članova obitelji, spolno iskoristavanje djeteta, izrabljivanje djeteta za rad, dopuštanje uživanja opojnih sredstava, navođenje djeteta na neprihvatljivo ponašanje, napuštanje ili izostanak skrbi o djetetu. Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji^[719] za razdoblje 2011. do 2016. godine uključuje razvijanje programa prevencije nasilja nad djecom i mladima, smanjivanje pojave nasilničkog ponašanja među mladim osobama u partnerskim vezama i osiguravanje odgovarajućih tretmana djeci svjedocima i/ili žrtvama nasilja u obitelji. Mjere uključuju i izobrazbu stručnjaka koji rade u području

[711] Ajduković, M. i sur. (2012.), Epidemiološko istraživanje prevalencije i incidencije nasilja nad djecom u obitelji u Hrvatskoj, *Ljetopis socijalnog rada*, 19,3, 367-412.

[712] <http://www.childhealthresearch.eu/research/add-knowledge/balkan-epidemiological-study-on-child-abuse-and-neglect-becan>

[713] European report on preventing child maltreatment, World Health Organization, Regional office for Europe. http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf (20.6.2014.).

[714] Mersky J. P. i sur., *Risk factors for child and adolescent maltreatment: a longitudinal investigation of a cohort of inner-city youth*. Child Maltreatment, 2009, 14, 73-88.

[715] Dubowitz H. i sur. (2011.), *Identifying children at high risk for a child maltreatment report*. Child Abuse & Neglect, 35, 96-104.

[716] Ajduković, M. i Rajter, M. (2014.), *Obiteljski ekonomski stres kao čimbenik rizika za nasilne odgojne postupke i psihosocijalnu dobrobit djece*. U. A. Brajić-Žganec, J. Lopičić i Z. Penezić (Ur.), Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva, 353-375, Jastrebarsko: Naklada Slap i Hrvatsko psihološko društvo.

[717] Rajter, M. (2013.), *Obiteljski stresori i obilježja obitelji kao prediktori nasilja nad djecom*, doktorski rad, Pravni fakultet, Zagreb, 2013.

[718] *Obiteljski zakon*, Narodne novine 116/03, 17/04, 136/04 i 107/07.

[719] *Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji*, Narodne novine 101/98, 15/2000, 117/2001, 199/2003, 30/2004 i 77/2009.

zaštite od nasilja u obitelji, senzibilizaciju javnosti za problematiku nasilja u obitelji, osiguravanje primjerenog psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u obitelji, međunarodnu suradnju i usklađivanje zakonodavstva sa zahtjevima međunarodnih preporuka i smjernica.

Spolno nasilje nad djecom

Seksualni delikti spadaju među najteže oblike nasilja nad djecom, pa je zaštita djece od seksualnog nasilja dugoročni prioritet Vijeća Europe.^[720] Seksualno ili spolno nasilje nad djecom uključuje širok raspon seksualnih ponašanja u kojima sudjeluju djeca, bilo kao sudsionici ili kao promatrači. Seksualno nasilje bez fizičkog kontakta uključuje ekshibicionizam, vojerizam te iskorištavanje djece za snimanje pornografskih sadržaja, izlaganje djece takvim sadržajima, korištenje vulgarnog ili lascivnog jezika u razgovoru s djetetom, provokativno odijevanje, nagost i druga slična ponašanja.^[721] Seksualno nasilje s fizičkim kontaktom uključuje nedolične poljupce, milovanja, spolni odnos i druge seksualne radnje.^[722] Prema pravilniku Ministarstva unutarnjih poslova, spolno nasilje nad djecom obuhvaća spolno uzneniravanje, spolno zlostavljanje i iskorištavanje djece.^[723] Spolno uzneniravanje uključuje različita ponašanja spolne naravi koja imaju za cilj povrijediti dostojanstvo osobe. U ovu kategoriju ulaze seksualne aluzije, prijedlozi, širenje glasina i drugo. Spolno zlostavljanje odnosi se na spolni odnos s djetetom, bilo uz primjenu prisile, obmane ili prijevare, bilo uz zlouporabu ovlasti. Spolno iskorištavanje podrazumijeva radnje vezane uz dječju prostituciju, sudjelovanje djeteta u pornografskim nastupima i slično.

Istraživanja pokazuju da seksualno zlostavljanje najčešće počinje u dobi između četiri i osam godina te da svaka četvrta djevojčica i svaki šesti dječak do svoje punoljetnosti doživi neki oblik seksualnog nasilja (od spolnog odnosa do izlaganja pornografskim sadržajima).^[724] Najčešći počinitelji seksualnog nasilja jesu djeci poznate i bliske osobe^[725] (roditelji, članovi obitelji, odgojitelji i sl.). Ovakvi počinitelji djecu obično pridobivaju nagovaranjem, potkupljivanjem, pritiscima i prisilom, a ne fizičkim nasiljem, a potom ih prijetnjom ili ucjenom prisiljavaju na šutnju i čuvanje tajne.^[726] Djeca žrtve seksualnog nasilja trpe mnogo više od povrede samog tjelesnog integriteta, ono utječe na njihovo mentalno zdravlje, uništava povjerenje u odrasle i ima dugoročne posljedice. Žrtve se povlače u sebe jer osjećaju strah, sram i krivnju, gube samopouzdanje i samopoštovanje.^[727] Seksualno nasilje nad djecom složen je i osjetljiv problem velikih razmjera koji se, iz više razloga, teško otkriva.

[720] Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse Chart of signatures and ratifications, <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?CL=ENG&NT=201> (20.6.2014.).

[721] Sanderson, C. (2005.), *Zavodenje djeteta: kako zaštititi djecu od seksualnog zlostavljanja - smjernice za roditelje i učitelje*, VBZ, Zagreb.

[722] Sanderson, C. (2005.), *Zavodenje djeteta: kako zaštititi djecu od seksualnog zlostavljanja - smjernice za roditelje i učitelje*, VBZ, Zagreb.

[723] Podaci preuzeti s web stranice Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske: www.mup.hr (20.6.2014.).

[724] Podaci preuzeti s web stranice Centra za nestalu i zlostavljanu djecu, <http://www.cnzd.org> (20.6.2014.).

[725] Finkelhor, D. (1990.), Early and long-term effects of child sexual abuse: An update, *Professional Psychology: Research and Practice*, 21, 325-330.

[726] Podaci preuzeti s web stranice Centra za nestalu i zlostavljanu djecu, <http://www.cnzd.org> (20.6.2014.).

[727] Preuzeto sa stranica Ministarstva unutarnjih poslova: *Sigurnost i povjerenje: Zaštita djece od seksualnog zlostavljanja* <http://www.mup.hr/172989/1.aspx> (20.6.2014.).

Prvo, najveći broj kriminalnih djela seksualnog zlostavljanja djece nema svjedoka. Drugo, seksualno nasilje unutar obitelji ponekad se, i kad je otkriveno, ne prijavljuje budući da se počinitelj nastoji zaštititi na štetu žrtve. Treće, neki oblici seksualnog nasilja, npr. seksualno uznemiravanje, nisu osviješteni kod počinitelja/žrtve/okoline kao kriminalna ponašanja (npr. izlaganje djeteta pornografskim sadržajima ili vulgarno izražavanje). Četvrto, razotkrivanje seksualnog zlostavljanja često je odgođeno kada je žrtva u uskoj vezi s počiniteljem.^[728] Peto, u nekim slučajevima djeca vjeruju da su potpuno ili djelomično odgovorna za seksualno nasilje, što također otežava razotkrivanje.^[729] Šesto, prijetnje i ucjene počinitelja, kao i osjećaj srama i bespomoćnosti kod žrtve, mogu otežati razotkrivanje. Prema podacima jednog istraživanja^[730] provedenog na mladima u Hrvatskoj, 14 % sudionika izjavljuje da su bili žrtve nekog oblika seksualnog nasilja. Četverogodišnja kampanja Vijeća Europe, "Jedno od pet", koja promovira zaustavljanje seksualnog nasilja nad djecom, svojim nazivom ističe frekventnost seksualnog iskorištavanja jer podaci pokazuju da je jedno od petero djece u Europi žrtvom nekog oblika seksualnog nasilja.^[731]

Ured pravobraniteljice za djecu predlaže uvođenje provjerenih i evaluiranih preventivnih i zaštitnih programa u odgojno-obrazovni sustav. Programi poput CAP (Child assault prevention)^[732] udruge roditelja "Korak po korak" uključuje tečajeve stjecanja vještina samozaštite. Nadalje, zdravstveni odgoj, koji uključuje modul o spolnosti, osposobljava djecu da prepozna potencijalnog počinitelja seksualnog zlostavljanja i uči ih kako ga izbjegići te tko im u tome može pomoći. Ministarstvo unutarnjih poslova izdalo je brošuru "Zaštitimo djecu od spolnog zlostavljanja i spolnog iskorištavanja", u kojoj nudi niz praktičnih savjeta o prevenciji. Projekt provodi tvrtka NICO (Ujedinjeno Kraljevstvo), u suradnji s Ministarstvom unutarnjih poslova Republike Hrvatske, a financira ga Europska unija. Ministarstvo unutarnjih poslova je 2014. godine izdvojilo 820.000 kuna za program IPA 2009: *Jačanje kapaciteta na području borbe protiv seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece.*^[733] Projekt je usmјeren poboljšanju kapaciteta hrvatskih institucija, osobito policije i pravosudnog sustava, u borbi protiv seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece te senzibilizaciji javnosti na ovaj problem. Trening policijskih službenika i drugih profesionalaca sastoji se od dviju važnih komponenti: obuke za kvalitetno ispitivanje djece i obuke za digitalno pretraživanje računala i sličnih uređaja u slučajevima iskorištavanja djece internetom i ostalim modernim tehnologijama. U sklopu ovog projekta izrađena je posebna web stranica www.sigurnijiinternet.hr, putem koje se može prijaviti nezakoniti sadržaj na internetu, a na njoj postoji i tzv. *crveni gumb* putem kojega djeca koja su izložena bilo kojem obliku seksualnog ili drugog nasilja mogu to izravno prijaviti.

Hrvatska je ratificirala Konvenciju Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja,^[734] čime se, između ostalog, obvezala usvojiti potrebne zakonodavne i druge mjere za podizanje svijesti o zaštiti i pravima djece među osobama koje su u redovitom kontaktu s djecom u sektorima obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite, pravosuđa i policije te na područjima vezanima uz sport, kulturu i slobodne aktivnosti. Konvencija predstavlja značajan napredak na

-
- [728] Distel, N. E. (1999.), *Disclosure of childhood sexual abuse: Links to emotion expression and adult attachment*, Dissertation Abstracts: Section B: The Sciences and Engineering, 60 (6-B), 2938.
- [729] Goodman-Brown T. B. i sur. (2003.), Why child rentell: a model of children's disclosure of sexual abuse, *Child Abuse and Neglect* 27, 525-540.
- [730] Buljan Flander, G. (2007.), *Izloženost djece nasilju: Jesmo li nešto naučili?* U: V. Kolesarić (Ur.), *Psihologija i nasilje u suvremenom društvu*, Zbornik radova znanstveno-stručnog skupa Psihologija nasilja i zlostavljanja, Osijek, 45-52.
- [731] Preuzeto s web stranice Vijeća Europe, Council of Europe standards of protection, http://www.coe.int/t/dg3/children/1in5/whatweknow/coe_standards_en.asp (20.6.2014.).
- [732] CAP (Child assault prevention) projekt, <http://www.childassaultprevention.org/> (20.6.2014.).
- [733] Ministarstvo finančnja (2014.), *Državni proračun za 2014. godinu*, <http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2014-godina> (10.5.2014.).
- [734] Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse Chart of signatures and ratifications, <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?CL=ENG&NT=201> (20.6.2014.).

području sprečavanja seksualnih delikata protiv djece: od prevencije i zaštite, preko otkrivanja i pokretanja progona počinitelja, do poticanja međunarodne suradnje. Konvencija preporučuje usvajanje programa pomoći žrtvama i uspostavu telefonskih i internetskih linija za djecu.^[735] Ured pravobraniteljice za djecu u 2013. godini zabilježio je nekoliko pritužbi zbog seksualnog uzinemiravanja djece na javnim prostorima u obliku prikazivanja filmskih najava s eksplicitnim prikazom spolnog odnosa u neprimjerenom terminu ili reklama koje vulgarno aludiraju na seksualne aktivnosti, reklamiranje brojeva s pornografskim uslugama, pornografski sadržaj u trgovinama s dječjim priborom za školu te prekomjerne sekularizacije medijskih i javnih prostora.^[736]

No, osobito zabrinjava seksualno uzinemiravanje djece u odgojno-obrazovnim ustanovama, od osoba koje su zadužene za brigu o njima. Iako postoji Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja,^[737] u kojem su opisani propisani postupci ako u odgojno-obrazovnoj ustanovi dođe do seksualnog nasilja ili uzinemiravanja, postojeće zakonsko rješenje i dalje onemogućuje suspenziju odgojno-obrazovnog radnika za kojeg se sumnja da je počinio seksualno nasilje, ako kazneni postupak nije pokrenut.

Tablica 24. Frekvencije prijavljenih kaznenih djela protiv spolne slobode i spolnog zlostavljanja i iskorištanja, na štetu djece u 2013. godini

	2012.	2013.
Spolni odnošaj bez pristanka	24	
Silovanje	25	27
Bludne radnje	106	50
Spolno uzinemiravanje	5	
Spolna zlouporaba djeteta mlađeg od 15 godina	179	194
Spolna zlouporaba djeteta starijeg od 15 godina	3	
Zadovoljavanje pohote pred djetetom mlađim od 15 godina	46	41
Mamljenje djece za zadovoljavanje spolnih potreba	14	
Podvodenje djeteta	8	32
Iskorištanje djece za pornografiju	16	61
Iskorištanje djece za pornografske predstave	3	
Upoznavanje djece s pornografijom	49	24
Rodoskvruće	3	9
UKUPNO	432	487

[735] Preuzeto sa stranica Ministarstva pravosuđa Republike Hrvatske, <http://www.antikorupcija.hr/dogadanja> (20.6.2014.).

[736] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (10.6.2014.).

[737] Ured za ravnopravnost spolova (2013.), *Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja*, <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=12121> (20.6.2014.).

U 2013. godini ukupno je prijavljeno 487 kaznenih djela protiv spolne slobode i spolnog zlostavljanja te iskorištavanja djeteta (tablica 24), dok je u 2012. godini taj broj bio manji (432).^[738] Ipak, ako pretpostavimo da je jedno od petero djece žrtva nekog oblika seksualnog nasilja, ovi podaci pokazuju da je samo vrlo malen broj tih djela prijavljen i da treba uložiti dodatne napore kako bi počinitelji bili otkriveni, a djeca zaštićena. U ovoj domeni najbrojnija kaznena djela su spolna zlouporaba djeteta mlađeg od 15 godina (194), iskorištavanje djece za pornografiju (61), izvođenje bludnih radnji (50) te zadovoljavanje pohote pred djetetom mlađim od 15 godina (41). Između različitih seksualnih delikata protiv djece, Konvencija o zaštiti djece od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja posebno se usredotočuje na oblike seksualnog nasilja koji su u porastu: *Potražnja za dječjom prostituticom* u velikom je porastu, a često je povezana s organiziranim kriminalom i trgovinom ljudima. Konvencija zahtijeva kaznenopravne sankcije za osobe koje "vrbuju" i za osobe koje "koriste" usluge dječje prostitucije. "Grooming" odnosno vrbovanje ili mamljenje jest manipulacija putem interneta i drugih elektroničkih medija, koje se proglašava kaznenim djelom. Na internetu se može pronaći više od milijun slika djece koja su seksualno zlostavljana. Craven i suradnici definiraju spolni *grooming* kao proces tijekom kojeg odrasla osoba priprema dijete i okolinu za spolnu zlouporabu tog djeteta.^[739] Mamljenje djece u seksualne svrhe uporabom interneta velika je prijetnja zbog mogućnosti prikrivanja identiteta, namjere komunikacije i dostupnosti ove tehnologije. Konvencija o kibernetičkom kriminalu^[740] propisuje različite mehanizme za borbu protiv spolnog iskorištavanja djece u kibernetičkom prostoru. U kontekstu novih tehnologija treba spomenuti i tzv. *sexting*, koji uključuje slanje seksualno eksplisitnih fotografija ili poruka seksualnog sadržaja elektronskim putem. Iako se *sexting* mahom koristi dobrovoljno i u vršnjačkom krugu mlađe populacije, predstavlja potencijalnu opasnost da ta aktivnost postane podloga za seksualno nasilje.

Kaznenim djelom se proglašava i korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije za proizvodnju, pribavljanje, pregledavanje, posjedovanje ili širenje dječje pornografije.^[741] Počinitelje kaznenih djela spolnih delikata na štetu djece treba uputiti na odgovarajuće tretmane liječenja, ali im i osigurati okolinu u kojoj neće biti izloženi opasnosti od recidiva. Na tom tragu je i prijedlog pravobraniteljice za djecu da se zakonski omogući trajna zabrana počiniteljima spolnih delikata na štetu djece obavljanja poslova u kojima dolaze u neposredan kontakt s djecom, koji nažalost nije prihvaćen.

[738] Izračun na temelju Statističkog pregleda temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2013. godini. MUP RH - Glavno tajništvo Ministarstva - Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj. 2014.

[739] Craven, S., Brown, S., Gilchrist, E (2006.), Sexual grooming of children: Review of literature and theoretical considerations, *Journal of Sexual Aggression*, 12, 3, str. 297.

[740] Konvencija o kibernetičkom kriminalu, Narodne novine 9/02 i 4/04.

[741] Dječja pornografija definirana je kao bilo koji materijal koji prikazuje dijete koje sudjeluje u stvarnoj ili simuliranoj seksualno eksplisitnoj aktivnosti ili bilo koji prikaz spolnih organa djeteta u seksualnom smislu, svaki materijal koji vizualno prikazuje osobu koja izgleda kao dijete, koja sudjeluje u stvarnom ili simuliranom seksualno eksplisitnom ponašanju ili prikaz spolnih organa osobe koja izgleda kao dijete primarno u spolne svrhe, realističnih slika djeteta koje sudjeluje u seksualno eksplisitnom ponašanju ili realističnih slika spolnih organa djeteta u primarno seksualne svrhe.

Trgovanje djecom i mladima

Trgovanje ljudima u Republici Hrvatskoj najčešće podrazumijeva trgovanje osobama ženskog spola (86 % žrtava trgovine ljudima), mlađe dobi (11 do 30 godina starosti), radi seksualnog iskorištavanja, a karakterizira ga transnacionalni karakter počinjenja, izražena brutalnost kod spolnog i fizičkog nasilja počinitelja, dugotrajna eksploatacija žrtve, kao i potpuna uspostava ropstva ili radnji sličnih ropstvu te samo trgovanje osobom.^[742] Od 2011. godine Republika Hrvatska sve se više pojavljuje kao zemlja podrijetla i krajnje odredište, a sve manje kao tranzitna zemlja žrtava trgovana ljudima.^[743] Prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova,^[744] ^[745] u Republici Hrvatskoj je 2011. godine identificirano 14 žrtava trgovine ljudima, 2012. godine identificirano je 11 žrtava, a 2013. godine 4 žrtve trgovine ljudima.

Hrvatsko kazneno zakonodavstvo prepoznaće trgovanje djecom kao kvalificirani oblik kaznenog djela trgovana ljudima^[746] te ga kao takvog i odgovarajuće sankcionira, a Vlada je donijela i niz strateških i operativnih mjera. Od postojećih strateških i operativnih mjera radi važnosti za zaštitu prava djece, odnosno njihove aktualnosti, treba izdvojiti Nacionalni plan za suzbijanje trgovana djecom (2005.-2007).^[747] koji se usredotočio na suzbijanje trgovana djecom, sudske progone počinitelja ove kriminalne djelatnosti, osiguravanje najveće razine zaštite žrtvama trgovana ljudima, kao i učinkovite pomoći i zaštite djeteta te novi Nacionalni plan za suzbijanje trgovana ljudima (2012.-2015.).^[748] U njemu su kao posebne mјere istaknute: osiguranje kontinuiteta rada skloništa za djecu i odrasle žrtve trgovana ljudima, nastavak obrazovanja prosvjetnih radnika i učenika o suzbijanju trgovana ljudima te obrazovanje djelatnika, djece i mlađih punoljetnih osoba u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi i domovima za djecu s poremećajima u ponašanju. Također, radi informiranja djece i mlađih o problemu trgovana ljudima te poučavanja o prepoznavanju potencijalno opasnih situacija i načinima prevencije i zaštite, kao i osvještavanju javnosti o situacijama koje mogu dovesti mlade djevojke u rizik od trgovana ljudima, Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje (CESI),^[749] u suradnji s Veleposlanstvom Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske, Ministarstvom unutarnjih poslova - Ravnateljstvom policije, pravobraniteljicom za ravnopravnost spolova i Uredom RH za ljudska prava i nacionalne manjine provodi od 2013. godine kampanju prevencije trgovana ženama i djevojkama sa svrhom seksualnog iskorištavanja, pod nazivom "Dvije djevojčice". Također, Ministarstvo unutarnjih poslova kontinuirano provodi radionice, edukacije i tribine stručnjaka o zaštiti žrtava trgovine ljudima te se prikladno obilježava i Svjetski dan sjećanja na žrtve trgovine ljudima (16. studenoga).^[750] Uz to, otvoren je i SOS telefon 0800 7799, na koji se može prijaviti trgovanje ljudima.^[751]

Kako bi se i dalje provodila adekvatna zaštita djece i mlađih od trgovana ljudima, potrebno je nastaviti sa suradnjom Vladinih i civilnih institucija. I dalje treba kontinuirano raditi na osvjećivanju prisutnosti ovog problema i njegovih posljedica, a s obzirom na aktualno članstvo Republike Hrvatske u Europskoj uniji te posljedično sve veću mobilnost stanovništva, snažan naglasak treba staviti na edukaciju posebno ranjivih skupina djece i mlađih.

[742] Veber, S. i Koštić, Z. (2011.), Obilježja trgovana ljudima u Republici Hrvatskoj. *Policija i sigurnost*, 20(2), 203-210.

[743] <http://www.mup.hr/31.aspx> (28.5.2014.)

[744] Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj (2014.), *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja rada u 2013. godini*. Zagreb: MUP RH.

[745] Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj (2013.), *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja rada u 2012. godini*. Zagreb: MUP RH.

[746] Kazneni zakon, Narodne novine 144/12.

[747] Vlada Republike Hrvatske (2005.), *Nacionalni plan za suzbijanje trgovana djecom (2005.-2007.)*, file:///C:/Documents%20and%20Settings/ivicic/My%20Documents/Downloads/068_Nacionalni%20program%20za%20suzbijanje%20trgovanja%20djecom.pdf (14.6.2014.).

[748] Vlada Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalni plan za suzbijanje trgovana ljudima (2012.-2015.)*, http://www.mup.hr/UserDocs/Images/nacionalni_programi/trgovanje_ljudima/2012/NACIONALNI%20PLAN%20FINALNO.pdf (14.6.2014.).

[749] <http://www.cesi.hr/hr/dvije-djevojccice> (10.6.2014.)

[750] <http://www.djecamedija.org/?p=3259> (10.6.2014.)

[751] www.ljudkstaprava-vladarh.hr (8.6.2014.)

Djeca i adolescenti u riziku

Pri određenju rizičnih ponašanja, teškoća u ponašanju i poremećaja u ponašanju postignut je međustručni konsenzus da termin *problem u ponašanju* djece i mlađih podrazumijeva kontinuum ponašanja od jednostavnijih, manje težine i opasnosti/štetnosti za sebe ili druge, do onih propisima definiranih i/ili sankcioniranih i po posljedicama i potrebama za tretmanom često težih.^[752] Istraživanje problema u ponašanju djece i mlađih ipak je u Hrvatskoj još u začecima, iako su posljednjih godina istraživanja, preventivni programi i intervencije poprimili šire razmjere,^[753] što je potaknuto kako općenito većom prisutnošću problema u ponašanju u posljednjem desetljeću, tako i većom prisutnošću te tematike u javnom diskursu i većom senzibiliziranošću javnosti na različite, pa i blaže oblike problema u ponašanju.

Vršnjačko nasilje

Prema podacima MZOS-a,^{[754] [755] [756]} u školskoj godini 2010./11. zabilježeno je ukupno 1583 slučajeva nasilja (od toga 1045 u osnovnim školama) te je izrečeno 1176 represivnih pedagoških mjera, 2011./12. zabilježeno je 1577 slučaja nasilja (od toga 1039 u osnovnim školama) te je izrečeno 1114 represivnih odgojnih mjera, a 2012./13. ukupno 178^[757] slučaja nasilja (od toga 159 u osnovnim školama). Ovaj drastičan pad zabilježenih slučajeva vršnjačkog nasilja nije odraz stvarnog pada, već je, prema objašnjenju pravobraniteljice za djecu, uzrokovana promjenom metodologije evidentiranja nasilja. Oko trećine slučajeva dogodilo se u učionici, a posljedice nasilja za djecu najčešće su bile tjelesne ozljede.^{[758] [759]} U 2011. godini Ured pravobraniteljice za djecu zaprimio je 59 prijava nasilja u odgojno-obrazovnim institucijama, 2012. godine 69, a 2013. godine 76.^{[760] [761]} Policija je 2012. godine, prema Protokolu o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima, intervenirala

^[752] Koller Trbović, N., Žižak, A. i Jeđud Borić, I. (2011.), *Standardi za terminologiju, definiciju, kriterije i način praćenja pojave poremećaja u ponašanju djece i mlađih. Povjerenstvo za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mlađih Vlade Republike Hrvatske*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti RH.

^[753] Rajhvajn Bulat, L. i Ajduković, M. (2012.), *Obiteljske i psihosocijalne odrednice vršnjačkoga nasilja među mlađima*, Psihologische teme 21(1), 167-194.

^[754] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.htm>

^[755] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2012. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

^[756] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.htm>

^[757] Iz postojećih podataka nejasno je uslijed čega je došlo do tako velikog pada u broju zabilježenih slučaja nasilja, odnosno radi li se o stvarnom padu u broju slučaja nasilja ili načinu njegova definiranja, bilježenja, ili prijavljivanja.

^[758] Pravobranitelj za djecu (2012.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2011.godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

^[759] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2012. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

^[760] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2012. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

^[761] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.htm>

u 3471 slučaju, od toga u odgojno-obrazovnim ustanovama u 1055 slučajeva.^[762] Recentni podaci prevalencije nasilja među djecom i mladima u Hrvatskoj prikupljeni u sklopu već spomenutog projekta BECAN - *Balkan Epidemiological Study on Child Abuse and Neglect*^[763] (N=3,644) pokazuju da među djecom starom 11 godina postoji 2,3 % počinitelja nasilja, 14,4 % žrtava i 7,7 % provokativnih žrtava, među djecom starom 13 godina postoji 6,5 % počinitelja nasilja, 17,6 % žrtava i 16,4 % provokativnih žrtava, dok je među 16-godišnjacima 9,7 % počinitelja nasilja, 13,2 % žrtava i 19,8 % provokativnih žrtava.

Zaključeno je i da nasilno ponašanje od svojih vršnjaka jednom mjesечно ili češće doživljava 29,9 % djece, dok 21,3 % djece iskazuje da je i samo nasilno prema vršnjacima.^[764] Novija istraživanja^{[765] [766] [767] [768] [769]} provedena na lokalnoj razini i na manjim uzorcima pokazuju međusobno vrlo slične podatke, a uz to, ti su podaci slični prevalenciji nasilja utvrđenoj na nacionalnom uzorku među djecom iste dobi u prethodno opisanom istraživanju.

Osim porasta istraživanja o problemima u ponašanju, općenito se primjećuje i pozitivan trend u promicanju prava i interesa djece i mladih, koja su uređena brojnim strateškim dokumentima, među kojima su i:
 Program aktivnosti za sprečavanje nasilja među djecom i mladima,^[770] Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima^[771] iz 2004., Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji 2011.-2016.,^[772] Nacionalni program za mlade 2009.-2013.,^[773] Nacionalna strategija prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih 2009.-2012.,^[774] Nacrt Nacionalne strategije za prava djece 2014.-2020.^[775] te Pravilnik o načinu postupanja odgojno-obrazovnih radnika školskih ustanova u poduzimanju mjera zaštite prava učenika te prijave svakog kršenja

[762] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih. www.mspm.hr

[763] Sušac, N., Rimac, I. i Ajduković, M. (2012.), Epidemiološko istraživanje nasilja među djecom. Rad prikazan u sklopu nacionalne konferencije, Raširenost nasilja nad djecom u obitelji i među vršnjacima, 22. i 23. ožujka 2012., Zagreb, Hrvatska.

[764] Sušac, N., Rimac, I., Ajduković, M., Rajter, M. (2012.), *Peer Violence among Children in Croatia - Incidence and Relations to Social and Economical Factors*. 19th ISPCAN International Congress on Child Abuse and Neglect, Istanbul, Turkey, September 9-12, 2012.

[765] Puzić, S., Baranović, B. i Dolan, K. (2011.), Školska klima i sukobi u školi. *Sociologija i prostor*, 191 (3), 335–358.

[766] Čakić, S., Begovac, B., Pleština, S. i Jakovina, T. (2012.), *Bullying among children in Split, Croatia: association with general, psychosocial, behavioral and school variables*. Društvena istraživanja, 22 (4), 693-711.

[767] Rajhvan Bulat, L. i Ajduković, M. (2012.), Obiteljske i psihosocijalne odrednice vršnjačkoga nasilja među mladima. *Psihologische teme* 21(1), 167-194.

[768] Velki, T. (2012.), *Provjera ekološkoga modela dječjega nasilničkoga ponašanja prema vršnjacima*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

[769] Velki, T. i Vrdoljak, G. (2013.), Uloga nekih vršnjačkih i školskih varijabli u predviđanju vršnjačkoga nasilnog ponašanja. *Društvena istraživanja* 22(1), 101-120.

[770] Vlada Republike Hrvatske (2004.), *Program aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima*, <http://www.savjetovaliste.hr/ZelimiZnati/Program%20aktivnosti%20za%20sprjecavanje%20nasilja%20medju%20djecom%20i%20mladima.pdf>.

[771] Vlada Republike Hrvatske (2004.), *Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima*. U dokumentu su informacije o zaštiti djece dostupne roditeljima, http://www.iusinfo.hr/UsefulDocs/Content.aspx?SOPI=DDHR20140128N88&Doc=DDOKU_HR (10.6.2014.).

[772] Vlada Republike Hrvatske (2011.), *Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji 2011.-2016.*, www.mspm.hr/content/download/.../nacionalna-strategija-2011-2016.pdf.

[773] Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti Republike Hrvatske (2009.), *Nacionalni program za mlade od 2009. do 2013.*, http://www.planipolis.iiep.unesco.org/.../Croatia_nacionalni%20program%20za%20...

[774] *Nacionalna strategija prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih 2009.-2012.*, Narodne novine 98/09.

[775] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih. www.mspm.hr

tih prava nadležnim tijelima (2013.).^[776] Uvođenjem tog Pravilnika^[777] i upozoravanjem škola o potrebi upoznavanja roditelja na početku školske godine s pravima i obvezama sadržanima u Pravilniku, barem je djelomično odgovoreno na prijašnje potrebe roditelja i nastavnika o načinima i postupcima zaštite djece i zakonskim propisima, kao i upotpunjeno informiranje kojim se institucijama mogu obratiti u slučaju sumnje u nezakonito ili nestručno postupanje škole.^{[778] [779] [780] [781]} Međutim, promptnijoj i adekvatnijoj društvenoj reakciji u zaštiti djece od nasilja svakako bi pridonio i zakon kojim bi se u posebnom prekršajnom postupku omogućilo sankcioniranje svih oblika nasilja prema djeci, neovisno o mjestu počinjenja i počinitelju nasilja, s obzirom na to da zasad nasilje prema djeci - kada se događa izvan obitelji - i nema kvalifikaciju kaznenog djela.^[782]

Nadalje, prevencija problema u ponašanju, ali i senzibilizacija javnosti o problemu vršnjačkog nasilja primjetna je i kroz multidisciplinarne stručne i znanstvene skupove u organizaciji državnih institucija,^[783] a također je zabilježen i znatan porast u razvoju preventivnih programa koje provodi civilni sektor. Primjerice, samo na natječaj Ministarstva socijalne politike i mladih^[784] u 2013. godini prijavilo se 19 projekata civilnih udruga usmjerenih na nasilje nad djecom i mladima i među njima (od toga su se dva odnosila na prevenciju elektroničkog nasilja), a u 2014. godini čak 45 projekata (od toga se 10 odnosi na prevenciju elektroničkog nasilja). Također, odnedavno je djeci, roditeljima i stručnjacima dostupno i savjetovalište "Luka Ritz"^[785] koje, osim predavanja, izdavanja brošura, organizacije brojnih programa intervencije, prevencije i problema u ponašanju djece i mladih, korisnicima pruža i besplatnu pravnu pomoć te organizira različite humanitarne akcije. Treba spomenuti da se određeni preventivni programi nasilja među djecom i mladima provode već dulji niz godina, što govori o njihovoj uspješnoj primjeni. Primjerice, program *Ruka podrške* udruge TESA^[786] kontinuirano se provodi od 2008. godine, program MUP-a i UNDP-a *Živim život bez nasilja*,^[787] provodi se od 2010. godine, a projekt Ureda UNICEF-a za Hrvatsku, *Za sigurno i poticajno okruženje u školama*,^[788] provodio se od 2003. do 2011. godine.

^[776] *Pravilnik o načinu postupanja odgojno-obrazovnih radnika školskih ustanova u poduzimanju mjera zaštite prava učenika te prijave svakog kršenja tih prava nadležnim tijelima*, Narodne novine 132/13.

^[777] *Pravilnik o načinu postupanja odgojno-obrazovnih radnika školskih ustanova u poduzimanju mjera zaštite prava učenika te prijave svakog kršenja tih prava nadležnim tijelima*, Narodne novine 132/13.

^[778] Stručno-pedagoški nadzor nad radom škola provodi prosvjetna inspekcija MZOS-a i AZOO-u.

^[779] Pravobranitelj za djecu (2012.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2011.godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

^[780] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2012. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

^[781] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

^[782] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

^[783] Npr. u 2011. godini održan je skup *Zaštita prava i interesa djece s problemima u ponašanju* u organizaciji Ureda pravobraniteljice za djecu, u 2012. godini održala se nacionalna konferencija *Raširenost nasilja nad djecom u obitelji i među vršnjacima* pod pokroviteljstvom predsjednika Republike Hrvatske Ivo Josipovića, te stručni skup *Raširenost nasilja nad djecom u obitelji i među vršnjacima* u organizaciji Agencije za odgoj i obrazovanje na kojoj su predstavljeni i rezultati projekta BECAN, a u 2013. godine konferencija *Nasilje u školi* u organizaciji MZOS-a.

^[784] <http://www.mspm.hr> (12.6.2014.)

^[785] <http://www.savjetovaliste.hr/>(10.6.2014.)

^[786] http://www.tesa.hr/cms_view.asp?articleID=91 (10.6.2014.)

^[787] <http://www.mup.hr/76532.aspx> (12.6.2014.)

^[788] <http://www.unicef.hr/show.jsp?page=126323> (12.6.2014.)

Vrednovanje projekta MUP-a i UNDP-a, *Živim život bez nasilja*, pokazalo^[789] je (239 ispitanika) da 60,35 % učenika podržava provođenje kampanje i smatra da provedeni programi mogu doprinijeti prevenciji nasilja, a 32,47 % učenika navodi da su kroz provedenu radionicu dobili još novih i korisnih informacija o prevenciji nasilja. Pohvalno je što je vrednovanje programa Ureda UNICEF-a^[790] za Hrvatsku *Za sigurno i poticajno okruženje u školama*, izvođeno višekratno u različitim fazama provedbe projekta, a s obzirom na to da su procesna vrednovanja^{[791] [792]} pokazala učinkovitost programa, njegova se primjena i nastavila tokom niz godina. Završno vanjsko vrednovanje programa Ureda UNICEF-a^[793] za Hrvatsku *Za sigurno i poticajno okruženje u školama*^[794] pokazalo je da je Ured UNICEF-a za Hrvatsku uspio do kraja 2011. godine motivirati 32 % osnovnih škola da se uključe u provedbu programa te da je program imao pozitivne učinke na znanje i svjesnost djece, roditelja, učitelja i predstavnike lokalne zajednice, iako nije rezultirao održivim željenim promjenama u ponašanju i smanjenju problema u ponašanju i vršnjačkog nasilja u školama. Također, oko 70 % učitelja i 80 % djece navelo je da bi program trebalo nastaviti kontinuirano provoditi, te bi preporučili i drugim školama da se u njega uključe. Da bi program nastavio sa svojom uspješnom primjenom, trebalo bi restrukturirati sadržaj programa, školama bi u provedbi preventivnih programa trebalo dati veću autonomiju i društvenu odgovornost te potaknuti aktivniju participaciju učenika, učitelja, roditelja, lokalne zajednice i civilnih udruga. Također bi MZOS ili AZOO trebali preuzeti pokroviteljstvo nad provedbom programa te omogućiti i potaknuti njegovu implementaciju u što više škola, odnosno u sve škole.

Prema dostupnim podacima možemo zaključiti da je u Hrvatskoj došlo istodobno i do smanjenja broja nasilnih ponašanja unatrag nekoliko godina i do povećanog prepoznavanja,^{[795] [796] [797] [798]} opažanja, istraživanja, evidentiranja i preveniranja problema u ponašanju djece i mladih. Međutim, i dalje postoji prostor za poboljšanja u svim segmentima. Iako je postignuta suglasnost oko termina "problemi u ponašanju" kao krovnog za različita rizična ponašanja, teškoća u ponašanju i poremećaja u ponašanju, upotreba tog termina u javnosti još nije zaživjela. Uz to, kako bi se izbjeglo dodatno etiketiranje,

[789] Veber, S. i Katić, K. (2013.), *Prikaz projekata prevencije kriminaliteta na lokalnoj i nacionalnoj razini*. Peta regionalna konferencija o sigurnosti gradova, 21.-22. ožujka 2013. Opatija, Hrvatska.

[790] UNICEF (2012.), Godišnje izvješće za Hrvatsku. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku. <http://www.unicef.hr/upload/file/383/191834/FILENAME/IZVJESCE2012.pdf>

[791] Marušić, I., Batarello, I., Jurko, L. & Pavin, T. (2005.), *Evaluation of the programFor safe and enabling environment in schools – Campaign for prevention and combating violence in schools*. Zagreb: Institute for Social Research.

[792] Tomić-Latinac, M., & Nikčević-Milković, A. (2009.). *Procjena učinkovitosti UNICEF-ova programa prevencije vršnjačkog nasilja i zlostavljanja*. Ljetopis Socijalnog Rada, 16(3), 635-657.

[793] UNICEF (2012.), Godišnje izvješće za Hrvatsku. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku. <http://www.unicef.hr/upload/file/383/191834/FILENAME/IZVJESCE2012.pdf>

[794] Brajša-Žganec, A., Babarović, T., Ferić, I., Merkaš, M., Milas, G., Šakić, M., Sučić, I., Štojs, T. i Tadić, M. (2012.). *External Evaluation of the "For Safe And Enabling School Environment" Project in Croatia*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

[795] Iako nasilje i dalje predstavlja velik problem i često se prijavljuje Uredu za pravobraniteljicu djece.

[796] Pravobranitelj za djecu (2012.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2011.godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[797] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2012. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[798] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

stigmatizacija i viktimizacija djece, potrebno je termine "žrtva" i "počinitelj"/"nasilnik"/"zlostavljač" zamijeniti opisima njihova ponašanja - "djeca koja trpe nasilje" i "djeca koja se nasilno ponašaju".^[799] I dalje su rijetka istraživanja koja su provedena na reprezentativnim uzorcima djece,^[800] a također su - zbog korištenja različitih definicija i instrumenata procjene i samoprocjene viktimizacije i činjenja nasilničkog ponašanja - rezultati teško usporedivi. Tema vršnjačkog nasilja i dalje je vrlo prisutna u medijima i kreira percepciju opsega i ozbiljnosti problema, a da se pritom vrlo malo računa vodi o posljedicama senzacionalističkog izvještavanja, uz minimalno pridržavanje profesionalnog izvještavanja o djeci - počiniteljima i/ili žrtvama nasilja. Unatoč postojanju zakonskih odredbi, strateških dokumenata, protokola i pravilnika, djecu i roditelje i dalje treba informirati o mogućim načinima zaštite djece i mjerama koje su škola i druge službe dužne poduzeti u slučaju nasilja te apelirati na ujednačavanju provedbe postojećih regulativa i propisa. Unatoč primjerima dobre prakse među preventivnim programima i njihovom povećanom opsegom provedbe, važno je napomenuti kako općenito informacije o preventivnim programima i intervencijama u Hrvatskoj nisu sistematizirane, ujedinjene i lako dostupne, a većina programa nije teorijski utemeljena niti vrednovana (ili rezultati vrednovanja nisu dostupni javnosti). Također, ne dobiva se dojam da se potiče pronalaženje načina i sredstava za dugoročnu provedbu efikasnih programa, niti se osmišljavanje i implementacija novih programa temelje na postojećim rezultatima vrednovanja, čime se, naravno, dovodi u pitanje učinkovitost preventivnih programa u ostvarenju ciljeva, korisnost za djecu, ali i dugoročna ekonomski isplativost. Dosadašnja praksa već je pokazala da su se neke metode prevencije i intervencije u školama pokazale učinkovitijima (npr. situacijska prevencija u obliku prisutnosti odrasle osobe, primjerice dežurnog nastavnika, osvjetljenje prostora škole, prisutnost nadzora djece putem kamera, programi medijacije), dok se za druge pokazalo da nemaju stručno-pedagoško utemeljenje te da nisu u najboljem interesu djeteta (npr. premještanje djeteta koje trpi nasilje u drugu školu), dok su se opet neke pokazale potencijalno vrijednima, uz određene izmjene propisa i/ili školskih praksi (npr. pedagoška mjera odgojno-obrazovnog tretmana produženog stručnog postupka u osnovnim i srednjim školama).^{[801] [802] [803]} Općenito i dalje postoji začarani krug i akumulacija zapreka koje otežavaju pravodobno reagiranje i preveniranje problema u ponašanju. Prisutno je nedostatno rano prepoznavanje problema djece, uz identificiranje rizičnih čimbenika iz djetetove okoline^[804] koje, uz nedostatak stručnih suradnika i posljedično izostanak i/ili diskontinuitet stručnog tretmana, ometa

[799] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih. www.mspm.hr

[800] Istraživanja Ureda UNICEF-a za Hrvatsku iz 2004. godine na 23.342 učenika osnovnih škola ili istraživanje Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba iz 2003. godine na 4904 učenika osnovnih škola.

[801] Pravobranitelj za djecu (2012.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2011.godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[802] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2012. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[803] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[804] Tomu bi značajno pridonijelo umrežavanja predškolskih i školskih institucija te institucija zdravstvene i socijalne zaštite u smislu dijeljenja i dostupnosti informacija.

pravodobno započinjanje prevencije i intervencije kao jedinog sustavnog i efikasnog odgovora na probleme u ponašanju.

Elektroničko nasilje

Što se tiče opsega izloženosti i korištenja elektroničkih medija, istraživanje iz 2011. godine na 105 učenika petih i sedmih razreda osnovne škole^[805] pokazalo je da 47 % - 50 % učenika redovito koristi računala, a istraživanje Hrabrog telefona i Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba,^[806] provedeno 2013. godine na uzorku od 1489 djece u Hrvatskoj, u dobi od 11 do 18 godina, pokazalo je da čak 93 % ispitane djece ima otvoren barem jedan Facebook profil, a 68 % djece svoj profil otvorilo je prije 13. godine.^[807] U 78 % obitelji djeci nisu postavljena pravila o korištenju Facebooka, a 26 % djece svoje slobodno vrijeme najčešće provodi na internetu, i to više od tri sata dnevno. Na internet 15 % djece odlazi kad se osjećaju loše, 12 % da bi pobegli od tuge ili neugodnih osjećaja, a najčešće informacije koje objavljuju na svom profilu privatne su fotografije i poveznice na različite sadržaje - čak 85 % djece na svojim Facebook profilima dijeli puno ime i prezime. U slučaju da ih nepoznata osoba pozove na sastanak putem Facebooka, 18 % djece navodi da bi možda pristalo.

Stoga je svakako, kao poseban oblik nasilja, potrebno naglasiti nasilje putem elektroničkih medija, o kojem još ne postoji dovoljno razvijena svijest u javnosti. Ured pravobraniteljice za djecu tijekom 2011. zaprimio je 6, tijekom 2012. godine 14, a tijekom 2013. godine 12 pojedinačnih prijava vezanih za nasilje putem interneta i mobitela.^{[808] [809] [810]} Putem elektroničkih medija djeci su među ostalim dostupni i neprimjereni/ štetni sadržaji (npr. pornografski sadržaj, sadržaji kojima se vrijeđaju ili ismijavaju osobe/skupine, oglasi za djeci neprimjerene usluge ili proizvode), djeca mogu biti i osobno izložena neprimjerenum i nasilnim ponašanjima^[811] (npr. uznemirujuće poruke, objavljivanje neistinitih podataka, krađom i mijenjanjem lozinke, slanjem neželjene pošte na e-mail i mobitel, iznudjivanjem, vrbovanjem za pornografiju),^[812] povredama prava na privatnost i dostojanstvo (npr. objava osobnih podataka), čemu nažalost ponekad pridonose i sama djeca, ali i roditelji.^[813]

[805] Livazović, G. i Vranješ, A. (2012.), *Pedagoška prevencija nasilničkog ponašanja osnovnoškolaca*. Život i škola, 27 (58), 55–76.

[806] <http://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno/rijec-ravnateljice/nase-istrazivanje-koliko-vremena-i-uz-koje-rizike-djeca-provode-na-internetu-i-facebooku/> (10.6.2014.).

[807] Otvaranjem Facebook profila djeci mlađoj od 13 godina zabranjuje sam Facebook, iako u Hrvatskoj ne postoji propis koji prijeći djetetu pristup društvenim mrežama, <https://www.facebook.com/help/210644045634222> (15.6.2014.).

[808] Pravobranitelj za djecu (2012.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2011. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[809] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2012. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[810] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[811] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2012. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[812] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[813] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

Primjerice, u istraživanju Ureda UNICEF-a za Hrvatsku, provedenom na uzorku od 23.342 učenika, s ciljem utvrđivanja razine vršnjačkog nasilja u školi,^[814] već je prije više od 10 godina zaključeno da su učenici u hrvatskim školama najčešće bili izloženi neugodnostima na društvenim mrežama (38,7 %), uznemiravani SMS porukama (33,9 %), a doživljavali su i neugodnosti na *chatu* (10,2 %), blogu (5,1 %) i sl. Recentnije istraživanje Ureda UNICEF-a za Hrvatsku provedeno 2010. godine^[815] u 23 osnovne škole, sa specifičnim ciljem ispitivanja iskustva i stavova djece, roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima, a u kojemu je sudjelovalo više od 8000 djece i roditelja, pokazalo je da elektroničko nasilje 2 do 3 puta mjesečno ili češće doživjava 4,9 % djece u Hrvatskoj, a sporadično 29 % učenika. Spomenuto istraživanje iz 2011. godine, pokazalo je da se svaki peti učenik petih i sedmih razreda osnovne škole^[816] redovito susreće s uvredljivim sadržajem, vrijeđanjem ili ismijavanjem drugih na blogovima ili Facebooku. Uz to, oko 15 % učenika komentira blogove vrijedajući ili ismijavajući nekoga, a 6 % šalje prijeteće SMS poruke ili pozive. Također, u ranije spomenutom istraživanju Poliklinike za zaštitu djece Zagreb i Hrabrog telefona,^[817] 12,1 % djece doživjelo je nasilje na Facebooku, a 9,6 % njih ponašalo se nasilno, a takva ponašanja najčešće su uključivala uvredljive poruke ili komentare, širenje laži, logiranje u tuđi profil i objavljivanje neugodnih informacija o drugoj osobi, prijetnje, ismijavanje ili vrijeđanje. Da je na Facebooku namjerno blokiralo ili isključivalo drugu djecu iz neke grupe s ciljem da ih izolira, priznaje 13 % djece.

U opći zakonski okvir primjenjiv i na područje pružanja kaznenopravne zaštite djeci žrtvama elektroničkog nasilja ulaze Kazneni zakon,^[818] Zakon o sudovima za mladež,^[819] Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima,^[820] Obiteljski zakon^[821] te Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi.^[822] Unatoč navedenom općem zakonskom okviru te činjenici da je kroz dio zakonske regulative u Zakonu o elektroničkim medijima^[823] i Pravilniku o zaštiti maloljetnika^[824] regulirano upozoravanje o primjerenosti sadržaja dobi, nažalost upoznatost javnosti i nadležnih institucija s tim odredbama te njihova

^[814] Istraživanja Ureda UNICEF-a za Hrvatsku iz 2004. godine na 23.342 učenika osnovnih škola.

^[815] Pregrad, J., Tomić Latinac, M., Mikulić, M. i Šeparović, N. (2011.), *Iskustva i stavovi djece, roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima* Ured UNICEF-a za Hrvatsku: Zagreb. http://unicef.hr/upload/file/353/176706/FIENAME/Izvjestaj_-_Iskustva_i_stavovi_djece_roditelja_i_uctitelja_prema_elektroničkim_medijsima.pdf

^[816] Livazović, G. i Vranješ, A. (2012.), Pedagoška prevencija nasilničkog ponašanja osnovnoškolaca, *Život i škola*, 27(58), 55-76.

^[817] <http://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno/rijec-ravnateljice/nase-istrazivanje-koliko-vremena-i-uz-koje-rizike-djeca-provode-na-internetu-i-facebooku/> (10.6.2014.)

^[818] Sukladno Konvenciji Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, novi Kazneni zakon (Narodne novine 144/12) djecu želi zaštiti od spolne zloupotrebe odraslih osoba koje su početno upoznali putem telefona ili interneta, a zlouporaba djece putem interneta procesuirat će se i kroz kaznena djela: prijetnje, nametljivog ponašanja, povrede tajnosti pisama i drugih pošiljaka, neovlaštenog zvučnog snimanja i prisluškivanja, neovlaštenog slikovnog snimanja, nedopuštene uporabe osobnih podataka, sramoćenja, klevete, djela protiv časti i ugleda, mamljenja djece za zadovoljenje spolnih potreba, upoznavanje djeteta s pornografijom, spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, povrede privatnosti djeteta.

^[819] *Zakon o sudovima za mladež*, Narodne novine 84/12.

^[820] Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnost (2004.), *Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima*, http://www.iusinfo.hr/UsefulDocs/Content.aspx?SOPI=DDHR20140128N88&Doc=DDOKU_HR (11.6.2014.)

^[821] *Obiteljski zakon*, Narodne novine 116/03, 17/04, 136/04, 107/07, 57/11.

^[822] *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*, Narodne novine 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11., 16/12, 86/12, 94/13.

^[823] *Zakon o elektroničkim medijima*, Narodne novine 153/09, 84/11, 94/13, 136/13.

^[824] *Pravilnik o zaštiti maloljetnika*, Narodne novine 60/10.

primjena i poštivanje, nisu na zavidnoj razini.^[825] Također, iako postoje (besplatni) mehanizmi ograničavanja, filtriranja i blokiranja dostupnosti određenih sadržaja djeci^[826] (npr. računalni program SINI^[827]), ti mehanizmi nisu uvijek djelotvorni.

Veći dio dosadašnjih projekata prevencije usmjeren je na senzibilizaciju i upoznavanje djece i roditelja s opasnostima na internetu. Hrabri telefon provodi program Sigurniji internet^[828] od 2004. godine,^[829] a 2008. godine Ured UNICEF-a za Hrvatsku, u suradnji s Hrabrim telefonom, pokrenuo je i projekt *Prekini lanac! Kampanja za djecu i sigurno korištenje mobitela i interneta*,^[830] kojim se željelo povećati svjesnost i znanje javnosti i škola o električnom nasilju kroz niz radionica s djecom, učiteljima i roditeljima. Kampanja se provodila u 130 škola koje su tada bile uključene u UNICEF-ov osnovni program "Za sigurno i poticajno okruženje u školama", dok se program prevencije električnog nasilja (kao integralni dodatak osnovnom programu) provodio u 39 osnovnih škola iz cijele Hrvatske. Udruga Suradnici u učenju od 2010. godine organizira niz aktivnosti (npr. predavanja, priručnike,^[831] multimedijijske izložbe, obrazovne igre, portal namijenjen sigurnosti djece na internetu^[832]) s temom "Sigurniji internet za djecu i mlade", u koje su izravno uključili 6000 sudionika, a neizravno više od 80.000.^[833] Također, od 2003. godine na svjetskoj razini, a i u Hrvatskoj, obilježava se Dan sigurnijeg interneta (11. veljače), akcija koja je pokrenuta u sklopu Programa za sigurniji internet Europske komisije, u organizaciji Europske mreže centara za sigurniji internet (INSAFE) i Međunarodne zajednice on line linija za pomoć (INHOPE), a u koji su se uključile i brojne hrvatske tvrtke. Povodom obilježavanja toga dana uglavnom se intenziviraju aktivnosti vezane uz odgovorno i sigurno korištenje interneta.^[834] Udruga Suradnici u učenju već pet godina predstavlja Hrvatsku kao *Safer Internet Committee* u INSAFE-u, te su za svoje aktivnosti proglašeni najboljima između 99 zemalja.^[835] Nacionalno središte za računalnu sigurnost, CERT, objavilo je brošure "Sigurnije na internetu"^[836] i "Opasnosti Facebooka"^[837] o sigurnijem korištenju sadržaja na internetu i društvenim mrežama, a savjetovalište "Luka Ritz" izdalo je 2013. godine brošuru "Nasilje preko interneta"^[838] koja se bavi tematikom nasilja, kako se od njega zaštititi i što učiniti ako netko postane žrtvom nasilja preko interneta. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske također je pokrenulo niz preventivnih aktivnosti, te je već 2009.

[825] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2012. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[826] U sve su škole uvedeni programi koji filtriraju i blokiraju neprikladne internetske poruke i stranice (Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013.*

[827] Program je besplatno dostupan na http://www.cnzd.org/site2/index.php?option=com_content&view=article&id=61&Itemid=54 (11.6.2014.).

[828] <http://www.hrabritelefon.hr/o-nama/programi/> (11.6.2014.)

[829] <http://www.hrabritelefon.hr/novosti/odrzan-okrugli-stol-prevencija-cyberbullyinga-sto-su-nas-djeca-naucila/> (11.6.2014.)

[830] <http://www.prekinilanac.org> (11.6.2014.)

[831] <http://ucitelji.hr/> (11.6.2014.)

[832] <http://sigurnost.tvz.hr/> (12.6.2014.)

[833] <http://pogledkrozprozor.wordpress.com/2014/01/31/nacionalna-kampanja-sigurniji-internet-za-djecu-i-mlade/> (12.6.2014.)

[834] Primjerice, povodom Dana sigurnijeg interneta 2010. godine savjetnica pravobraniteljice za djecu održala je i predavanje *Na putu ka stvarnoj zaštiti djece na internetu* (<http://www.slideshare.net/PogledKrozProzor/na-putu-ka-stvarnoj-zatiti-djerce-na-internetu>) (12.6.2014.).

[835] <http://pogledkrozprozor.wordpress.com/2014/01/31/nacionalna-kampanja-sigurniji-internet-za-djecu-i-mlade/> (12.6.2014.)

[836] http://www.cert.hr/dokumenti/sigurnije_na_internetu (12.6.2014.)

[837] http://www.cert.hr/opasnosti_facebooka (12.6.2014.)

[838] <http://www.savjetovaliste.hr/OnlineSavjetovaliste/Savjeovaliste%20-%20Knjizice/05%20Internet%20nasilje.pdf> (12.6.2014.)

godine održana Konferencija o sigurnosti i zaštiti djece na internetu,^[839] koja je okupila brojne stručnjake, a na stranicama MUP-a^[840] objavljeni su sadržaji o rizicima i zlostavljanju putem mobitela i interneta - suvremenih tehnologija te savjeti mladima i roditeljima kako se od njih zaštiti. Osim navedenih projekata opće prevencije, provode se i projekti koji djecu i mlade pozivaju na aktivnije djelovanje, kao što je mogućnost prijave nezakonitih i neprimjerenih internetskih sadržaja, zlouporabe i nasilja putem interneta (npr. WEB detektivi,^[841] Centar za sigurniji internet^[842] ili Centar za nestalu i zlostavljanu djecu^[843]), a postoje i internetska savjetovališta, mrežni portali o korištenju interneta te on line servisi putem kojih djeca mogu prijaviti slučajeve nasilja na internetu.^[844]

Vijeće Europe je u novije vrijeme kreiralo tri međunarodna ugovora u vezi sa zaštitom djece na internetu: jedan protiv cyber kriminala, jedan o zaštiti podataka te jedan protiv dječje pornografije i zlostavljanja djece, posebno usmjeren na internet,^[845] a na inicijativu Vijeća Europe Ministarstvo socijalne politike i mlađih započelo je u Hrvatskoj 2013. godine provoditi nacionalnu kampanju "NE govoru mržnje na internetu",^[846] u sklopu europske on line kampanje No Hate Speech Movement, čiji je cilj informirati i senzibilizirati javnost, posebno djecu i mlade, o poštivanju ljudskih prava kao i o negativnim utjecajima govora mržnje. Također, 2013. godine osnovan je i Centar za sigurniji internet^[847] koji ima informativnu i obrazovnu ulogu u korištenju elektroničkih medija, započeo je razvoj dijela školskog kurikuluma o sigurnosti djece na internetu u sklopu Hrvatskog kvalifikacijskog okvira,^[848] a u 2014. godini, u organizaciji Hrabrog telefona, održan je okrugli stol "Prevencija cyberbullyinga: Što su nas djeca naučila?", na kojem je, među ostalim, predstavljena i nova kampanja te organizacije u prevenciji elektroničkog nasilja.^[849]

Do sada su pokrenute pohvalne inicijative i preventivni programi sa svrhom zaštite djece od elektroničkog nasilja, što su inicirale kako državne tako i civilne organizacije, i to ne samo na lokalnoj već i na nacionalnoj razini. Programi se zasad uglavnom usmjeravaju na obrazovanje djece, roditelja i stručnjaka o odgovornom i sigurnom korištenju elektroničkih medija i zaštiti od potencijalno štetnih sadržaja i nasilja, te još nisu sustavno implementirani u svim odgojno-obrazovnim institucijama i na nacionalnoj razini. Kako nisu provedena vrednovanja postojećih programa, nedostupni su podaci o njihovoj stvarnoj učinkovitosti.

Djeca počinitelji prekršajnih i kaznenih djela

Prema podacima MUP-a, broj prijavljenih kaznenih djela maloljetnih osoba u padu je te je iznosio 4438^[850] u 2011. godini, 4173^[851] u 2012. i 3175^[852] u 2013. godini, kao i broj prijavljenih maloljetnika koji su počinili kaznena djela (3111 u 2011. godini, 2757 u 2012. godini te 2027 u 2013. godini^[853]). Što se tiče dobnih trendova broj kaznenih djela koja su počinili mlađi od 14 godina (N=745) u 2011. godini^[854] bio je isti kao i u 2010. godini, a onih čiji su počinitelji starosti 14 do 18 godina bilo je manji za 3,8 %. U 2012. godini kaznenih djela koja su počinile osobe mlađe od 14 godina (N=557) bilo je manje za 25,2 %, a kaznenih djela

[839] <http://www.mup.hr/main.aspx?id=14825> (13.6.2014.)

[840] <http://www.mup.hr/main.aspx?id=13047#vrh> (13.6.2014.)

[841] Pokrenula udruga iz Osijeka, Centar za nestalu i zlostavljanu djecu.

[842] <http://www.sigurnijiinternet.hr/>, Centar su osnovali Ministarstvo uprave, Ministarstvo unutarnjih poslova, Hrvatska akademski i istraživačka mreža CARNET, Tehničko vеleučilište u Zagrebu, Udruga suradnici u učenju, Agencija za zaštitu osobnih podataka i Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba.

[843] <http://www.cnzd.org/site2/> (13.6.2014.)

[844] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjememainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[845] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjememainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[846] <http://www.dislajkammrnju.hr/> (13.6.2014.)

[847] <http://www.sigurnijiinternet.hr/> (13.6.2014.)

[848] <http://www.petzananet.hr/> (13.6.2014.)

[849] <http://republika.eu/novost/27844/hrabri-telefon-pokrenuo-kampanju-protiv-zlostavljanja-na-internetu> (13.6.2014.)

[850] Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj (2012.), *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2011. godini*. Zagreb: MUP RH.

[851] Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj (2013.), *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2012. godini*. Zagreb: MUP RH.

[852] Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj (2014.), *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2013. godini*. Zagreb: MUP RH.

[853] Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj (2014.), *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2013. godini*. Zagreb: MUP RH

[854] Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj (2012.), *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2011. godini*. Zagreb: MUP RH

koja su počinile osobe starosti 14 do 18 godina bilo je manje za 2,1 %.^[855] U 2013. godini kaznenih djela koja su počinile osobe mlađe od 14 godina manje je za 34,1 %, dok je kaznenih djela koja su počinile osobe starosti 14 do 18 godina manje za 22,3 %.^[856]

U pogledu udjela maloljetničkog u ukupnom kriminalitetu u 2011. godini, maloljetne osobe su bile odgovorne za 8,4 % kaznenih djela,^[857] a 2013. godine za 7,7 % kaznenih djela.^[858] U 2011. godini najveći udio maloljetnih osoba bio je odgovoran za krivotvorene novca (32,7 %), krađe automobila (28,1 %), provale (24,3 %) i teške krađe (23,5 %), a 2013. godine također za krađe automobila (25 %), provale (19,5 %) i teške krađe (18,2 %).^{[859] [860]} Od ukupnog broja maloljetnika prijavljenih za kaznena djela najveći dio se odnosi na kaznena djela imovinskog karaktera (62 % - 65 %), a udio maloljetnica u ukupnom broju maloljetnih osoba prijavljenih za počinjenje kaznenih djela iznosi 7 % - 8 %.^{[861] [862]}

Tablica 25: Broj prijavljenih, optuženih i osuđenih maloljetnih osoba za kaznena djela^{[863] [864]}

	Prijavljeni	Kaznena djela Optuženi	Osuđeni
2011.	3376	1084	814
2012.	3113	778	626

Temeljem udjela optužbi u ukupnom broju kaznenih prijava (32 % u 2011. godini, odnosno 25 % u 2012. godini) može se zaključiti da ili postoji značajan broj kaznenih prijava za beznačajna djela i/ili je - s obzirom na to da udio optužbi u ukupnom broju prijava za kaznena djela opada - sve veći udio alternativnih mjera.^[865] Alternativne mjere^[866] sud ili Državno

[855] Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj (2013.), *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2012. godini*. Zagreb: MUP RH.

[856] Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj (2014.), *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2013. godini*. Zagreb: MUP RH.

[857] Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj (2012.), *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2011. godini*. Zagreb: MUP RH.

[858] Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj (2014.), *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2013. godini*. Zagreb: MUP RH.

[859] Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj (2012.), *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2011. godini*.

[860] Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj (2014.), *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2013. godini*.

[861] Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj (2013.), *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2012. godini*.

[862] Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj (2012.), *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2011. godini*.

[863] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

[864] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2012.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2012. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

[865] Prilikom analize službenih statističkih podataka, treba imati na umu da stopa kaznenih prijava ne mora biti nužno posljedica samo stvarnog kretanja kriminaliteta, već i npr. zakonskih promjena, različitog definiranja prekršajnih i kaznenih djela, kvalitete rada policije i drugih mehanizama otkrivanja kriminaliteta, svjesnosti i senzibiliziranosti građana za prijavljivanje određenih kaznenih djela, te da je stoga teško samo na temelju utvrđenih brojčanih podataka zaključivati o stvarnim uzrocima dobivenih trendova i promjena.

[866] Ricijaš, N. (2012.), *Pravo maloljetnika na primjeren tretman u izvršavanju alternativnih sankcija*. U S. Vladović (Ur.), *Zaštita prava i interesa djece s problemima u ponašanju - Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu*, 245-256.

odvjetništvo mogu odrediti tijekom kaznenog postupka, a izvršavaju se u zajednici (npr. privremeni nadzor centra za socijalnu skrb radi pružanja pomoći i zaštite, što izriče sud na prijedlog državnog odvjetnika^[867] ili odluke Državnog odvjetništva u kontekstu uvjetovanog oportuniteta:^[868] primjerice, popravljanje štete, posredovanje putem izvansudske nagodbe, humanitarni rad, pojedinačni ili skupni psihosocijalni tretman u savjetovalištu za mlade i sl.).

Maloljetnim se počiniteljima kaznenih djela najčešće izriču odgojne mjere, i to pojačana briga i nadzor (PBIN) (vidi tablicu 25), koja u Hrvatskoj čini oko 40 % svih sankcija izrečenih maloljetnicima koji su počinili kazneno djelo.^[869] PBIN je jedna od ukupno osam u Hrvatskoj postojećih odgojnih mjera predviđenih za maloljetne osobe koje su počinile kazneno djelo, te se može izreći samostalno, ali i uz posebne obveze i/ili uz izricanje kazne disciplinskog centra, odnosno kao "glavna" sankcija, kao "sporedna" sankcija (npr. uz pridržaj maloljetničkog zatvora) i kao sankcija postpenalnog prihvata/pomoći (npr. uz uvjetni otpust iz maloljetničkog zatvora ili odgojnog zavoda).^[870] Provodi je voditelj mjere (djelatnik centra za socijalnu skrb ili vanjski suradnik) u mjestu stanovanja mlade osobe i može trajati od 6 mjeseci do 2 godine.

Tablica 26. Osuđene maloljetne osobe: vrsta i broj izrečenih mjera^{[871] [872]}

Dob	2011.		2012.	
	16-17 (N=498)	14-15 (N=316)	16-17 (N=364)	14-15 (N=262)
Maloljetnički zatvor	15	0	11	-
Pridržaj zatvora	33	0	38	-
Odgojne mjere	450	316	315	262
Vrste izrečenih odgojnih mjera				
Sudski ukor	29	9	13	18
Posebne obveze	189	82	125	59
Centar za odgoj	18	10	11	18
Pojačana briga i nadzor	163	131	126	99
PBIN i dnevni boravak	5	10	6	10
Odgojna ustanova	15	42	19	30
Odgojni zavod	28	29	13	22
Posebna odgojna ustanova	3	2	2	6

[867] Zakon o sudovima za mladež, Narodne novine 84/11.

[868] Zakon o sudovima za mladež, Narodne novine 84/11.

[869] Ricijaš, N., Jeđud Borić, I., Lotar Rihtarić, M. i Miroslavljević, A. (2014.), *Pojačana briga i nadzor iz perspektive maloljetnika i voditelja mjere*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, http://www.unicef.hr/upload/file/393/196880/FILENAME/PBIN_publikacija_web_-finalno.pdf (20.7.2014.).

[870] Ricijaš, N., Jeđud Borić, I., Lotar Rihtarić, M. i Miroslavljević, A. (2014.), *Pojačana briga i nadzor iz perspektive maloljetnika i voditelja mjere*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, http://www.unicef.hr/upload/file/393/196880/FILENAME/PBIN_publikacija_web_-finalno.pdf (20.7.2014.).

[871] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetotip Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

[872] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2012.), *Statistički ljetotip Republike Hrvatske za 2012. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

Kaznenopravne maloljetničke sankcije u Hrvatskoj regulirane su Zakonom o sudovima za mladež,^[873] Zakonom o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje^[874] i Pravilnikom o načinu izvršavanja odgojnih mjera posebne obveze, upućivanje u disciplinski centar, pojačana briga i nadzor, pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi, upućivanje u odgojnu ustanovu i upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu^[875] te ih, s obzirom na mjesto/način izvršavanja,^[876] možemo podijeliti na izvaninstitucionalne (posebne obveze, pojačana briga i nadzor, pridržaj maloljetničkog zatvora), poluinstitucionalne (disciplinski centar, pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi) te institucionalne (disciplinski centar, odgojna ustanova, posebna odgojna ustanova, odgojni zavod, maloljetnički zatvor). U Hrvatskoj postoji jedanaest domova koji pružaju smještaj, skrb, odgoj, obrazovanje i ospozobljavanje za posao djeci i mlađima s problemima u ponašanju starašne dobi od 10 do 21 godine, a u kojima je smješteno oko 1000 djece, mlađih i mlađih punoljetnih osoba i zaposleno ukupno 326 stručnjaka.^[877] U odgojne domove djeca su smještena temeljem Obiteljskog zakona,^[878] Zakona o socijalnoj skrbi^[879] i Zakona o sudovima za mladež.^[880] Zbog nedostatka šireg raspona intervencija, također se provodi i mjera nadzora nad izvršavanjem roditeljske skrbi (NIRS) na temelju Obiteljskog zakona^[881] koja se izriče roditeljima kada je dijete mlađe od 14 godina počinitelj kaznenih djela ili kada dijete u dobi do 18 godina očituje ozbiljnije probleme u ponašanju koji ne predstavljaju kršenje zakona. Tako da je NIRS s jedne strane i tzv. rana intervencija, ali je s druge strane i najintenzivnija obiteljsko-pravna mjera prije izdvajanja djece i mlađih iz obitelji koji očituju ozbiljnije probleme u ponašanju.^[882]

Ured pravobraniteljice za djecu je tijekom 2011.godine^[883] postupao u 65 pojedinačnih predmeta u zaštiti djece s problemima u ponašanju (PUP) (98 djece), 2012. godine^[884] u 50 predmeta (52 djece), a 2013. godine^[885] u 39 predmeta, i to temeljem prijava osoba (roditelja djece s PUP-om ili roditelja čija su djeca žrtve djece s PUP-om, djelatnika

[873] Zakon o sudovima za mladež (NN 84/11).

[874] Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje (NN 153/09).

[875] Pravilnik o načinu izvršavanja odgojnih mjera posebne obveze, upućivanje u disciplinski centar, pojačana briga i nadzor, pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi, upućivanje u odgojnu ustanovu i upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu, Narodne novine 141/11. Ovaj je pravilnik donesen 23 godine nakon Pravilnika o izvršenju odgojnih mjera iz 1988. i 1989. godine.

[876] Ricijaš, N. (2012.), Pravo maloljetnika na primjeren tretman u izvršavanju alternativnih sankcija. U: S. Vladović (Ur.), *Zaštita prava i interesa djece s problemima u ponašanju - Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu*, str. 245-256. Velika Gorica: Tiskara Velika Gorica.

[877] www.mspm.hr (8.6.2014.)

[878] *Obiteljski zakon*, Narodne novine 57/11.

[879] Zakon o socijalnoj skrbi, Narodne novine 157/13.

[880] Zakon o sudovima za mladež, Narodne novine 84/11.

[881] *Obiteljski zakon*, Narodne novine 57/11.

[882] Ajduković, M. (2012.), Pravo djece s problemima u ponašanju i njihovih roditelja na sudjelovanje u procesu procjene potreba i planiranja intervencija. U S. Vladović (Ur.), *Zaštita prava i interesa djece s problemima u ponašanju - Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu*, str. 95-110. Velika Gorica: Tiskara Velika Gorica.

[883] Pravobranitelj za djecu (2012.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2011.godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93-izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[884] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2012. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93-izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[885] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93-izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

odgojno-obrazovnih institucija, same djece) i putem obilazaka odgojno-obrazovnih, odgojnih i kaznenih ustanova. Primjerice, u istraživanju provedenom 2011. godine,^[886] koje je uključivalo 601 mladu osobu od 11 do 21 godine iz 22 ustanove institucionalnog tretmana, pokazalo se da je 73,4 % ukupnog uzorka bilo uključeno u vršnjačko nasilje te da ih je većina bilo provokativnih žrtvi (36,1 %). Pokazalo se da su zlostavljači obaju spolova neugodni u kontaktu s drugima, nesavjesni, neurotični, imaju stajališta kojima podržavaju vršnjačko nasilje i omalovažavaju žrtve, kao i sklonost k vršnjačkom nasilju u školi, dok žrtve obaju spolova imaju nisko samopoštovanje, visok neuroticizam, kao i pozitivan stav prema vršnjačkom nasilju. Potrebno je naglasiti da poseban problem predstavlja tretman djevojčica i maloljetnica, jer u sklopu odgojnih domova većinom ne postoje odjeli institucionalnog tretmana za djevojke,^[887] a provedena istraživanja^{[888] [889]} ukazuju na potrebu kreiranja rodno osjetljivih instrumenata procjene te rodno osjetljivog planiranja intervencija namijenjenih djevojkama. U još jednom istraživanju provedenom 2012. godine,^[890] u kojem je sudjelovalo 194 maloljetnika (starosti 15 do 24 godine, prosječna dob 18 godina) na izvršavanju PBIN-a, pokazalo se da prosječno trajanje PBIN-a iznosi gotovo godinu dana, da je među njima prosječna dob počinjenja prvog kaznenog djela bila 14,77 godina, da se njih oko 65 % više od godine dana delinkventno ponaša te da je oko 55 % njih počinilo dva ili više kaznenih djela, prema saznanjima djelatnika centara za socijalnu skrb. Uz to je 8,3 % njih bilo već prije PBIN-a sankcionirano nekom drugom odgojnog mjerom te je prema njih 33,3 % ranije, zbog počinjenja kaznenog djela, bila primjenjivana mjera u zajednici, od strane Državnog odvjetništva, a prema 48,1 % sudionika već su ranije bile primjenjivane i intervencije centara za socijalnu skrb.^[891] Općenito, djeca i mladi s izrečenim PBIN-om imali su slab školski uspjeh u dosadašnjem školovanju, mnogo neopravdanih izostanaka, ponavljali su razred te imaju povijest druženja s vršnjacima rizičnog/delinkventnog ponašanja ii dugotrajnu neuključenost u aktivnosti slobodnog vremena, imaju povijest obiteljskih konflikata (oko 46 %) i odrasli su u siromaštvu (oko 44 %). Također, kod 40 % djece i mladih procijenjeno je doživljavanje nekih značajnijih traumatskih iskustava u djetinjstvu, u oko 30 % slučajeva rani početak konzumiranja alkohola i droga te su im u 22 % slučajeva već ranije u djetinjstvu postavljane psihiatrijske dijagnoze. Kod njih je utvrđena povećana impulzivnost i potreba za traženjem uzbudjenja, nedostatak empatije, lijenost, stavovi koji podržavaju kršenje zakona te slabe socijalne i komunikacijske vještine. Što se tiče doživljaja PBIN-a, većina mladih, ali i voditelja mjere (N=141), doživljavaju kako je PBIN imao pozitivne učinke na različite aspekte života mlade osobe. Podaci navedenih istraživanja ukazuju na značajnu prisutnost rizičnih čimbenika kod djece s PUP-om, koji su uglavnom prisutni od vrlo rane dobi i različitim domenama života, kako na osobnom planu, tako i u obiteljskom i obrazovnom okružju. Prisutnost većeg broja različitih rizičnih čimbenika ukazuje da je ova populacija djece izložena i podložna znatnim averzivnim učincima jer oni svojim ponašanjem vrlo često ugrožavaju vlastita, ali i prava i interese druge djece i odraslih. Stoga je kod njih uz probleme u ponašanju prisutan i vrlo širok spektar ostalih rizičnih ponašanja (npr. korištenje sredstava ovisnosti, adolescentska trudnoća) i psihičkih poremećaja, što zahtijeva vrlo rano identificiranje i

- [886] Sekol, I. (2012.), Prema sveobuhvatnoj strategiji suzbijanja vršnjačkog nasilja u institucionalnom tretmanu djece i mlađih. U S. Vladović (Ur.), *Zaštita prava i interesa djece s problemima u ponašanju - Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu*, str. 145-160. Velika Gorica: Tiskara Velika Gorica.
- [887] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://djijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>
- [888] Jeđud, Borić, I. (2012.), Djevojke u riziku: složene, potrebite, a zanemarene. U S. Vladović (Ur.), *Zaštita prava i interesa djece s problemima u ponašanju - Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu*, str. 125-143. Velika Gorica: Tiskara Velika Gorica.
- [889] Jeđud, Borić, I. (2012.), Rodna osjetljivost prilikom procjene rizika i potreba te programiranja intervencija za djevojke s problemima u ponašanju, *Ljetopis socijalnog rada* 19(2), 241-274.
- [890] Ricijaš, N., Jeđud Borić, I., Lotar Rihtarić, M. i Miroslavljević, A. (2014.), *Pojačana briga i nadzor iz perspektive maloljetnika i voditelja mjere*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, http://www.unicef.hr/upload/file/393/196880/Filename/PBIN_publikacija_web_-_finalno.pdf (20.7.2014.).
- [891] Mahom iz područja Obiteljskog zakona (upozorenje roditeljima, nadzor nad izvršenjem roditeljske skrbi, upućivanje u školu za roditelje, uključivanje maloljetnika i obitelji u savjetodavni rad i slično).

intervenciju kroz multidisciplinarnu dijagnostiku, kontinuirano praćenje i dugotrajan, individualno prilagođen tretman.

U posljednje vrijeme izdvaja se nekoliko pozitivnih propisa i aktivnosti, što je nagovijestilo otvaranje mogućnosti za unapređenje zaštite dobrobiti djece s poremećajima u ponašanju,^[892] ciljajući na različite domene, kao što su: Nacionalna strategija prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih 2009.-2012.,^{[893] [894]} uvrštavanje unapređenja kvalitete odgojne mjere "pojačana briga i nadzor" u programe i ciljeve UNICEF-a i Vlade RH 2012.-2016.,^[895] donošenje plana deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne skrbi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, djecu s teškoćama u razvoju, odrasle osobe s invaliditetom, djecu i mladež s poremećajima u ponašanju i psihički bolesne odrasle osobe u sustavu socijalne skrbi u RH 2011.-2016. (2018.) te provedba *IPA twinning projekta*, Unapređenje kapaciteta stručnjaka za zaštitu prava i interesa djece i mladih smještenih u domove za djecu i mlade s poremećajima u ponašanju 2012.-2014.^[896] Također, 2012. godine na temelju održanog većeg broja stručnih skupova u organizaciji pravobraniteljice za djecu: Potrebe i prava djece s poremećajima u ponašanju (2008.), Prevencija poremećaja u ponašanju djece u školi (2010.) te Zaštita prava i interesa djece s problemima u ponašanju (2011.), objavljen je zbornik prezentiranih izlaganja koji uz brojne znanstveno-stručne radove sadrži i naputke o pravima i obvezama djece i mladih pri uključivanju u pravosudni sustav, i to na jeziku primjerenom djeci.^[897] Nabrojani propisi i aktivnosti usmjereni su na poboljšanje zaštitnih prava djece s PUP-om u nekoliko ključnih aspekata: preispitivanje i vrednovanje postojećeg pristupa u tretmanu i odgoju djece smještene u odgojnim institucijama, poboljšanje osposobljenosti i edukacije stručnih osoba, poticanje suradnje institucija i uključivanja zajednice i civilnog sektora u provedbu pojedinih programa, rano otkrivanje i prepoznavanje rizičnih čimbenika, poticanje rane intervencije koja obuhvaća i dijete i obitelj, razvijanje pristupa intervencije usmjerenog na ostanak djece u obitelji umjesto smještaja u institucije, poboljšanje proceduralnih prava (smanjenje vremena čekanja na procjenu problema u ponašanju, smještaj u instituciju), povećanje resursa za zbrinjavanje djece, preuređenje i podizanje standarda uvjeta smještaja u postojećim institucijama, podizanje standarda provođenih mjera (naglasak na diferenciranom i individualnom tretmanu), poboljšanje pripreme za otpust djece iz institucija i postinstitucionalni prihvat djece. Međutim, zbog nedostupnosti podataka o stvarnoj, praktičnoj provedbi

[892] Marušić, D. (2012.), Zaštita dobrobiti djece s poremećajima u ponašanju. U S. Vladović (Ur.) *Zaštita prava i interesa djece s problemima u ponašanju - Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu*, str. 113-124. Velika Gorica: Tiskara Velika Gorica.

[893] Nacionalna strategiji prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih 2009.-2012., Narodne novine 98/09.

[894] Strmotić, J. (2011.), Nacionalna strategija prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih, *Policija i sigurnost*, 20(2), 211-222.

[895] <http://www.unicef.hr/show.jsp?page=191056> (13.6.2014.)

[896] Projekt se provodio kako bi se unaprijedio kapacitet i kvalitet rada stručnjaka zaposlenih u domovima za djecu i mlade s poremećajima u ponašanju, a provodili su ga Ministarstvo socijalne politike i mladih, Uprava za socijalnu politiku i podršku obitelji, u okviru I. komponente Instrumenta prepristupne pomoći (IPA) - Pomoć u tranziciji i jačanje institucija, u suradnji s Ministarstvom zdravstva, socijalne skrbi i javne sigurnosti Sjeverne Irske i Northern Ireland Co-operation Overseas Ltd. (NI-CO) iz Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske.

[897] S. Vladović (Ur.) (2012.), *Zaštita prava i interesa djece s problemima u ponašanju - Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu*, Velika Gorica: Tiskara Velika Gorica.

i vrednovanju učinkovitosti predloženih mjera i postupka, kao i opće sporosti te opiranju promjenama velikih institucionalnih sustava s kojima smo se do sada susretali,^[898] pitanje je uopće u kojem stupnju su predložene promjene zaživjele i kada će se moći detektirati stvarni pomaci u poboljšanju zaštite prava i interesa ove djece.

Djeca u pravosudnom sustavu

Djeca u pravosudnom postupku sudjeluju u raznim ulogama: kao počinitelji, žrtve, svjedoci kaznenih i prekršajnih djela, ali i kao sudionici upravnog ili građanskog postupka u kojem se rješava neko njihovo pravo ili odlučuje o nečemu što se na djecu odnosi izravno ili neizravno, poput odluka u domeni obiteljsko-pravnih odnosa.^[899] S obzirom na to da je djeci počiniteljima, svjedocima ili žrtvama prekršajnih/kaznenih djela kontakt i sudjelovanje u pravosudnom sustavu u najmanju ruku nelagodno,^[900] a može rezultirati stigmatizacijom, etiketiranjem, traumatizacijom i/ili ponovljenom viktimizacijom,^{[901] [902] [903]} svrha je pravosuđa prilagođenog djeci^[904] da im se zajamči potpuno ostvarivanje njihovih prava u svakom susretu s pravosudnim sustavom, neovisno o djetetovoj ulozi u pravosudnom postupku. Osnovna načela koja postavljaju međunarodni dokumenti u maloljetničkom pravosuđu jesu^[905] zabrana diskriminacije, zaštita najboljeg interesa djeteta, pravo na život, opstanak i razvoj, pravo na izražavanje vlastitog mišljenja i aktivno sudjelovanje u postupku, pravo na informaciju te pravo na zaštitu djetetova dostojanstva. Unutar hrvatskog zakonodavstva doneseni su i/ili izmijenjeni određeni zakoni i provedbeni propisi te pravilnici kojima se implementiraju više ili manje uspješno u nacionalno zakonodavstvo međunarodno preuzete obvezе^[906] i standardi te kojima se žele osnažiti prava djece. Tako su, između ostalog,^[907] i na prijedloge

[898] Puljiz, V. (2001.), Reforme sustava socijalne politike u Hrvatskoj, *Revija za socijalnu politiku*, 8(2), 159-180.

[899] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[900] Programi i ciljevi UNICEF-a i Vlade Republike Hrvatske 2012.-2016., <http://www.unicef.hr/show.jsp?page=191056> (13.6.2014.).

[901] Pető-Kujundžić, L. (2004.), *Dijete kao svjedok*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 11(1), 111-118.

[902] Filipović, G. i Osmak Franjić, D. (2012.), (Ur.) *Dijete u pravosudnom postupku. Primjena Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava - Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu*, Zagreb: PD.

[903] Majdak, M., Kamenov, Ž. (2009.), Stigmatiziranost i slika o sebi maloljetnih počinitelja kaznenih djela. *Kriminologija i socijalna integracija*, 17(1), 1-96.

[904] Odbor ministara Vijeća Europe (2014.), *Smjernice Odbora ministara Vijeća Europe o pravosuđu prilagođenom djeci*. Vijeće Europe: Strasbourg. Smjernice polaze od Univerzalnih standarda: Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta (1989.) i Smjernica Ujedinjenih naroda o pravosuđu, koje uključuje djecu žrtve i svjedoke zločina (2005.), te europskih standarda: Europska konvencija o ljudskim pravima i pravnom nauku Europskog suda za ljudska prava, Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava, revidirana Europska socijalna povelja, Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskoriščavanja i seksualnog zlostavljanja, (Revidirana) Europska konvencija o posvojenju djece te Europska pravila za maloljetne počinitelje kaznenih djela koji podliježu sankcijama i mjerama.

[905] Filipović, G. i Vladović, S. (2012.), *Djeca u sukobu sa zakonom - pravosuđe po mjeri djece?* U S. Vladović (Ur.) *Zaštita prava i interesa djece s problemima u ponašanju - Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu*, str.193-204. Velika Gorica: Tiskara Velika Gorica.

[906] Primjerice, Smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci, Smjernice o pravosuđu u stvarima koje uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela. Republika Hrvatska je i od 2010. godine potpisnica Europske konvencije o ostvarivanju dječjih postupovnih prava u postupcima iz obiteljskog prava (npr. pravo da dobije informacije i izrazi svoje mišljenje o postupku, spozna posljedice izraženog i usvojenog mišljenja, traži i sam imenuje posebnog zastupnika i traži pomoći prikladne osobe) koja je na snazi od 2012 godine.

[907] Npr. važni međunarodni dokumenti, kao što je UNICEF-ov katalog dobre prakse i obećavajućih inicijativa u maloljetničkom pravosuđu u Središnjoj i Istočnoj Europi (The United Nations Children's Fund (UNICEF) (2010). Good Practices and Promising Initiatives in Juvenile Justice in the CEE/CIS Region. Geneva: UNICEF Regional Office for CEE/CIS.

Ureda pravobraniteljice za djecu,^[908] ^[909] ^[910] unesene određene izmjene u Prekršajnom zakonu,^[911] Kaznenom zakonu,^[912] Zakonu o kaznenom postupku,^[913] ^[914] Zakonu o sudovima za mlađež,^[915] Zakonu o izvršenju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje^[916] i njegovim provedbenim propisima. Smjernice o pravosuđu naklonjenom djeci^[917] temelj su i prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj 2014.-2020., u kojoj je kao jedan od glavnih strateških ciljeva navedeno i osiguravanje usluga i sustava prilagođenih djeci u sustavu pravosuđa.^[918] Primjerice, prema postojećim propisima maloljetna osoba se ne može ispitati kao svjedok ako s obzirom na dob i kognitivnu razvijenost nije sposobna shvatiti značenje prava da ne mora svjedočiti; s maloljetnicima se mora postupiti obzirno da ispitivanje ne bi štetno utjecalo na njihovo psihičko stanje (npr. ispitivanje se mora provoditi uz pomoć psihologa, pedagoga ili druge stručne osobe ako je maloljetna osoba oštećena kaznenim djelom, a kod određenih vrsta kaznenih djela^[919] ispitivanje se može provesti najviše dva puta^[920]); tijekom ispitivanja za vrijeme trajanja sudske istrage dijete se može nalaziti u zasebnoj prostoriji opremljenoj djetetu primjerenim sadržajima (a to može biti i vlastiti stan ili centar za socijalnu skrb), ispitivanje se u pravilu treba obavljati putem videolinka, i to tako da djetetu na njemu razumljiv način stručni suradnik suda, koji je prethodno dijete pripremio za ispitivanje, prezentira pitanja postavljena od samog suca, državnog odvjetnika i branitelja. Nažalost, postojeći zakoni i propisi, unatoč svojoj usklađenosti s međunarodnim dokumentima^[921] i dobroj podlozi za zaštitu djece, u praktičnoj primjeni trpe brojne manjkavosti. Općenito je upitna provedba zakona u praksi, kao i jednoznačnost njihova tumačenja.

UNICEF je tijekom 2014. godine opremio 8 županijskih sudova (Zagreb, Split, Rijeka, Osijek, Bjelovar, Sisak, Varaždin i Velika Gorica) te dva

^[908] Pravobranitelj za djecu (2012.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2011.godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

^[909] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2012. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

^[910] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

^[911] *Zakon o izmjenama i dopunama Prekršajnog zakona*, Narodne novine 39/13.

^[912] *Kazneni zakon*, Narodne novine 125/11.

^[913] *Zakon o kaznenom postupku*, Narodne novine 121/11 - pročišćeni tekst.

^[914] *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku*, Narodne novine 143/12 (npr. ne dopušta se mogućnost da se obavijesti od djeteta ili maloljetnika, koje prikupi policija, koriste kao dokaz u kaznenom postupku).

^[915] *Zakon o sudovima za mlađež*, Narodne novine 84/11 (npr. propisuje da će predsjednik suda, kad prosudi da je radi osiguranja zakonitih interesa oštećenika ili oštećenika kao tužitelja opravdano postaviti opunomoćenika, na prijedlog istražnog suca odnosno suca za mlađež, postaviti opunomoćenika iz reda odvjetnika).

^[916] *Zakon o izvršenju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje*, Narodne novine 153/09.

^[917] Odbor ministara Vijeća Europe (2014.), *Smjernice Odbora ministara Vijeća Europe o pravosuđu prilagođenom djeci*. Vijeće Europe: Strasbourg.

^[918] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih. www.mspm.hr (20.5.2014.).

^[919] Npr. teško ubojstvo, čedomorstvo, sudjelovanje u samoubojstvu, protupravno oduzimanje slobode, otmica, spolni odnošaj s djetetom.

^[920] Međutim, u praksi ne znači da će dijete o okolnostima djela doista najviše dva puta biti ispitano, jer sudskom postupku prethodi, kao što smo napomenuli, i postupak policijske istrage, (<http://www.antikorupcija.hr/Default.aspx?sec=535>) (20.7.2014.).

^[921] S međunarodnim konvencijama o ljudskim pravima, pravima djece, preporukama Vijeća Europe i europskim direktivama, a sukladno *Strategiji Vijeća Europe o pravima djeteta (2012.-2015.)* pravosuđe prilagođeno djeci zemljama će članicama osigurati potporu u praćenju nacionalnog zakonodavstva, nacionalnih politika i prakse. Vlada Republike Hrvatske 2013. godine potpisivala je i ratifikaciju trećeg fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta kako bi se djeci osiguralo postojanje međunarodnog instrumenta za pritužbe u slučajevima kad pravna sredstva nacionalne države ne postoje ili nisu učinkovita.

najveća općinska suda (Zagreb i Split) suvremenim tehničkim uređajima za ispitivanje djece, te tako značajno pridonio unaprijeđenju materijalnih preduvjeta za ispitivanju djece. Nažalost, unatoč unapređivanju uvjeta, u Hrvatskoj još nisu dostignuti standardi propisani međunarodnim dokumentima i preporukama koji zahtijevaju posebnu zaštitu za djecu i maloljetnike u prekršajnom i/ili kaznenom postupku, na sudu, u pritvoru, odnosno u primjeni kaznenih mjera,^{[922] [923] [924]} te i dalje postoji mnogo sudova i državnih odvjetništava, posebice županijske nadležnosti, koji nemaju zadovoljene primjerene uvjete za rad s djecom.^{[925] [926]} Također, ne postoji dovoljan broj stručnih suradnika izvan pravne struke na sudovima za mladež koji sudjeluju u postupcima prema maloljetnicima u predmetima kaznenopravne zaštite djece, prekršajni suci nisu specijalizirani za postupanje prema djeci i maloljetnicima te im nedostaje kontinuirano stručno usavršavanje, a roditelji nisu dovoljno informirani o pravima svoga djeteta.^[927] Iako je stupanjem na snagu Zakona o kaznenom postupku^[928] ureden i način postupanja i zaštite prava djeteta žrtve i/ili svjedoka i u prekršajnim postupcima, razina zaštite djeteta svjedoka u prekršajnom postupku posebno je zabrinjavajuća,^[929] djelomično i zbog neusklađenosti prekršajne i kaznene legislative.^{[930] [931] [932]} Prekršajno zakonodavstvo ne štiti položaj djeteta svjedoka u mjeri u kojoj je potrebno, njegov tretman nije ujednačen ni u pristupu djetetu ni u uvjetima u kojima se odvija ispitivanje djeteta, a i dalje nije prihvaćen prijedlog pravobraniteljice za djecu da se u Prekršajnom zakonu jasno odredi da se odredbe Zakona o kaznenom postupku^[933] i Zakona o sudovima

[922] Pravobranitelj za djecu (2012.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2011. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[923] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2012. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[924] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[925] Primjerice, Žigante Živković, B. (2012.), navela je kako još 2012. godine nijedan Županijski sud nije posjedovao tehniku kojom se može snimati dijete u posebnoj prostoriji, a ni jedan prekršajni sud nije imao specijalizirano opremljenu prostoriju/prostor koji je adekvatan za ispitivanje djeteta (izvor: Poredos Lavor, D. (2012.), *Zaštita djeteta svjedoka u postupcima policije te kaznenom i prekršajnom postupku - prikaz skupa*. Ljetopis socijalnog rada 19(1), 173-179).

[926] Primjerice, Žigante Živković, B. (2012.), navela je kako još 2012. godine nijedan Županijski sud nije posjedovao tehniku kojom se može snimati dijete u posebnoj prostoriji, a ni jedan prekršajni sud nije imao specijalizirano opremljenu prostoriju/prostor koji je adekvatan za ispitivanje djeteta (izvor: Poredos Lavor, D. (2012.), *Zaštita djeteta svjedoka u postupcima policije te kaznenom i prekršajnom postupku - prikaz skupa*. Ljetopis socijalnog rada 19(1), 173-179).

[927] Poredos Lavor, D. (2012.), *Zaštita djeteta svjedoka u postupcima policije te kaznenom i prekršajnom postupku - prikaz skupa*, *Ljetopis socijalnog rada* 19(1), 173-179.

[928] *Zakon o kaznenom postupku*, Narodne novine 121/11 - pročišćeni tekst.

[929] Izostaje kvalitetna pomoć i potpora djeci svjedocima, zakonske mogućnosti saslušanja djeteta u vlastitome domu rijetko se primjenjuju, starijim maloljetnicima nisu zajamčene pogodnosti svjedočenja propisane mlađima od 16 godina, kao što je ispitivanje uz pomoć psihologa, pedagoga ili druge stručne osobe, putem audio-video uređaja kojim rukuje stručni pomoćnik, a bez prisutnosti suca i stranaka; potpora svjedocima i žrtvama postoji samo na nekim sudovima, a na prekršajnim je uopće nema; sudski prostori u kojima se razgovara s djetetom nisu prilagođeni djetetu niti su opremljeni odgovarajućom tehnikom i posebno osposobljenim osobljem. (Pravobranitelj za djecu Republika Hrvatska (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013.*, <http://www.unicef.hr/show.jsp?page=191056>) (20.7.2014.).

[930] Žigante Živković, B. (2012.), Djeca svjedoci u prekršajnom postupku. U. Osmak Franjić, D. i Filipović, G. (Ur.) *Dijete u pravosudnom postupku, Primjena Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava*, Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu, str. 59-64. Zagreb: PD.

[931] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[932] Odredbom članka 292. stavka 1. ZKP-a kao pravilo je propisano da ispitivanje djeteta kao svjedoka provodi sudac istrage. Prekršajni sudovi ne poznaju i nemaju suca istrage, što već samo po sebi dovodi u pitanje mogućnost zakonitog ispitivanja djeteta kao svjedoka. Žigante Živković, B. (2012.), Djeca svjedoci u prekršajnom postupku. U. Osmak Franjić, D. i Filipović, G. (Ur.) *Dijete u pravosudnom postupku, Primjena Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava*, Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu str. 59-64. Zagreb: PD.

[933] *Zakon o kaznenom postupku*, Narodne novine 121/11 - pročišćeni tekst.

za mladež,^[934] koje reguliraju ispitivanje djeteta u svojstvu svjedoka, primjenjuju i u prekršajnom postupku.^[935]

Dosadašnje kršenje prava djece počinitelja, žrtava/oštećenika i svjedoka praćeno je uglavnom kroz pojedinačne pritužbe Uredu pravobraniteljice za djecu, kroz primjene propisa i izvještavanje medija, te su neki od najčešćih načina kršenja zakonskih prava i međunarodnih standarda djece^{[936] [937] [938]} bila povreda prava na zaštitu od spolnog iskorištavanja i zloupotrebe djeteta, povreda prava na dostojanstvo u postupku pri nadležnim tijelima,^[939] povreda prava na suđenje u razumnom roku, neprimjereno postupanje policijskih djelatnika prema djeci osumnjičenoj za počinjenje kaznenog djela ili prekršaja (npr. neetična komunikacija, predugo zadržavanje u prostorijama policije, ispitivanje bez nazočnosti roditelja ili zakonskog zastupnika, nepravodobno izvješćivanje roditelja o privođenju u zatvorsku postaju, neuvidljavnost i neprofesionalnost), dugotrajnost sudskog postupka, neinformiranost o postupanju nadležnih tijela tijekom poduzimanja mjera prema djetetu, od policije, CZSS-a do postupanja suda za mladež i tijela za izvršenje sankcija, sporosti procesuiranja počinitelja, učestalosti ispitivanja te pozivanja djece radi svjedočenja. I dalje je upitna kvaliteta postupanja u provedbi odgojnih mjera koje dovode u pitanje i tretmansku uspješnost u odgojnim ustanovama (npr. Turopolje, Sisak^{[940] [941] [942]}). Tek je 2013. godine Ministarstvo pravosuđa donijelo odluku da mjere istražnog zatvora, određene maloljetnicima za vrijeme trajanja kaznenog postupka, zamijene smještajem u zatvorenu zavodsku ustanovu, sukladno Zakonu o sudovima za mladež,^[943] koje još nisu uspostavljene,^[944] čime će se maloljetnici konačno u pritvoru odvojiti od odraslih osoba, iako još nisu obuhvaćeni primjerenim tretmanom i obrazovanjem. Nažalost, i dalje nema dovoljno resursa za provedbu posebne obveze pojedinačnog/ skupnog psihosocijalnog tretmana u savjetovalištu za mlađe, a na izvršavanje posebnih obveza humanitarnog rada/psihosocijalnog tretmana u savjetovalištu za mlađe, zbog nedovoljnog broja stručnjaka i nedovoljne organizacije, dugo se čeka.^[945]

[934] *Zakon o sudovima za mladež*, Narodne novine 84/11.

[935] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[936] Pravobranitelj za djecu (2012.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2011.godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[937] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2012. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[938] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[939] Rezultati istraživanja koje je provela Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba (2011.) ukazali su da su se djeca žalila na nestručnost, neosjetljivost i grubost ispitivača, izvor: Izvješće Ureda za pravobraniteljicu za djecu 2012. godinu.

[940] Pravobranitelj za djecu (2012.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2011. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[941] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2012. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[942] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[943] *Zakon o sudovima za mladež*, Narodne novine 84/11.

[944] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[945] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

S obzirom na brojne nedostatke, treba uložiti još mnogo truda na uspostavi kvalitetnog sustava zaštite djece u pravosudnom sustavu, kojim će svakom djetetu biti zajamčen tretman prilagođen njegovoј dobi i potrebama,^[946] ali do sada su ipak poduzeta određena nastojanja kako bi se barem djelomično dosegnuli željeni i propisani standardi. Ured pravobraniteljice za djecu, Ured UNICEF-a za Hrvatsku i ostali stručnjaci ministarstava (npr. pravosuđa, unutarnjih poslova, socijalne politike i mladih), Ured za organiziranje i pružanje podrške svjedocima i žrtvama, znanstvena zajednica te članovi civilnih udruga (npr. Udruga sudaca za mlađe, obiteljskih sudaca i stručnjaka za djecu i mlađe,^[947] Udruga za izvansudsku nagodbu^[948]) aktivno sudjeluju, davanjem prijedloga i mišljenja, u javnim raspravama i radu radnih skupina u donošenju i uređenosti propisa različitih zakona kojima se nastoja unaprijediti položaj djece žrtava i svjedoka u kaznenim i prekršajnim postupcima^[949] te djece počinitelja kaznenih djela.

Godine 2009. Ministarstvo pravosuđa osnovalo je Povjerenstvo za praćenje i unapređenje rada tijela kaznenog postupka i izvršenja maloljetničkih sankcija koje, nakon obilazaka institucija koje izvršavaju maloljetničke sankcije, svoja zapažanja i preporuke dostavlja Ministarstvu pravosuđa.^[950] Ured UNICEF-a za Hrvatsku^[951] je, zajedno s Ministarstvom pravosuđa, predvidio tijekom 2014. i 2015. godine opremanje sudova tehničkom opremom za snimanje izjava djece u sklopu projekta Ispitivanje djece i žrtava u sudskom postupku^[952] kako bi se izbjeglo višekratno uzimanje dokaza i ponovna viktimizacija. Djelatnike u pravosudnom sustavu educirat će kako pomoći djeci koja su doživjela nasilje, a zajedno su započeli i edukaciju stručnjaka u pravosudnom sustavu - sudaca, državnih odvjetnika i njihovih zamjenika te stručnjaka koji rade s djecom u pravosuđu (socijalni pedagozi, socijalni radnici). Edukacije su se počele provoditi 2014. godine pod nazivom Kaznopravna zaštita djece žrtava i svjedoka, s ciljem osnaživanja stručnjaka da u sudskim postupcima pomognu djeci koja su bila žrtve ili svjedoci kaznenih djela, umanje njihove traume i općenito postupaju s njima s uvažavanjem i na način prilagođen njihovoј dobi i intelektualnom razvoju. U planu je i izrada pisanih materijala: priručnika za stručnjake, brošura za djecu te roditelje, skrbnike i udomitelje.

U 2011. godini Ravnateljstvo policije poduzelo je korake za profesionalno postupanje policije prema djeci te poboljšanje edukacije i senzibilizacije za rad s djecom. Krajem 2012. godine pri MUP-u je osnovano Povjerenstvo za rad po pritužbama u svrhu utvrđivanja eventualnih propusta u postupanju policijskih službenika.^[953] Pokrenut je i zajednički projekt MUP-a i Programa Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP), čiji je cilj jačanje kapaciteta MUP-a u pružanju potpore žrtvama kaznenih djela te izrada preporuka o postupanju prema žrtvama kaznenih djela i prekršaja.^[954]

U 2011. godini, u organizaciji Ureda pravobraniteljice za djecu, održan je Stručni skup pod nazivom "Zaštita djeteta svjedoka u postupcima policije te kaznenom i prekršajnom postupku"^[955] na kojem su izlagali brojni hrvatski stručnjaci iz sustava socijalne skrbi, policije, pravosuđa te predstavnici odvjetnika, te je 2012. objavljen zbornik radova sa skupa "Dijete u pravosudnom postupku - primjena Europske konvencije

[946] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[947] <http://uszm.hr/> (21.7.2014.)

[948] <http://www.uisn.hr/> (21.7.2014.)

[949] U sklopu teritorijalne reorganizacije prekršajnih sudova, čija se implementacija predviđa za 2015. godinu, stvorit će se preduvjeti da se u većim prekršajnim sudovima osnuju odjeli za mlađe, provede specijalizacija prekršajnih sudaca za rad na predmetima maloljetnih počinitelja prekršaja i ujednači kaznena politika. Opravdano je očekivati i zapošljavanje stručnih suradnika izvanpravne struke u većim prekršajnim sudovima, čime bi se poboljšala provedba izrečenih prekršajnopravnih sankcija prema maloljetnim počiniteljima prekršaja.

[950] *Poslovnik o radu povjerenstva za praćenje i unapređivanje rada tijela kaznenog postupka i izvršavanja maloljetničkih sankcija*, Narodne novine 61/14.

[951] Programi i ciljevi UNICEF-a i Vlade Republike Hrvatske 2012.-2016., <http://www.unicef.hr/show.jsp?page=191056> (10.6.2014.).

[952] Programi i ciljevi UNICEF-a i Vlade Republike Hrvatske 2012.-2016., <http://www.unicef.hr/show.jsp?page=191056> (10.6.2014.).

[953] Juras, D. (2013.), O predstavkama i pritužbama Ministarstvu unutarnjih poslova Republike Hrvatske, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 50(3), 643.-660.

[954] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[955] Poredaš Lavor, D. (2012.), Zaštita djeteta svjedoka u postupcima policije te kaznenom i prekršajnom postupku - prikaz skupa, *Ljetopis socijalnog rada* 19(1), 173-179.

- [956] <http://www.conference.erf.unizg.hr/images/stories/ERFConference2012-BookOfAbstracts.pdf> (21.7.2014.)
- [957] <http://www.dijete.hr/hr/vjesti-othermenu-98/1450-godinja-konferencija-enoc-a-odrana-na-cipru.html> (20.6.2014.)
- [958] <http://www.iusinfo.hr/dailycontent/News.aspx?id=12036> (15.6.2014.)
- [959] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>
- [960] Hamer Vidmar, N. (2012.), Podrška djeci svjedocima i oštećenicima u kaznenim postupcima. U Filipović, G. i Osmak Franjić, D. (2012.). (Ur). *Dijete u pravosudnom postupku. Primjena Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava*. Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu, str. 71-85. Zagreb: PD.
- [961] <http://www.poliklinika-djeca.hr/za-djecu-i-mlađe/>

o ostvarivanju dječjih prava”, kao i preporuke i zaključci proizašli iz stručnih rasprava. U 2012. u radu 8. međunarodnog znanstvenog skupa na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu u Zagrebu^[956] bili su prezentirani brojni stručni i znanstveni radovi iz područja zaštite prava djece u sukobu sa zakonom, od prevencije do intervencija u sustavu pravosuđa. Zaštita prava i interesa djece u sukobu sa zakonom bila je i tema godišnje konferencije (2012.) Europske mreže pravobranitelja za djecu^[957] (ENOC), Maloljetnička delinkvencija - pravosuđe po mjeri djece, strukture i procesi za prevenciju i intervenciju. Članice ENOC-a načinile su zajedničku Izjavu u 11 točaka, pod nazivom “Djeca se ne smiju tretirati kao kriminalci”. Mjere naglašavaju nužnost i važnost preventivnih aktivnosti i primjenu alternativnih mjera u reakciji na delinkvenciju djece, potrebu educiranja stručnjaka i multidisciplinarnost u pristupu, zaštitu privatnosti djece i omogućavanje pristupa mehanizmima pritužbi. Uloga djeteta kao nositelja određenih prava u pravosudnom postupku i dalje je 2012. bila nedefinirana, kako su se složili stručnjaci na stručnim skupovima koje je Ured za pravobraniteljicu organizirao o temi “Što za djecu znači Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava”^[958] jer mnogi stručnjaci koji bi Konvenciju trebali primjenjivati, o njoj ili nemaju dovoljno informacija ili nisu spremni na njezinu neposrednu primjenu ako njezine odredbe nisu ugrađene u propise.

Službenici Odjela za organiziranje i pružanje potpore svjedocima i žrtvama sada pružaju potporu svjedocima i na Prekršajnim sudovima u Zagrebu, Vukovaru i Zadru,^[959] koja se svodi na davanje praktičnih informacija i emocionalnu potporu u fazi istrage i glavne rasprave. Druge potrebe djeteta žrtve ili svjedoka ovi odjeli ne mogu zadovoljiti, budući da nisu ovlašteni provoditi psihološko savjetovanje ni psihoterapiju, niti davati pravne savjete i razgovarati sa svjedokom o njegovu iskazu. Tako ne mogu djetetu žrtvi osigurati zakonom zajamčenu pomoć savjetnika u svrhu davanja iskaza, niti djetovornu psihološku i drugu stručnu pomoć. U razdoblju od 1. svibnja 2008. do 30. rujna 2011. odjeli za potporu podupirali su 286 djece i maloljetnika.^[960] Udruga za potporu žrtvama i svjedocima organizirala je 2014. okrugli stol s temom “Poboljšanje pravnog, psihološkog i ekonomskog položaja žrtava i svjedoka”, s ciljem predstavljanja dosadašnjih postignuća i poduzetih mjera na području promicanja prava žrtava i svjedoka kaznenih djela i prekršaja te razmjena iskustava u pružanju pravne i psihosocijalne potpore, s naglaskom na unapređenje postojećeg sustava potpore svjedocima i žrtvama. U 2013. godini osnovana je i besplatna telefonska linija 116-006 za žrtve bilo kojeg kaznenog djela ili prekršaja, koja je dostupna radnim danom od 8 do 20 sati na hrvatskom i engleskom jeziku, a na telefonu radi 27 volontera posebno podučenih u području prava i psihologije. Od 2013. godine na mrežnim se stranicama Poliklinike za zaštitu djece i mladih^[961] vrlo jasnim i djeci razumljivim i primjenjivim rječnikom kroz nekoliko tekstova objašnjava koja je uloga svjedoka na sudu, što učiniti, kako prevladati nelagodu i strah. Tijekom 2013. godine Hrvatska odvjetnička komora provodila je projekt edukacije odvjetnika za zastupanje djece u pravosudnom postupku. Udruga sudaca za mlađe, obiteljskih sudaca i stručnjaka za djecu i mlađe organizirala je 2013. stručni skup “Imamo li rehabilitacije u penalnom sustavu za maloljetnike”, s glavnom temom nužnosti unapređivanja izvršenja odgojne mjere u Odgojnome zavodu u Turopolju.

Kao dodatni primjer dobre prakse potrebno je istaknuti da su osnažene i proširene alternativne mjere, sukladno suvremenim trendovima restorativne pravde.^[962] ^[963] Primjerice, u Zakon o sudovima za mladež^[964] kao posebna obveza uvedeno je posredovanje putem izvansudske nagodbe u pretkaznenom postupku, koja omogućuje djeci koja su počinila lakša kaznena djela da poprave učinjenu štetu, smanjuje mogućnost da će djeca takvo ili slično kazneno djelo ponoviti jer dobivaju priliku naučiti iz svojih pogrešaka.^[965] Ured pravobraniteljice za djecu, Ministarstvo pravosuđa, Ministarstvo socijalne politike i mlađih i Udruga za izvansudsku nagodbu te Ured UNICEF-a za Hrvatsku, uz potporu Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, rade na promicanju i edukaciji stručnjaka o izvansudskoj nagodbi kako bi se njezina primjena proširila s tri županijska središta (Grad Zagreb, Osječko-baranjska i Splitsko-dalmatinska županija) na sva županijska središta u Hrvatskoj u kojima se djeci izriču mjere ili kazne za počinjena kaznena djela. Tako je u suradnji MSPM-a i DORH-a, uz finansijsku potporu Ureda UNICEF-a za Hrvatsku, educirano novih 39 stručnjaka - medijatora iz CZSS-a, za provedbu postupka posredovanja kroz izvansudsku nagodbu. Evaluacijske studije^[966] uvođenja izvansudske nagodbe kod nas pokazuju da taj model dobro prihvaćaju i žrtve, i počinitelji, i zajednice. Metodom i rješenjem bilo je zadovoljno 95 % žrtava i počinitelja. Uspješnost provedene izvansudske nagodbe pokazala se u oko 80 % svih upućenih slučajeva u Zagrebu i Osijeku, te je oko 75 % postupaka završeno u roku od tri mjeseca, što je znatno brže od uobičajenog trajanja sudskega postupaka. Tijekom provedbe nagodbe poštivali su se propisani kriteriji, kvaliteta procesa, provedba sporazuma, a podaci pokazuju da je smanjen i recidivizam i broj pokretanja daljnog kaznenog postupka. Primjenom ove mjere rasterećuju se i sudovi od vođenja postupaka, što je ušteda za državu. Bitno je napomenuti i da je načelo oportuniteta^[967] važan mehanizam za mlađe punoljetnike i maloljetnike budući da kaznene prijave mogu biti riješene u pretkaznenom postupku. Postupak počinje ubrzo nakon počinjenja kaznenog djela, a savjetovanje za maloljetnike učinkovito je u postizanju odgojnih ciljeva. Također, 2011. godine hrvatskoj je stručnoj javnosti prezentiran nizozemski *Stop program* koji se temelji na metodama restitucije u postupanju prema počiniteljima, a primjenjuje u slučajevima vandalskog ponašanja, ometanja javnog reda i mira, bježanja s nastave i sličnih neprihvatljivih ponašanja djece u dobi od 12 do 18 godina. Program je inicirala Udruga sudaca za mladež, obiteljskih sudaca i stručnjaka za djecu i mlađe, te je tijekom 2012. započela pilot-primjena tog programa u jednoj zagrebačkoj četvrti. Prema evaluacijskom izvješću provedbe pilot-faze u 2013. godini, pokazalo se da se radi o programu koji se može uspješno planirati i provesti s postojećim resursima lokalne zajednice, uz dodatnu edukaciju svih uključenih stručnjaka i daljnje osiguravanje financiranja programa i suradnih udruga. Procesna evaluacija pokazala je visoko zadovoljstvo svih uključenih, a što je najvažnije, djece i roditelja, a jednako su početnim vrednovanjem ishoda pilot-programa zadovoljni roditelji, djeca i stručnjaci.

Agencija Europske unije za temeljna prava (FRA) započela je, u sklopu svog projekta Sudjelovanje djece u pravosuđu, 2014. godine, provoditi istraživanje u deset zemalja članica EU, uključujući Hrvatsku,^[968] kako bi iz

[962] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2012. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[963] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[964] *Zakon o sudovima za mladež*, Narodne novine 84/11.

[965] Programi i ciljevi UNICEF-a i Vlade Republike Hrvatske 2012.-2016., <http://www.unicef.hr/show.jsp?page=191056> (10.6.2014.).

[966] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2012. godini*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[967] *Zakon o kaznenom postupku*, Narodne novine 121/11.

[968] U Hrvatskoj istraživanje provodi Hrvatski pravni centar (<http://www.hpc.hr/>) (21.7.2014.).

[969] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2012. godini*, Zagreb: PD. <http://djite.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[970] Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlstrom, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A., Kraus, L. (2012.), *The 2011 ESPAD Report: Substance Use Among Students in 36 European countries*. Stockholm: The Swedish Council for Information on Alcohol and other Drugs, The European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and Council of Europe, Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs.

[971] Kuzman, M., Pavić Šimetić, I., Pejnović Franelić, I., Markelić, M., Hemen, M. (2012.), *Europsko istraživanje o pušenju, alkoholu i drogama među učenicima: Izvješće za Republiku Hrvatsku i Grad Zagreb*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo i Grad Zagreb - Gradska ured za zdravstvo, rad, socijalnu zaštitu.

[972] Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlstrom, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A., Kraus, L. (2012.), *The 2011 ESPAD Report: Substance Use Among Students in 36 European countries*. Stockholm: The Swedish Council for Information on Alcohol and other Drugs, The European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and Council of Europe, Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs.

[973] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2012.), *Podaci o stanju zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj za 2012. godinu*. hzjz.hr/wp.../11/DROGE_2012_Izvjesce_KNJIGA_MH_19062013.pdf

[974] Čanić, A. i Friščić M. (2013.), Utjecaj psiholoaktivnih tvari na zdravlje mladih osoba, *Sestrinski glasnik*, 18, 169-173.

prve ruke dobila informacije od djece u dobi od 12 do 18 godina, a koja su bila žrtve ili svjedoci spolnog zlostavljanja i nasilja u obitelji, odnosno djece koja su na sudu ili u centru za socijalnu skrb obavila intervju u procesu donošenja odluke s kojim će roditeljem živjeti, kako bi se dobili podaci o praksama i proceduri postupanja s djecom u tim slučajevima. Do sada su intervjuirani pravni stručnjaci i stručnjaci drugih profesija koji rade s djecom uključenom u sudske postupke.

Unatoč navedenim potaknutim pozitivnim promjenama, u Hrvatskoj još treba znatno poraditi na unapređivanju standarda zaštite djece u sklopu pravosudnog postupka, kroz edukacije i povećanje broja stručnog osoblja te poboljšanje prostornih i organizacijskih elemenata, kako na sudovima, tako i pri izvršavanju sankcija i mjera.^[969]

Uporaba/zlouporaba sredstava ovisnosti

Općenito, dosadašnja istraživanja pokazuju da djeca i mlađi najčešće zloupotrebljavaju alkohol, a zatim cigarete. Hrvatska od 1995. godine sudjeluje u europskom istraživanju o duhanu, alkoholu i drugim drogama (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs - ESPAD), koje se provodi na nacionalno reprezentativnim uzorcima mlađih u dobi od 15 do 16 godina. U 2011. godini ESPAD je proveden u 36 zemalja,^[970] a u Hrvatskoj je 2011. godine istraživanjem bilo obuhvaćeno 3002 petnaestogodišnjaka. Tijekom 2011. godine 66 % petnaestogodišnjaka u RH izjavljuje da je u zadnjih mjesec dana konzumiralo alkohol, 41 % pušilo cigarete, 18 % je barem jednom u životu konzumiralo marihuanu, a 18 % inhalante. Svaki dan cigarete puši 21 % petnaestogodišnjih dječaka i 19 % djevojčica, a srednja dob pušenja prve cigarete iznosi 13,1 godinu za dječake i 13,4 godine za djevojčice.^[971] U dobi od 15 godina svaki treći dječak i svaka deseta djevojčica piyu pivo najmanje svaki tjedan ili češće. Srednja dob u kojoj su djeca od 15 godina prvi put pila alkohol jest 12,8 godina za dječake i 13,3 godine za djevojčice, a srednja dob prvog opijanja bila je 13,7 godina za dječake i 14,0 za djevojčice. U svim dosadašnjim ESPAD-ovim istraživanjima, hrvatski mlađi pušili su više od prosjeka ESPAD-zemalja. Iako se trendovi pušenja prilično stabiliziraju, do 2003. godine konzumirali su alkohol manje od europskog prosjeka, no taj trend se mijenja, te je, primjerice, po prevalenciji opijanja u posljednjih mjesec dana, Hrvatska 2011. godine došla na 7. mjesto ESPAD-zemalja, a po broju mlađih koji su izvjestili da odjednom popiju 5 ili više pića zaredom, na 3. mjesto u usporedbi s ostalim ESPAD-zemljama. Konzumacija marihuane u prosjeku je europskih zemalja, što predstavlja stagnaciju u usporedbi s 2007. godinom, a smanjenje u odnosu na 2003. godinu.^[972]

Prema podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo,^[973] u 2012. godini kao glavni povod početku uzimanja droge mlađi navode utjecaj vršnjaka (30,2 %), slijedi znatiželja (18,6 %), a treći su psihološki problemi (11 %), nakon čega su navedeni zabava, dosada i problemi u obitelji. U online istraživanju^[974] provedenom 2013. godine na uzorku od 100 ispitanika prosječne dobi 20,66 godina, kao najveći motiv prve konzumacije

droge iskazana je želja za dokazivanjem (45 %), zatim znatiželja (28 %) i prisutni problemi u obitelji i životu (10,6 %), a u najmanjem su postotku kao motivi zabilježeni dosada (6 %) te krivi uzori u životu (8 %). Također se pokazalo da u svrhu smanjenja konzumacije droga 37 % ispitanika smatra kako treba povećati komunikaciju članova obitelji, a 27 % da treba uvesti predavanja u škole koja će mlađe dodatno informirati o štetnosti droga. 23 % ispitanika smatra da treba pružiti mlađima veći izbor izvanškolskih aktivnosti, a 11 % da treba postavljati reklame protiv uporabe droge na TV-u te u tiskanim i internetskim medijima. Zavod za javno zdravstvo Koprivničko-križevačke županije - Centar za prevenciju i izvanbolničko liječenje^[975] - proveo je istraživanje 2012. godine metodom anketnog upitnika na 2299 učenika osam srednjih škola županije, među učenicima prvih i završnih razreda. Rezultati istraživanja pokazali su da je najčešće sredstvo zloupotrebe kod prvih i završnih razreda učenika srednje škole konzumacija alkohola. Samo 12,1 % učenika nikad nije konzumiralo alkohol. Prevalencija pušača među ispitanim učenicima je 23,1 % (16,9 % učenika prvih razreda i 30,7 % učenika završnih razreda svaki dan puši). Životna prevalencija konzumacije droge je 14,6 %. U sklopu projekta "Zdrav za 5!" tijekom 2012. godine istraživanjem su obuhvaćena 12.663 učenika iz cijele Hrvatske,^[976] od kojih su o alkoholu anketirana 4904 učenika osmih razreda (u dobi od 14 do 15 godina), o drogama 4046 učenika prvih razreda srednjih škola (u dobi od 15 do 16 godina) te o igrama na sreću 3713 učenika drugih razreda srednjih škola (u dobi od 16 do 17 godina). Rezultati su pokazali da je životna prevalencija konzumiranja alkohola 81 %, inhalanata 30 %, marijuane/hašiša 11 %, ekstazija 4 %, a gotovo se svaki drugi učenik najmanje jednom ili više puta u životu kockao ili se kladio, pri čemu su tome skloniji dječaci. Prevalencija konzumiranja alkohola u zadnjih mjesec dana gotovo je 40 %, marijuane gotovo 6 %, a ekstazija 2 %, u posljednjih mjesec dana kockalo se ili kladilo više od 40 % dječaka.

Prema istraživanju Navike i obilježja kockanja adolescenata u urbanim sredinama,^[977] provedenom 2010. godine na uzorku od 1952 srednjoškolaca, pokazalo se da je 83 % mlađih barem jednom u životu kockalo, a oko 50 % igralo jednokratne srećke, kladilo se u sportskim igraonicama i već ima iskustva u internetskom kockanju bez novčanog uloga, 37 % dječaka redovito odlazi u kladionice, 32 % roditelja znaju da im djeca kockaju, 20 % roditelja odlazi s djecom u kladionice, a 30 % djece osjeća negativne posljedice. S tvrdnjom o štetnosti za zdravlje redovite konzumacije sredstava ovisnosti (alkohola ili marijuane ili udisanje ljepila) potpuno se slaže između 54 % i 59 % učenika. Rezultati nacionalnog istraživanja o igranju igara na sreću u općoj populaciji, provedenog 2011. godine,^[978] pokazali su da je udio maloljetnih ispitanika (15-18 godina, N=222) koji su igrali neku igru na sreću barem jednom u životu iznosio 41,4 %. U posljednjih mjesec dana igralo je neku igru 20,5 % njih, pri čemu su najčešće igrali kladioničke igre, 16,6 % njih, a zatim on line (internet) igre na sreću (6,2 %) i igre na sreću na automatima (4,4 %). Utvrđeno je da je udio maloljetnih mladića koji smatraju da su imali probleme povezane s igranjem igara na sreću 5,2 %, no ni jedna od maloljetnih djevojaka nije navela da je imala probleme povezane s igranjem igara na sreću.

[975] Gazdek, D. (2013.), *Stanje i trendovi zloupotrebe sredstava ovisnosti među srednjoškolcima Koprivničko-križevačke županije - komparativna studija 2002., 2007., 2012.*, Koprivnica: Zavod za javno zdravstvo Koprivničko-križevačke županije.

[976] Vlada Republike Hrvatske (2013.), *Izvješće o provedbi Nacionalne strategije i Akcijskog plana suzbijanja zloupotrebe droga u Republici Hrvatskoj za 2012. godinu*, http://www.uredzadroge.hr/wp-content/uploads/2013/02/NAP_2012_2014_final.doc.pdf.

[977] Ricijaš, N., Dodig, D., Huić, A. i Kranželić, V. (2011), *Navike i obilježja kockanja adolescenata u urbanim sredinama*, Izvještaj o rezultatima istraživanja, Zagreb: Edukacijsko rehabilitacijski fakultet.

[978] Glavak Tkalić, R. i Miletić, G.M. (2012.). *Igranje igara na sreću u općoj populaciji Republike Hrvatske: istraživačko izvješće*, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Provjeda nacionalne politike suzbijanja zlouporabe i prevencija ovisnosti te pružanje pomoći, odnosno zaštita života i zdravlja djece i mladeži te društva u cjelini kontinuirano se unapređuje putem razvijanja instrumenata i intervencija vezanih za smanjenje i potražnju sredstava ovisnosti kroz zakonski okvir (npr. Obiteljski zakon,^[979] Zakon o ograničavanju uporabe duhanskih proizvoda,^[980] Zakon o trgovini,^[981] Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti,^[982] ^[983] Kazneni zakon,^[984] Zakon o kaznenom postupku,^[985] Zakon o suzbijanju zlouporabe droga,^[986] Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira^[987]) i kroz nacionalne programe, strategije i planove (Nacionalni program prevencije ovisnosti za djecu i mlade u odgojno-obrazovnom sustavu te djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi 2010.-2014.,^[988] Nacionalna strategija za sprečavanje štetne uporabe alkohola i alkoholom uzrokovanih poremećaja 2011.-2016.,^[989] Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe droga 2012.-2017.,^[990] Nacionalni akcijski plan suzbijanja zlouporabe droga 2012.-2014.,^[991] Protokol testiranja na droge kod školske djece i studenata^[992]). Primjerice, Kaznenim zakonom donesenim 2011. godine^[993] jedna od uvedenih kvalifikatornih okolnosti odnosi se i na strože kažnjavanje počinitelja ako za stavljanje u promet droge koristi dijete, a novina je i dodatno kažnjavanje počinjenje djela preprodaje droga u obrazovnoj ili odgojnoj ustanovi ili njezinoj neposrednoj blizini.

Unatoč zakonskim odredbama, podaci MUP-a i Državnog inspektorata i Ured pravobraniteljice za djecu^[994] ^[995] ^[996] upozoravaju da u Hrvatskoj i dalje postoje klađenje te prodaja i usluživanje cigareta i alkoholnih pića maloljetnicima i/ili neisticanje oznake o zabrani prodaje, kao i noćni izlasci i okupljanja djece, koja često rezultiraju remećenjem javnog

^[979] *Obiteljski zakon*, Narodne novine 116/03, 17/04, 136/04, 107/07, 57/11, 61/11, propisuje roditeljima pravo i dužnost da djetetu mlađem od šesnaest godina zabrane noćne izlaska od 23 sata do 5 sati bez svoje pratnje ili pratnje druge odrasle osobe u koju imaju povjerenja, pri čemu nadzor nad provedbom zakona obavljaju policijski službenici.

^[980] *Zakon o ograničavanju uporabe duhanskih proizvoda*, Narodne novine 125/08, 55/09 i 119/09, 93/13.

^[981] *Zakon o trgovini*, Narodne novine 87/08, 96/08, 116/08, 76/09 i 114/11, 68/13.

^[982] *Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti*, Narodne novine 138/06, 152/08, 43/09, 88/10, 50/12, 80/13.

^[983] Alkohol i cigarete su za djecu i mlade u dobi do 18 godina ilegalni jer je prodaja tih proizvoda djeci i mladima u Hrvatskoj zabranjena.

^[984] Izvješće o provedbi NS-e i AP-a suzbijanja zlouporabe droga za 2012. *Kazneni zakon*, Narodne novine 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 11/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08, 57/11, 77/11, 125/11, 144/12.

^[985] *Zakon o kaznenom postupku*, Narodne novine 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13.

^[986] *Zakon o suzbijanju zlouporabe droga*, Narodne novine 107/01, 87/02, 163/03, 141/04, 40/07, 149/09, 84/11.

^[987] Njime je predviđeno sankcioniranje pijančevanja i uživanja droga te davanja alkoholnih pića djeci.

^[988] Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2010.), *Nacionalni program prevencije ovisnosti za djecu i mlade u odgojno-obrazovnom sustavu te djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi 2010.-2014.*, http://mladi-eu.hr/wp-content/uploads/2012/11/Nacionalni_program_prevencije_ovisnosti_s_koricom.pdf (5.6.2014.).

^[989] Vlada Republike Hrvatske (2010.), *Nacionalna strategija za sprečavanje štetne uporabe alkohola i alkoholom uzrokovanih poremećaja 2011.-2016.*, file:///C:/Documents%20and%20Settings/ivicic/My%20Documents/Downloads/NAC.STRATEGIJA_SPRE%C4%CAVANJE_%C5%A0ETNE_UPORABE_ALKOHOLA_2011-2016..pdf (3.6.2014.).

^[990] *Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2012. do 2017. godine*, Narodne novine 122/12.

^[991] Vlada Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalni akcijski plan suzbijanja zlouporabe droga 2012.-2014.*, http://www.uredzadroge.hr/wp-content/uploads/2013/02/NAP_2012_2014_final.doc.pdf (5.6.2014.).

^[992] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2012. godini*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

^[993] *Kazneni zakon*, Narodne novine 125/11.

^[994] Pravobranitelj za djecu (2012.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2011. godini*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

^[995] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2012. godini*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

^[996] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

reda i mira (npr. djeca kupuju cigarete i alkoholna pića u trgovačkim centrima na samoposlužnim blagajnama), što je potkrijepljeno i nalazima istraživanja. Rezultati nacionalnog istraživanja o zlouporabi droga u općoj populaciji, provedenog 2011. godine,^[997] vezani uz dostupnost sredstava koja su legalno dostupna svim punoljetnim građanima, pokazali su da oko 80 % mlađih od 18 godina (neovisno o spolu) osobnu mogućnost nabave alkoholnih pića (piva, vina i žestokih pića) i cigareta procjenjuje lakom (poduzorak maloljetnih ispitanika, N=222). Također, u sklopu projekta "Zdrav za 5!", tijekom 2012. godine, istraživanjem su obuhvaćena 12.663 učenika iz cijele Hrvatske, te se pokazalo da je gotovo 26 % anketiranih učenika zadnjih mjesec dana jednom ili više puta pilo alkoholna pića u kafiću, restoranu ili diskoteci, a gotovo svaki deveti učenik alkohol kupuje sam, najčešće u dućanu, ali i na kioscima ili benzinskim postajama. Od svih učenika koji su pokušali samostalno kupiti alkohol te onih koji su se pokušali kladiti ili kockati, od više od 50 % njih nikad nije zatražena osobna iskaznica. Gotovo 17 % učenika u cijelosti se slaže s tvrdnjom kako im je lako nabaviti marihuanu kada to požele, a kanabis se pokazao kao najdostupnija ilegalna psihoaktivna tvar (kao i u prethodnim ESPAD-istraživanjima^[998]), dok su ekstazi i amfetamini znatno manje dostupni petnaestogodišnjacima. Gotovo svakom desetom učeniku nije poznata odredba o zabrani noćnog izlaska maloljetnim osobama od 23 do 5 sati, a gotovo 35 % učenika u posljednjih je 30 dana ostalo vani nakon 23 sata bez pratinje odrasle osobe, od kojih najveći dio uz dopuštenje roditelja (više od 80 %).

Zbog toga su upućeni prijedlozi za intenziviranjem praćenja distribucije i konzumacije sredstava ovisnosti, a čak u nekoliko gradova, uz postojeće zakone, donesene su odluke o zabrani konzumiranja, nošenja i posjedovanja alkohola na javnim površinama (Makarska, Karlovac, Osijek, Split, Jelsa, Hvar), dok se u drugima vode rasprave i planira uvođenje zabrane (Drniš, Zadar, Zagreb).^[999] Kako bi se umanjila intenzivna marketinška kampanja usmjerena afirmaciji konzumacije piva i promociji alkoholnih pića, Ured pravobraniteljice za djecu se 2011. godine uključio u postupak donošenja Pravilnika o uvjetima i načinu reklamiranja piva,^[1000] a 2013. godine predložili su da se izmjenama i dopunama Zakona o elektroničkim medijima^[1001] zabrani reklamiranje piva putem radija, televizije i teleteksta od 7 do 22 sata te da se zabrani reklamiranje piva u svim drugim elektroničkim medijima koji su dostupni djeci, uključujući i reklamiranje na internetskim i društvenim stranicama. Međutim, prijedlog Ureda pravobraniteljice za djecu nije prihvaćen,^[1002] a novi Zakon o hrani^[1003] ne daje temelje za donošenje propisa kojima će se zabraniti ili dopustiti reklamiranje alkoholnih pića, kao ni uvjete pod kojima se mogu reklamirati alkoholna pića, te je potrebno naglasiti i dalje nedostatnu regulativu u ovom području i nedostatnost postojećih zakonskih rješenja koja se odnose na ograničenja reklamiranja alkohola. Primjerice, prema istraživanjima o oglašivanju piva,^[1004] koje je provela tvrtka Media-net d.o.o. Zagreb, tijekom održavanja Europskog nogometnog prvenstva u Poljskoj i Ukrajini od 8. lipnja do 1. srpnja 2012., na televizijskim programima HTV1, HTV2, Nova TV i RTL prikazana je ukupno 831 reklama za pivo, što je prosječno 34 reklame po danu. Za vrijeme Olimpijskih igara u Londonu od 27. srpnja do 12. kolovoza 2012. prikazana je ukupno 891 reklama za pivo, dakle 52 reklame po danu. Usporedbe radi, izvan ovih

[997] Glavak Tkalić, R., Miletić, G. M., Maričić, J., i Wertag, A. (2012.), *Zlouporaba sredstava ovisnosti u općoj populaciji Republike Hrvatske: istraživačko izvješće*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Ured za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske.

[998] Kuzman, M., Pavić Šimetin, I., Pejnović Franelić, I., Markelić, M., Hemen, M. (2012.), *Europsko istraživanje o pušenju, alkoholu i drogama među učenicima: Izvješće za Republiku Hrvatsku i Grad Zagreb*, Zagreb. Hrvatski zavod za javno zdravstvo i Grad Zagreb - Gradska ured za zdravstvo, rad, socijalnu zaštitu.

[999] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2012. godini*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[1000] Predložena je zabrana oglašivanja piva putem radija i televizije od 7 do 22 sata, oglašivanje na građevinama i drugim objektima u kojima se obavljaju djelatnosti za djecu, na sportskim terenima i tijekom prijenosa sportskih događanja, tijekom održavanja i prijenosa humanitarnih, kulturnih i zabavnih događanja, na autobusima i drugim vozilima kojima se organizirano prevoze djeca i drugo.

[1001] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[1002] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[1003] *Zakon o hrani*, Narodne novine 81/13.

[1004] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

- [1005] *Zakon o igrama na sreću*, Narodne novine 87/09.
- [1006] Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2012.), *Izvješće o provedbi NS-e i AP-a suzbijanja zlouporabe droga za 2011.* www.uredzadroge.hr/wp-content/uploads/.../12/lzvjesce_uszd_2012.pdf
- [1007] Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2013.), *Izvješće o provedbi NS-e i AP-a suzbijanja zlouporabe droga za 2012.* www.uredzadroge.hr/wp-content/uploads/.../12/lzvjesce_uszd_2013.pdf
- [1008] <http://www.programi.uredzadroge.hr/public/index> (10.6.2014.)

većih sportskih događanja, primjerice u ožujku 2012., prikazano je 479 reklama za pivo. Sva oglašivanja odvijala su se cijelodnevno, od 0 do 24 sata, a najveći broj oglašivanja bio je od 16 do 24 sata. Tome treba dodati i oglašivanje u tiskovinama i drugim medijima.

Prema Zakonu o igrama na sreću^[1005] te njegovim provedbenim propisima, u lutrijskim igrama, igrama u kasinima, klađenju te igrama na sreću na automatima, ne smiju sudjelovati djeca, a nadzor obavlja Ministarstvo financija. S obzirom na to da djeci nije dopušteno sudjelovanje u navedenim igrama na sreću, neprimjerenim se smatra i njihovo reklamiranje korištenjem djece. S ciljem zaštite djece i smanjenja štetnog utjecaja oglašivanja, Ured pravobraniteljice za djecu Ministarstvu financija uputio je prijedlog za izmjenu i dopunu Zakona o igrama na sreću 2011. i 2012. godine. Predložili su da se u tekstu Zakona o igrama na sreću ugradi zabrana oglašivanja igara na sreću na svim proizvodima namijenjenima djeci (odjeća, obuća, hrana, igračke, tiskani mediji i dr.), oglašivanje na mjestima i prostorima na kojima djeca pretežito borave (školama i sl., na sportskim i drugim sličnim javnim događanjima), kao i oglašivanje na službenim stranicama udrug, institucija, klubova i drugih ustanova u kojima se obavljaju djelatnosti namijenjene djeci, te da se reklamiranje dodatno ograniči i u drugim, djeci lako dostupnim medijima. Predložili su propisivanje veće udaljenosti priređivanja igara na sreću od odgojno-obrazovnih ustanova, ali i učeničkih domova te domova socijalne skrbi u kojima su smještena djeca. Međutim, iako je Ministarstvo financija obećalo kako će prijedloge i preporuke Ureda za pravobraniteljicu za djecu uzeti u razmatranje prilikom izmjene propisa iz djelokruga igara na sreću, to se, unatoč naknadnim dvjema izmjenama spomenutog Pravilnika, nije dogodilo. Novina u Pravilniku jesu odredbe o odgovornosti priređivača za provedbu zabrane primanja uplate klađenja putem samoposlužnih terminala za maloljetne osobe; zatim ovlasti priređivača i vlasnika, odnosno zaposlenika u ugostiteljskom objektu u kojem se primaju uplate klađenja putem samoposlužnih terminala da zahtijevaju dokazivanje punoljetnosti putem identifikacijske isprave igrača te odredba o sadržaju ugovora kojim priređivač i vlasnik ugostiteljskog objekta reguliraju međusobna prava i obveze, a koji treba sadržavati odredbu o obvezi vlasnika ugostiteljskog objekta o primjeni zabrane primanja uplate za klađenje od maloljetnih osoba.

Proteklih godina provodili su se i brojni i raznovrsni programi suzbijanja zlouporabe droga, te su tijekom 2011. godine provedena 66,^[1006] 2012. godine 69,^[1007] a 2013. godine 62^[1008] programa univerzalne prevencije. U sklopu univerzalne prevencije najčešće se provode preventivne aktivnosti koje obuhvaćaju održavanje tribina, okruglih stolova, predavanja, radionica o ovisnosti, aktivnosti strukturiranog provođenja slobodnog vremena (npr. klubovi za mlade i info-centri), a koje se intenziviraju uz obilježavanje Međunarodnog dana borbe protiv zlouporabe droga i nezakonitog prometa drogama (26. lipnja) i Mjeseca borbe protiv ovisnosti (15. studenog - 15. prosinca) dodatnim aktivnostima kao što su: info-dani, tiskanje plakata, dijeljenje letaka i brošura, održavanje koncerata, emitiranje televizijskih i radioemisija o temi ovisnosti, održavanje brojnih sportskih aktivnosti u sklopu kojih se dijele i edukativno-promidžbeni materijali o suzbijanju zlouporabe

droga (majice, leci i sl.). Niz programa i aktivnosti tako je usredotočeno na informiranje i educiranje djece i mladih te šire javnosti o štetnom utjecaju droga, djelovanje na promjene stajališta mladih o konzumirajućoj drogi te podizanje razine svijesti o širini i dimenzijsama problema ovisnosti o drogama. U provedbi tih programa za djecu i mlade na području županija sudjelovale su socijalne i zdravstvene ustanove (npr. Zavodi za javno zdravstvo, Službe za zaštitu mentalnog zdravlja, prevenciju i izvanbolničko liječenje ovisnosti, Županijska povjerenstva za suzbijanje zlouporabe droge, Centri za socijalnu skrb, županijski Obiteljski centri, organizacije Crvenog križa), kao i one obrazovne (vrtići, škole), a potrebno je napomenuti da je na području županija u 2011. godini^[1009] djelovalo ukupno 58 udruga (uključujući i terapijske zajednice) koje se bave suzbijanjem zlouporabe droga.

Međutim, analizom podataka o provedenim univerzalnim programima prevencije, Ured za droge^{[1010] [1011]} utvrdio je kako se znatan broj aktivnosti ne odvija dovoljno kontinuirano tijekom cijele godine, nego se provodi prigodno,^[1012] često se ne podudara klasifikacija vrste programa s opisanim preventivnim aktivnostima, a rijetki su i programi u kojima se može jasno prepoznati teorijsko utemeljenje ili utvrditi čimbenici na koje program cilja. Uz to, samo je za dio programa bilo navedeno da je uopće provedena evaluacija (oko 47-67 %), često se provodi samoevaluacija bez vanjske evaluacije, koja je uglavnom usredotočena na proces provođenja programa, a ne na njegov ishod. Programi su također bili analizirani, vrednovani i ocjenjivani prema različitim kriterijima i standardima, ovisno o pojedinoj županiji, ali i stručnom pristupu nositelja i izvoditelja programa jer ne postoje jedinstveni obrasci, ljestvice kojima bi se jasno definirali kvantitativni i kvalitativni pokazatelji.^{[1013] [1014]} Kako bi se pridonijelo poboljšanju kvalitete preventivnih programa, dobio uvid u vrstu i sadržaj preventivnih aktivnosti koje se provode, umanjila njihova segmentirana provedba, osigurala njihova jednaka dostupnost svojim djeci i mladima te omogućila sustavna evaluacija,^[1015] Ured za droge izradio je Nacionalni program prevencije ovisnosti za djecu i mlade u odgojno-obrazovnom sustavu te djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi za razdoblje od 2010. do 2014. godine, potaknuo rad internetskog portala godine - www.preventivni.hr^[1016] te izradio Bazu programa prevencije

[1009] Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2012.), *Izvješće o provedbi NS-e i AP-a suzbijanja zlouporabe droga za 2011.* www.uredzadroge.hr/wp-content/uploads/.../12/Izvjesce_uszd_2012.pdf

[1010] Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2012.), *Izvješće o provedbi NS-e i AP-a suzbijanja zlouporabe droga za 2011.* www.uredzadroge.hr/wp-content/uploads/.../12/Izvjesce_uszd_2012.pdf

[1011] Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2013.), *Izvješće o provedbi NS-e i AP-a suzbijanja zlouporabe droga za 2012.* www.uredzadroge.hr/wp-content/uploads/.../12/Izvjesce_uszd_2013.pdf

[1012] U povodu obilježavanja pojedinih datuma, kao što su Međunarodni dan borbe protiv zlouporabe droga i nezakonitog prometa drogama, Mjesec borbe protiv ovisnosti, Svjetski dan borbe protiv AIDS-a, Svjetski dan borbe protiv nepušenja te drugi datumi koji su važni za promicanje zdravih stilova i načina življenja, kao i upozoravanja na prisutnost različitih ovisnosti u našem okruženju.

[1013] Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2012.), *Izvješće o provedbi NS-e i AP-a suzbijanja zlouporabe droga za 2011.* https://drogejovisnosti.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Izvješća/Izvješća%20o%20provedbi%20NS//Izvjesce_uszd_2011.pdf

[1014] Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2013.), *Izvješće o provedbi NS-e i AP-a suzbijanja zlouporabe droga za 2012.* https://drogejovisnosti.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Izvješća/Izvješća%20o%20provedbi%20NS//Izvjesce_uszd_2012.pdf

[1015] Na temelju izvješća o implementaciji Nacionalne strategije i Akcijskog plana suzbijanja zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2009. do 2012.

[1016] Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2012.), *Izvješće o provedbi NS-e i AP-a suzbijanja zlouporabe droga za 2011.* Portal je 2011. godine pripremljen u suradnji Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta i Agencije za odgoj i obrazovanje uz potporu Hrvatske akademске i istraživačke mreže - CARNet, a zamišljen kao mjesto na kojem će stručnjaci koji se bave pripremom i provedbom školskih preventivnih programa pronaći vijesti, informacije i materijale za pripremu i provedbu školskih preventivnih programa.

ovisnosti^[1017] ^[1018] koja je tijekom 2013. nadograđena mogućnošću ispisa programa te omogućavanjem dodavanja kriterija kvalitete. S ciljem osiguranja stručne pomoći provoditeljima programa pri izradi koncepta programa i evaluacije njegovih učinaka, podizanja kvalitete programa prevencije ovisnosti i znanstveno utemeljenog pristupa u njihovoј provedbi, posljednjih godina održane su^[1019] ^[1020] regionalne TAIEX radionice o EU-minimalnim standardima kvalitete u području programa smanjenja potražnje droga.

Danas su sve prisutniji integrativni pristupi problemima ovisnosti (droga, kocka, alkohol, pušenje, ovisnost o računalima i pojedinim sadržajima na internetskoj mreži).^[1021] ^[1022] Primjeri takvih programa, u koje je proteklih godina bio uključen veći broj djece, jesu: (a) moduli Živjeti zdravo i Prevencija ovisnosti Zdravstvenog odgoja, koji je implementiran u sve osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj^[1023] (2013.-); (b) program Trening životnih vještina (2010.-2012.) koji je obuhvatio 9381 učenika, 480 učitelja i 48 školskih koordinatora programa te rezultirao s 30 % manje konzumiranja sredstava ovisnosti u školama;^[1024] (c) program PATHS-RASTEM (Promoviranje alternativnih strategija mišljenja) (2010.-2012.), proveden je u 30 prvih i drugih razreda osnovnih škola te 12 predškolskih skupina u Zagrebu, Rijeci i Istarskoj županiji; (d) program EMA (Edukacija mladih edukatora) (2008.-2013.) obuhvatio je 3000 korisnika - djece i mladih u dobi od 13 do 25 godina na području Splita i Splitsko-dalmatinske županije. MUP RH posljednjih godina također intenzivno razvija preventivne djelatnosti za djecu i mlade, te su tako otvoreni informativni centri za prevenciju (Zagreb, Bjelovar, Varaždin i Karlovac), a provodi se i nacionalni program "Zajedno više možemo" (2010. -), sa svrhom prevencije zlouporabe droga, vandalizama, vršnjačkog nasilja i drugih oblika rizičnog ponašanja, te programi "Zdrav za 5!" (2012.-), za prevenciju ovisnosti i zlouporabe alkohola, droga i igara na sreću te podizanje razine svijesti o važnosti zaštite okoliša i prirode, zatim program "Imam izbor" (2012. -), s ciljem razvijanja kulture dijaloga i nenasilja, tolerancije i nediskriminacije među najmlađom populacijom kroz podizanje razine svijesti na temelju ponuđenog znanja te upozoravanja na opasnosti i rizike od pojedinih oblika inkriminiranih radnji, u suradnji s udugama civilnog društva. U sklopu provedbe projekta "Zdrav za 5!", 2014. godine izrađene su knjige "Droga i mladi", "Kocka i mladi" i "Alkohol i mladi", namijenjene roditeljima i kao dodatno štivo stručnjacima koji rade s mladima. Od posebnih projekata MUP-a RH usmjerenih na prevenciju zlouporabe droga potrebno je istaknuti projekte "Mogu ako hoću 1", "Mogu

^[1017] Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2013.), *Izvješće o provedbi NS-e i AP-a suzbijanja zlouporabe droga za 2012.*, baza je izrađena 2011. godine.

^[1018] www.programi.uredzadroge.hr (5.6.2014.)

^[1019] Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2012.), *Izvješće o provedbi NS-e i AP-a suzbijanja zlouporabe droga za 2011.* www.uredzadroge.hr/wp-content/uploads/.../12/Izvjesce_uszd_2012.pdf

^[1020] Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2013.), *Izvješće o provedbi NS-e i AP-a suzbijanja zlouporabe droga za 2012.* www.uredzadroge.hr/wp-content/uploads/.../12/Izvjesce_uszd_2012.pdf

^[1021] Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2013.), *Izvješće o provedbi NS-e i AP-a suzbijanja zlouporabe droga za 2012.* www.uredzadroge.hr/wp-content/uploads/.../12/Izvjesce_uszd_2012.pdf

^[1022] Detaljan popis različitih programa prevencije dostupan je na <http://www.programi.uredzadroge.hr/> (10.6.2014.).

^[1023] Odluka o uvođenju, praćenju i vrednovanju provedbe Kurikuluma zdravstvenog odgoja u osnovnim i srednjim školama, Narodne novine 17/13.

^[1024] Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2013.), *Izvješće o provedbi NS-e i AP-a suzbijanja zlouporabe droga za 2012.*

ako hoću 2” te “Prevencija i alternativa 1,” “Prevencija i alternativa 2” i “Sajam mogućnosti”, koji su obuhvatili više od 26.000 izravnih korisnika, među kojima je najviše djece i mladih.^[1025] Osim programa univerzalne prevencije, provode se i programi usredotočeni na individualni rad s mладима koji već eksperimentiraju sa sredstvima ovisnosti i/ili koji su upućeni na sudjelovanje u intervenciji Centara za socijalnu skrb zbog iskazanih poremećaja u ponašanju. Intervencije se provode u sklopu rada županijskih Službi za mentalno zdravlje, izvanbolničko liječenje i prevenciju ovisnosti te organizacija civilnog društva.^[1026]

U 2011. godini udio KD zlouporabe droga koje su počinili maloljetnici u ukupnom kriminalitetu maloljetnika iznosi 11,9 %. Prema podacima Državnog odvjetništva, u 2011. godine uočava se porast maloljetničkog kriminaliteta vezanog uz zlouporabu droga te je ukupno za počinjena KD-a i čl. 173. prijavljeno 348 maloljetnika, odnosno 15,6 % više nego 2010. (301), dok se 2012. godine ponovno uočava smanjenje maloljetničkog kriminaliteta vezanog uz zlouporabu droga, te su ukupno za počinjena KD-a iz čl. 173. prijavljena 342 maloljetnika, tj. 1,8 % manje nego 2011. godine. Dok je 2011. u 78 % slučajeva prijava bila odbačena, 2012. godine to se dogodilo u 97,6 % slučajeva (kod 44,6 % maloljetnika prema članku 28. Kaznenog zakona - beznačajno djelo). S obzirom na to da se tako smanjuje broj maloljetnika koji se odlukom suda ili drugih nadležnih institucija trebaju uključiti u tretman savjetovanja, Ured za braniteljicu za djecu^[1027] smatra da se propušta prilika da se mладимa uputi poruka o štetnosti i društvenoj neprihvatljivosti zlouporabe droga te da se putem rane intervencije i pravodobnog tretmana sprijeći da povremeno konzumiranje droga preraste u ovisnost, kao i da bi se odbačaj kaznene prijave u većem broju slučajeva trebao temeljiti na načelu svrhovitosti, i to nakon što maloljetnici izvrše obvezu savjetodavnog tretmana.

Mladi ljudi do 20 godina dolaze na liječenje najčešće zbog zlouporabe kanabinoida (85,1 %), te su se u 2012. u toj dobroj skupini 592 osobe javile na liječenje. Tretman osoba koje zloupotrebljavaju droge primarno se provodi u zdravstvenom sustavu, a određeni oblici psihosocijalnog tretmana provode se i u sustavu socijalne skrbi, terapijskim zajednicama i udrugama te unutar zatvorskog sustava. Također, tretman ovisnika maloljetnika provodi se i u domovima za djecu bez roditeljske skrbi te djecu i mladež s poremećajima u ponašanju. U sustavu socijalne skrbi prema rizičnoj skupini djece i mladeži poduzimaju se mjere obiteljsko-pravne zaštite i mjere socijalne skrbi, bilo da je riječ o djeci iz rizičnog obiteljskog okruženja ili o djeci i mladeži rizičnog ponašanja. Kako ovisnosti o igrama na sreću često nisu prepoznate na razini primarne zdravstvene zaštite, naglašena je potreba uključivanja liječnika obiteljske medicine u rješavanje ovoga problema.^[1028] I dalje postoji potreba za intervencijama i praćenjem ove problematike.

[1025] Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2013.), *Izvješće o provedbi NS-e i AP-a suzbijanja zlouporabe droga za 2012.*

[1026] Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2013.), *Izvješće o provedbi NS-e i AP-a suzbijanja zlouporabe droga za 2012.*

[1027] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2012. godini*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

[1028] Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2013.), *Izvješće o provedbi NS-e i AP-a suzbijanja zlouporabe droga za 2012.*

- [1029] Schleifer, J. (2008.), *Sve što trebate znati o tinejdžerskim samoubojstvima*, Zagreb: Slovo.
- [1030] Council of Europe, Parliamentary Assembly. Child and teenage suicide in Europe: a serious public health issue. Doc. 10773, 21 December 2005 (<http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileID=11173&Language=EN> (3.6.2014.).
- [1031] Niederkrothenthaler, T., Voracek, M., Herberth, A., Till, B., Strauss, M., Etzersdorfer, E., Eisenwort, B., & Sonneck, G. (2010.), Role of media reports in completed and prevented suicide: Werther v. Papageno effects, *The British Journal of Psychiatry* 197, 234-243.
- [1032] Kozarić-Kovačić, D., Grubišić-Ilić, F., Grubišić F., Kovačić, Z. (2002.), *Epidemiološki indikatori suicida u Republici Hrvatskoj*. Društvena istraživanja 11, 155-170.
- [1033] Poljičanin, T., Dečković-Vukres, V. i Kuzman, M. (Ur.) (2014.), Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
- [1034] Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj (2012.), *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja rada u 2011. godini*.
- [1035] Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj (2013.), *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja rada u 2012. godini*.
- [1036] Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj (2014.), *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja rada u 2013. godini*.
- [1037] Vlada Republike Hrvatske (2006.), *Nacionalni plan aktivnosti za prava i interes djece od 2006. do 2012. godine*. <http://obitelj.hbk.hr/datoteke/Nacionalniplanaktivnostizapravaiinteresedjece.pdf>

Samoubojstva i samoozljedivanja djece i mladih

Samoubojstvo je danas treći vodeći uzrok smrti među mladima od 15 do 24 godine, a drugi vodeći uzrok smrti u populaciji srednjoškolaca i studenata.^[1029] Procijenjeno je da je oko 10 % mladih barem jednom pokušalo samoubojstvo, dok se mnogo manje zna o pojavnosti samoozljedivanja.^[1030] Potrebno je istaknuti i opasnost medijskog publiciteta koji se pridaje samoubojstvima djece i mladih jer se pokazalo da nakon izvještavanja o samoubojstvima ponekad dolazi i do porasta njihova broja (tzv. Wertherov efekt^[1031]). Od 1985. do 2000. godine u Republici Hrvatskoj stopa samoubojstava je - osim kod osoba starijih od 65 godina - bila najviša u dobroj skupini između 15 i 30 godina.^[1032] Iako je u pojedinim godinama bio zabilježen porast broja i stope izvršenih samoubojstava mladih od 15 do 19 godina, od 2000. godine ipak se bilježi pad stope. Tako je 2011. godine zabilježena najniža stopa samoubojstava u toj dobi (3,5), a 2012. godine stopa je bila nešto viša te iznosila 4,9/100.000. Općenito je veći broj počinjenih samoubojstava kod pripadnika muškog, a više pokušaja samoubojstva kod pripadnika ženskog spola, dok je najčešća metoda izvršenja samoubojstva u oba spola vješanje/gušenje.^[1033]

Tablica 27: Pregled samoubojstava djece i mladih u Republici Hrvatskoj 2011. do 2013. godine^{[1034] [1035] [1036]}

		2011.	2012.	2013.
Ukupni broj samoubojstava		1309	1342	1326
do 14 godina	Ukupno	22	10	11
	Djevojčice	15	7	6
	Dovršeno	2	3	1
	Pokušano	20	7	10
15-18 godina	Ukupno	53	58	48
	Djevojke	40	30	22
	Dovršeno	8	11	11
	Pokušano	45	47	37

U odnosu na ostale europske zemlje, stopa samoubojstava djece i mladih u Hrvatskoj je za dječake (1,66) ispod prosjeka 28 europskih zemalja (2,39), dok je za djevojčice (1,10) nešto viša od europskog prosjeka (0,84). Od 28 uspoređenih europskih zemalja najviše stope samoubojstava zabilježene su u Litvi (za dječake 6,58, a za djevojčice 1,94), a najniže u Grčkoj (za dječake 0,40, a za djevojčice 0,11).

U Hrvatskoj je donesen niz strateških dokumenata, što pokazuje da postoji svijest o važnosti brige za mentalno zdravlje djece i mladih. Sukladno Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interes djece od 2006. do 2012. godine,^[1037] Ministarstvo zdravlja i socijalne skrbi RH izradilo je prijedlog Programa prevencije samoubojstava kod djece i mladih za

razdoblje od 2011. do 2013. godine^[1038] koji je usvojen 2011. godine,^[1039] u Nacionalnoj strategiji razvoja zdravstva 2012.-2020.^[1040] Kao prioritetno područje djelovanja ističe se zaštita mentalnog zdravlja djece i mladih, a Nacionalna strategija zaštite mentalnog zdravlja 2011.-2016.^[1041] posebnu važnost daje preventivnim aktivnostima u zaštiti djece.^[1042] Također se i u sklopu prijedloga Nacionalne strategije za prava djece 2014.-2020.,^[1043] kao prioritetno područje, ističe zaštita i unapređenje mentalnog zdravlja djece i adolescenata, gdje se kao posebna skupina ističu i djeca koja su pokušala samoubojstvo.^[1044] Hrvatski stručnjaci^[1045] sudjelovali su i u međunarodnom projektu TACTICS (Tools to Address Childhood Traum, Injury and Children's Safety)^[1046] koji vodi Europsko udruženje za sigurnost djece, a koje je, među ostalim, rezultiralo i Europskim izvješćem o prevenciji nasilja kod djece, koje predstavlja sažeti prikaz nacionalnih politika u primjeni do srpnja 2013. godine, a usmjereni prevenciji nad djecom i među njima, uključujući nasilje od vršnjaka, drugih osoba kao i nasilje prema samome sebi.

Tijekom 2010. godine u online istraživanju,^[1047] provedenom kod stručnih suradnika (psihologa i pedagoga, N=145) u srednjim školama u Hrvatskoj, ispitana je informiranost, stavovi i znanje o samoubojstvima te interes za edukaciju o toj temi. Pokazalo se da osobe koje imaju manje znanje i informiranost o suicidu u većoj mjeri vjeruju da se suicid ne može predvidjeti i nemaju razumijevanja za ljude koji se odluče ubiti. Također, stariji stručni suradnici koji imaju veće znanje i informiraniji su, u većoj mjeri vjeruju da na suicid velik utjecaj imaju bliske osobe i odnosi s njima. Mlađi stručni suradnici te oni koji smatraju da se suicid može predvidjeti, imaju razumijevanja za suicidalne osobe te oni koji u većoj mjeri vjeruju da na suicidalno ponašanje utjecaj imaju bliske osobe i odnosi s njima, iskazuju veći interes za edukaciju o suicidu mlađih.

Analiza izvještavanja 7 dnevnih hrvatskih listova o djeci, također tijekom 2010. godine, pokazala je da su bili najzastupljeniji prilozi negativnog karaktera, i to vijesti o nesretnim slučajevima (15 %), nasilju među

^[1038] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi (2011.), *Program prevencije samoubojstava kod djece i mladih za razdoblje od 2011. do 2013. godine - prijedlog*, www.zdravlje.hr/.../prevencija%20samoubojstava%20kod%20djece%20i (20.6.2014.).

^[1039] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2012. godini*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

^[1040] Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo zdravlja Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012.-2020.* http://www.zdravlje.hr/programi_i_projekti/nacionalne_strategije/nacionalna_strategija_zdravstva

^[1041] Vlada Republike Hrvatske (2010.), *Nacionalna strategija zaštite mentalnog zdravlja 2011.- 2016.*, www.zdravlje.hr/.../NAC.STRATEGIJA_ZA%20TITE_MENTALNOG_ZD...

^[1042] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

^[1043] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih. www.mspm.hr (20.6.2014.)

^[1044] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih. www.mspm.hr (20.6.2014.)

^[1045] Brkić, i. i Silobrčić Radić, M. iz Hrvatskog nacionalnog instituta javnog zdravlja u suradnji s predstavnicima Ministarstva zdravlja, Ministarstva unutarnjih poslova, Ministarstva socijalnih politika i mladih i drugi stručnjaci.

^[1046] MacKay, M. and Vincenten, J. (2014.), National Action to Address Child Intentional Injury- 2014: Europe Summary. Birmingham: European Child Safety Alliance.

^[1047] Štampar, M. (2011.), Informiranost, stavovi i interes za edukaciju o samoubojstvu mlađih kod psihologa i pedagoga u srednjim školama u Hrvatskoj. Diplomski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb.

djecem (13,9 %) i vršnjačkom zlostavljanju (10,6 %), a samo u 5,5 % priloga o dječjim pravima. Porazno je da je umjesto nužne zaštite podataka o djetetu, njihov identitet bio otkriven u 23,1 % priloga, te da su novinari objavljivali čak i oproštajna pisma i informacije o mjestu i načinu izvršenja samoubojstva.^[1048] Dok su stručnjaci i Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) donijeli preporuke kako izvještavati o samoubojstvima,^[1049] a iskustva zemalja koje su usvojile te preporuke pokazuju trend smanjenja "oponašanih" samoubojstava,^[1050] u Hrvatskoj se o ovoj temi intenzivno raspravljalo povodom Svjetskog dana prevencije suicida 2012., na okruglom stolu "Prevencija suicida kod djece i adolescenata - analiza i prikaz programa i prijedlozi budućih aktivnosti". O pojedinačnim slučajevima samoubojstava djece uopće se ne bi trebalo izvještavati, općenito bi mediji trebali oprezno, sa što manje detalja, te slijedeći stručne smjernice, izvještavati o njima. Posljedično, Jutarnji list se opredijelio da će ubuduće slijediti stručne smjernice za izvještavanje o suicidu.^[1051] Ured pravobraniteljice za djecu 2013. godine pozivao je HND i HVZM da pridonesu edukaciji i senzibiliziranju novinara za prepoznavanje i zaštitu najboljeg interesa djeteta te da sankcioniraju neetično izvještavanje o djeci.^[1052] Što se tiče realizacije Programa prevencije samoubojstava kod djece i mladih za razdoblje od 2011. do 2013., koji je također predstavljen na tom okruglom stolu, do danas je provedena samo mjera edukacije stručnjaka u području ranog prepoznavanja i liječenja depresije i uočavanja suicidalnog ponašanja, dok o realizaciji ostalih mjera postoji samo potvrda o prikupljanju podataka i planiranju provedbe.^{[1053] [1054]}

Kreiranje navedenih strateških nacionalnih dokumenta i programa svakako predstavlja napredak u osvješćivanju i pristupu problemu samoubojstava djece, a također su zabilježeni i primjeri dobre prakse u zaštiti mentalnog zdravlja i prevenciji samoubojstva djece kroz interdisciplinarne edukacije stručnjaka. Međutim, do danas se ne vide značajniji pomaci u bavljenju ovom problematikom na znanstvenom i na praktičnom planu. Nažalost, još nije zaživjela mreža lako dostupne i učinkovite 24-satne pomoći djeci i roditeljima u situaciji krize i rizika od samoubojstva,^[1055] osobito izvan regionalnih središta. Jedina 24 sata dežurna telefonska linija za pružanje pomoći jest ona Centra za krizna

^[1048] Pravobranitelj za djecu (2012.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2011. godini*, Zagreb: PD. Analizu su, u suradnji s Uredom pravobraniteljice za djecu, proveli mladi novinari polaznici Komunikološke škole Matice hrvatske. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

^[1049] WHO (2008.), Preventing Suicide A Resource for Media Professionals, http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/resource_media.pdf?ua=1 (14.6.2014.).

^[1050] Stack, A. (2003.), Media coverage as a risk factor in suicide, *Journal of Epidemiol Community Health*, 57, 238–240.

^[1051] [http://www.jutarnji.hr/10-strucnjaka--kako-zaustaviti-samoubojstva-djece-i-mladih/245195/](http://www.jutarnji.hr/10-strucnjaka--kako-zaustaviti-samoubojstva-djece-i-mladih/) (7.6.2014.)

^[1052] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

^[1053] Pravobranitelj za djecu (2012.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2011. godini*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

^[1054] Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2012. godini*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

^[1055] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

stanja i prevenciju suicida Kliničke bolnice Rebro u Zagrebu,^[1056] iako se pomoći djeci u kriznim situacijama pruža i putem Hrabrog telefona, Telefona za psihološku pomoć psihološkog centra TESA, Plavog telefona za djecu u krizi, SOS telefona za žene i djecu.^[1057] Tako je utvrđeno da nedostaje: stručna potpora roditeljima u ranom prepoznavanju početnih problema djece te rana intervencija, protokol o postupanju prema djeci u akutnim kriznim stanjima (iako je u sklopu sastanka Sekcije za školsku psihologiju HPD-a 2014. godine održana tribina "Postupanje u kriznim situacijama (najava suicida, pornografski sadržaji na društvenim mrežama, krize od rastanja i dr.) - prilog strukturiranju postupanja i prijedlogu protokola)", sustavni i protokolarni prihvati djece u akutnim kriznim stanjima nakon pokušaja samoubojstva, ambulantnih i bolničkih psihijatrijskih kapaciteta za liječenje djece (npr. Split nema posebnih odjela za psihijatrijsko liječenje djece, a KBC Zagreb ima premalen kapacitet), stručnjaka (dječjih psihijatara, iako se uspostavila specijalizacija dječje psihijatrije^[1058]) te sustavno praćenje i rehabilitacija djece nakon pokušaja samoubojstva i otpusta iz bolnice.^[1059] Međutim, u sklopu Nacionalne strategije za prava djece 2014.-2020. istaknuto je kako treba osigurati odgovarajuće uvjete za oporavak djece koja su pokušala samoubojstvo, kao i mjere podržavanja razvoja regionalnih multidisciplinarnih timova za pomoći djeci u kriznim situacijama, a čiji će nositelji biti Ministarstvo zdravlja i Ministarstvo socijalne politike i mladih.^[1060]

Nedavno je objavljen kratki pregledni rad rizičnih čimbenika samoubojstava adolescenata na temelju postojeće literature,^[1061] a jedan od rizika za suicid jest i samoozljeđivanje. Pojava samoozljeđivanja djece^[1062] tema je o kojoj se u nas i dalje nedovoljno govori. Zbog nedovoljne informiranoosti djece i mladih o samoozljeđivanju kao rizičnom ponašanju, njegovoj etiologiji i pojavnosti, te o mjestima na kojima mogu dobiti pomoći, Ured pravobraniteljice za djecu uputio je MZOS-u preporuku za uvođenjem sadržaja o samoozljeđivanju u zdravstveni odgoj za učenike srednjih škola. Odgovoreno je da je tema na određeni način obrađena u drugim dijelovima nastavnoga gradiva, no da će preporuka biti ozbiljno razmotrena.^[1063]

-
- [1056]** Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu Pravobraniteljice za djecu u 2012. godini*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>
- [1057]** <http://www.suicidi.info/povjerenje.asp> (2.6.2014.)
- [1058]** Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>
- [1059]** Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>
- [1060]** Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih. www.mspm.hr (20.6.2014.)
- [1061]** Graovac, M., i Prica, V. (2014.), *Rizični čimbenici kod samoubojstva adolescenata*. Medician Fluminensis, 50(1): 74-79.
- [1062]** Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2012. godini*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>
- [1063]** Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

Djeca s teškoćama u razvoju

Prema Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom 510.274 je osoba s invaliditetom (12 % od ukupnog broja stanovnika).^[1064] 6,5 % svih osoba s invaliditetom su djeca (34.037) u dobi od 0 do 18 godina; 61 % dječaka i 39 % djevojčice.^[1065] Zanimljivo, najveći broj registrirane djece s teškoćama u razvoju ima između 10 i 14 godina (15.947 ili 46,8 %),^[1066] što posredno upućuje na propuštanje rane intervencije,^[1067] odnosno na kasnije otkrivanje razvojnih teškoća djece i ostvarivanje njihovih prava u srednjem djetinjstvu i ranoj adolescenciji.^[1068] Najviše registrirane djece s teškoćama u razvoju bilo je u Koprivničko-križevačkoj županiji (1126 dječaka i 731 djevojčica) u 2013. godini.^[1069] Konvencija o pravima djeteta (članak 23. stavak 1.) posebnu pozornost daje zaštiti prava djece s teškoćama u duševnom ili tjelesnom razvoju, s ciljem, između ostaloga, osiguravanja djelotvornog pristupa obrazovanju, stručnoj izobrazbi, zdravstvenim službama, rehabilitacijskim službama, pripremi za zapošljavanje i mogućnostima razonode, što djetetu omogućuje puno uključivanje u zajednicu i osobni razvoj, uključujući njegov kulturni i duhovni napredak. U Hrvatskoj su djeca s teškoćama u razvoju još nevidljiva jer sustav rane intervencije, koji bi im trebao biti na usluzi i osnaživati ih, ne postoji u odgovarajućem opsegu.^[1070] Istraživanje Ureda UNICEF-a za Hrvatsku pokazalo je da, unatoč postojanju plemenitih namjera svih sudionika inkluzivnog procesa, još postoje mnoge zapreke u ostvarivanju socijalne inkluzije djece s teškoćama u razvoju.^[1071] Djeca s teškoćama u razvoju susreću se s različitim oblicima isključenosti, koji ih pogađaju u različitoj mjeri, ovisno o faktorima kao što su: tip teškoće koju imaju, mesta gdje žive i kulture ili sloja kojem pripadaju. Rod je također krucijalni faktor: manja je vjerojatnost da će djevojčice s teškoćama u razvoju dobiti opće ili stručno obrazovanje ili naći zaposlenje nego dječaci s teškoćama u razvoju ili djevojčice bez teškoća u razvoju.^[1072] Nadalje, diskriminacija djece s teškoćama u razvoju i njihovo isključivanje čini ih disproportionalno osjetljivima na nasilje, zanemarivanje i zlostavljanje.^[1073] Prema rezultatima istraživanja provedenom u 2012. sa skupinama roditelja djece s teškoćama u razvoju, neurorizicima i kroničnim bolestima (N=202), najviše djece ima višestruke teškoće i stoga zahtijevaju timski pristup. Podaci upozoravaju da su ustanove za potporu djeci s teškoćama i dalje ustrojene tako da su specijalizirane

^[1064] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Izvješće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 5, http://hzjz.hr/wp-content/uploads/2013/11/Bilten_invalidi_2013.pdf (2.6.2014.).

^[1065] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Izvješće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 51, http://hzjz.hr/wp-content/uploads/2013/11/Bilten_invalidi_2013.pdf (2.6.2014.).

^[1066] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Izvješće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 51, http://hzjz.hr/wp-content/uploads/2013/11/Bilten_invalidi_2013.pdf (2.6.2014.).

^[1067] U dokumentu u posebnom poglavljtu opisuje se usluga rane intervencije i njezina dostupnost roditeljima i djeci.

^[1068] Bouillet, D. (2013.), *Nevidljiva dječa - od prepoznavanje do inkluzije*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, str. 23.

^[1069] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Izvješće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 5, http://hzjz.hr/wp-content/uploads/2013/11/Bilten_invalidi_2013.pdf (2.6.2014.).

^[1070] UNICEF (2011.), *Analiza stanja prava djece i žena u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

^[1071] Bouillet, D. (2013.), *Nevidljiva dječa - od prepoznavanje do inkluzije*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, str. 5.

^[1072] UNICEF (2013.), Stanje djece u svijetu 2013. Sažetak Djeca s teškoćama u razvoju, str. 1, http://www.unicef.hr/upload/file/382/191254/FILENAME/Djeca_s_teskocama_HR_6_13_w.pdf (9.6.2014.).

^[1073] UNICEF (2013.), Stanje djece u svijetu 2013. Sažetak Djeca s teškoćama u razvoju, str. 11, http://www.unicef.hr/upload/file/382/191254/FILENAME/Djeca_s_teskocama_HR_6_13_w.pdf (9.6.2014.).

za jednu vrstu teškoća, što nije u skladu s potrebama najvećeg broja korisnika.^[1074] Treba napomenuti da djeca s višestrukim oštećenjima imaju složenije razvojne probleme nego djeca s jednim oštećenjem. U nedavnom istraživanju u Hrvatskoj rezultati su pokazali da djeca s blagim intelektualnim teškoćama i oštećenjem vida imaju četiri puta više emocionalnih i bihevioralnih problema od djece tipičnog razvoja, i gotovo dva puta više problema nego djeca s oštećenjem vida.^[1075]

U zakonski sustav Republike Hrvatske rana intervencija uvrštena je prvi put 2011. godine Zakonom o socijalnoj skrbi koji je definira kao "stručnu poticajnu pomoć djeci i stručnu i savjetodavnu pomoć njihovim roditeljima, uključujući druge članove obitelji te udomitelje za djecu, kod nekog utvrđenog razvojnog rizika ili razvojne teškoće djeteta".^[1076] U skladu s tezom prihvaćenom u svijetu da je rana intervencija u prve tri godine života najvažnija, domaći stručnjaci se također slažu da je bitno da se s procesom stimulacija, učenja, rehabilitacije i terapije započne odmah po postojanju rizika od nastanka teškoće ili po saznanju o njezinu postojanju.^[1077] Međutim, sustavi potpore ranom razvoju djeteta ne postoje u dovoljnoj mjeri, a na pojedinim područjima Republike Hrvatske i za pojedine vrste razvojnih teškoća uopće ih nema.^[1078] U kvalitativnom istraživanju u kojem su sudjelovali roditelji djece s teškoćama u razvoju (N=13) cilj je bio istražiti iskustva roditelja djece s teškoćama u razvoju s procesom rane intervencije u Hrvatskoj.^[1079] Rezultati istraživanja upućuju na roditeljima važna područja za uspješnost rane intervencije, koja uključuju: interdisciplinarni pristup, kompetentnost i motiviranost stručnjaka te suradni odnos s obitelji. Roditelji kao teškoće u sustavu vide: izostanak pravdobne potpore i informiranja, neprofesionalnost i organizacijske teškoće. Istraživanje Ureda UNICEF-a za Hrvatsku pokazalo je da 50 % djece s razvojnim teškoćama starije od 3 godine nije priporodu bilo ocijenjeno kao neurorizično, što govori o potrebi ranoga razvojnog nadzora djece i da su već rodilišta prva slaba karika u sustavu rane intervencije.^[1080]

Prema najnovijem izvješću pravobraniteljice za osobe s invaliditetom, pritužbe roditelja djece s teškoćama u razvoju ukazuju na nedostatak sustava rane intervencije, dijagnostike i (psihosocijalne) rehabilitacije djece s razvojnim rizikom i s teškoćama u razvoju na pojedinom području Republike Hrvatske.^[1081]

[1074] Ljubešić, M. (2013.), Roditelj i dijete s teškoćama u razvoju U: Pećnik, N. (Ur.): *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 84–97, str. 87.

[1075] Alimovic, S. (2013.), Emotional and behavioural problems in children with visual impairment, intellectual and multiple disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 57(2) str. 53–160. str. 158.

[1076] *Zakon o socijalnoj skrbi*, čl. 91, st.1 Narodne novine 33/12.

[1077] Ljubešić, M. (2012.), Rana intervencija kod komunikacijskih i jezično-govornih odstupanja. *Paediatrics Croatica*, 56, 202–206.

[1078] Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom 2013.*, Zagreb: POSI, str. 127, http://www.posi.hr/index.php?option=com_joomdoc&view=docman&gid=55&task=cat_view&Itemid=98 (6.6.2014.).

[1079] Milić Babić, M., Franc, I. i Leutar, Z. (2013.), Iskustva s ranom intervencijom roditelja djece s teškoćama u razvoju. *Ljetopis socijalnog rada*, 20(3), 453–480.

[1080] Ljubešić, M. (2013.), Roditelji djece s teškoćama u razvoju i usluge za podršku roditeljstvu. U: Pećnik, N. (Ur.): *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 205–211, str. 208.

[1081] Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom 2013.*, Zagreb: POSI, str.128, http://www.posi.hr/index.php?option=com_joomdoc&view=docman&gid=55&task=cat_view&Itemid=98 (6.6.2014.).

Prema istom izvješću, sustav socijalne skrbi nije razvio mrežu ustanova koje pružaju rane interventne usluge u zajednici. Također, sustav zdravstva usmjeren je na liječenje i medicinsku rehabilitaciju, dok sustavna psihosocijalna rehabilitacija ne postoji.^[1082] Djeci s teškoćama u razvoju na području Republike Hrvatske nedvojbeno nije osiguran pristup rehabilitacijskim uslugama u mjeri i na način na koji je to potrebno.^[1083] Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom zaključuje da za uspostavu cijelovitog sustava rane rehabilitacije Republika Hrvatska nema odgovarajuće zakonodavstvo, nedostaju specijalizirani stručnjaci, nema povezanosti sustava zdravstva, socijalne skrbi i obrazovanja.^[1084] Istraživanja su također dokazala da su nedovoljno razrađeni mehanizmi suradnje među sustavima, da ne postoji protokol informiranja roditelja djece s teškoćama u razvoju o njihovim pravima te da postoji nedorečenost zakonskih normi u osiguravanju zaštite najboljeg interesa djeteta.^[1085] Prema podacima sustava socijalne skrbi, djeca s invaliditetom u najvećem broju (98 %) žive u obitelji, dok njih 0,8 % ima udomitelja/skrbnika.^[1086] 6048 djece s invaliditetom i većim teškoćama u razvoju imaju potrebu za tuđom njegom i pomoći u punom opsegu i Barthelov indeks im je manji od 60.^[1087] Oko 9 % djece s invaliditetom, s pravima iz socijalne skrbi, živi u nezadovoljavajućim uvjetima stanovanja.^[1088] Društvena zaštita djece s teškoćama u razvoju i njihovih obitelji posebno je važna jer su obitelji često suočene s većim troškovima života i propuštenim mogućnostima za zaradu.^[1089] Podaci pokazuju da pogotovo majke djece s teškoćama u razvoju, neurorizicima i drugim bolestima žive pod većim psihičkim i radnim opterećenjem.^[1090] Prema rezultatima istraživanja, roditelji djece s teškoćama u razvoju, ali i oni djece s neurorizicima, imaju značajno izraženiji osjećaj zabrinutosti oko ponašanja ili razvoja djeteta nego roditelji zdrave djece.^[1091] Nadalje, pokazalo se da su zahtjevi roditeljske uloge za roditelje djece s razvojnim teškoćama, neurorizicima i kroničnim bolestima više opterećujući nego kod roditelja djece bez razvojnih teškoća; roditelji djece s teškoćama statistički značajno češće navode da ponekad ili češće ne mogu izaći na kraj sa zahtjevima roditeljstva.^[1092]

^[1082] Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom 2013.*, Zagreb: POSI, str. 129, http://www.posi.hr/index.php?option=com_joomdoc&view=docman&gid=55&task=cat_view&Itemid=98 (6.6.2014.).

^[1083] Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom 2013.*, Zagreb: POSI, str. 130, http://www.posi.hr/index.php?option=com_joomdoc&view=docman&gid=55&task=cat_view&Itemid=98 (6.6.2014.).

^[1084] Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom 2013.*, Zagreb: POSI, str. 129, http://www.posi.hr/index.php?option=com_joomdoc&view=docman&gid=55&task=cat_view&Itemid=98 (6.6.2014.).

^[1085] Bouillet, D. (2013.), *Nevidljiva dječa - od prepoznavanje do inkluzije* Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, str. 46.

^[1086] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Izvješće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 55, http://hzjz.hr/wp-content/uploads/2013/11/Bilten_invalidi_2013.pdf (2.6.2014.).

^[1087] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Izvješće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 55, http://hzjz.hr/wp-content/uploads/2013/11/Bilten_invalidi_2013.pdf (2.6.2014.).

^[1088] Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Izvješće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 55, http://hzjz.hr/wp-content/uploads/2013/11/Bilten_invalidi_2013.pdf (2.6.2014.).

^[1089] UNICEF (2013.), Stanje djece u svijetu 2013. Sažetak Djeca s teškoćama u razvoju, str. 4, http://www.unicef.hr/upload/file/382/191254/FILENAME/Djeca_s_teskocama_HR_6_13_w.pdf (9.6.2014.).

^[1090] Ljubešić, M. (2013.), Roditelj i dijete s teškoćama u razvoju. U: Pećnik, N. (Ur.): *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 84–97, str. 92.

^[1091] Ljubešić, M. (2013.), Roditelj i dijete s teškoćama u razvoju. U: Pećnik, N. (Ur.): *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 84–97, str. 93.

^[1092] Ljubešić, M. (2013.), Roditelj i dijete s teškoćama u razvoju. U: Pećnik, N. (Ur.): *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 84–97, str. 94.

Osim toga, roditelji ozbiljno upozoravaju na činjenicu da u velikoj mjeri sami plaćaju usluge potrebne za razvoj djece, da putuju da bi do njih došli te da svugdje postoje duge liste čekanja.^[1093] Također, novi Pravilnik o pravu na korištenje ortopedskih pomagala izmijenjen je na štetu osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju.

Djeca pripadnici romske nacionalne manjine

Vlada Republike Hrvatske donijela je *Nacionalnu strategiju za uključivanje Roma od 2013. do 2020. godine* na sjednici održanoj 29. studenoga 2012. godine. Strategija se nadograđuje na Nacionalni program za Rome iz 2003. godine, redefinirajući nacionalne prioritete, načine provedbe i poduzimanje posebnih mjera sukladno izmijenjenim društvenim i političkim okolnostima. Svrha Nacionalne strategije za uključivanje Roma od 2013. do 2020. godine jest postavljanje smjernica kojima će se omogućiti postizanje bitnih i trajnih promjena socioekonomskog položaja romske nacionalne manjine u Hrvatskoj te time i razina zaštite prava djece Roma. Opći cilj postavljen Strategijom jest poboljšati položaj romske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj smanjivanjem višedimenzionalnog socioekonomskog jaza između romskog i ostalog stanovništva te na usklađen, otvoren i transparentan način postići potpuno uključivanje Roma u sve segmente društva i zajednice.^[1094]

S ciljem definiranja načina provedbe Strategije izrađen je *Akcijski plan za provedbu Nacionalne strategije za uključivanje Roma od 2013. do 2015.*, koji je Vlada Republike Hrvatske donijela 11. travnja 2013. godine. U Akcijskom planu definirani su načini provedbe općih i posebnih ciljeva definiranih u Strategiji, rokovi provedbe, nositelji, početne vrijednosti, izvori i način prikupljanja podataka te finansijska sredstva potrebna za provedbu Akcijskog plana za trogodišnje razdoblje.^[1095] Također, 1. srpnja 2012. godine započelo je jednogodišnje predsjedanje RH Desetljećem za uključivanje Roma 2005.-2015., a među prioritetima hrvatskog predsjedanja bilo je povezivanje Desetljeća za uključivanje Roma i Okvira EU, povezivanje glavnih uspjeha Desetljeća u obrazovanju s obrazovnom politikom EU i položajem romskog jezika, povezivanje povijesnog iskustva Roma u Europi s promicanjem tolerancije i nediskriminacije Roma te mladi Romi u akciji za toleranciju i priznavanje.^[1096] U prosincu 2013. godine usvojena je Preporuka Vijeća kao instrument na EU-razini namijenjen inkluziji Roma, čijim usvajanjem su se države članice obvezale poduzeti mjere i akcije usmjerene na premošćivanje razlika između Roma i ostatka stanovništva, a koje se sastoje od poduzimanja mjera prilagođenih situaciji u kojoj se Romi nalaze, kao i njihovim konkretnim potrebama, pri čemu osobito zabrinjava položaj romske djece.^[1097]

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, 16.975 osoba izjasnilo se da su romske nacionalnosti,^[1098] što je 0,4 % ukupnog stanovništva u Republici Hrvatskoj. Podaci iz popisa stanovništva iz 2011. pokazuju da je

[1093] Ljubešić, M. (2013.), *Roditelji djece s teškoćama u razvoju i usluge za podršku roditeljstvu*. U: Pećnik, N. (Ur.): *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 205-211, str. 211.

[1094] Vlada Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalna strategija za uključivanje Roma za razdoblje od 2013. do 2020. godine*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, str. 36, <http://www.uljppnm.vlada.hr/images/nacionalna%20strategija%20za%20uključivanje%20roma%20za%20razdoblje%20od%202013-2020.pdf> (3.6.2014.).

[1095] Vlada Republike Hrvatske, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina (2013.), *Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava za razdoblje od 2013. do 2016. godine*, str. 33, www.mspm.hr.

[1096] Pučki pravobranitelj (2014.), *Izvješće pučke pravobraniteljice za 2013. godinu*, Zagreb: Pučki pravobranitelj, str. 31, <http://www.ombudsman.hr/index.php/hr/izvjesca/izvjesce-pucke-pravobraniteljice/finish/20-2013/55-izvjesce-pucke-pravobraniteljice-za-2013-po-prvi-puta-objedinjeno-izvjesce-o-stanju-ljudskih-prava-u-hrvatskoj-i-radu-ureda> (7.6.2014.).

[1097] Pučki pravobranitelj (2014.), *Izvješće pučke pravobraniteljice za 2013. godinu*, Zagreb: Pučki pravobranitelj, str. 31, <http://www.ombudsman.hr/index.php/hr/izvjesca/izvjesce-pucke-pravobraniteljice/finish/20-2013/55-izvjesce-pucke-pravobraniteljice-za-2013-po-prvi-puta-objedinjeno-izvjesce-o-stanju-ljudskih-prava-u-hrvatskoj-i-radu-ureda>.

[1098] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, vjeri i materinskom jeziku*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 18, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf (28.5.2014.).

bilo 2706 romske djece (1367 dječaka i 1339 djevojčica) u dobi od 0 do 4 godine; 2455 romske djece (1234 dječaka i 1221 djevojčica) u dobi od 5 do 9 godina; 2419 romske djece (1220 dječaka i 1199 djevojčica) u dobi od 10 do 14 godina; i 1825 romske djece (906 dječaka i 919 djevojčica) u dobi od 15 do 19 godina (vidi tablicu 28).

Tablica 28: Romsko stanovništvo prema narodnosti, starosti i spolu^[1099]

	Romi	0–4 god.	5–9 god.	10–14 god.	15–19 god.
M	8542	1367	1234	1220	906
Ž	8433	1339	1221	1199	919
Ukupno	16975	2706	2455	2419	1825

Demografski, kod Roma u Republici Hrvatskoj riječ je o izrazito ekspanzivnom tipu dobne strukture, s visokim postotkom djece i malim postotkom starijih članova zajednice. Više od polovine stanovništva (55,4 %) u dobi je do 19 godina,^[1100] a tim je veća potreba i odgovornost društva za njihovu zaštitu. Takva nerazmjerno mlada populacija odražava relativno visoke stope nataliteta i izražen kratak životni vijek. Podaci također pokazuju da su Romi najmlađi stanovnici, s prosječnom dobi od 21,9 godina, u usporedbi s dobi drugog stanovništva u Hrvatskoj, čiji je prosjek 41,7 godina.^[1101]

Iako je stopa siromaštva u Hrvatskoj relativno visoka, dva puta je više izražena među Romima, a prihodi Roma su dva puta manji nego prihodi ostalog stanovništva.^[1102] Točnije, rezultati studija UNDP-a/World Bank/EC Regional Roma pokazali su da je relativna stopa siromaštva u Hrvatskoj dvostruko viša za Rome (92 %) u odnosu na ostalo stanovništvo koje živi u neposrednoj blizini (42 %).^[1103] Također, studija o položaju Roma u Hrvatskoj, koju je u Republici Hrvatskoj izradio Hrvatski pravni centar u okviru FRANET-a, istraživačke mreže Agencije za temeljna prava EU, navodi da su značajne razlike između Roma i ostalog stanovništva u Hrvatskoj i dalje vrlo vidljive.^[1104] Rizik siromaštva Roma povećavaju čimbenici poput izrazito niske razine obrazovanja (vrlo često su bez osnovne naobrazbe), slabo razvijenih profesionalnih vještina i velikog

[1099] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, vjeri i materinskom jeziku*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 18, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf (28.5.2014.).

[1100] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, vjeri i materinskom jeziku*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 18, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf (28.5.2014.).

[1101] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, vjeri i materinskom jeziku*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, str. 21, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf (28.5.2014.).

[1102] Pučki pravobranitelj (2014.), *Izvješće pučke pravobraniteljice za 2013. godinu*, Zagreb: Pučki pravobranitelj, str. 32, <http://www.ombudsman.hr/index.php/hr/izvjesca/izvjesce-pucke-pravobraniteljice/finish/20-2013/55-izvjesce-pucke-pravobraniteljice-za-2013-po-prvi-puta-objedinjeno-izvjesce-o-stanju-ljudskih-prava-u-hrvatskoj-i-radu-ureda> (7.6.2014.).

[1103] UNDP/WB/EC Regional Roma Survey 2011 Data <http://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/ourwork/sustainable-development-development-planning-and-inclusive-sustainable-growth/roma-in-central-and-southeast-europe/roma-data.html> (17.6.2014.).

[1104] CroatiaFRANET National Focal Point Social Thematic Study. The Situation of Roma 2012. Croatian Law Centre - Hrvatski pravni centar <http://fra.europa.eu/sites/default/files/situation-of-roma-2012-hr.pdf> (5.6.2014.).

broja djece u obitelji.^[1105] *Nacionalna strategija za uključivanje Roma za razdoblje od 2013. do 2020.* navodi da je nepovoljan socioekonomski položaj Roma uzrokovan duboko ukorijenjenim socijalnim problemima povezanim sa siromaštvom, niskim stupnjem obrazovanja, visokom stopom nezaposlenosti, neodgovarajućim uvjetima života i stanovanja, lošim zdravstvenim statusom i diskriminacijom širokog spektra. Isprepleteni i međusobno uzročno-posljedično povezani, ovi negativni faktori stvaraju zatvoren krug socijalne isključenosti, iz kojega Romi nisu u mogućnosti izaći prepušteni sami sebi i bez potpore.^[1106]

Od svih nacionalnih manjina i etničkih skupina u Republici Hrvatskoj, Romi i dalje nedvojbeno imaju najteži socijalni položaj, s visokim stupnjem socijalne isključenosti. Istraživanja su pokazala da visoke stope nezaposlenosti i dugotrajne nezaposlenosti karakteriziraju romsku populaciju u cijeloj Hrvatskoj, prisiljavajući ih da budu jako ovisni o socijalnoj pomoći kako bi preživjeli. U Međimurskoj županiji s ukupno 111.000 stanovnika, u kojoj živi oko 6000 Roma, udio romske populacije u ukupnoj populaciji koja prima pomoć za uzdržavanje jest 78 %.^[1107] Odsutnost ekonomskog kapitala nesumnjivo ima trajan utjecaj na romske obitelji, osobito njihovu djecu te dubinski i permanentno pogađa gotovo sve aspekte životnog standarda (stanovanje, obrazovanje, zdravlje itd.).

Već godinama Romi su na marginama društvenog interesa, što je pridonijelo značajnom zaostajanju u njihovoj kvaliteti života u usporedbi s prosječnim uvjetima života većinskog stanovništva.^[1108] Prema anketi Svjetske banke i DG REGIO iz 2011. godine, stambeni uvjeti za značajan dio romske populacije izrazito su loši. Broj soba po članu kućanstva u slučaju Roma je 0,48, dok je za ostalo stanovništvo 1,20. Slične su razlike očite iz broja raspoloživih četvornih metara po članu kućanstva (12,87 za Rome i 35,03 za ostalo stanovništvo). 35,21 % Roma nema kvalitetan pristup izvorima vode, dok je to slučaj za samo mali dio ostalog stanovništva (4,3 %). Slična situacija može se promatrati s obzirom na udio stanovništva koji nema pristup boljim sanitarnim uvjetima: 53,9 % Roma i 6,3 % ostalog stanovništva.^[1109] Više čimbenika siromaštva osobito dolazi do izražaja među Romima i neminovno ima trajan negativan utjecaj na djecu. Važno je otkloniti više faktora siromaštva u obiteljskim okruženjima, što bi moglo znatno pridonijeti šteti i održavaju zapreke koje romska djeca susreću.

Podaci o zdravstvenom stanju i zdravstvenoj zaštiti Roma ne prikupljaju se sustavno i Hrvatski zavod za javno zdravstvo ili Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje nisu ih učinili dostupnima, jer se podaci o zdravlju i bilo koji drugi podaci koji se odnose na sustav zdravstvene zaštite ne razvrstavaju po nacionalnosti. Pored pokazatelja lošijeg zdravstvenog stanja Roma u odnosu na ostalo stanovništvo, postoje i značajne razlike po pitanju zdravlja unutar romskih zajednica, pa je tako zabilježena razlika u zdravlju djece i žena kao posebno ranjivih kategorija, u odnosu na zdravlje muškaraca.^[1110] Mišljenje je romske zajednice da je pristup zdravstvenim uslugama romskoj populaciji dodatno otežan činjenicom da je Republika Hrvatska posljednjih godina nekoliko puta mijenjala zakone i propise vezane uz zdravstvenu zaštitu.^[1111]

-
- [1105] Kletečki Radović, M. (2011.), *Siromaštvo i neki aspekti psihosocijalnog razvoja djece.* Doktorska disertacija. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada.
 - [1106] Vlada Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalna strategija za uključivanje Roma za razdoblje od 2013. do 2020. godine,* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, str. 30, <http://www.uljppnm.vlada.hr/images/nacionalna%20strategija%20za%20uključivanje%20roma%20za%20razdoblje%20od%202013-2020.pdf> (3.6.2014.).
 - [1107] Vlada Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalna strategija za uključivanje Roma za razdoblje od 2013. do 2020. godine,* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, str. 73, <http://www.uljppnm.vlada.hr/images/nacionalna%20strategija%20za%20uključivanje%20roma%20za%20razdoblje%20od%202013-2020.pdf> (3.6.2014.).
 - [1108] Vlada Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalna strategija za uključivanje Roma za razdoblje od 2013. do 2020. godine,* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, str. 31, <http://www.uljppnm.vlada.hr/images/nacionalna%20strategija%20za%20uključivanje%20roma%20za%20razdoblje%20od%202013-2020.pdf> (3.6.2014.).
 - [1109] UNDP/World Bank/European Commission Regional Roma Survey 2011. Country statistical profile data <http://europeandcis.undp.org/data/show/D69F01FE-F203-1EE9-B45121B12A557E1B> (7.6.2014.).
 - [1110] Vlada Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalna strategija za uključivanje Roma za razdoblje od 2013. do 2020. godine,* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, str. 64, <http://www.uljppnm.vlada.hr/images/nacionalna%20strategija%20za%20uključivanje%20roma%20za%20razdoblje%20od%202013-2020.pdf> (3.6.2014.).
 - [1111] Vlada Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalna strategija za uključivanje Roma za razdoblje od 2013. do 2020. godine* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, str. 62, <http://www.uljppnm.vlada.hr/images/nacionalna%20strategija%20za%20uključivanje%20roma%20za%20razdoblje%20od%202013-2020.pdf> (3.6.2014.).

Dostupni podaci pokazuju da smrtnost romske dojenčadi treba posebno pratiti jer njihovi uzroci pokazuju da je najčešće riječ o "izbjegivim" smrtima, onima koje se mogu spriječiti jednostavnim preventivnim mjerama.^[1112] Kod romske su dojenčadi u visokom udjelu (40,9 %) kao uzroci smrti zastupljeni: sindrom iznenadne dojenčake smrti (SIDS), nasilna smrt (poput gušenja želučanim sadržajem, druge vrste aspiracija) i respiratorne bolesti (najčešće upale pluća), što ih značajno razlikuje od hrvatskog prosjeka (5 %). Romska dojenčad u velikom udjelu (50 %) nije liječena prije smrti, te su umrli izvan zdravstvene ustanove, najčešće kod kuće (63 %), za razliku od hrvatskog prosjeka, prema kojem je liječeno i umrlo u bolnici 95 % dojenčadi; pružena je liječnička pomoć prije smrti izvan bolnice za još 2 % dojenčadi, a uopće se nije liječilo 3 % umrle dojenčadi.^[1113]

Romska djeca s teškoćama u razvoju češće su institucionalizirana nego djeca ostalog stanovništva, zbog generalno lošijih uvjeta života i segregiranosti romskih zajednica.^[1114] Precizne statistike nisu dostupne jer podaci često nisu razvrstani po dobi, spolu ili nacionalnosti. Nadalje, očit je nedostatak udomiteljskih obitelji za romsku djecu i izražena potreba za većim brojem udomiteljskih obitelji senzibiliziranih i spremnih za skrb o romskoj djeci.^[1115] Općenito, u znatno većem postotku romska su djeca procijenjena kao djeca sa smanjenim mentalnim sposobnostima, odnosno dijagnosticirana kao djeca s "blagom mentalnom retardacijom", što za posljedicu ima neravnopravan položaj u školskom sustavu i smanjenje mogućnosti za kvalitetno obrazovanje.^[1116] Dostupne statistike pokazuju da su u šk. god. 2013./2014. u Centru za odgoj i obrazovanje Čakovec dvije petine učenika (41,1 %) Romi.^[1117] Važno je naglasiti važnost zaštite romske djece od gospodarskog iskorištavanja i eksploracije te obavljanja štetnih poslova, posebice prosjačenja. Nemali broj romske djece iznimno su ranjiva i ugrožena skupina i zbog svoje nevidljivosti ostaju izvan mogućnosti redovitog školovanja i uključenosti u društvo.

^[1112] Ured za nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske (2011.), Izvješće o provođenju akcijskog plana desetljeća za uključivanje Roma za 2009. i 2010. godinu, str. 74, http://www.uljppnm.vlada.hr/images/pdf/izvjesce_o_provodjenju_akcijskog_plana.pdf (8.6.2014.).

^[1113] Ured za nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske, Izvješće o provođenju akcijskog plana desetljeća za uključivanje Roma za 2009. i 2010. godinu, svibanj 2011., 73–74, http://www.uljppnm.vlada.hr/images/pdf/izvjesce_o_provodjenju_akcijskog_plana.pdf (8.6.2014.).

^[1114] Vlada Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalna strategija za uključivanje Roma za razdoblje od 2013. do 2020. godine*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, str. 65, <http://www.uljppnm.vlada.hr/images/nacionalna%20strategija%20za%20uključivanje%20roma%20za%20razdoblje%20od%202013-2020.pdf> (3.6.2014.).

^[1115] Vlada Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalna strategija za uključivanje Roma za razdoblje od 2013. do 2020. godine*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, str. 77, <http://www.uljppnm.vlada.hr/images/nacionalna%20strategija%20za%20uključivanje%20roma%20za%20razdoblje%20od%202013-2020.pdf> (3.6.2014.).

^[1116] Vlada Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalna strategija za uključivanje Roma za razdoblje od 2013. do 2020. godine* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, str. 65, <http://www.uljppnm.vlada.hr/images/nacionalna%20strategija%20za%20uključivanje%20roma%20za%20razdoblje%20od%202013-2020.pdf> (3.6.2014.).

^[1117] Centar za odgoj i obrazovanje Čakovec posebna je odgojno-obrazovna ustanova za učenike s većim teškoćama u razvoju. Primarna je mentalna retardacija (laka i umjerena prema teškoj), uz utjecajne teškoće: sljepoću, slabovidnost, tjelesnu invalidnost kao posljedicu cerebralne paralize ili drugih uzroka, oštećenja glasovno-govorne komunikacije, nerazvijen govor, autizam. Nalazi se u Međimurskoj županiji koja ima najveći udio Roma (4,49 %). Za više podataka vidi: UNDP (2014.), *Atlas romskih naselja u Međimurju*, <http://www.hr.undp.org/content/dam/croatia/docs/Research%20and%20publications/socialinclusion/UNDP-HR-ATLAS-ROMA-MEDJIMURJE-2014.pdf> (12.6.2014.).

Prava sudjelovanja

Sudjelovanje djece

Aktivna participacija djece u društvenom životu zajednice ključna je za izgradnju solidarnog, uključujućeg i demokratskog društva. Konvencija UN-a o pravima djeteta izražava i pravo na sudjelovanje u društvenom životu zajednice. Korist od takvog sudjelovanja je višestruka, i to ne samo za djecu, već i za odrasle i širu zajednicu. Dok kod djece takva participacija izgrađuje samopouzdanje i daje im osjećaj važnosti te razvija socijalne i komunikacijske vještine, kod odraslih potiče toleranciju, razumijevanje i poštovanje prema djeci i dječjim idejama. Nadalje, dječja participacija povećava svijest građana i zajednice o dječjim pogledima i potrebama, jača demokraciju i potiče razvoj civilnog društva. Uključivanje djece povećava povjerenje između djece i odraslih, čime se jača međugeneracijski dijalog.^[1118]

Sudjelovanje djece jest i jedan od tematskih prioriteta^[1119] Vijeća Europe, na koje su usmjerene javne politike u EU.^[1120] U Hrvatskoj se participacija djece također ističe u mnogim važećim dokumentima. U temeljnog strateškom državnom dokumentu, u prijedlogu Strategije Vladinih programa za razdoblje 2013.-2015. predviđa se jačanje mehanizama participacije djece u procesima donošenja odluka kroz omogućivanje dostupnosti informacija prilagođenih djeci, osiguravanje usluga i službi, ali i potporu programima i projektima organizacija civilnog društva usmjerenih senzibilizaciji javnosti i osnaživanju djece u procesima participacije.^[1121] U novoj Nacionalnoj strategiji za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine također se, polazeći od *Strategije Vijeća Europe o pravima djeteta* (2012.-2015.) (CM 2011/171) i *EU Agende za prava djece*, osiguranje aktivnog

[1118] Savez društava "Naša djeca": <http://www.savez-dnd.hr/podnaslov-ap-01/>

[1119] Ostali su prioriteti siromaštvo i socijalna isključenost djece, rano djetinjstvo, djeca bez pratnje i djeca odvojena od roditelja, nasilje nad djecom.

[1120] Savez društava "Naša djeca" Hrvatske (2012.), *Strateški plan Saveza društava "Naša djeca" Hrvatske od 2012.do 2016. godine*. Zagreb: Saveza društava "Naša djeca" Hrvatske, http://www.savez-dnd.hr/wp-content/uploads/2013/12/final_strategija_savez_dnd_2012.-2016..pdf (14.6.2014.).

[1121] Vlada RH (2012.), *Strategija Vladinih programa za razdoblje 2013.-2015.*, <http://www.mrms.hr/wp-content/uploads/2013/05/prijedlog-strategije-vlade-2013-2015.pdf> (14.6.2014.).

sudjelovanja djece ističe kao jedan od četiri strateška cilja,^[1122] a u sklopu posebnog strateškog cilja vezanog uz osiguranje prava djece u ranjivim situacijama^[1123] posebno se ističe i osiguranje prava sudjelovanja djece iz ovih skupina,^[1124] pri čemu se sukladno ovoj strategiji očekuje izrada odgovarajućih akcijskih planova.

U promicanju i omogućivanju prava djece u Republici Hrvatsku veliku ulogu, uz pravobraniteljicu za djecu, ima i Savez društava "Naša djeca" (SDND), pri čemu se u misiji Saveza DND-a ističe da on pruža potporu djeci u aktivnom sudjelovanju u lokalnoj zajednici, a jedan od 6 programskih odbora DND-a jest i Odbor za promicanje i ostvarivanje prava djeteta i aktivnu dječju participaciju.^[1125]

Prema dosadašnjoj praksi sudjelovanje djece ostvarivalo se u sklopu obrazovnog sustava, točnije unutar škola te unutar lokalnih zajednica.^[1126] S druge strane, sudjelovanje djece još nije razvijeno niti se dovoljno potiče u sklopu života u obitelji, socijalne skrbi i zdravstva, slobodnog vremena, medija, sustava pravosuđa i općenito u sklopu oblikovanja javnih politika koje se tiču djece.^[1127] Kao dodatno bitno područje sudjelovanja djece izdvaja se i područje istraživanja s djecom.^[1128]

Dosadašnje sudjelovanje djece u sklopu obrazovnog sustava bilo je vrlo ograničeno, pri čemu se ponajprije doživljavalo samo kroz rad školskih učeničkih vijeća. Naime, prema Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi,^[1129] Vijeća učenika trebala bi činiti predstavnici svakog razrednog odjela, pri čemu predstavnik Vijeća učenika (bez prava odlučivanja) treba sudjelovati u radu tijela škole kada se odlučuje o pravima i obvezama učenika. Međutim, kao što se ističe u Nacionalnoj strategiji, i u provedbi takvog ograničenog shvaćanja sudjelovanja djece u obrazovnom sustavu javljali su se problemi, kao što su nedovoljne aktivnosti Vijeća u pojedinim školama te ovisnost izbora članova Vijeća o

^[1122] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih, www.mspm.hr (15.6.2014.).

^[1123] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih, www.mspm.hr (15.6.2014.).

^[1124] Kao što su djeца s teškoćama u razvoju, djeца u alternativnoj skrbi, djeça koja žive u uvjetima siromaštva te djeça pripadnika nacionalnih manjina, djeça odrasla u socijalnoj izolaciji, djeça žrtve diskriminacije, djeça u pritvoru, djeça migranata, djeça roditelja s poteškoćama mentalnog zdravlja, djeça čiji su roditelji na odsluženju zatvorske kazne, djeça kronično oboljelih roditelja.

^[1125] Strateški plan Saveza društava "Naša djeca" Hrvatske od 2012. do 2016. godine. Zagreb. http://www.savez-dnd.hr/wp-content/uploads/2013/12/final_strategija_savez_dnd_2012.-2016..pdf (14.6.2014.). Savez društava "Naša djeca" Hrvatske (2012.), Strateški plan Saveza društava "Naša djeca" Hrvatske od 2012. do 2016. godine. Zagreb: Savez društava "Naša djeca" Hrvatske, http://www.savez-dnd.hr/wp-content/uploads/2013/12/final_strategija_savez_dnd_2012.-2016..pdf (14.6.2014.).

^[1126] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih, www.mspm.hr (15.6.2014.).

^[1127] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih, www.mspm.hr (15.6.2014.).

^[1128] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih, www.mspm.hr (15.6.2014.).

^[1129] *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*. Narodne novine, broj: 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12 i 126/12.

njihovim obrazovnim postignućima ili o volji razrednika.^[1130] Polazeći od ovih manjkavosti, u novoj se strategiji^[1131] uz konkretnе predložene mјere razrađuju dva cilja vezana uz dječja prava sudjelovanja u sklopu sustava obrazovanja: povećati sudjelovanje djece u procesima donošenja odluka od interesa za njihov odgoj i obrazovanje te uvesti odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo u škole, a u sklopu strateškog cilja koji se odnosi na djecu u ranjivim situacijama, sadržani su i specifični ciljevi kojima se ističe potreba većeg osiguranja prava sudjelovanja djece u ranjivim situacijama i u samom obrazovnom sustavu.^[1132]

Organizirana dječja participacija na lokalnim razinama ostvaruje se kroz rad dječjih vijeća i dječjih foruma. Dječja vijeća predstavljaju osmišljene aktivnosti dječje participacije i neformalnog uključivanja djece osnovnoškolske dobi u lokalnoj zajednici radi poticanja i razvijanja suradničkog i partnerskog odnosa djece i lokalnih tijela uprave i samouprave. Rad dječjih vijeća ostvaruje se kroz rasprave i iznošenje dječjih želja, prijedloga, mišljenja i zahtjeva prema odraslima te kroz konkretne aktivnosti.^[1133] U 2011. godini djelovalo je 25 dječjih vijeća, dok ih danas, prema novijim podacima^[1134] aktivno djeluje 29. Stručnu i organizacijsku potporu dječjim vijećima, vodeći računa o njihovoј što većoj regionalnoj zastupljenosti, daje udružna za djecu, Savez DND Hrvatske. Primjerice, Savez društava "Naša djeca" u 2012. godini organizirao je savjetovanje za voditelje dječjih vijeća u sklopu projekta "Aktivno sudjelovanje djece u lokalnoj zajednici – participacija djece u dječjim vijećima u Hrvatskoj", koji Savez provodi u suradnji s Ministarstvom socijalne politike i mladih.^[1135] Također, u 2013. godini Savez je započeo projekt "Aktivna dječja participacija u lokalnoj zajednici – rad dječjih vijeća u Hrvatskoj", s ciljem unapređenja aktivne dječje participacije kroz osnaživanje djece i voditelja/mentora u dječjim vijećima za pokretanje i provedbu lokalnih projekata te podizanje svijesti šire javnosti o važnosti dječje participacije u društvu, kroz motiviranje i senzibiliziranje odraslih na promjenu stavova.

Istraživanje provedeno 2011. godine, u kojem su sudjelovali voditelji - mentorи dječjih vijeća iz 15 gradova te 95 djece članova dječjih vijeća, pokazalo je da u obuhvaćenih 15 gradova u radu dječjih vijeća sudjeluju ukupno 233 djeteta, podjednako u dobi od 9 do 12 godina i od 12 do 15 godina, pri čemu je općenito više djevojčica, 63 %. Istraživanjem

^[1130] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih, www.mspm.hr (15.6.2014.).

^[1131] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih, www.mspm.hr (15.6.2014.).

^[1132] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih, www.mspm.hr (15.6.2014.).

^[1133] Koller-Trbović, N., Jedud Borić, I. i Žižak, A. (2011.), *Participacija djece u dječjim vijećima u Hrvatskoj*. Izvješće o rezultatima istraživanja provedenog u sklopu pripreme Alternativnog izvještaja djece o stanju dječjih prava u Hrvatskoj, Zagreb. http://www.savez-dnd.hr/wp-content/uploads/2013/09/participacija_djece_u_djecjim_vijecima_izvjesce.pdf (13.6.2014.).

^[1134] <http://www.savez-dnd.hr/podnaslov-ap-01/podnaslov-ap-03/> (13.6.2014.).

^[1135] <http://www.dijete.hr/naslovica-mainmenu-1/1500-savjetovanje-o-djejoj-participaciji.html> (15.6.2014.).

je i utvrđeno da u radu dječjih vijeća u pravilu ne sudjeluju pripadnici nacionalnih manjina niti djeca s teškoćama u razvoju.^[1136] Prema ovom istraživanju,^[1137] sama djeca probleme nesudjelovanja djece, uključujući i rad dječjih vijeća, pripisuju neuvažavanju i strahu od odbijanja, kako od vršnjaka tako i od odraslih. Prema djeci-dječjim vijećnicima, veće sudjelovanje djece može se osigurati edukacijom samih dječjih vijećnika (učenje komunikacijskih vještina; priprema pri izlaganju bitnih stvari uz pomoć voditelja), druge djece (educiranje djece o njihovim pravima odlučivanja; da se djeca uče ozbiljnosti, odgovornosti pri odlučivanju), ali i odraslih (djeca ih poučavaju o svojim potrebama kroz radionice za odrasle u kojima su djeca predavači). Djeca su naglasila i potrebu za potporom, pri čemu treba istaknuti nalaz prema kojemu se dječji vijećnici procjenjuju kompetentnima za "reprezentacijsku" razinu: iznošenje vlastitog mišljenja i zastupanje mišljenja i potreba druge djece, ali ne i u pogledu sudjelovanja u donošenju odluka koje se tiču djece na lokalnoj razini. Kao problem u radu dječjih vijeća istraživanjem je utvrđeno da se postojeći način izbora dječjih vijećnika ponajprije temelji na obrazovnom postignuću te je preporučeno da se ubuduće više pozornosti posveti uključivanju predstavnika različitih podskupina te drugim kriterijima za izbor vijećnika osim obrazovnog uspjeha, kao što su rodna pripadnost, dob, zdravlje, interesi i slobodno vrijeme, socijalna isključenost, uvažavajući načelo jednakih mogućnosti za svu djecu.^[1138]

Drugi oblik organizirane participacije djece na lokalnim razinama ostvaruje se kroz dječje forume, kao aktivnosti djece u slobodnom vremenu za upoznavanje i ostvarivanje prava djeteta, pokrenutih na inicijativu Saveza DND-a Hrvatske u suradnji s lokalnim zajednicama.^[1139] Forumi su predviđeni za djecu u dobi od 9 do 15 godina, a funkcija im je upoznavanje djece s pravima djeteta i odgajanja djece za mir, međusobno razumijevanje i suradnju. U Hrvatskoj trenutačno djeluje više od 70 dječjih foruma, a u 20 godina rada više od 20.000 djece bilo je uključeno u taj projekt. U sklopu projekta "Dječji forumi u prilog promicanja i ostvarivanja prava djeteta" organiziraju se i godišnje zajedničke sjednice sa saborskim zastupnicima u Saboru Republike Hrvatske^[1140] te godišnji Susreti dječjih foruma Hrvatske, uz potporu Ministarstva socijalne politike i mladih. Također, u pogledu sudjelovanja djece u lokalnim razinama treba istaknuti da je u Akciju Gradovi i općine – prijatelji djece^[1141] uključeno 96 gradova/općina, a počasni naziv 2011. godine imala su 34 grada, dok je, prema novijim podacima, taj status

^[1136] Koller-Trbović, N., Jeđud Borić, I., i Žižak, A. (2011.), *Participacija djece u dječjim vijećima u Hrvatskoj*. Izvješće o rezultatima istraživanja provedenog u sklopu pripreme Alternativnog izvještaja djece o stanju dječjih prava u Hrvatskoj, Zagreb, http://www.savez-dnd.hr/wp-content/uploads/2013/09/participacija_djece_u_djecijim_vijecima_izvjesce.pdf (13.6.2014.).

^[1137] Koller-Trbović, N., Jeđud Borić, I., i Žižak, A. (2011.), *Participacija djece u dječjim vijećima u Hrvatskoj*. Izvješće o rezultatima istraživanja provedenog u sklopu pripreme Alternativnog izvještaja djece o stanju dječjih prava u Hrvatskoj, Zagreb. http://www.savez-dnd.hr/wp-content/uploads/2013/09/participacija_djece_u_djecijim_vijecima_izvjesce.pdf

^[1138] Koller-Trbović, N., Jeđud Borić, I., i Žižak, A. (2011.), *Participacija djece u dječjim vijećima u Hrvatskoj*. Izvješće o rezultatima istraživanja provedenog u sklopu pripreme Alternativnog izvještaja djece o stanju dječjih prava u Hrvatskoj, Zagreb. http://www.savez-dnd.hr/wp-content/uploads/2013/09/participacija_djece_u_djecijim_vijecima_izvjesce.pdf

^[1139] <http://www.savez-dnd.hr/podnaslov-ap-01/podnaslov-ap-02/>

^[1140] <http://www.savez-dnd.hr/podnaslov-ap-01/podnaslov-ap-02/>

^[1141] Globalna inicijativa UNICEF-a pokrenuta 1996. godine s ciljem stvaranja gradova po mjeri djece. U Hrvatskoj je Akcija započela 1999. godine, a vode je Savez društava "Naša djeca" Hrvatske i Hrvatsko društvo za preventivnu i socijalnu pedijatriju, pod pokroviteljstvom Ureda UNICEF-a za Hrvatsku.

dostiglo 44 gradova i općina.^[1142] Jedan od uvjeta da bi grad/općina dobio taj status jest i uključivanje djece u osmišljavanje odluka koje se na njih odnose.^[1143] Akciju u Hrvatskoj također provodi Savez društava "Naša djeca" Hrvatske od 1999. godine u partnerstvu s Hrvatskim društvom za socijalnu i preventivnu pedijatriju.

Iako je sudjelovanje djece u sklopu socijalne skrbi, postupcima obiteljsko-pravne zaštite i oblikovanja javnih politika koje se tiču djece općenito nedovoljno razvijeno,^{[1144] [1145]} treba istaknuti održane radionice aktivne participacije u sklopu postupka javnog savjetovanja o izradi nacrtu prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. godine, primjerice u SOS Dječjem selu Lekenik^[1146] i Osnovnoj školi prof. Franje Viktora Šignjara u Virju, u organizaciji Službe za djecu i obitelj Ministarstva socijalne politike i mladih.^[1147] Ujedno nizom novih zakona (Obiteljski zakon, Zakon o socijalnoj skrbi, Zakon o udružiteljstvu i dr.) te standardima kvalitete usluga socijalne skrbi napravljen je iskorak na području izražavanja mišljenja i općenito sudjelovanja djece u sudskim postupcima.^[1148]

Također, kao primjer dobre prakse^{[1149] [1150]} treba istaknuti i rad *Mreže mladih savjetnika pravobraniteljice za djecu - MMS* kao stalnog savjetničkog tijela pravobraniteljice za djecu, koje formalno postoji od 2010., a čine ga djeca i mladi u dobi od 12 do 18 godina koji se biraju na mandat od dvije godine. Biraju ih djeca, članovi prethodne generacije MMS-a, uz sudjelovanje pravobraniteljice i odraslih savjetnica, pri čemu se djeca za članstvo kandidiraju sama, putem javnog natječaja koji se objavljuje putem medija svake dvije godine. Svaki član MMS-a zastupa vlastito mišljenje i predstavlja samoga sebe, a nije predstavnik svoje škole ili mjesta. Tijekom 2013. aktivna je druga generacija MMS-a,^[1151] čiji je mandat započeo u rujnu 2012. godine. Aktivnostima u sklopu MMS-a ostvaruje se pravo djece na sudjelovanje u društvu, u skladu

^[1142] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrtu prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih, www.mspm.hr(15.6.2014.).

^[1143] Koller-Trbović, N., Jedud Borić, I. i Žižak, A. (2011.), *Participacija djece u dječjim vijećima u Hrvatskoj*. Izvješće o rezultatima istraživanja provedenog u sklopu pripreme Alternativnog izvještaja djece o stanju dječjih prava u Hrvatskoj, Zagreb. http://www.savez-dnd.hr/wp-content/uploads/2013/09/participacija_djece_u_djecnjim_vijecima_izvjesce.pdf

^[1144] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

^[1145] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrtu prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih, www.mspm.hr (15.6.2014.).

^[1146] http://www.mspm.hr/novosti/vijesti/odrzana_radionica_aktivne_participacije_djece_u_postupku_javnog_savjetovanja_o_nacrtu_prijedloga_nacionalne_strategije_za_prava_djece_u_republici_hrvatskoj_od_2014._do_2020._godine

^[1147] http://www.mspm.hr/novosti/vijesti/odrzana_radionica_aktivne_participacije_djece_u_postupku_javnog_savjetovanja_o_nacrtu_prijedloga_nacionalne_strategije_za_prava_djece_u_republici_hrvatskoj_od_2014._do_2020._godine

^[1148] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrtu prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih, www.mspm.hr (15.6.2014.).

^[1149] UNICEF (2011.), *Analiza stanja prava djece i žena u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

^[1150] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrtu prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih, www.mspm.hr (15.6.2014.).

^[1151] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

- [1152] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).
- [1153] Eurochild Annual Conference Report (2013.), *Building an inclusive Europe. The contribution of children's participation*. http://issuu.com/eurochild_org/docs/eurochild_ac2013_report (23.5.2014.).
- [1154] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).
- [1155] Dogovor o provedbi projekta EU o dječjem sudjelovanju. <http://www.dijete.hr/en/home/1643-dogovor-o-provedbi-projekta-eu-o-dječjem-sudjelovanju-.html>
- [1156] Tuiute M. (2013.), *EU Study on Child Participation*. In EUROCHILD Annual Conference Report. p.14, http://www.eurochild.org/fileadmin/Events/2013/11_AC2013/AnnualConference%202013%20Report.pdf (25.5.2014.).
- [1157] Ajduković, M., Kolesarić, V. (ured). (2003.), *Etički kodeks istraživanja s djecom*, Zagreb: Vijeće za djecu Vlade Republike Hrvatske, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- [1158] Ajduković, M., Kolesarić, V. (ured). (2003.), *Etički kodeks istraživanja s djecom*, Zagreb: Vijeće za djecu Vlade Republike Hrvatske, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- [1159] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrtu prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i promicanje prava djece u Republici Hrvatskoj do 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih, www.mspm.hr (20.6.2014.).
- [1160] Ajduković, M., Ogresta, J. i Sušić, N. (2012.), Raširenost nasilja nad djecom u obitelji i među vršnjacima. Nacionalna konferencija, Zagreb, 22. i 23. ožujka 2012. - prikaz konferencije *Ljetopis socijalnog rada*, 19(1), 181-186.
- [1161] Ajduković, M., Kolesarić, V. (ured). (2003.), *Etički kodeks istraživanja s djecom*, Zagreb: Vijeće za djecu Vlade Republike Hrvatske, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- s člankom 12. Konvencije o pravima djeteta, a ujedno se članove priprema i za preuzimanje sve aktivnije uloge u zajednici i kasnije kad budu odrasli građani. [1152] Ovaj način uključivanja djece tijekom 2013. godine prezentiran je i kao primjer dobre prakse na godišnjoj konferenciji EUROCHILD^[1153] organizacije te na tematskom sastanku Mreže pravobranitelja Jugoistočne Europe, CRONSEE u Novom Sadu. Također, 2013. godine, u povodu 10. obljetnice samostalnog pravobranitelja za djecu u Hrvatskoj, pravobraniteljica za djecu i MMS organizirali su raspravu u Hrvatskome saboru, pod naslovom "Dječja prava u Hrvatskoj danas", pri čemu su članovi MMS-a zastupnike i predstavnike institucija upozorili na probleme i potrebe djece, te ih pozvali na veću potporu dječjem sudjelovanju u društvu, između ostalog i organiziranjem debatnih klubova za djecu i mlade. Ujedno, tijekom 2013. godine članovi MMS-a su zajedno s pravobraniteljicom i njezinim odraslim savjetnicama, sudjelovali u projektu *EU Study on Child Participation 2012-2013*, u sklopu kojeg je Ured pravobraniteljice za djecu proveo dio projekta usmjerenog na prikupljanje informacija iz područja dječjeg sudjelovanja. Cilj projekta bio je istražiti zakone, politike i praksu u EU i Hrvatskoj u vezi s participacijom djece u različitim područjima života, a uz to i promicati pravo djeteta na sudjelovanje. Kroz provedbu projekta željelo se dobiti bolji uvid u to kako djeca ostvaruju pravo sudjelovanja u društvu, kakav je utjecaj dječjeg sudjelovanja u državama EU i Hrvatskoj te kakva je provedba akcija i politika koje utječu na dječje sudjelovanje u ovim zemljama. U provedbi projekta u pet europskih zemalja, uključujući Hrvatsku, predviđeno je da uz odrasle i djeca sudjeluju kao istraživači u tzv. vršnjačkome istraživanju. Istraživanje među vršnjacima o različitim aspektima ostvarivanja prava djece na sudjelovanje u njihovim školama u Hrvatskoj provelo je 8 članova MMS-a. Za sada su o provedenom istraživanju napisana dva izvješća, trenutačno na odobrenju kod Europske komisije,^[1154] pri čemu je jedno od njih prilagođeno djeci. U ovom projektu *EU Study on Child Participation 2012-2013*, u Hrvatskoj, osim Ureda pravobraniteljice za djecu, sudjeluju i SOS Dječje selo Hrvatska te Društvo "Naša djeca" Opatija.^[1155] Općenito, utvrđeno je da se dječja participacija smatra ne toliko važnim područjem javnih politika, u koje se premalo ulaže, te da zemlje koje su najdalje otiše s obzirom na participaciju djece, u pravilu imaju središnje koordinacijsko tijelo odgovorno za dječju participaciju. Kao najčešće zapreke identificirane su manjak razumijevanja i svjesnosti o snažnom potencijalu za participaciju među djecom.^[1156]
- U kontekstu sudjelovanja djece u istraživanjima treba istaknuti da ono omogućuje ostvarivanje njihova prava na izražavanje vlastitog mišljenja te da je u Hrvatskoj još nedovoljna prisutna praksa da se sama djeca uključuju u istraživanja, ne samo kao sudionici nego i u fazama planiranja i provedbi istraživanja koja se tiču djece. Moguća etička pitanja koja se javljaju u istraživanjima s djecom kao sudionicima regulirana su Etičkim kodeksom istraživanja s djecom.^[1157] Pritom se u posljednje vrijeme postavlja pitanje rezultira li poštivanje aktualnog Etičkog kodeksa istraživanja s djecom^[1158] ograničenjem prava djeteta da izradi svoje mišljenje?^[1159] ^[1160] Naime, prema Etičkom kodeksu istraživanja s djecom^[1161] pristanak za sudjelovanje u istraživanju djeca starija od 14

godina daju sama, međutim kada se radi o djeci mlađoj od 14 godina, pristanak daju roditelji, što može dovesti do ograničenja prava djeteta da izrazi svoje mišljenje. Stoga je i u ovom slučaju važno istaknuti potrebu edukacije i roditelja o dječjim pravima sudjelovanja. Dodatno, ovo pitanje roditeljskog odlučivanja može biti posebno ograničavajuće u situacijama koje mogu uključivati interes roditelja da dijete ne sudjeluje u istraživanju u kojem bi se moglo otkriti, primjerice, doživljeno nasilje^[1162] ili ugrožavanje nekog dječjeg prava u samoj obitelji.

U Hrvatskoj se ostvarivanje prava sudjelovanja djece ocjenjuje nedostatnim u području kulturnih prava djece i prava na slobodno vrijeme.^[1163] ^[1164] Pritom pravobraniteljica za djecu^[1165] kao zapreku ostvarivanju tih prava djece ističe ponajprije neosviještenost o važnosti i odgovornosti odraslih za tu skupinu prava, kao i nedovoljno ulaganja u sadržaje i aktivnosti slobodnog vremena djece i mlađih, što se očituje i u nedostatku prostora i aktivnosti za igru i slobodno vrijeme djece i mlađih, te nedovoljnog broju i neopremljenosti dječjih igrališta, igrališta za djecu s teškoćama u razvoju. Iz izvješća pravobraniteljice vidljiva je i potreba srednjoškolaca vezana uz nedostatne ili nedostupne sadržaze za mlađe u njihovo slobodno vrijeme te potreba za otvaranjem tzv. centra za mlađe u njihovoj sredini, u kojem bi i djeci njihove dobi bilo omogućeno sudjelovanje u kreiranju sadržaja slobodnog vremena. Stoga, pravobraniteljica za djecu dalje apelira na lokalne zajednice u pogledu otvaranja centra za mlađe, kao i poticanja i promocije sudjelovanja djece i mlađih u osmišljavanju i kreiranju sadržaja njihova slobodnog vremena.

I ovi navodi potvrđuju četiri osnovna problema u ostvarivanju prava sudjelovanja djece u društvu koja su istaknuta u Nacionalnoj strategiji za zaštitu i pomicanje prava djece: nerazumijevanje participacije na općenitoj društvenoj razini te u sustavima koji se bave djecom, izostajanje sudjelovanja djece u politikama za djecu te nedostatak sustava koji podržava participaciju.^[1166] Stoga se i osnovna preporuka vezana uz sudjelovanja djece tiče odraslih, odnosno društva u cjelini, koje i dalje treba potpunije shvatiti i uvažiti vrijednost i svrhu sudjelovanja djece te im osigurati prepostavke za aktivnije sudjelovanje u društvu. Ujedno su svi postojeći problemi vezani uz ostvarivanje prava sudjelovanja još izraženiji kada je riječ o djeci iz ranjivih skupina. S obzirom na to da nova Nacionalna strategija^[1167] pruža razrađen okvir i sadržaj na nacionalnoj razini, između ostalog i u pogledu aktivnog sudjelovanja djece, te posebice i osiguranje prava djece u ranjivim situacijama, može se očekivati da će u idućim godinama doći do značajnih unapređenja u ovom području.

Sudjelovanje mlađih

Pitanje aktivnog sudjelovanja mlađih u društvu u Hrvatskoj naglašava se kao jedno od ključnih pitanja nacionalne politike prema mladima, počevši od prvog temeljnog nacionalnog dokumenta politike prema mladima, *Nacionalnog programa djelovanja za mlade (2003.-2008.)*,^[1168] preko drugog *Nacionalnog programa za mlade 2009.-2013.*,^[1169] do trenutačnog prijedloga *Nacionalnog programa za mlade od 2014.-2017.*^[1170]

[1162] Ajduković, M., Oresta, J. i Sušić, N. (2012.), Raširenost nasilja nad djecom u obitelji i među vršnjacima. Nacionalna konferencija, Zagreb, 22. i 23. ožujka 2012 - prikaz konferencije *Ljetopis socijalnog rada*, 19(1), 181-186.

[1163] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

[1164] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mlađih, www.mspm.hr (20.6.2014.).

[1165] Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2013. godini*, Zagreb: PD, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (22.5.2014.).

[1166] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mlađih, www.mspm.hr (22.6.2014.).

[1167] Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrta prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za zaštitu i pomicanje prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. Nacrt prijedloga*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mlađih, www.mspm.hr (22.6.2014.).

[1168] Republika Hrvatska, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2004., *Nacionalni program djelovanja za mlađe (2003.-2008.)*, Zagreb, http://www.youthpolicy.org/national/Croatia_2003_National_Youth_Action_Program.pdf (21.6.2014.).

[1169] Nacionalni programa za mlađe 2009.-2013. Narodne novine 82/09, <http://www.propisi.hr/print.php?id=9392> (26.6.2014.).

[1170] Ministarstvo socijalne politike i mlađih (2014.), *Nacionalni program djelovanja za mlađe od 2014. do 2017. godine. Prijedlog*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mlađih.

- [1171] Ministarstvo socijalne politike i mladih (2013.), *Strateški plan Ministarstva socijalne politike i mladih od 2014. do 2016. godine*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih, http://www.mspm.hr/ministarstvo/strateski_plan_ministarstva_socijalne_politike_i_mladih (25.6.2014.).
- [1172] Bužinkić, E. (2011.), *Zakon o savjetima mladih u praksi. 2010/2011*. Zagreb: Mreža mladih Hrvatske, <http://www.mmh.hr/files/ckfinder/files/ZAKON%20O%20SAVJETIMA%20MLADIH%20U%20PRAKSI.pdf> (25.6.2014.).
- [1173] Broz, T., Bijelić, N., Gergorić, M. (2013.), Sudjelovanje mladih žena u procesima odlučivanja u Hrvatskoj. Izlaganje na konferenciji "Mlade žene i rodna ravnopravnost u post-jugoslavenskim društvima - istraživanja, prakse i politike", Zagreb, 26.-27. studenog 2013., http://www.cesi.hr/attach/_a/analiza_mlade_zene_u_procesima_odelucivanja_web.pdf (25.6.2014.).
- [1174] Bužinkić, E. (2011.), *Zakon o savjetima mladih u praksi, 2010/2011*. Zagreb: Mreža mladih Hrvatske, <http://www.mmh.hr/files/ckfinder/files/ZAKON%20O%20SAVJETIMA%20MLADIH%20U%20PRAKSI.pdf> (25.6.2014.).
- [1175] Ministarstvo socijalne politike i mladih (2013.), Izvješće o provedbi nacionalnog programa za mlađe od 2009. do 2013. godine za 2012. godinu. Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih. <https://www.spi.hr/Zakoni/tabid/505/vw/1/ItemID/725/Default.aspx>
- [1176] Miošić, N. (2012.), *Tko treba na popravni? U: N. Buković (Ur.), S kim i kako lokalne vlasti surađuju?* Izvještaj o istraživanju kvalitete i transparentnosti suradnje lokalnih vlasti i civilnog društva u Hrvatskoj. Mreža mladih Hrvatske i Gong, http://www.mmh.hr/files/ckfinder/files/S_kim_i_kako_lokalne_vlasti_surađuju-1.pdf (23.5.2014.).
- [1177] Zakon o savjetima mladih, Narodne novine 41/2014.
- [1178] <http://www.mmh.hr/hr/vijesti/priopcenje-za-javnost---zakon-o-savjetima-mladih>
- [1179] <http://www.udruga-gradova.hr/dogadjanja/konferencija-okvir-dsjelovanja-savjeta-mladih-u-republici-hrvatskoj/>
- [1180] Zakon o savjetima mladih, Narodne novine 41/2014.
- [1181] http://www.mspm.hr/novosti/vijesti/archiva_vijesti/listopad_2013/zakon_o_savjetima_mladih_na_prvom_citanju_u_hrvatskom_saboru

Ujedno, participacija mladih pojmenice navodi se kao jedna od temeljnih vrijednosti hrvatskog društva u viziji Ministarstva socijalne politike i mladih.^[1171]

Institucionalni oblik sudjelovanja mladih na lokalnoj razini ostvaruje se kroz savjete za mlađe, kao dio razvojnog koncepta sudjelovanja mladih u procesima donošenja odluka koji naglašava partnerski odnos između mladih i "odraslih" donositelja odluka. U tom smislu, savjeti mladih sudjeluju na političkoj, ekonomskoj i društvenoj razini preuzimajući odgovornost i razvijajući prakse i resurse korisne za mlađe i "odrasle", odnosno donositelje odluka.^[1172] Prvi Zakon o savjetima mladih donesen je 2007. godine kako bi se potaknulo uključivanje mladih u donošenje odluka vezanih uz njihove interese i potrebe. Okvir za donošenje takvog tipa zakonskog rješenja činili su Nacionalni program djelovanja za mlađe 2003.-2008. te Europska povelja o sudjelovanju mladih u životu na lokalnoj i regionalnoj razini (1993).^[1173] Savjete mladih osnivaju predstavnička tijela jedinica lokalne odnosno područne samouprave, kao svoja savjetodavna tijela, s ciljem aktivnog uključivanja mladih u javni život tih jedinica, a čine ih mlađi u dobi od 15 do 29 godina.^[1174] Osnovna uloga savjeta jest savjetovanje lokalnih i područnih predstavničkih tijela. Međutim, iako je osnivanje savjeta obveza lokalne i područne samouprave temeljena na zakonu, njime nisu bile predviđene sankcije za neprovođenje te brojne jedinice lokalne i područne samouprave nisu osnovale savjete mladih. Tako podaci za 2012. godinu,^[1175] odnosno pet godina nakon uvođenja zakona, pokazuju da su savjeti mladih osnovani u 19 županija (od 21 uz Grad Zagreb), u 98 gradova, od njih 127 općina, te u 143 općine od 419. Ujedno, i ako su osnovani, u nekim slučajevima djelovali su s ograničenom odgovornošću, kapacitetima i efikasnošću.^[1176] Rezultati istraživanja provedenog tijekom 2011. i 2012. godine, osim potvrđivanja niskog postotka aktivnih savjeta, pokazuju da se i kod aktivnih savjeta mladih aktivnost u većini slučajeva svodi na sudjelovanje u raspravama ili prihvatanju Plana aktivnosti savjeta mladih, bez sudjelovanja u pogledu drugih pitanja koja imaju utjecaj na kvalitetu života mladih u lokalnim zajednicama.^[1177] Također, prema ovoj analizi, nezainteresiranost mladih da se kandidiraju u savjete mladih upućuje na njihovu nedovoljnu informiranost o načinima i mogućnostima utjecaja na procese donošenja odluka u njihovim zajednicama.

Stoga je izrađen novi Zakon o savjetima mladih,^[1178] usvojen 2014. godine. U procesu izrade ovog Zakona o savjetima mladih Ministarstvo socijalne politike i mladih održalo je javne konzultacije s mladima te s Mrežom mladih Hrvatske i drugim organizacijama^[1179] kako bi se detektirali problemi u provedbi zakona iz 2007. godine te osmisnila njihova rješenja. U organizaciji Savjeta mladih Grada Zagreba u 2013. godini održana je i Konferencija Savjeta mladih na temu "Okvir djelovanja savjeta mladih u Republici Hrvatskoj".^[1180] Novim se zakonom^[1181] jasnije definira pojam, uloga i djelokrug savjeta mladih, postupak osnivanja i način izbora savjeta mladih, ovlašteni predlagatelji kandidata za članove i zamjenike članova savjeta mladih, odnosi između savjeta mladih i jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, pri čemu je povećana i gornja dobna granica mladih (s 29 na 30 godina).^[1182] Zakon propisuje i da svaki grad, općina ili županija moraju imati barem jednu

osobu koja će u opisu radnog mjeseta imati provedbu Zakona o savjetima mladih i rad Savjeta mladih.^[1183] Nadzor nad provedbom novoga zakona provodi ministarstvo nadležno za mlade kroz redovito godišnje praćenje broja osnovanih savjeta, njihovo funkcioniranje i suradnju s lokalnim i regionalnim jedinicama.^[1184]

Iako je novim zakonom namjera bila riješiti probleme u provedbi zakona iz 2007. godine, Mreža mladih Hrvatske^[1185] upozorava i na mnoge slabosti konačne verzije novoga zakona.^[1186] Pritom se ističu: neprepoznavanje udruga mladih kao ovlaštenih predlagatelja članova i članica savjeta mladih, nepostojanje obveze jedinica lokalne i područne samouprave da reagiraju na inicijativu za osnivanje savjeta mladih od organiziranih oblika djelovanja mladih u lokalnoj zajednici, te ponovno nedostatak definiranja dodatnih obvezujućih mehanizama ili sankcija za izostanak osnivanja savjeta mladih u predviđenom roku.^[1187] Ujedno se ističe da novi zakon ne predviđa bilo kakvo educiranje ili osnaživanje kapaciteta savjeta mladih. Stoga se, smatra Mreža mladih, ponovno mogu očekivati problemi u provedbi i ovog zakona jer jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave najčešće nisu adekvatno upoznate i senzibilizirane u pogledu savjetovanja s mladima.^[1188] U suradnji Mreže mladih Hrvatske i njemačke Zaslade Friedrich Ebert u 2014. godini održan je trening za petnaestak članova savjeta mladih iz različitih dijelova Hrvatske, s ciljem osnaživanja članova savjeta za djelovanje u interesu mladih kroz rad u savjetodavnim tijelima sastavljenim od mladih.^[1189]

Nedavna analiza^[1190] pet županijskih programa za mlade i jedanaest programa rada županijskih Savjeta mladih pokazala je da se u većini dokumenata (njih 9) aktivno sudjelovanje mladih vidi primarno kroz savjete mladih te se kroz poboljšanje položaja i rada savjeta mladih očekuje i njihova veća aktivnost. U dokumentu triju županija povećanje aktivnog sudjelovanja očekuje se kroz institucionalne promjene, kao što su osnivanje vijeća mladih, savjeta mladih, parlamenta mladih, raznih centara za suradnju civilnog i javnog sektora i sl. U dokumentima dviju županija aktivno sudjelovanje mladih u društvu vidi se kao cilj koji se može postići ako se promijeni percepcija mladih i ostatka društva o poželjnosti njihova sudjelovanja u društvu, dok se u dokumentima samo jedne županije aktivno sudjelovanje mladih shvaća kroz angažman u civilnom društvu te se predviđa izgradnja civilnog društva, odnosno poticanje osnivanja udruga, njihovo financiranje i sl. kao način povećanja sudjelovanja mladih. Ujedno, analiza je pokazala da većina dokumenata, pa i Nacionalni program za mlade od 2009. do 2013., promatra mlade kao homogenu skupinu, predlažući mјere koje se odnose na "mlade", bez uvažavanja njihovih specifičnosti i razlika, bez rodne perspektive te eventualno samo spominjanjem pojedinih skupina mladih, kao što su "mladi s invaliditetom", "pripadnici nacionalnih manjina", "etničke skupine", "učenici i studenti" na deklarativnoj razini, bez specifičnih mјera/aktivnosti usmјerenih na različite skupine mladih koji bi rezultirali njihovom većom društvenom participacijom.^[1191]

Prema novom prijedlogu Nacionalnog programa za mlade,^[1192] kao ključni problemi u području aktivnog sudjelovanja mladih u društvu uočeni su nepoticajno okruženje i nepostojanje materijalnih uvjeta

[1183] <http://infozona.hr/news/savjeti-mladih-po-novom-zakonu/5885>

[1184] <https://www.spi.hr/Zakoni/tabid/505/vw/1/ItemID/725/Default.aspx>

[1185] Mreža mladih Hrvatske (MMH) je krovna organizacija mladih koja okuplja 64 udruge mladih i za mlade.

[1186] <http://www.mmh.hr/hr/vijesti/priopcenje-za-javnost---zakon-o-savjetima-mladih>

[1187] <http://www.mmh.hr/hr/vijesti/priopcenje-za-javnost---zakon-o-savjetima-mladih>

[1188] <http://www.mmh.hr/hr/vijesti/priopcenje-za-javnost---zakon-o-savjetima-mladih>

[1189] <http://www.mmh.hr/hr/vijesti/savjet-mladih---snazan-glas-mladih-u-lokalnoj-zajednici>

[1190] Bijelić N., Gergorić M. (2013.), *Mlade žene mijenjaju svijet. Rezultati istraživanja u Republici Hrvatskoj*. CESI, http://www.cesi.hr/attach/_i/izvjestaj_istrazivanja_hr_final~2.pdf (22.6.2014.).

[1191] Bijelić N., Gergorić M. (2013.), *Mlade žene mijenjaju svijet. Rezultati istraživanja u Republici Hrvatskoj*. CESI, http://www.cesi.hr/attach/_i/izvjestaj_istrazivanja_hr_final~2.pdf (22.6.2014.).

[1192] Ministarstvo socijalne politike i mladih (2014.), Nacionalni program djelovanja za mlade od 2014. do 2017. godine. Prijedlog, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih.

- [1193] European Commision (2013.), *European Youth: Participation in Democratic Life Report. Flash Eurobarometer 375*, http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_375_en.pdf (22.6.2014.).
- [1194] Ministarstvo socijalne politike i mladih (2014.), *Nacionalni program djelovanja za mlade od 2014. do 2017. godine. Prijedlog*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih.
- [1195] Ministarstvo socijalne politike i mladih (2014.), *Nacionalni program djelovanja za mlade od 2014. do 2017. godine. Prijedlog*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih.
- [1196] Bijelić N., Gergorić M. (2013.), *Mlade žene mijenjaju svijet. Rezultati istraživanja u Republici Hrvatskoj*, CESI, http://www.cesi.hr/attach/_i/izvjestaj_istrazivanja_hr_final~2.pdf (22.6.2014.).

za osmišljavanje i provedbu aktivnosti koje bi bile usmjerene na informiranje, obrazovanje, osvještavanje i organiziranje mladih. Stoga se programom ističe potreba razvijanja poticajnog okruženja za rad i djelovanje mladih, ponajprije kroz njihove udruge, ali i kroz neformalne grupe i inicijative mladih, pri čemu se uloga državnih institucija vidi u osiguranju materijalnih preduvjeta, odnosno podloge i okvira za samoorganizirane djelatnosti mladih. Ujedno, prijedlogom Nacionalnog programa za mlađe, sudjelovanje mladih ne shvaća se samo kao sudjelovanje u sklopu političkih stranaka i državnih institucija (vijeća, savjeti itd.), niti samo u sklopu udruga, nego i kroz neformalne grupe i inicijative, posvećene konkretnim lokalnim problemima.

Podaci iz 2013., utvrđeni na nacionalno reprezentativnom uzroku mladih od 15 do 30 godina,^[1193] pokazuju da je u Hrvatskoj 12 % mladih uključeno u klubove mladih ili neki drugi tip organizacije (u ostalim zemljama taj se postotak kreće od 38 % u Luksemburgu do 8 % u Cipru). Manji su udjeli mladih uključeni u lokalne organizacije usmjerene na poboljšanje uvjeta u lokalnom području (8 %), kulturne organizacije (9 %), organizacije koje promiču ljudska prava ili globalni razvoj (4 %), organizacije u području klimatskih promjena i pitanja zaštite okoliša (3 %) ili bilo koje druge udruge (5 %). Gotovo šest desetina mladih (59 %) u posljednjih 12 mjeseci nije sudjelovalo ni u jednoj aktivnosti ovih organizacija, dok je prosjek na razini EU 44 %, pri čemu je nešto veći udio potpune odsutnosti sudjelovanja mladih nego u Hrvatskoj zabilježen u Poljskoj i Rumunjskoj (60 %), Mađarskoj i Litvi (63 %) te Cipru (67 %).

Prijedlogom novog Nacionalnog programa za mlađe^[1194] u području aktivnog sudjelovanja mladih u društvu predviđena su dva osnovna cilja: razvijanje poticajnog okruženja za rad i djelovanje udruga mladih i za mlađe (posebice za udruge u mjestima s manje od 20.000 stanovnika) te osiguranje aktivnog sudjelovanja mladih u procesu donošenja odluka. Dodatno, kao što je već navedeno, Nacionalni program za mlađe navodi i razrađuje obrazovanje mladih za aktivno građanstvo i nenasilje kao jedan od ciljeva u sklopu obrazovanja, profesionalnog osposobljavanja i usavršavanja u kontekstu cjeloživotnog učenja.^[1195] Bez obzira na sve prednosti ovog novog programa, može se primijetiti da se i u njemu mlađi gledaju kao homogena kategorija, bez uvažavanja specifičnosti pojedinih skupina i predviđanja mjera za unapređenje njihova aktivnog sudjelovanja (npr. mlađih s invaliditetom i pripadnika nacionalnih manjina itd.), što je uočeno kao jedna od slabosti dosadašnjeg Nacionalnog programa.^[1196]

Zaključci i preporuke

Ova znanstvena i stručna analiza stanja prava djece u Hrvatskoj uslijedila je nakon posljednje *Analize prava djece i žena* iz 2011. godine. Svrha joj je bila ocijeniti institucionalni i pravni okvir/zakone i analizirati dostupne kvantitativne i kvalitativne podatke o pravima djece, prepoznati probleme, rizične faktore te predložiti moguće smjernice za poboljšanje položaja djece i unapređenja njihova blagostanja u raznim područjima života. Analiza razmatra okvir politike za djecu kao i sposobnost nositelja dužnosti da na svim razinama izvršavaju svoje obveze te se savjetuju mjere za poboljšanje položaja djece. Ova analiza stanja uzima u obzir načela Konvencije o pravima djeteta kao i druge međunarodne konvencije o pravima djece i žena te dokumente o ljudskim pravima i razvoju, poput široko usvojenih Milenijskih ciljeva razvoja UN-a. U ovoj se studiji primjenjuje pristup koji se temelji na ljudskim pravima, a koji uključuje uzročno-posljedičnu analizu i proučavanje raskoraka između očekivanja i sadašnjih mogućnosti te trenutačnog stanja zemlje s obzirom na prava djece. Ova obnovljena analiza stanja daje pregled trenutačnih programskih strategija i zakona u zemlji te njihove usklađenosti s nacionalnim prioritetima i međunarodnim standardima ljudskih prava, radi postizanja željenih rezultata za djecu. Analiza pruža uvid u procjenu trenutačne realizacije prava djece, pruža nove podatke i informacije o uvjetima i uzrocima koji sprečavaju punu realizaciju prava djece, ondje gdje je moguće, provodi analizu rodnih pitanja i problema te utvrđuje kako su oni povezani s pravima djece, bavi se novim kretanjima unutar okvira politike i postojećih praksi, te utvrđuje koliko su nositelji dužnosti na svim razinama sposobni za izvršavanje svojih obveza. Ova analiza doprinosi poboljšanju položaja djece u Hrvatskoj dajući specifične preporuke u područjima gdje je potreban napredak i razvoj kako bi se ostvarila ravnopravnost za svu djecu.

Hrvatska je na pravom putu prema ostvarivanju nacionalnih Milenijskih ciljeva razvoja koji su utvrđeni na temelju specifičnih okolnosti i razvojnih uvjeta zemlje. Očit je i napredak u zaštiti prava djece u usporedbi s prošlom analizom stanja djece i žena u Hrvatskoj koja je provedena 2011. godine. Promicanje i zaštita prava preživljavanja, razvojnih prava, zaštitnih prava i prava sudjelovanja dugotrajni su procesi koji zahtijevaju našu trajnu pažnju, ulaganje i nadzor. U ovoj su analizi utvrđene posebno ranjive skupine djece, područja u kojima ima poteškoća, njihovi uzroci kao i preporuke za daljnje djelovanje.

Nacionalni kontekst i stanje ljudskih prava s fokusom na prava djece

Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. temelji se na Strategiji Vijeća Europe o pravima djeteta (2012.-2015.) koja obuhvaća četiri strateška područja: (1) unapređenje sustava i osiguranje usluga prilagođenih djeci; (2) eliminaciju svih oblika nasilja nad djecom; (3) osiguranje prava djece u ranjivom položaju; (4) osiguranje aktivnog sudjelovanja djece. U Republici Hrvatskoj u ovim je područjima došlo do značajnog napretka u posljednjih nekoliko godina, usvojeni su brojni zakoni, protokoli i strategije koje promiču dječja prava, pokrenute su inicijative, programi i projekti, od kojih dio već pokazuje konkretnе rezultate, a ostvarena je i međunarodna suradnja. Djelovanje na različitim razinama (država, lokalna zajednica, udruge i drugo) osigurava pristup problemima iz različitih perspektiva, ali ujedno otežava sustavno vođenje evidencije, transparentnost i brzo otkrivanje propusta. Zbog toga je preporuka osigurati suradnju ustanova i udruga koje promiču prava djece i ostvaruju skrb za djecu i obitelj te formirati sveobuhvatnu, transparentnu i lako dostupnu bazu podataka koja bi omogućila cijelovit uvid i kvalitetnije formiranje daljnjih strategija.

U razdoblju relevantnom za ovu analizu (lipanj 2011. - lipanj 2014.) dogodile su se mnoge promjene vezane uz zaštitu prava djece (i općenito ljudskih prava). Najprije kao pozitivne korake valja napomenuti ratifikaciju dviju važnih konvencija za zaštitu prava djece, Konvencije Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja te Haške konvencije o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem. Također, važno je i potpisivanje Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djece o postupku povodom pritužbe te Konvencije Vijeća Europe o prevenciji i suzbijanju nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja. Preporučuje se Protokol i Konvenciju što prije ratificirati.

Od zakonodavnih izmjena valja spomenuti novi Obiteljski zakon, Zakon o udomiteljstvu, Zakon o dadiljama, Zakon o savjetima za mlade, Kazneni zakon, Zakon o sudovima za mladež, Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje te izmjene i dopune Zakona o roditeljnim i roditeljskim potporama, Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama, Zakona o predškolskom odgoju i izobrazbi. Te su zakonodavne promjene usmjerene na poboljšavanje prava djece u Hrvatskoj, što se uglavnom i postiglo; međutim, u određenim zakonima postoje nekonzistentnosti i nejasnoće koji sprečavaju efikasnu primjenu (ili uopće primjenu, kao što je slučaj s Obiteljskim zakonom), ili je pak pitanje primjene zakona problematično zbog nedovoljnih sredstava za provedbu, nepostojanja pratećih pravilnika ili programa edukacije (kao što je slučaj sa Zakonom o dadiljama). Stoga se preporučuje oticanje nejasnoća u zakonima, donošenje pratećih podzakonskih akata te osiguravanje finansijskih i drugih sredstava potrebnih za primjenu zakona.

Doneseni su i brojni programski dokumenti, a u pripremi za usvajanje jest i spomenuta Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. te Nacionalni program za mlade. Preporučuje se što prije donijeti te strategije kao i Nacionalnu strategiju zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja, Nacionalni plan protiv seksualnog iskorištavanja djece te Protokol o postupanju u slučaju grubog zanemarivanja dužnosti zbrinjavanja i odgoja djece od roditelja, posvojitelja, skrbnika ili druge osobe, te objaviti programe prevencije i intervencije u slučajevima svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja kao i Katalog znanja stručnjaka koji obavljaju poslove zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja.

Što se tiče promjena na institucionalnom planu, u izvještajnom razdoblju odustalo se od spajanja posebnih pravobraniteljica, što su udruge i stručnjaci za prava djece i zahtjevali.

Nadležnost za zaštitu prava djece pripalo je Ministarstvu socijalne politike i mlađih. Nova Vlada uspostavila je 28. kolovoza 2012. godine i novo Vijeće za djecu, kao svoje savjetodavno tijelo. Kao i kod prethodnog Vijeća za djecu, problem je što se ono rijetko sastaje. Stoga se preporučuje osigurati redovitost sastanaka i poboljšati njihova funkcionalnost.

Na razini Republike Hrvatske ne postoje jasno prikazana sredstva koja se izdvajaju za djecu, gdje bi na jednome mjestu bila prikazana ulaganja u djecu i njihovu dobrobit. Prednost takvog prikaza bila bi u tome što bi na nacionalnoj i lokalnoj razini bila namjenski odvojena sredstva za djecu u različitim područjima (npr. obrazovanje, socijalna skrb, zdravlje). Na primjer, budući da su dječji odjeli i bolnice često odvojeni od onih za odrasle, da je često potrebna različita oprema i lijekovi, da se liječnici posebno specijaliziraju za pedijatriju, a djeca obolijevaju od dobro karakterističnih bolesti, potrebno je prikazivati sredstva za tu namjenu zasebno, kao izdvojenu stavku unutar državnog proračuna ili barem proračuna Ministarstva zdravlja.

Treba jačati sve vrste usluga za djecu i njihove obitelji radi osiguravanja prava preživljavanja, razvojnih i zaštitnih prava te prava sudjelovanja, i posebno raditi na unapređivanju sustava i osiguravanju usluga prilagođenih djeci u značajnim područjima života: u sustavu pravosuđa, sustavu zdravstva, sustavu socijalne skrbi i sustavu obrazovanja. Posebnu pažnju treba obratiti na županije s najvišim udjelom mладог stanovništva kako bi se osigurali odgovarajući uvjeti za djecu i obitelji i podržao trend povećanja prirodnog prirasta.

Prava preživljavanja

U Hrvatskoj nemaju sva djeca jednaku dostupnost **kvalitetnim zdravstvenim i svim drugim službama i uslugama namijenjenima djeci i njihovim roditeljima**. Treba, stoga, uložiti finansijska sredstva u obrazovanje i zapošljavanje novih stručnjaka različitih profila koji se brinu o zdravstvenoj zaštiti djece i adolescenata, a posebice pedijatara i specijalista/subspecijalista adolescentne psihijatrije. Treba osnovati poliklinike i odjele u bolnicama koji bi se brinuli o mentalnom zdravlju djece i adolescenata, posebice u Dalmaciji i Slavoniji, te povećati pokrivenost pedijatrijskom skrbi i zaštitom djece na otocima i u ruralnim dijelovima zemlje. U ovom segmentu treba iskoristiti i patronažnu službu kao dio sustava zdravstva koji ima sveobuhvatan pristup, a time i velik potencijal za daljnji razvoj usluge u smjeru holističkog pristupa djeci i obiteljima, kao i usmjeravanja i povezivanja s drugim službama u zajednici. Treba stvoriti uvjete u zdravstvenim ustanovama, a posebice bolnicama, koji bi omogućili liječnicima i obiteljima da surađujući omoguće svakom djetetu najbolju moguću zdravstvenu skrb i podršku tijekom bolničkog liječenja. Postoji potreba za povećanjem svijesti i informiranjem o pravima djeteta među zdravstvenim osobljem i stručnjacima različitog profila u zdravstvenim ustanovama koje se bave zdravstvenom skrbi djece.

Kako bi se dobio uvid u mentalno zdravlje djece, osigurala prevencija ili rano otkrivanje te omogućio tretman različitih teškoća, treba osnovati ustanove i odjele specijalizirane za mentalno zdravlje djece. Također, treba povećati broj stručnjaka u ovom području, i to ne samo zaposlenih u specijaliziranim ustanovama, nego i onih koji bi bili dostupni u svakodnevnom životu djece, primjerice u školi ili sportskim društvima. **Kvalitetna briga o mentalnom zdravlju** djece uključivala bi dostupnost različitih usluga, kao što su specijalistički pregled i psihološka dijagnostika, individualno savjetovanje, obiteljsko savjetovanje te zdravstveno-socijalne intervencije. Budući da su u hrvatskom društvu i dalje osobe s mentalnim poteškoćama često stigmatizirane, posebnu pozornost trebalo bi posvetiti senzibiliziranju, informirajući i educirajući o mentalnom zdravlju kao preduvjetu za zdrav razvoj pojedinca i njegove obitelji.

Struktura uzroka **smrti među djeecom** od 1 do 4 godina starosti pokazuje kako su tumori među vodećim uzrocima u promatranom vremenskom razdoblju. U tom kontekstu treba osigurati holistički pristup palijativnoj skrbi za djecu, pružiti potporu roditeljima i obiteljima te ponajprije raditi na poboljšanju uvjeta i kvalitete života i skrbi za djecu oboljelu od malignih bolesti, a odgovornost za tu intervenciju u prvome redu treba preuzeti Ministarstvo zdravlja. Danas sve više djece u prometu stradava kao putnici u vozilima, pa treba raditi na podizanju svijesti javnosti o važnosti sigurnog prijevoza djece, posebice one najmlađe dobi. Smrtnost uzrokovana zaraznim bolestima u Hrvatskoj je iznimno niska jer se provodi program masovnog cijepljenja, te valja provoditi program i educirati roditelje i javnost o posljedicama odbijanja cijepljenja. U tom pogledu javne i stručne rasprave o koristi cijepljenja odgovornost su kako Vladinih, tako i nevladinih organizacija i stručnjaka u zemlji.

Inicijative i aktivnosti usmjerenе na promicanje **dojenja** u zadnjih dvadesetak godina polako počinju davati pozitivne rezultate. No, promicanje i potpora isključivom dojenju do 6. mjeseca života djeteta i dalje je jako potrebna, jer postotak djece koja su isključivo dojena do 6 mjeseci života nije zadovoljavajući. Posebnu pozornost kod dojenja treba usmjeriti na potporu majkama koje imaju djecu s razvojnim teškoćama/rizicima te drugim ranjivim skupinama majki, kao što su majke nižeg socioekonomskog statusa i majke adolescentice. Potrebno je aktivnije djelovati na području regulacije oglašavanja i prodaje nadomjestaka za majčino mlijeko.

Podaci o **prehrambenom stanju djece** upućuju na problem prekomjerne tjelesne težine i pretilosti među djeecom, a u tom kontekstu potrebno je više edukacije o važnosti pravilne prehrane i tjelovježbe za zdravlje djece te provedba konkretnih, proaktivnih mjera. U tom području vrijeme je za intenzivne, jake i brze reakcije i mjere kako se u budućnosti ne bi morale liječiti negative posljedice prekomjerne tjelesne težine i pretilosti.

Rijetka istraživanja o **ranom razvoju djece** u Hrvatskoj ukazuju na postojanje rizičnih i zaštitnih čimbenika razvoja na koje je moguće djelovati kako bi se utjecalo na smjer kojim će se dijete razvijati. Da bi se bolje razumjeli procesi putem kojih rizični i zaštitični čimbenici razvoja ostvaruju svoj učinak na razvoj djeteta u najranijoj dobi, treba provesti daljnja istraživanja. Kako bi dijete ostvarilo sve svoje potencijale i uživalo temeljna prava, od najranije dobi trebalo bi imati sigurnu, poticajnu i toplu okolinu u obliku odgovornog i pozitivnog roditeljstva. **Potpore roditeljstvu** i obiteljima nova je domena obiteljske politike u Hrvatskoj koja zahtijeva nova ulaganja kroz materijalne, financijske i ljudske resurse, a posebnu pozornost treba posvetiti potpori roditeljstvu djece s razvojnim teškoćama/rizicima, roditeljstvu djece koja žive u siromaštvu i obiteljima slabijeg imovinskog statusa, roditeljstvu djece koja žive u obiteljima u riziku od izdvajanja djece i roditeljstvu djece romske nacionalne manjine. Na ovom je području potrebno zajedničko djelovanje Vladinih i nevladinih organizacija kako bi se ostvarila ideja univerzalno dostupnih usluga potpore roditeljstvu svim roditeljima i obiteljima u zemlji, uz osiguranje specijaliziranih usluga i službi onim obiteljima kojima su iz različitih razloga potrebne, a nedostupne u njihovim lokalnim zajednicama. U ovom segmentu treba uspostaviti mehanizme za koordinaciju usluga među resorima na lokalnim razinama kroz uspostavljanje referalnog centra kamo bi roditelji odlazili sa specifičnom potrebotom, a služba ih dalje upućivala i povezivala s konkretnim pružateljima usluga u nekom od sustava, a na nacionalnoj razini treba uspostaviti međuresorno tijelo.

Usluge rane intervencije u Hrvatskoj danas ne zadovoljavaju ni potrebe ni prava djece s razvojnim teškoćama/rizicima i njihovih roditelja. Određeni pomak u zadnjih nekoliko godina zabilježen je na području **rane intervencije** zahvaljujući doprinisu stručnjaka i udrugama roditelja djece s teškoćama, a odgovornost države za uspostavljanja sustava rane intervencije vidljiva je u zakonodavnem okviru. No, iako danas u Hrvatskoj rana intervencija ima svoj zakonodavni

okvir, (iako samo samo u sklopu Zakona o socijalnoj skrbi, što predstavlja velik izazov za usklađivanje s drugim resorima), nedostaje provedbenih mehanizama, odnosno u praksi ljudskih resursa i standardiziranih procedura i alata za provedbu rane intervencije. U ovom području potrebna je međuresorna suradnja, kao i suradnja ministarstava s područnom (regionalnom) i lokalnom samoupravom, organizacijama civilnog društva, stručnjacima, udrugama roditelja i medijima. Postoji velika potreba za informiranjem i educiranjem roditelja u ovom području, a na tome trebaju surađivati Vladine i nevladine organizacije. Razvoj cijelovitog, kvalitetnog i svim roditeljima i djeci s razvojnim teškoćama/rizicima dostupnog sustava usluga rane intervencije u djetinjstvu, s ugrađenim komponentama vrednovanja, velik je izazov pred resorima zdravstva, socijalne skrbi i obrazovanja te cijelim hrvatskim društvom.

U Hrvatskoj se aktivno radi na poboljšavanju kvalitete i dostupnosti usluga iz domene [antenatalne zaštite](#), što je vidljivo iz dostupnih statističkih podataka, no i dalje treba razvijati antenatalnu i ginekološku zaštitu diljem zemlje. Treba educirati žene i trudnice o važnosti antenatalne skrbi i pohađanja tečajeva za trudnice koji bi svim ženama u Hrvatskoj trebali biti dostupni besplatno. Treba također provesti istraživanje o dostupnosti i kvaliteti usluga u rodilištima te iskustvima žena u rodilištima u Hrvatskoj kako bi se dobio pouzdan i objektivan uvid u stanje na terenu. Dostupni podaci o kvaliteti usluga u rodilištima pokazuju da je danas u Hrvatskoj vrijeme za novu inicijativu u području poboljšanja uvjeta u rodilištima za sve žene i djecu.

Razvojna prava

Treba povećati investiranje u obrazovanje kako bismo sustigli projekat EU-a s obzirom na izdvajanja za obrazovanje te povećali stope upisa i završavanja osnovne i srednje škole, kao i rezultate koje naši učenici postižu na međunarodnim testovima. U [sustavu obrazovanja](#) pokrenuto je niz promjena na različitim razinama, te je došlo do određenog napretka u razvoju sustava, kao i u kvaliteti obrazovanja u Hrvatskoj. Podaci govore u prilog povećanju kvalitete školstva unatrag nekoliko godina kada je broj učenika po nastavniku opao, te su osuvremenjeni nastavni kurikulumi. Međutim, u istom se razdoblju smanjio broj djece koja završavaju osnovnu školu. Potrebno je provesti još niz promjena na svim razinama kako bi se u obrazovnom sustavu u Hrvatskoj nešto doista promijenilo.

Jedan od prioriteta pri kreiranju nacionalnih strategija vezanih uz odgoj i obrazovanje trebalo bi biti osmišljavanje ili poboljšanje [mehanizama sustavnog praćenja djece u obrazovnom sustavu](#), kao što je sustav e-matice. Podaci prikupljeni tim načinom omogućili bi realnu procjenu udjela djece koja upisuju, pohađaju i završavaju različite razine obrazovanja. Ovakva baza osigurala bi preduvjete za istraživanje uzroka ranog napuštanja školovanja te omogućila njihovo preveniranje. Ovako prikupljeni podaci dopustili bi dugoročna praćenja trendova u Hrvatskoj, po pojedinim županijama, kao i usporedbu Hrvatske s drugim zemljama. Uz to, u Hrvatskoj postoji velika neusklađenost između školskih usmjerenja i potreba tržišta rada, pa je važan zadatak kreatora obrazovne politike osmišljavanje programa koji će biti kvalitetna podloga za deficitarna zanimanja, a istodobno poželjni izbor mladima koji odlučuju o svom profesionalnom usmjerenju. Potrebna je modernizacija školskih kurikulum u strukovnim školama u skladu s promjenjivim potrebama tržišta rada.

Pozitivan trend smanjivanja broja djece po odgajatelju u predškolskim ustanovama trebalo bi nastaviti, ali bi istodobno trebalo povećati udio djece uključene u predškolski odgoj i obrazovanje. On je osobito nizak u regiji Istočne Hrvatske, pa treba istražiti uzroke tog fenomena i poduzeti poticajne mjere. Predškolske ustanove važne su za razvoj djece jer potiču

i omogućuju razvoj dječijih potencijala, služeći se tehnikama prilagođenima određenoj dobi, ali i specifičnim interesima svakog djeteta, pridajući osobitu pozornost ranjivim skupinama. Zbog toga treba povećati broj [predškolskih ustanova za svu djecu](#). Treba osigurati standardizaciju programa, usluga i infrastrukture dječjih vrtića na svim razinama. Predškolsko obrazovanje treba omogućiti dostupne, kvalitetne i inkluzivne usluge za ranjive skupine djece, a djecu s teškoćama u razvoju uključiti u redovne dječje vrtiće. U mjestima u kojima postoji nesrazmjer između broja djece i broja predškolskih ustanova, trebalo bi jačati suradnju s alternativnim predškolskim ustanovama i poticati razvoj predškolskih programa u suradnji s drugim institucijama (osnovnim školama, obiteljskim centrima, nevladinim udrugama) kako bi se osigurala dostupnost kvalitetnog predškolskog programa svoj djeci. Od ove godine zakonski je regulirana i djelatnost dadilja koja omogućuje dodatni predškolski odgoj za neke korisnike, a u nekim situacijama i potpuno zamjenjuje klasičan predškolski odgoj. Od iznimne je važnosti da se kontinuirano prati i unapređuje kvaliteta djelatnosti dadilja kako bi se osigurali ravnopravni uvjeti za djecu u toj vrsti odgoja.

Osim općih načela i ciljeva odgoja i obrazovanja, koji su navedeni u Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama i operacionalizirani u Državnom pedagoškom standardu, treba dodatno jasno i detaljno utvrditi [načela školovanja učenika s teškoćama](#) u razvoju, te na minimum smanjiti institucionalizirane oblike obrazovanja. U obrazovnom procesu treba inzistirati na opredjeljenju za: prihvaćanje razlicitosti, osiguravanje jednakih mogućnosti za sve učenike u općem odgojno-obrazovnom sustavu, individualni pristup učeniku, polaženje od učenikovih sposobnosti, osiguravanje uvjeta i potpore koji će omogućiti postizanje najvišeg stupnja obrazovanja. Tijekom čitavog procesa obrazovanja treba donositi odluke koje su u najboljem interesu djeteta i podržavaju djetetovu inkluziju te omogućiti školovanje što bliže mjestu stanovanja. Velika je potreba i za informiranjem i educiranjem roditelja i djece u ovom području, ne čemu trebaju surađivati Vladine i nevladine organizacije. Ovdje je također potrebna i međuresorna suradnja, suradnja ministarstava s područnom (regionalnom) i lokalnom samoupravom, organizacijama civilnog društva, stručnjacima, udrugama roditelja i medijima. Razvoj cjelovitog, kvalitetnog i svim roditeljima i djeci s teškoćama dostupnog sustava obrazovanja, također s ugrađenim komponentama vrednovanja, velik je izazov koji stoji pred resorima obrazovanja, zdravstva i socijalne skrbi.

Podupire se ideja [inkluzivnog obrazovanja](#), pri čemu je važno naglasiti nužnost jačanja kapaciteta odgojno-obrazovnih djelatnika za rad u multikulturalnom okruženju, te u radu s djecom s teškoćama u razvoju. Važna je mogućnost uvođenja asistenata u nastavu za svu djecu kojima je to potrebno kako bi se pomoglo samoj djeci, ali i nastavnicima, suradnicima i roditeljima. Također je potrebna kontinuirana edukacija nastavnika, suradnika i roditelja. No, zbog neriješenog financiranja asistenata i nejednako definiranih kriterija za njihovo angažiranje, postoji problem uređenja institucije asistenta u nastavi, zbog čega određen broj djece ne dobiva odgovarajuću potporu inkluzivnog obrazovanja. Uočeni su problemi u provedbi djelomične integracije romske djece i djece s teškoćama u razvoju u posebnim odgojno-obrazovnim grupama i posebnim razrednim odjelima pri redovnoj osnovnoj školi i u posebnim odgojno-obrazovnim ustanovama. Ne postoje jednake mogućnosti za inkluzivno obrazovanje djece i mladih u cijeloj Hrvatskoj. Inkluzivno obrazovanje za skupine posebno ranjive djece njihovo je zakonsko pravo i obveza države. Inkluzivno obrazovanje treba se omogućiti na svim razinama obrazovanja, pa vrtićima i školama treba osigurati stručnu, tehničku i materijalnu pomoć koja dopušta nesmetano provođenje inkluzije. Dodatno, posebno osmišljeni programi namijenjeni borbi protiv predrasuda, stereotipa i isključivanja, pomogli bi u podizanju svijesti građanstva o važnosti inkluzije ranjivih skupina djece i promociji inkluzije u zajednici.

Zaštitna prava

Pitanje zaštite djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Republici Hrvatskoj prilično je dobro regulirano i na razini strateških planova i smjernica, i na razini zakona. Međutim, provedba tih načela i ostvarenje ciljeva sporije je od planiranog. Prema nedavnoj analizi u pogledu skrbi o djeci općenito i u pogledu alternativnih oblika skrbi, potrebni su jasniji ciljevi, razumljivi svim dioničarima, te redovit nadzor ostvarivanja ciljeva. S obzirom na proces deinstitucionalizacije čitavog sustava socijalne skrbi i u okviru njega proces transformacije ustanova za stalni smještaj djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u centre za pružanje usluga u zajednici, osobito je izražena potreba za jačanjem kapaciteta tih ustanova za kvalitetno pružanje usluga namijenjenih djeci, roditeljima, udomiteljima, kao i praćenje učinaka tih usluga. Općenito govoreći, u pogledu djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi i danas vrijede mnoge od postojećih preporuka, kao što su potreba daljnog jačanja kapaciteta i edukacije CZSS-a, osiguranje veće i kvalitetnije potpore udomiteljima, posvojiteljima i samoj djeci, bolja koordinacija rada CZSS-a s institucijama na državnoj i lokalnoj razini te općenito bolji nadzor provedbe zakonsko-normativnih rješenja. S obzirom na to da su u upravo napravljenoj Nacionalnoj strategiji za prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. izravno ugrađene mnoge dosadašnje preporuke te eksplicitno razrađeni ciljevi i mjere vezane uz skrb o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi, **posvojenja, udomiteljstvo te specijalizirano udomiteljstvo**, koji su uz to razrađeni za pojedine ciljne skupine djece (kao što su djeca s teškoćama u razvoju, najmlađa djeca, djeca s problemima u ponašanju te djeca romske nacionalne manjine), očekuje se da će to pridonijeti dalnjim unapređenjima. Dodatno polazeći od važnosti prava djeteta na život u obiteljskom okruženju, novim Obiteljskim zakonom propisane su mnoge mjere usmjerene na općenitiju zaštitu prava i dobrobiti djeteta, kao što su podrška biološkim obiteljima u smislu prevencije izdvajanja djece iz obitelji te poticanja povratka djeteta u biološku obitelj. Stoga treba dodatno unapređivati i jačati sve mjere i usluge koje mogu prevenirati izdvajanje djeteta iz obitelji, kao što su programi i sustavi podrške i ciljane usluge namijenjene najranjivijim obiteljima, jačanju roditeljskih kompetencija i osnaživanju obitelji. Osim ovih, moguće su i preporuke vezane uz obuhvat, preciznost, potpunost i način prezentiranja dostupnih podataka o djeci bez roditeljske skrbi, potom potreba daljnog promoviranja udomiteljstva i posvojenja (po mogućnosti na temelju rezultata istraživanja) te uključivanje same djece u proces razvoja zakona i planova koji se odnose na djecu bez roditeljske skrbi.

Iako su zbirni podaci o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi javno dostupni po pojedinim godinama u godišnjim izvješćima Ministarstva socijalne politike i mladih, preporučuje se jasnija i preciznija prezentacija tih podataka. U tom smislu posebno se preporučuju usporedni prikazi podataka po godinama s obzirom na pojedine oblike skrbi, kategorije djece, udomitelja i posvojitelja i njihova sociodemografska obilježja (spol, dob, županija, socioekonomski status). Ovakav precizniji usporedni prikaz po godinama pogotovo se preporučuje za podatke na temelju kojih se može nedvosmisleno pratiti i vrednovati stupanj ostvarenosti postavljenih ciljeva transformacije sustava socijalne skrbi. Osim jasnije i preciznije prezentacije postojećih zbirnih podataka preporučuje se i uspostava individualizirane baze podataka koja bi bila usmjerena na praćenje svakog pojedinog djeteta koje uđe u sustav javne skrbi, kako bi podaci o statusu svakog djeteta bili u svakom trenutku dostupni nadležnom socijalnom radniku, što bi omogućilo i potaknulo pravovremeno reagiranje i uskladivanje intervencija s potrebama, a u najboljem interesu djeteta. Dodatno, trebalo bi poticati sustavnu analizu sociodemografskih obilježja udomitelja i posvojitelja na temelju podataka iz administrativnih izvora, budući da bi takve analize omogućile valjanije zaključke od analize sociodemografskih obilježja u pojedinačnim istraživanjima koja se temelje na manjim uzorcima. Ujedno, rezultati takvih analiza mogli bi pomoći u planiranju i osmišljavanju dalnjih kampanja i **akcija usmjerenih na promoviranje alternativnih oblika skrbi o djeci bez roditeljske skrbi**. Naime, i za udomiteljstvo i za posvojenje

i dalje se može istaknuti preporuka iz prijašnje analize udomiteljstva u Hrvatskoj, prema kojoj treba planski raditi na promicanju pozitivne slike udomiteljstva djece u Hrvatskoj. Iako su proteklih godina akcije i kampanje s ovim ciljem češće, one još nisu dovoljno usustavljene i prisutne. Dodatno, područje udomiteljstva, a osobito područje posvojenja, relativno su neistražena područja u Hrvatskoj, te bi svakako trebalo poticati njihova sustavnija istraživanja (primjerice, stvarne i percipirane motivacije udomitelja i posvojitelja, promjene i problemi u obitelji nakon udomljenja ili posvojenja, odnose unutar takvih obitelji itd.), pri čemu bi nalazi takvih istraživanja mogli omogućiti i kvalitetnu znanstvenu osnovu za planiranje ciljanih intervencija i sustava potpore kao i za planiranje budućih edukativnih kampanja usmjerenih na promicanje udomiteljstva i posvojenja te u konačnici pridonijeti ostvarenju što kvalitetnijih uvjeta za razvoj i odrastanje djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi.

Pozivaju se sve institucije na državnoj i lokalnoj razini da u pripremi svih mjera koje se tiču djece **uključe i samu djecu**. Naime, unatoč intenzivnim izmjenama zakona i normativno-pravnog okvira vezano uz djecu bez roditeljske skrbi, posljednjih nekoliko godina nije vidljivo da su u nastanku ovih dokumenata sustavno i planski sudjelovala sama djeca kojih se te odluke tiču. Ova preporuka oslanja se i na zaključke i preporuke iz UNICEF-ova istraživanja o udomiteljstvu iz dječje perspektive, koje potvrđuje da se djecu može uključiti u proces donošenja zakona. U tom smislu preporučuje se i poticanje osnivanja udruga udomljene i/ili posvojene djece ili udruga za ovu djecu kao još jedan način zagovaranja interesa te djece, ali i mogući dodatan način potpore te edukacije i same djece, kao i njihovih udomitelja i/ili posvojitelja.

Potreban je razvoj strategija, planova i akcija usmjerenih na smanjenje i sprečavanje siromaštva djece, iz perspektive prava djece i uz razumijevanje potreba i životnih okolnosti u kojima se djeca nalaze. Potrebno je osigurati međuresornu suradnju na svim razinama radi ravnomjernije dostupnosti usluga svakom djetetu, bez obzira na to na kojem području Hrvatske živi i u kojim okolnostima. Nadalje, cilj je povećati dostupnost usluga odgoja i obrazovanja na svim razinama, neovisno o ekonomskom statusu obitelji, te povećati kvalitetu usluga za **djecu koja žive u teškim okolnostima**, što bi uključilo više ulaganja u njihov predškolski odgoj i obrazovanje, programe rane intervencije, poboljšanje stanovanja i životnog okoliša, usluga socijalne i zdravstvene zaštite. Posebnu pozornost treba obratiti unapređivanju sustava socijalnih naknada i potpore programima namijenjenim najpotrebitijim obiteljima s djecom (osobito jednoroditeljskim i obiteljima s više djece). Potrebno je promovirati **sudjelovanje djece koja su obično socijalno isključena** (u građanskim, rekreacijskim ili sportskim aktivnostima) da bi se izjednačile njihove mogućnosti i eliminirale segregacija i diskriminacija. Nizak socioekonomski status roditelja i siromaštvo obitelji pokazali su se kao rizični faktori za niz razvojnih ishoda kod djece te rizičnim faktorima za nisku dostupnost i nekoristenje usluga potpore roditeljstvu i usluga rane intervencije, stoga je od iznimne važnosti povećati mogućnost zapošljavanja roditelja. Roditelji koji su zaposleni ne samo da mogu osigurati bolje financijske uvjete svojoj obitelji i djeci, nego uz to mogu doživjeti osjećaj učinkovitosti i efikasnosti na poslu koji se može pozitivno odraziti na druga područja njihova života i poboljšanje njihove dobrobiti.

Potrebno je sustavno praćenje kvalitete zaštite **djece čiji roditelji su u zatvoru, kao i djece u visokokonfliktnim razvodima**. Kako bi se i dalje provodila adekvatna **zaštita djece i mladih od trgovanja ljudima**, treba nastaviti sa suradnjom Vladinih i civilnih institucija. I dalje treba kontinuirano raditi na osvješćivanju prisutnosti ovog problema i njegovih posljedica, a s obzirom na aktualno članstvo Republike Hrvatske u Europskoj uniji, te posljedično sve veću mobilnost stanovništva, snažan naglasak treba staviti na edukaciju posebno ranjivih skupina djece i mladih.

Konvencija UN-a o pravima djeteta predviđa nužnost intervencije u slučajevima ne samo izravnog tjelesnog zlostavljanja već i neizravnog, tzv. pasivnog nasilja nad djecom, uskraćivanja

Ijubavi, skrbi, zanemarivanja njihova odgoja i verbalnog nasilja. Fizičko kažnjavanje i dalje, kao odgojna metoda, postoji u hrvatskim obiteljima, te ga dio stanovništva ne doživljava kao [nasilje nad djecom](#). Međutim, posljedice fizičkog kažnjavanja mogu se manifestirati kroz različite psihičke smetnje, te je djeci koja su pretrpjela nasilje potreban odgovarajući tretman oporavka, a roditeljima edukacija o štetnosti takvih metoda. Kako bi se osvijestila prisutnost nasilja nad djecom i senzibilizirala javnost za ovaj problem, trebalo bi provesti kontinuirano educiranje o uvjetima, okolnostima i posljedicama nasilja nad djecom te načinima na koje se ono može sprječiti. Savjetovališta za djecu i roditelje trebala bi nuditi programe koji će omogućiti [prevenciju nasilnih ponašanja](#), rano prepoznavanje eventualnih problema i nuditi moguća rješenja, a u osmišljavanje ovakvih programa trebalo bi uključiti i djecu.

Senzibilizacija javnosti nužan je preduvjet osvješćivanja problema [seksualnog nasilja nad djecom](#), budući da podaci pokazuju kako velik dio populacije nije svjestan razmjera te pojave. Međutim, problemu ne bi trebalo pristupiti senzacionalistički, već sustavno, nudeći metode prevencije i upute u slučaju sumnje na nasilje. Također, djeci bi trebalo omogućiti što više mehanizama i što lakše i jednostavnije puteve za saznavanje informacija o zaštiti od seksualnog nasilja.

U proteklom razdoblju došlo je do povećanja prepoznavanja, opažanja, istraživanja, evidencije i prevencije [problema u ponašanju djece i mladih](#). Primjećuje se pozitivan trend u promicanju prava i interesa djece i mladih s problemima u ponašanju kroz strateške dokumente, senzibilizaciju javnosti o problemu vršnjačkog nasilja kroz organiziranje multidisciplinarnih skupova kao i znatan porast u razvoju preventivnih programa nevladinih organizacija. Kako bi se održao i nastavio taj pozitivni trend, potrebna su sustavna istraživanja na reprezentativnim uzorcima, zakonsko uređenje načina i opseg izvještavanja o djeci počiniteljima i/ili žrtvama nasilja. Promptnijoj i adekvatnijoj društvenoj reakciji u zaštiti djece od nasilja svakako bi pridonio i zakon kojim bi se u posebnom prekršajnom postupku omogućilo sankcioniranje svih oblika nasilja nad djecom te sistematizacija i povećanje dostupnosti podataka o provedbi i vrednovanju preventivnih programima i intervencija u Hrvatskoj. Raspolaganje podacima o vrednovanju programa koristilo bi kako reviziji i restrukturiranju postojećih preventivnih programa tako i osmišljavanju i implementaciji novih. Zaključno, potreba ranog prepoznavanja problema djece, uz identificiranje rizičnih čimbenika iz djetetove okoline, i osnaživanje međuresorske suradnje različitih službi, kao što su policija, Državno odvjetništvo, sudovi za mladež, sustav socijalne skrbi, zdravstva i školstva te nevladinih organizacija, značajno bi se poboljšala pravovremena prevencija problema u ponašanju djeci i mladih te povećala vjerojatnost jednakе dostupnosti programa.

Potrebno je sustavno provoditi istraživanja među djecom, ali i njihovim roditeljima i nastavnicima, o navikama [korištenja elektroničkih medija te izloženosti vršnjačkom nasilju](#). Prilikom zaštite od elektroničkog nasilja poseban naglasak u preventivnim programima trebalo bi staviti na odgajanje djece u kretanju novim medijem budući da je granica virtualnog i fizičkog svijeta vrlo tanka te se komunikacija u virtualnom svijetu nastavlja u fizičkom i obrnuto. Također, treba poticati osvješćivanje i edukaciju o kritičkom i odgovornom odnosu prema medijima i sadržajima koji su na njima dostupni. Iako je važno naglasiti važnost uloge roditelja i roditeljskog nadzora pri korištenju elektroničkih medija kod djece, te treba potaknuti kod roditelja upoznatost i nadzor nad sadržajima koje djeca konzumiraju na televiziji, mobitelu i internetu i upoznati ih s količinom i situacijama u kojima djeca i mladi pristupaju elektroničkim medijima, odrasli primarno moraju biti podrška u usvajanju sigurnih i uljudnih obrazaca ponašanja u virtualnom svijetu te sam nadzor nije dovoljan. Informacije o mogućnostima zaštite pri korištenju elektroničkih medija trebale bi biti široko dostupne, a postojeće zakonske regulative i pravilnike trebalo bi nadopuniti sukladno znanstvenim spoznajama te ih sustavno primjenjivati na svim razinama.

Veliki napor uključenih u kazneno-pravosudni sustav, međutim oni predstavljaju samo prvi korak te je nužno nastaviti s njihovom sustavnom edukacijom i razmjenom iskustava. Također je uspostavljena i mreža suradnje među Vladinim i nevladinim organizacijama te je započeto prilagođavanje sudskega prostora djeci kroz osiguravanje tehničke opreme. Uz to, i dalje je manjkava informiranost djece i njihovih roditelja/skrbnika o pravima **djece i mladih u pravosudnom sustavu** (npr. informacije o mogućnosti obraćanja, brošure, leci, kontakt-brojevi telefona i adrese ustanova kojima se mogu obratiti), nije uspostavljena zadovoljavajuća koordinacija u radu postojećih službi, razina zaštite djeteta svjedoka u prekršajnom postupku je zabrinjavajuća, a nedostaje i znanstvenih istraživanja i sustavnih vrednovanja postojećih mjera i programa. Prijedlozi Ureda pravobraniteljice za djecu, koji i dalje nisu realizirani, jesu osnivanje specijaliziranih obiteljskih sudova, definiranje uvjeta i licenciranje stručnjaka (socijalnih radnika, socijalnih pedagoga, psihologa, pedagoga, odvjetnika) koji zastupaju djecu, osnivanje posebnih stručnih službi pri sudovima koji donose odluke o obiteljsko-pravnoj zaštiti, prilagođavanje prostora u centrima za socijalnu skrb i sudovima kako bi oni bili prikladni za razgovor s djecom, a a trebali bi donijeti standardiziranje postupanja sa žrtvama i svjedocima u svim fazama pravosudnog postupka.

Dosadašnja istraživanja pokazuju da djeca i mladi najčešće **zloupotrebljavaju alkohol**, zatim **cigarete**, a kao glavni povod početka uzimanja **droge** mladi navode utjecaj vršnjaka, znatiželju, psihološke probleme, zabavu, dosadu i probleme u obitelji. Pokazalo se da je velik dio djece barem jednom u životu kockao. Upućeni su prijedlozi za intenziviranjem praćenja distribucije i konzumacije sredstava ovisnosti, a čak su u nekoliko gradova, uz postojeće zakone, donesene odluke o zabrani konzumiranja, nošenja i posjedovanja alkohola na javnim površinama.

Potrebno je uvesti zabranu reklamiranja alkoholnih pića u svim elektroničkim medijima koji su dostupni djeci, uključujući i reklamiranje na internetskim i društvenim stranicama. Sve su prisutniji integrativni pristupi problemima ovisnosti: droga, kocka, alkohol, pušenje, ovisnost o računalima i pojedinim sadržajima na internetskoj mreži. U sklopu školskih preventivnih programa provodi se i nastava vezana uz navedene teme. Takve programe treba provoditi kontinuirano tijekom cijele godine, s jasno prepoznatim teorijskim utemeljenjem te unutarnjom i vanjskom evaluacijom koje bi trebale biti usmjerene na ishode programa. Kreiranje strateških nacionalnih dokumenta i programa u području **samoubojstava i samoozljedivanja djece i mladih** svakako predstavlja napredak u osvješćivanju i pristupu problemu; ipak, potrebno se više usmjeriti na ovu problematiku kako na znanstvenom tako i na praktičnom planu.

Potrebne su primjerene potpore ranoj intervenciji i rehabilitaciji **djece s teškoćama u razvoju**, posebno u izoliranim dijelovima Republike Hrvatske, poticanje inkluzivnog i kvalitetnog obrazovanja kroz uključivanje djece i učenika s teškoćama u redoviti sustav odgoja i obrazovanja da bi se izbjegao efekt institucionalizacije, potreban je, također, razvoj potpornih pomoći u obrazovanju, uključujući **predškolski odgoj**, za djecu s teškoćama u razvoju (npr. povećanje pristupa pomoćnika, sredstava za adaptaciju u učionicama i razvoj potpore u cijeloj Hrvatskoj). Treba analizirati potrebe za zakonodavnim, institucionalnom i organizacijskom prilagodbom postojećeg sustava da bi se koristili postojeći resursi te uspostaviti koordinirano djelovanje svih ministarstava kojima je djelokrug rada usmjeren na potrebe djece s teškoćama u razvoju, sve u svrhu uspostave učinkovitog sustava potpore u unapređenju razvoja djeteta.

Romskoj djeci treba povećati pristup u integrirani predškolski odgoj (najmanje dvije godine) te pružiti usluge potpore (npr. besplatan prijevoz, informacije, financijsku pomoć za sve dodatne troškove, edukativne radionice za roditelje itd.). Također, treba unaprijediti kvalitetu na svim razinama obrazovanja tako da se **izjednačuju mogućnosti romske djece, eliminira segregacija i diskriminacija** te razviti sustav potpore za romske učenike tijekom školovanja (npr. prijevoz, instrukcije, produženi boravak, školske obroke, financijske potpore, besplatne knjige i školski

pribor, roditeljsku potporu i edukaciju). Budući da je većina provedenih aktivnosti bila usmjeren na Medimursku županiju, treba razviti ravnomjerniji sustav raspodjele sredstava, čime bi se izjednačili uvjeti za svu romsku djecu, bez obzira na kojem području Hrvatske žive.

Za osobe koje rade s romskom djecom predlaže se organizacija edukacije i treninga koji bi bili multikulturalni, orijentirani na suzbijanje stereotipa i predrasuda, uključivali treninge i edukacije kako podučavati hrvatski kao drugi jezik, upoznavali se s kulturološkim specifičnostima romske zajednice te informirali o znanjima o provedbi zakonskih akata koji se odnose na prava djece pripadnika romske manjine u svim sustavima. Više napora trebalo bi uložiti u izgradnju veza između pružatelja usluga i romskih obitelji, te na senzibiliziranje većinskog stanovništva (djeca i njihovih roditelja) za prihvatanje multikulturalnosti, različitosti i jednakih prava.

Predlaže se razvijanje, unapređenje i širenje dostupnosti usluga podrške roditeljstvu u romskim zajednicama, kroz programe podrške i razvoja roditeljskih kompetencija u obiteljima. Također, nužno je unapređenje udomiteljstva za **djecu romske nacionalne manjine** u situacijama kada ona trebaju biti izdvojena iz primarne obitelji, bilo u udomiteljskim obiteljima većinske populacije, a svakako stvaranjem mogućnosti i da veći broj pripadnika romske nacionalne manjine ostvari uvjete za dobivanje dozvole za udomljavanje djece uz odgovarajuću edukaciju, podršku i praćenje kvalitete skrbi za svako dijete. Trebalo bi pojačati aktivnosti izrade prostornih planova i stvaranja nužnih prostorno-planskih prepostavki za legalizaciju bespravno sagrađenih objekata, za uređenje i opremanje lokacija na kojima se nalaze romska naselja za poboljšanje uvjeta života romskih obitelji i njihove djece.

Djeca kod koje su istodobno ugrožena različita prava predstavljaju posebno ranjivu skupinu. Povećanje broja rizičnih čimbenika ima progresivni negativni učinak na razvoj, a takva djeca često su socijalno izolirana i segregirana, pa je do njih teško doprijeti. Iako je moguće da do ugroženosti različitih prava dođe neovisno, u većini slučajeva događa se da je ugroženost jednog prava uzrok ugroženosti nekih drugih prava. Djeci koja žive u ekstremnom siromaštvu narušena su prava koja su vezana uz finansijski status obitelji, a to može uključivati i osnovna prava kao što su obrazovanje ili zdravstvena zaštita. Iako su ova prava zajamčena svoj djeci i iako su osnovno obrazovanje i zdravstvena zaštita zajamčeni i besplatni za svu djecu u Republici Hrvatskoj, za veću kvalitetu tih usluga često treba izdvojiti dodatna sredstva. Djeca s teškoćama u razvoju često ulaze u skupinu višestruko ranjive djece, a zbog promjena u dinamici obitelji koje nastaju kao reakcija na ovo stanje. Budući da se kod **djece kojima su istodobno ugrožena različita prava** najčešće radi o uzročno-posljedičnom spletu događaja gdje je ugroženost jednog prava dovela do narušavanja ostalih, od iznimne je važnosti na vrijeme detektirati djecu koja spadaju u rizične skupine ovoga tipa, redovito ih pratiti te uložiti dodatne napore kako bi im se zajamčili jednakci uvjeti razvoja kao i ostaloj djeci.

Prava sudjelovanja

Na temelju analize dostupnih podataka može se zaključiti kako je potrebno unaprijediti i ojačati **aktivno sudjelovanje djece** u sklopu sustava obrazovanja, socijalne skrbi, zdravstva i pravosuđa te lokalnih zajednica, života u obitelji, slobodnog vremena, medija i općenito u sklopu oblikovanja javnih politika koje se tiču djece i ostvarivanja dječjih prava. U tom kontekstu pozivaju se sve institucije na državnoj i lokalnoj razini da pri pripremi mjera koje se tiču djece i/ili mladih uključe i samu djecu i/ili mlade. Treba osigurati izbor djece u **dječja vijeća** ne samo na temelju obrazovnih postignuća nego i na temelju drugih kriterija, poput rodne ravnopravnosti, dobi, zdravlja, interesa i slobodnog vremena te socijalne isključenosti. Stoga bi u budućnosti, prilikom izbora dječjih vijećnika, trebalo uvažavati načelo jednakih mogućnosti

za svu djecu. Potrebno je educirati djecu, odrasle, donositelje javnih politika, osobe koje rade u sustavima koji se izravno bave djecom te širu javnost o važnosti aktivnog rada dječjih vijeća i dječjim pravima. Potrebno je ojačati rad [dječjih foruma](#) te javno promovirati Akciju [Gradovi i općine-prijatelji djece](#) i potaknuti gradove koji se nisu uključili da se uključe u akciju. Potrebno je aktivno promovirati i podržavati rad Mreže mlađih savjetnika pravobraniteljice za djecu na području cijele države. Iznimno vrijedno i korisno bilo bi osnovati središnje koordinacijsko tijelo odgovorno za dječju participaciju te stvoriti uvjete za njegovo djelovanje. Lokalne zajednice trebale bi djelovati na ostvarivanju uvjeta za provođenje aktivnosti slobodnog vremena djece i mlađih te stvaranju uvjeta za ostvarivanje kulturnih prava djece i prava na slobodno vrijeme. U tom kontekstu vrijedne akcije bile bi otvaranje centara za mlade, povećanje dostupnosti i opremljenosti dječjih igrališta za svu djecu i osmišljavanje sadržaja za provođenje slobodnog vremena za djecu i mlade.

Napredak u ostvarenju prava mlađih na sudjelovanje vidljiv je kroz donošenje nove zakonske regulative, iako u nju i dalje nisu ugrađeni obvezujući mehanizmi ili sankcije za neosnivanje savjeta za mlade u predviđenom roku. Sve prednosti nove zakonske regulative treba primijeniti i iskoristiti kako bi se mlađi, kao heterogena skupina, aktivnije uključili u rad [savjeta za mlade](#). Treba dalje raditi na poboljšanju položaja i uvjeta rada savjeta za mlade i pokrenuti osnivanje savjeta u mjestima gdje još nisu osnovani te motivirati mlađe da se uključe u njihov rad. Pri tome treba poštivati specifičnosti pojedinih skupina mlađih i planirati mjere za unapređenje aktivnog sudjelovanja takvih specifičnih skupina mlađih, na primjer [mladih s invaliditetom i mlađih prijatelja nacionalnih manjina](#). Dodatno, ostvarivanje prava mlađih na sudjelovanje treba shvaćati mnogo šire i raznovrsnije od ostvarivanja toga prava kroz rad Savjeta za djecu i mlađe te u tom smislu treba podržavati i poticati rad udruga i organizacija koje promiču i organiziraju sudjelovanje mlađih u društvu. Treba raditi na poboljšanju materijalnih uvjeta za osmišljavanje i provedbu aktivnosti koje bi bile usmjerene na informiranje, obrazovanje, osvješćivanje i organiziranje mlađih. Zaključno, osnovna preporuka o sudjelovanju djece i mlađih zapravo se tiče odraslih, odnosno društva u cjelini, koje još treba razvijati svijest o važnosti i svrhovitosti sudjelovanja djece i mlađih te im osigurati prepostavke za aktivnije i raznovrsnije sudjelovanje u društvu.

Posljednjih je godina po pitanju zaštite ljudskih prava djece došlo do određenog napretka, no još ima mnogo prostora za daljnje djelovanje. S obzirom na ekonomsko i socijalno stanje u vezi s promicanjem i zaštitom prava djece u Hrvatskoj, ova je analiza otkrila da je napravljen velik posao i da su provedene mnoge akcije i različita djelovanja. Međutim, promicanje i zaštita prava djece dugoročan je proces koji zahtijeva stalno ulaganje i praćenje. Nužnost je osiguravanje provedbe strategija i mjera te monitoriranja i evaluiranja njihova učinka na djecu i obitelji. U Hrvatskoj postoji niz ustanova i tijela koje se na različitim razinama bave dječjim pravima i premda često ostvaruju zavidne rezultate, njihova međusobna koordinacija, s naglaskom na razmjenu informacija i transparentnost djelovanja, upitna je. Stoga bi, prije svega, trebalo pojačati suradnju ustanova i udruga koje promiču prava djece i ostvaruju skrb za djecu i obitelj.

Sažetak^[1197]

Analiza prikazuje trenutačno stanje prava djece u Hrvatskoj, s posebnim osvrtom na ranjive skupine. Izvještaj se temelji na podacima prikupljenim iz dokumenata različitih državnih tijela Republike Hrvatske, kao što su zakoni, pravilnici, strategije, protokoli, izvještaji i odluke; podacima iz hrvatskih i europskih statističkih baza i izvješća; na znanstvenim nalazima relevantnih domaćih i stranih istraživanja, te na izvještajima nevladinih organizacija i udruga orijentiranih na promicanje dobrobiti djece. Ovi podaci su proučavani, analizirani i uspoređivani kako bi se donijela cjelovita slika stanja prava djece u Hrvatskoj, otkrile kritične točke i propusti, a s ciljem davanja konstruktivnih prijedloga o mogućim načinima unapređenja strategija vezanih uz ostvarivanje dječjih prava i načina njihova provođenja. Ova analiza povezana je s ciljevima nacrta nove Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020., koja se temelji na Strategiji Vijeća Europe o pravima djeteta (2012.-2015.) a koja obuhvaća četiri strateška područja: (1) unapređenje sustava i osiguranje usluga prilagođenih djeci; (2) eliminacija svih oblika nasilja nad djecom; (3) osiguranje prava djece u ranjivom položaju; (4) osiguranje aktivnog sudjelovanja djece.

Nacionalni kontekst

Djeca i adolescenti (do 19 godina) zastupljeni su s nešto manje od 21 % u stanovništvu Hrvatske, što nas čini zemljom s relativno niskim postotkom djece u populaciji. Najveći udio djece nalazimo u županijama istočne Hrvatske, a najmanji u primorsko-goranskom području. Hrvatska u fazu depopulacije ulazi s početkom Domovinskog rata 1991. godine i taj se trend nastavlja do danas. Iako Vlada RH ulaže značajne iznose u populacijsku politiku, osiguravajući sredstva u visini gotovo dvije milijarde kuna za naknade za redovan i dodatni porodiljni dopust, dok se posebno, na razini lokalne samouprave, financijski različito stimulira rođenje svakog djeteta, prirodnji prirast i dalje pada te je niži od europskog prosjeka. Broj sklopljenih bračnih zajednica opada, dok broj rastava, kao i broj jednoroditeljskih zajednica, raste.

Jedan od četiriju prioriteta Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj jest unapređenje sustava i osiguravanje usluga prilagođenih djeci u pet područja djetetova života: pravosuđu, zdravstvu, socijalnoj skrbi, obrazovanju te u aktivnostima slobodnog vremena,

^[1197] Ovaj se sažetak temelji na konkretnim podacima i istraživanjima opisanim i analiziranim u Analizi stanja prava djece u Hrvatskoj 2014.

kao što su sport, kultura i drugo. Za ova područja nadležna su sljedeća ministarstva i tijela: Ministarstvo pravosuđa, pravobraniteljica za djecu, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo socijalne politike i mlađih te Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Naravno, ni ostala ministarstva nisu isključena iz neposredne ili posredne brige za djecu, pa tako npr. Ministarstvo unutarnjih poslova ima veliku ulogu u prevenciji i otkrivanju različitih kaznenih djela počinjenih u obitelji, nad djecom ili od djece, Ministarstvo vanjskih poslova uključeno je u probleme djece migranata, Ministarstvo branitelja odgovorno je za pitanja obitelji i djece branitelja. Hrvatska, u odnosu na zemlje EU-27, izdvaja oko 1 % BDP-a manje za obrazovanje, a dostupni podaci (smanjenje proračuna ovog ministarstva) ne sugeriraju napredak u tom smislu. Ministarstvo socijalne skrbi i mlađih najveći dio svojih sredstava izdvaja za doplatak za djecu i dodatni porodiljni dopust, a na izdatke vezane isključivo uz djecu i mladež troši više od 50 % svoga budžeta. Ministarstvo zdravlja u Hrvatskoj u vrlo je teškom položaju, iscrpljeno dugogodišnjom krizom u zdravstvu, nezadovoljavajućom infrastrukturom i manjkom kadra. U proračunu ovog ministarstva ne nalazimo stavke koje se odnose isključivo na djecu, već su one prikazane skupno, s ostalim izdacima, te je nemoguće iz uvida u proračun ustanoviti na koje načine i u kolikom je opsegu pokrivena briga za zaštitu zdravlja djece.

Stanje ljudskih prava

U izvještajnom razdoblju Hrvatska je ratificirala Konvenciju Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištanja i seksualnog zlostavljanja i Hašku konvenciju o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem te potpisala Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djece o postupku povodom pritužbe i Konvenciju o prevenciji i suzbijanju nasilja nad ženama i obiteljskom nasilju (CAHVIO konvencija). U istom su razdoblju doneseni sljedeći zakoni koji su relevantni za prava djece: Zakon o socijalnoj skrbi, Obiteljski zakon, Zakon o udruživanju, Zakon o dadiljama, Kazneni zakon, Zakon o sudovima za mladež, Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje, Zakon o savjetima mlađih. Donesen je i novi Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, Zakon o sudovima te Zakon o životnom partnerstvu, koji djelomično pokriva i pitanja prava djece. Također su izmijenjeni i dopunjeni sljedeći zakoni: Zakon o roditeljnim i roditeljskim potporama, Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama, Zakon o predškolskom odgoju i izobrazbi. Cilj ovih zakonodavnih promjena jest poboljšavanje prava djece u Hrvatskoj, što se uglavnom i postiglo. Tako je ovim izmjenama, među ostalim, prvi puta regulirana djelatnost dadilja, došlo je do promjena obiteljsko-pravnih instituta i postupaka, postavljeni su temelji za kvalitetniji razvoj udruživanja i posvajanja, proširena je kriminalizacija djela na štetu djece, poboljšan sustav izvršavanja sankcija za maloljetnike. Međutim, u određenim zakonima postoje nekonzistentnosti koje sprečavaju efikasnu primjenu zakona (kao što je slučaj s Obiteljskim zakonom) ili je pak pitanje primjene zakona problematično zbog nedovoljnih sredstava za provedbu, nepostojanja pratećih pravilnika ili programa edukacije (kao što je slučaj sa Zakonom o dadiljama). Doneseni su i brojni programatski dokumenti, a izrađena je i Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. te Nacionalni program za mlade od 2014. do 2017. Što se tiče promjena unutar institucionalnog okvira, nadležnost za zaštitu prava djece pripala je Ministarstvu socijalne politike i mlađih. Nova Vlada uspostavila je i novo Vijeće za djecu. Problem je, međutim, što se Vijeće rijetko sastaje te se postavlja pitanje njegove funkcionalnosti.

Prava preživljavanja

Hrvatska se, ratificirajući Konvenciju o pravima djeteta, obvezala poduzeti sve mjere kako bi svoj djeci u zemlji osigurala jednako dostupnu i kvalitetnu zdravstvenu skrb i zaštitu. U osam milenijskih ciljeva koje je Hrvatska obećala ostvariti do 2015. godine, nalazimo i smanjenje siromaštva, smanjenje smrtnosti novorođenčadi i djece, poboljšanje zdravlja majki i borbu protiv HIV-a, tuberkuloze i drugih bolesti. Prema nacrtu Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj 2014.-2020., Hrvatska će posebnu pozornost usmjeriti na poboljšanje mentalnog zdravlja djece, uvjete boravka u bolnici, smanjenje prekomjerne težine djece, poboljšanje reproduktivnog zdravlja, prevenciju ovisnosti te palijativnu skrb za djecu. Analiza stanja zdravstvene zaštite djece i adolescenata ukazuje na nedostatak liječničkih timova, pomanjkanje određenih vrsta stručnjaka (posebno onih iz područja mentalnog zdravlja) te konstantnu potrebu za boljom dostupnošću zdravstvene zaštite djeci na otocima i u ruralnim područjima. Stopa mortaliteta dojenčadi, koja je sada vrlo blizu europskog prosjeka, i stopa mortaliteta djece mlađe od pet godina, koja je sada ispod europskog prosjeka, već se godinama smanjuju.

Zahvaljujući sustavnoj i temeljitoj provedbi Nacionalnog programa masovnog cijepljenja (u primovakcinaciji je za sve bolesti dostignut zakonski minimum od 95 %), bolesti protiv kojih se cijepi vrlo se rijetko javljaju. U posljednjih dvadesetak godina proveden je niz akcija vezanih uz promoviranje dojenja, te su zabilježeni pozitivni pomaci (95 % djece je prilikom izlaska iz rodilišta dojeno).

Postotak pothranjene (1,2 %) i preuhranjene (3,2 %) dojenčadi u Hrvatskoj već je godinama vrlo nizak, ali u školskoj dobi su zapažene negativne promjene u smislu značajnog povećanja broja djece s prekomjernom tjelesnom masom (32,6 %). S ciljem rješavanja ovog problema donesene su Nacionalne smjernice za prehranu učenika u osnovnim školama, a uveden je i Normativ za prehranu učenika u osnovnim školama.

Konvencija o pravima djeteta nalaže osiguravanje pomoći roditeljima u izvršavanju njihove roditeljske dužnosti, a ranu intervenciju smatra nužnim preduvjetom za ostvarivanje jednakih prava preživljavanja za svu djecu. Znanstvena istraživanja, kao i primjeri iz prakse, upućuju na važnu ulogu rizičnih i zaštitnih čimbenika u ranom razvoju, čiji se utjecaj odražava na cijelokupni razvoj i socijalizaciju djeteta, a posebno su značajni u razvoju ranjivih skupina. Projekti Ureda UNICEF-a za Hrvatsku, kao što su "Prve tri su najvažnije", "Prve tri su još važnije" i "Svako dijete treba obitelj" orientirani su upravo na istraživanje pojavnosti rizičnih i zaštitnih čimbenika te planiranje rane intervencije. Ova istraživanja i akcije pokazali su da se većina (90 %) roditelja u Hrvatskoj upušta u razvojno poticajne aktivnosti, ali i nedostatak svih vrsta resursa za roditeljstvo te slabu dostupnost usluga namijenjenih jačanju roditeljskih kompetencija, kao i nezadovoljstvo roditelja njihovom kvalitetom i raznovrsnošću. Prema nacrtu Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020., jedan od strateških ciljeva jest ostvarivanje prava posebno ranjive skupine djece, u kojoj se nalaze i djeca s teškoćama u razvoju. Osnovno pravo djece s teškoćama u razvoju jest rana intervencija. Roditelji djece s teškoćama u razvoju navode sljedeće nedostatke u sustavu rane intervencije: nedostatak stručne potpore za dijete, rane potpore članovima obitelji, nedostatak potpore lokalne zajednice, finansijske zapreke te duge liste čekanja. Rad stručnjaka na području rane intervencije, uz potporu roditeljskih udruga i Ureda UNICEF-a za Hrvatsku, dao je pozitivne rezultate na području osuvremenjivanja i promoviranja rane intervencije u Hrvatskoj, te se povećala uključenost djeteta, obitelji i zajednice u intervencije, psihološka potpora obiteljima i transdisciplinarna suradnja. Međutim, uočeno je da brojne udruge i ustanove koje provode programe rane intervencije nisu međusobno sustavno koordinirane, pa nedostaje cjelovit pregled stanja u državi. Jedinstvena baza podataka

o ranoj intervenciji omogućila bi praćenje pokrivenosti i dostupnosti rane intervencije u praksi te poduzimanje konkretnih mjera osiguravanja rane intervencije u mjestima u kojima ona trenutačno nije dostupna ili se ne provodi na zadovoljavajućoj razini.

Skrb za trudnice i rodilje zajamčena je konvencijom o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena. U Hrvatskoj se već godinama radi na poboljšanju kvalitete i dostupnosti zdravstvene skrbi za trudnice i rodilje, pa svaka žena u Hrvatskoj ima pravo na besplatni porod u zdravstvenoj ustanovi, a postotak trudnica s nekontroliranom ili nedovoljno kontroliranom trudnoćom pao je s 5,1 % u 2009. godini na 1,8 % u 2013. godini.

Razvojna prava

U sklopu razvojnih prava analiziran je postojeći pravni okvir, realizacija i perspektiva odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj, na predškolskoj, osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj razini. Univerzalno osnovnoškolsko obrazovanje za svu djecu drugi je Milenijski cilj, a pravo na obrazovanje istaknuto je i u Konvenciji o pravima djeteta. U Strategiji odgoja, obrazovanja, znanosti i tehnologije, Vlada Republike Hrvatske postavlja cilj unaprijediti razvojni potencijal odgojno-obrazovnih ustanova, provesti cijelovitu kurikularnu reformu i izmjeniti strukturu osnovnog obrazovanja, podići kvalitetu rada i društvenog ugleda učitelja, unaprijediti kvalitetu rukovođenja odgojno-obrazovnim ustanovama te razviti cjelovit sustav potpore učenicima, osigurati optimalne uvjete rada odgojno-obrazovnih ustanova i ustrojiti sustav osiguravanja kvalitete odgoja i obrazovanja. Temeljni dokument kojim se određuju sve bitne sastavnice odgojno-obrazovnog sustava jest Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje. Predškolski odgoj i obrazovanje u Hrvatskoj omogućen je djeci od šest mjeseci do polaska u školu, što je između šeste i sedme godine života. Procijenjeno je da nešto više od 53 % djece u Hrvatskoj pohađa neki oblik predškolskog odgoja i obrazovanja, pri čemu postoje značajne razlike među županijama, pa tako u istočnim dijelovima zemlje najmanje djece pohađa neki oblik predškolskog odgoja u odnosu na ukupan broj djece u tom dijelu Hrvatske. Pohađanje predškole u Hrvatskoj je obvezno od 2014./15., a procjenjuje se da 99 % djece pohađa te programe. Osnovni kriteriji prema kojima možemo procijeniti uspješnost obrazovnog sustava jesu stopa upisa i završavanja određene obrazovne razine te rezultati na standardiziranim testovima. Prema podacima Državnog ureda za reviziju, stopa upisa u osnovnu školu 2010. godine iznosi oko 92 %, dok je stopa upisa u srednju školu oko 81 %. Stopa završavanja osnovne škole za 2010. godinu iznosila je 97,5 %, a za završavanja srednje škole 89,7 %. Noviji podaci nisu dostupni, te smatramo da bi se praćenje trebalo provoditi na godišnjoj razini kako bi se osigurao uvid u trendove i, po potrebi, na vrijeme reagiralo. Na međunarodnom testu znanja PISA hrvatski učenici postižu ispodprosječne do prosječne rezultate.

Posebna briga u sustavu obrazovanja posvećena je ranjivim skupinama djece kako bi se omogućila njihova afirmacija i ravnopravno sudjelovanje u društvu. Budući da je obrazovanje facilitator razvoja svakog ljudskog bića, psihičke, mentalne, socijalne ili emocionalne teškoće ne smiju biti zapreka da se to pravo ostvari, i to procesom inkluzije, a ne segregacijom. Inkluzivno obrazovanje prisutno je u Hrvatskoj na svim razinama obrazovanja te je zakonski poduprto, ali se u praksi javljaju različite teškoće pri njegovoj provedbi. Naime, za kvalitetno uključivanje ranjivih skupina u redovito obrazovanje potrebno je osigurati tehničke, stručne i socijalne uvjete, a za to često izostaju odgovarajući materijalni resursi. Tako je, na primjer, asistent u nastavi, koji bi trebao biti osiguran djeci kojoj je potreban, privilegija koja nije svima dostupna. Unutar predškolskih odgojno-obrazovnih programa djeca s teškoćama mogu biti uključena u redovite programe, odgojno-obrazovne ustanove s posebnim programom ili u

posebne odgojno-obrazovne ustanove, što uglavnom ovisi o stupnju teškoće te o postojanju stručnog kadra i tehničke potpore. U redovitim školama djeца s teškoćama mogu biti potpuno ili djelomično integrirana, a potpuna integracija provodi se putem prilagođenog programa i/ili individualiziranog pristupa.

U Hrvatskoj se djeца pripadnici nacionalnih manjina mogu školovati na hrvatskom jeziku, jeziku nacionalne manjine kojoj pripadaju ili kombinirano. Najveća pozornost posvećuje se odgoju i obrazovanju romske djece budući da su ona, s obzirom na socioekonomske i kulturnalne razlike, osobito podložna stereotipima, segregirana i, posljedično, ranjiva. Pravobraniteljica za dječu predložila je uvodenje obaveznog dvogodišnjeg programa predškole za dječu romske nacionalne manjine te njihovo uključivanje u programe učenja hrvatskog jezika, pri čemu bi trebalo osigurati odgovarajuće prostorne i kadrovske kapacitete. Broj romske djece u predškolskom odgoju i osnovnoj školi porastao je unatrag nekoliko godina, ali postotak romske djece uključen u obrazovanje nije moguće odrediti budući da nedostaju podaci o broju romske djece izvan obrazovnog sustava. U Hrvatskoj se provodi niz mjera s ciljem bolje integracije romske djece u obrazovni sustav, a jedna od njih je i organizacija produženog boravka koji omogućuje dječi bez adekvatnih uvjeta za učenje kod kuće da to nadoknade u školi, a osim toga, nastavnici mogu izvoditi dodatnu nastavu, pomoći u pisanju zadaće ili ponavljanju gradiva. Ohrabrujući je podatak da se broj romske djece uključen u ovaj program u posljednjih nekoliko godina povećao, te da se broj romskih učenika koji su napustili školu smanjuje unatrag nekoliko godina. Međutim, i dalje većina romskih učenika napusti školu kada navrši 15 godina, a samo 10 % završi neko četverogodišnje srednjoškolsko obrazovanje.

Zaštitna prava

Zaštitna prava djece odnose se na zajamčenu zaštitu od zlostavljanja, zanemarivanja, iskorištavanja i diskriminacije, pa smo u ovoj studiji razmatrali stanje djece kojoj je ta sigurnost ugrožena (djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi, djece koja žive u teškim okolnostima, socijalno isključena djece, djece koja su izložena nasilju, djece i adolescenti u riziku). Posebno smo proučavali ranjive skupine djece s teškoćama u razvoju te pripadnike romske nacionalne manjine.

Prema Strategiji razvoja sustava socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016., nastojat će se decentralizirati socijalnu skrb te povećati dostupnost i pristup socijalnim uslugama, a do 2016. godine cilj je da 80 % djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi bude u izvaninstitucijskim oblicima smještaja. Također, nastojat će se smanjiti broj djece s teškoćama u razvoju koja se nalaze na trajnom ili tjednom smještaju. Statistike pokazuju da je gotovo 40 % djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u institucionalnom smještaju, te da u posljednjih nekoliko godina nije došlo do značajnih pomaka. Prema istraživanju UNICEF-a, od djece s teškoćama u razvoju koja su bez roditeljske skrbi čak 76 % njih zbrinuto je u institucionalnom obliku skrbi, od čega je polovina institucionalizirana zbog propusta zajednice da osigura uvjete za zadovoljenje potreba obitelji i djece s teškoćama u razvoju. Positivne pomake nalazimo u domeni udomiteljstva gdje postoji porast u broju djece koja su premještena iz ustanova u udomiteljske obitelji, a tijekom 2013. godine došlo je i do napretka u smislu veće uključenosti CZSS-a kao i svih ostalih sudionika procesa udomljavanja, što je vjerojatno posljedica novog zakona o udomiteljstvu. Međutim, unatoč pozitivnim promjenama, broj djece u udomiteljskim obiteljima u posljednjih godinu dana nije se povećao. Proces posvojenja djeteta uređen je Obiteljskim zakonom i Pravilnikom o metodama utvrđivanja podobnosti za posvojenje. Novi Obiteljski zakon nastoji uvesti efikasniji postupak posvojenja, međutim ove promjene još nisu pokazale rezultate, pa se godišnje u Hrvatskoj posvoji samo stotinjak djece, dok trend porasta broja posvojenja nije zabilježen.

Djeca koja žive u siromaštvu i/ili su socijalno isključena predstavljaju posebno ranjivu skupinu. Stopa rizika od siromašta u Hrvatskoj i dalje je u porastu, a u usporedbi s ostalim zemljama EU, nalazimo se na 5. mjestu po najvišoj stopi rizika od siromašta. Siromaštvo povećava brojne rizike za djecu, ponajprije one zanemarivanja i zlostavljanja te otežava pristup zdravstvenim, socijalnim, obrazovnim i kulturnim uslugama važnim za razvoj djece. U riziku od siromašta 2011. godine živjelo je 21,5 % djece, u usporedbi s 20,5 % godinu dana ranije. Dok je u EU 2012. godine 28 % djece (0-18 god.) u riziku od siromašta i socijalne isključenosti, u Hrvatskoj taj rizik iznosi 33,8 %. Posebno visok rizik od siromašta i socijalne isključenosti trpe djeca u jednoroditeljskim obiteljima, djeca s teškoćama u razvoju te djeca romske nacionalne manjine. Vlada RH poduzima različite mjere kako bi zaustavila rast rizika od siromašta, pa je ove godine usvojila Nacionalnu strategiju borbe protiv siromašta i socijalne isključenosti Republike Hrvatske (2014.-2020.), a uvedena je i tzv. zajamčena minimalna naknada kao mehanizam za sprečavanje ekstremnog siromašta i održavanje socijalne integracije, odnosno sprečavanje socijalnog isključivanja.

Djeca u Hrvatskoj čiji su roditelji u zatvoru čine skupinu od čak 18.000 djece u 2012. godini. Ova djeca pripadaju posebno ranjivoj skupini jer su često izložena socijalnoj isključenosti i stereotipiziranju. Visokokonfliktni razvodi mogu ostaviti dugoročne posljedice na djecu izloženu roditeljskim sukobima, pa je potrebno razvijanje mehanizama sustavnijeg praćenja kvalitete procesa razvoda. Novi Obiteljski zakon djelomično pokriva i to područje, a dodatno treba razvijati različite programe unutar lokalne zajednice koji će olakšati prilagodbu roditeljima i djeci u novonastalim okolnostima. Obaveza društva jest zaštитiti djecu od nasilja i zanemarivanja i pružiti im uvjete za normalan i zdrav razvoj. Tako, Obiteljski zakon propisuje mjere za zaštitu dobrobiti djeteta, te ističe postupanje u slučaju zanemarivanja, nehajnog postupanja ili zlostavljanja. Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2011. do 2016. godine uključuje razvijanje programa prevencije nasilja nad djecom i mladima, smanjivanje pojave nasilničkog ponašanja među mladim osobama u partnerskim vezama i osiguravanje odgovarajućih tretmana djeci svjedocima i/ili žrtvama nasilja u obitelji. Iako Strategija uključuje različite mjere radi prevencije i zaštite od nasilja u obitelji, u posljednje vrijeme nije došlo do pozitivnih pomaka. Tako je u 2013. godini prijavljeno 3887 kaznenih djela na štetu djece, što je za 24,2 % više u odnosu na 2012. godinu. Djeca su najčešće bila žrtve kaznenih djela počinjenih u obiteljskom okruženju i u vezi s obiteljskim odnosima (uzdržavanje, povreda djetetovih prava, prijetnje, nanošenje ozljeda). U Hrvatskoj se provode brojni praktični programi koji uključuju prevenciju nasilja i razvijanje samozaštitnih vještina. Ipak, broj prijavljenih kaznenih djela protiv spolne slobode i spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta raste, pa je u 2013. godini ukupno prijavljeno 487 KD, dok je u 2012. godini taj broj bio desetak posto manji. Trgovanje ljudima u Republici Hrvatskoj najčešće podrazumijeva trgovanje osobama ženskog spola (86 % žrtava trgovine ljudima), mlađe dobi (11 do 30 godina starosti) radi seksualnog iskorištavanja. Trgovanje ljudima u Republici Hrvatskoj nije poprimilo zabrinjavajuće razmjere (4 žrtve u 2013.), čemu su vjerojatno doprinijele i različite strateške i operativne mjere koje je donijela Vlada.

Problemi u ponašanju djece i mladih očituju se u vršnjačkom nasilju, sve češćem elektroničkom nasilju, počinjenju prekršajnih i kaznenih djela, zloporabi sredstava ovisnosti te pokušajima samoubojstava i samoozljeđivanju. U školskoj godini 2010./11. zabilježeno je ukupno 1583 slučaja nasilja, 2011./12. zabilježeno je 1577 slučaja nasilja, a 2012./13. došlo je do pada na ukupno 178 slučaja nasilja. Iz postojećih podataka nejasno je zbog čega je došlo do tako velikog pada u broju zabilježenih slučaja nasilja, odnosno radi li se o stvarnom padu u broju slučaja nasilja ili o načinu njegova definiranja, bilježenja odnosno prijavljivanja. U posljednje vrijeme došlo je do porasta istraživanja o problemima u ponašanju te se općenito primjećuje pozitivan trend u promicanju prava i interesa djece i mladih, koja su uređena brojnim strateškim

dokumentima vezanim uz prevenciju i sprečavanje nasilja. Elektroničko nasilje relativno je nov fenomen, ali Hrvatska je već razvila niz strategija za prevenciju i sanaciju ovog oblika nasilja kroz Zakon o elektroničkim medijima i Pravilnik o zaštiti maloljetnika. Posljednjih se godina u Hrvatskoj provodi niz akcija vezanih uz sigurnost na internetu. Iako istraživanja pokazuju da je oko trećine djece izloženo elektroničkom nasilju, broj službenih prijava vrlo je nizak, pa je Ured pravobraniteljice za djecu tijekom 2011. zaprimio 6, tijekom 2012. godine 14, a tijekom 2013. godine 12 pojedinačnih prijava vezanih za nasilje putem interneta i mobitela. Broj prijavljenih kaznenih djela maloljetnih osoba (3175 u 2013. godini), kao i broj prijavljenih maloljetnika koji su počinili kaznena djela (2027 u 2013. godini) u padu je. U 2013. godini kaznenih djela koja su počinile osobe mlađe od 14 godina manje je za 34,1 %, dok je kaznenih djela koja su počinile osobe starosti 14 do 18 godina za 22,3 % manje u odnosu na prethodnu godinu. Od ukupnog broja maloljetnika prijavljenih za kaznena djela najveći dio odnosi se na kaznena djela imovinskog karaktera (62 - 65 %), a udio maloljetnica u ukupnom broju maloljetnih osoba prijavljenih za počinjenje kaznenih djela iznosi 7 - 8 %. Kaznenopravne maloljetničke sankcije u Hrvatskoj regulirane su Zakonom o sudovima za mlađež, Zakonom o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje i Pravilnikom o načinu izvršavanja odgojnih mjera, koje mogu biti: mjere posebne obveze, upućivanje u disciplinski centar, pojačana briga i nadzor, pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi, upućivanje u odgojnu ustanovu i upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu. S obzirom na mjesto/način izvršavanja, sankcije možemo podijeliti na izvaninstitucionalne, poluinstitucionalne te institucionalne. Maloljetnim se počiniteljima kaznenih djela najčešće izriču odgojne mjere, i to pojačana briga i nadzor, koja u Hrvatskoj čini oko 40 % svih sankcija izrečenih maloljetnicima. U Hrvatskoj postoji dvanaest odgojnih domova koji pružaju smještaj, skrb, odgoj, obrazovanje i ospozobljavanje za posao djeci i mladima s problemima u ponašanju starosne dobi od 10. do 21. godine, a u kojima je smješteno oko 1000 djece, mlađih i mlađih punoljetnih osoba i zaposleno ukupno 326 stručnjaka.

Djeca u pravosudnom postupku sudjeluju u raznim ulogama: kao počinitelji, žrtve, svjedoci kaznenih i prekršajnih djela te kao sudionici upravnog ili građanskog postupka u kojem se odlučuje o nekom njihovom pravu ili o nečemu u što su izravno ili neizravno uključena. Smjernice o pravosuđu naklonjenom djeci dio su prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj 2014.-2020., u kojoj je kao jedan od glavnih strateških ciljeva navedeno i osiguravanje usluga i sustava prilagođenih djeci u sustavu pravosuđa, a već su - na prijedlog pravobraniteljice za djecu - unesene određene izmjene u smislu zaštite djece u pravosudnom postupku u Prekršajni zakon, Kazneni zakon, Zakon o kaznenom postupku, Zakon o sudovima za mlađež i Zakon o izvršenju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje. Ured pravobraniteljice za djecu, Ured UNICEF-a za Hrvatsku i ostali stručnjaci ministarstava (npr. pravosuđa, unutarnjih poslova, socijalne politike i mlađih), Ureda za organiziranje i pružanje podrške svjedocima i žrtvama, znanstvena zajednica te članovi civilnih udruga aktivno sudjeluju davanjem prijedloga i mišljenja u donošenju propisa različitim zakona kojima se nastojaо unaprijediti položaj djece žrtava i svjedoka u kaznenim i prekršajnim postupcima te djece počinitelja kaznenih djela. Ipak, unatoč unapređivanju prostornih, kadrovskih i materijalnih uvjeta, u Hrvatskoj još nisu dostignuti standardi propisani međunarodnim dokumentima i preporukama, koji zahtijevaju posebnu zaštitu za djecu i maloljetnike u prekršajnom i/ili kaznenom postupku, na sudu, u pritvoru, odnosno u primjeni kaznenih mjera.

Istraživanja provedena na mlađim ljudima u Hrvatskoj u posljednjih nekoliko godina pokazuju da je najčešće sredstvo zlorabe konzumacija alkohola, a da prevalencija pušača doseže 30 % u završnim razredima srednjoškolske populacije. Opsežno istraživanje provedeno na 12.663 učenika iz cijele Hrvatske 2012. godine nalazi da je životna prevalencija konzumiranja alkohola 81 %, inhalanata 30 %, marihuane/hašiša 11 %, ekstazija 4 %, a gotovo se svaki drugi učenik

najmanje jednom ili više puta u životu kockao ili se kadio, pri čemu su tome skloniji dječaci. Prevalencija konzumiranja alkohola u zadnjih mjesec dana gotovo je 40 %, marihuane gotovo 6 %, a ekstazija 2 %; u posljednjih mjesec dana kockalo se ili kladilo više od 40 % dječaka. Nacionalna politika suzbijanja zloporabe i prevencija ovisnosti provodi se kroz zakonski okvir i kroz nacionalne programe, strategije i planove. U odnosu na ostale europske zemlje, stopa samoubojstava djece i mladih u Hrvatskoj je za dječake (1,66) ispod prosjeka 28 europskih zemalja (2,39), dok je za djevojčice (1,10) nešto viša od europskog prosjeka (0,84). Više počinjenih samoubojstava nalazimo kod pripadnika muškog, a više pokušaja samoubojstva kod pripadnica ženskog spola, dok je najčešća metoda izvršenja samoubojstva u oba spola vješanje/gušenje. Briga za mentalno zdravlje djece i strategije prevencije samoubojstava dio su Nacionalne strategije za prava djece 2014.-2020., gdje se kao posebno osjetljiva skupina izdvajaju djeca koja su pokušala samoubojstvo.

Istraživanje Ureda UNICEF-a za Hrvatsku pokazalo je da, unatoč postojanju plemenitih namjera svih sudionika inkluzivnog procesa, još postoje mnoge zapreke u ostvarivanju socijalne inkluzije djece s teškoćama u razvoju, koja se susreću s različitim oblicima isključenosti, pri čemu djeca s višestrukim oštećenjima imaju složenije razvojne probleme nego djeca s jednim oštećenjem. Ovo istraživanje pokazalo je i da 50 % djece s razvojnim teškoćama starije od 3 godine nije pri porodu bilo ocijenjeno kao neurorizično, što govori o potrebi ranoga razvojnog nadzora djece kao i da su rodilišta prva slaba karika u sustavu rane intervencije. Nadalje, pravobraniteljica za osobe s invaliditetom tvrdi da za uspostavu cjelevitog sustava rane rehabilitacije Republika Hrvatska nema odgovarajuće zakonodavstvo, da nedostaju specijalizirani stručnjaci te da nema povezanosti sustava zdravstva, socijalne skrbi i obrazovanja. Prema podacima sustava socijalne skrbi, djeca s invaliditetom u najvećem broju (98 %) žive u obitelji. Oko 9 % djece s invaliditetom, s pravima iz socijalne skrbi, živi u nezadovoljavajućim uvjetima. Društvena zaštita djece s teškoćama u razvoju i njihovih obitelji posebno je važna zato što su obitelji često suočene s većim troškovima života i propuštenim mogućnostima za zaradu. Međutim, roditelji djece s teškoćama izjavljuju da u velikoj mjeri sami pokrivaju troškove usluga potrebnih za razvoj djeteta i transporta te da su nezadovoljni dugim listama čekanja za pojedine tretmane ili usluge. Nadalje, novim Zakonom o socijalnoj skrbi ukinut je status njegovatelja roditeljima čije dijete s invaliditetom ili poteškoćama u razvoju više od četiri sata dnevno boravi u predškolskoj ili školskoj ustanovi, a novi Pravilnik o pravu na korištenje ortopedskih pomagala izmijenjen je na štetu osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju. Ovi podaci upozoravaju na vrlo tešku situaciju obitelji koje se brinu za djecu s invaliditetom, počevši od neodgovarajućih mehanizama rane dijagnoze i intervencije, preko izostajanja socijalne i stručne potpore, kao i rehabilitacijskih tretmana, do finansijske ugroženosti.

Od svih nacionalnih manjina i etničkih skupina u Republici Hrvatskoj, Romi imaju najteži socijalni položaj, s visokim stupnjem socijalne isključenosti. Nepovoljan socioekonomski položaj Roma uzrokovani je duboko ukorijenjenim socijalnim problemima povezanim sa siromaštvom, niskim stupnjem obrazovanja, visokom stopom nezaposlenosti, neodgovarajućim uvjetima života i stanovanja, lošim zdravstvenim statusom i diskriminacijom širokog spektra. Kako bi poboljšala položaj Roma u Hrvatskoj, Vlada donosi Nacionalnu strategiju za uključivanje Roma od 2013. do 2020. godine, koja ima cilj poboljšati položaj romske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj smanjivanjem višedimenzionalnog socioekonomskog jaza između romskog i ostalog stanovništva te na usklađen, otvoren i transparentan način postići potpuno uključivanje Roma u sve segmente društva i zajednice. Trenutačno stanje djece romske nacionalne manjine ukazuje na više ozbiljnih problema, među kojima su najizraženiji: siromaštvo i s njime povezano gospodarsko iskorištavanje i eksploatacija te obavljanje štetnih poslova, posebice prosaćenja, nemogućnost pristupa

zdravstvenoj zaštiti, veća institucionaliziranost romske djece s teškoćama u odnosu na ostalu djecu s teškoćama u Hrvatskoj, nedostatak udomiteljskih obitelji za romsku djecu, često dijagnosticiranje "blage mentalne retardacije" u većem udjelu nego kod ostatka populacije (što za posljedicu ima neravnopravan položaj u školskom sustavu i smanjenje mogućnosti za kvalitetno obrazovanje), nedostupnost školovanja zbog obiteljskih prilika. Određen broj romske djece iznimno je ranjiva i ugrožena skupina, a zbog svoje nevidljivosti ostaju izvan mogućnosti redovitog školovanja i uključivanja u društvo.

Prava sudjelovanja

Aktivna participacija djece u društvenom životu zajednice ključna je za izgradnju solidarnog, uključujućeg i demokratskog društva. Dosadašnje sudjelovanje djece u sklopu obrazovnog sustava bilo je vrlo ograničeno, pri čemu se ponajprije doživljavalo samo kroz rad školskih učeničkih vijeća. Organizirana dječja participacija na lokalnim razinama ostvaruje se kroz rad dječjih vijeća i dječjih foruma. Dječja vijeća predstavljaju osmišljene aktivnosti dječje participacije i neformalnog uključivanja djece osnovnoškolske dobi u lokalnoj zajednici radi poticanja i razvijanja suradničkog i partnerskog odnosa djece i lokalnih tijela uprave i samouprave. U 2011. godini djelovalo je 25 dječjih vijeća dok ih, prema novijim podacima, aktivno djeluje 29. Drugi oblik organizirane dječje participacije jesu dječji forumi, predviđeni za mlađu djecu, u dobi od 9 do 15 godina, a funkcija im je upoznavanje djece s pravima djeteta i odgajanje djece za mir, međusobno razumijevanje i suradnju. U Hrvatskoj trenutačno djeluje više od 70 dječjih foruma, a u 20 godina rada više od 20.000 djece bilo je uključeno u ovaj projekt. U Hrvatskoj se ostvarivanje prava sudjelovanja djece ocjenjuje nedostatnim u području kulturnih prava djece i prava na slobodno vrijeme. Pravobraniteljica za djecu smatra da je zapreka za ostvarivanje ovih prava neosviještenost odraslih o važnosti ovih prava, kao i nedovoljna ulaganja u sadržaje i aktivnosti slobodnog vremena djece i mlađih, što se očituje i u nedostatku prostora i aktivnosti za igru i slobodno vrijeme djece i mlađih te u nedovoljnem broju i neopremljenosti dječjih igrališta, igrališta za djecu s teškoćama u razvoju. Institucionalni oblik sudjelovanja mlađih na lokalnoj razini ostvaruje se kroz savjete za mlade, kao dio razvojnog koncepta sudjelovanja mlađih u procesima donošenja odluka koji naglašava partnerski odnos između mlađih i "odraslih" donositelja odluka. U tom smislu, savjeti mlađih sudjeluju na političkoj, ekonomskoj i društvenoj razini preuzimajući odgovornost i razvijajući prakse i resurse korisne za mlađe i "odrasle", odnosno donositelje odluka. Iako je osnivanje savjeta obveza lokalne i područne samouprave temeljeno na zakonu, njime nisu bile predviđene sankcije za njegovo neprovođenje, te brojne jedinice lokalne i područne samouprave nisu osnovale savjete mlađih. U nekim su slučajevima savjeti, premda osnovani, djelovali s ograničenom odgovornošću, kapacitetima i efikasnošću. Stoga je izrađen novi Zakon o savjetima mlađih, usvojen 2014. godine. U procesu izrade tog zakona Ministarstvo socijalne politike i mlađih održalo je javne konzultacije s mlađima te s Mrežom mlađih Hrvatske i drugim organizacijama kako bi se detektirali problemi u provedbi starog zakona te osmislio njihova rješenja. Zakon predviđa i da svaki grad, općina ili županija imaju barem jednu osobu koja će u opisu svog radnog mjesto imati provedbu Zakona o savjetima mlađih i rad savjeta mlađih. Nadzor nad provedbom novoga zakona provodi ministarstvo nadležno za mlađe kroz redovno godišnje praćenje broja osnovanih savjeta, njihova funkcioniranja i suradnju s lokalnim i regionalnim jedinicama. Međutim, ni u novom zakonu nisu predviđeni obvezujući mehanizmi ili sankcije za neosnivanje savjeta mlađih u predviđenom roku. Podaci iz 2013., utvrđeni na nacionalno reprezentativnom uzroku mlađih od 15 do 30 godina, pokazuju da je u Hrvatskoj 12 % mlađih uključeno u klubove mlađih ili neki drugi tip organizacija mlađih.

Zaključci i preporuke

Na temelju iscrpne analize strategija i provedbe zacrtanih planova, rezultati ove studije pokazuju da se u Hrvatskoj u posljednjih nekoliko godina dogodio pozitivan pomak u području prava djece, i to na više razinu: usvojeni su brojni zakoni, protokoli i strategije koje promiču dječja prava, pokrenute su inicijative, programi i projekti, od kojih dio već pokazuje konkretnе rezultate, a ostvarena je i međunarodna suradnja. Djelovanje na različitim razinama (država, lokalna zajednica, udruge i drugo) osigurava pristup problemima iz različitih perspektiva, ali ujedno otežava sustavno vođenje evidencije, transparentnost i brzo otkrivanje propusta. Tijekom prikupljanja podataka za ovu analizu primjećeno je da statistički podaci i izvještaji nadležnih tijela često nisu ažurirani i/ili sustavno prikazani. U Hrvatskoj postoji niz ustanova i tijela koje se na različitim razinama bave dječjim pravima i premda često ostvaruju zavidne rezultate, njihova međusobna koordinacija, s naglaskom na razmјenu informacija i transparentnost djelovanja, upitna je. Stoga bi, prije svega, trebalo pojačati suradnju ustanova i udruga koje promiču prava djece i ostvaruju skrb za djecu i obitelj, te formirati sveobuhvatnu, transparentnu i lako dostupnu bazu podataka koja bi omogućila cjelovit uvid i kvalitetnije formiranje daljnjih strategija.

Executive summary^[1198]

This analysis shows the current state of children's rights in Croatia, with special attention to vulnerable groups. The report is based on data collected from the documents of various governmental bodies of the Republic of Croatia, such as laws, ordinances, strategies, protocols, reports and decisions; data from Croatian and European statistical databases and reports; on scientific findings of relevant national and international research studies as well as on the reports of non-governmental organisations and associations that promote the welfare of children. This data was studied, analysed and compared in order to provide a complete picture of the state of children's rights in Croatia and detect critical areas and gaps, all with the aim to provide constructive suggestions on the possible ways of improving strategies related to the realisation of children's rights and their implementation. This analysis is related to the objectives of the new draft National Strategy for Children's Rights in the Republic of Croatia from 2014 to 2020, based on the Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2012-2015), which covers four strategic areas: (1) Promoting child-friendly services and systems; (2) Eliminating all forms of violence against children; (3) Guaranteeing the rights of children in vulnerable situations; and (4) Guaranteeing active participation of children.

National context

Children and adolescents (up to 19 years of age) constitute slightly less than 21% of the Croatian population, which makes us a country with a relatively low percentage of children in the population. The largest share of children can be found in counties of eastern Croatia, while the area of Primorje-Gorski Kotar has the smallest share. Croatia entered a phase of depopulation at the beginning of the Homeland War in 1991 and this trend still continues today. Although the Government of the Republic of Croatia invests significant amounts in the population policy by providing funds amounting to almost two billion HRK for regular and additional maternity/paternity leave, with different financial incentives for the birth of each child being available, particularly at local government level, the natural growth rate continues to decline and is lower than the European average. The number of marriages is decreasing, while the number of divorces and the number of single-parent families is increasing.

[1198] This summary is based on concrete data and research described and analysed in this Situation Analysis of Children's Rights in Croatia in 2014.

One of the four priorities of the National Strategy for Children's Rights in the Republic of Croatia is the improvement of the system and the provision of services tailored for children in five areas of a child's life: justice, health, social welfare, education, and leisure activities such as sports, culture and other activities. The following ministries and authorities have competence in these areas: Ministry of Justice, Ombudsperson for Children, Ministry of Health, Ministry of Social Policy and Youth and Ministry of Science, Education and Sports. In addition, other ministries are not excluded from direct or indirect care for children. For example, the Ministry of Interior has a major role in the prevention and detection of various crimes committed in families, against children or by children, while the Ministry of Foreign Affairs is involved in the problems related to migrant children. The Ministry of Veterans' Affairs is responsible for issues related to the children and families of veterans. Compared to the EU-27 countries, Croatia spends approximately 1% of GDP less on education, and the available data (a reduced budget of this Ministry) does not indicate any progress in this regard. The Ministry of Social Welfare and Youth allocates the greatest portion of its funds for children's allowance and additional maternity/paternity leave and spends over 50% of its budget on expenses related solely to children and adolescents. The Ministry of Health in Croatia is in a very difficult position, exhausted by a long crisis in health care system, poor infrastructure and a lack of staff. There are no items in this Ministry's budget that only apply to children, but rather they are shown collectively with other expenditures. For this reason, it is impossible, based only on the budget, to determine in what ways and to what extent these are invested in the protection of children's health.

The state of human rights

In the reporting period, Croatia ratified the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse and the Hague Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption, and signed the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child and the Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (CAHVIO Convention). In the same period, the following laws relevant to children's rights were adopted: Social Welfare Act, Family Act, Foster Care Act, Nannies Act, Criminal Code, Juvenile Courts Act, Act on the Execution of Sanctions Imposed on Minors for Criminal Offences and Misdemeanours, and Youth Councils Act. A new Free Legal Aid Act was passed as well as the Courts Act and the Civil Partnership Act, which partially cover issues related to children's rights. The following laws have been amended: Maternity and Parental Benefits Act, Primary and Secondary Education Act, Preschool Education Act. These legislative amendments were aimed at the improvement of children's rights in Croatia, which was mostly achieved. Among other things, the results of these amendments include the regulation, for the first time ever, of the profession of nannies, change in the concepts and procedures within the area of family law, laying the foundations for a more efficient development of foster care and adoption, widened criminalisation of offences against children, and improvement of the system of execution of sanctions imposed on minors. However, there are inconsistencies in certain laws which prevent their effective implementation (as is the case with the Family Law) or the implementation of laws is problematic because of insufficient funds for implementation, lack of accompanying ordinances or education programmes (as is the case with the Nannies Law). Numerous national programme documents have also been adopted and the National Strategy for Children's Rights in the Republic of Croatia from 2014 to 2020 and the National Programme for Youth from 2014 to 2017 have been drafted. With regard to the changes within the institutional framework, the competence for children's rights was assigned to the Ministry of Social Policy and Youth. The new Government established a new Council for Children. However, the problem is that its meetings are rare, resulting in its functionality being called into question.

Survival rights

By ratifying the Convention on the Rights of the Child, Croatia committed to undertake all measures to ensure that all children in the country have access to equally affordable and quality health care and protection. The eight Millennium Development Goals that Croatia pledged to achieve by 2015 include the eradication of poverty, reduction of infant and child mortality, improvement of maternal health and combating HIV, tuberculosis and other diseases. According to the draft National Strategy for Children's Rights in the Republic of Croatia from 2014 to 2020, Croatia will pay special attention to improving the mental health of children, conditions of hospital stays, reducing the number of overweight children, improving reproductive health and addiction prevention as well as palliative care for children. Analysis of the state of health care for children and adolescents indicates a lack of medical teams and certain types of professionals (especially in the field of mental health) as well as a constant need for better access to health care for children on islands and in rural areas. The infant mortality rate, which is now very close to the European average, and the under-five mortality rate, which is now below the European average, have been both decreasing over the years.

Owing to the systematic and thorough implementation of the National mass vaccination programme (the primary vaccination for all diseases reached the legal minimum of 95%), the diseases covered by this programme very rarely occur. In the last twenty years, a series of breastfeeding promotion campaigns have been launched and positive shifts have been recorded (95% of infants are breastfed when they leave hospital).

For years, the percentage of underweight (1.2%) and overweight (3.2%) infants in Croatia has been very low while at school age negative changes have been recorded in terms of a significant increase in the number of overweight children (32.6%). To address this problem, National Guidelines for school meals for primary school children were adopted and the Nutritional standards for primary school children were introduced.

The Convention on the Rights of the Child stipulates that assistance should be provided to parents with regard to their parental duties, and early intervention is considered a necessary precondition for the realisation of equal survival rights for all children. Scientific studies and examples from practice point to the important role of risk and protective factors in early development. Their influences are reflected in the overall development and socialisation of the child, and are particularly important in the development of vulnerable groups. The projects of the UNICEF Office for Croatia, such as "First 3 Years Are Most Important" "First 3 Years Are Even More Important" and "Every Child Needs a Family", are oriented towards research on the incidence of risk and protective factors and early intervention planning. These studies and campaigns showed that a majority (90%) of parents in Croatia engage in development and stimulating activities, but that there is also a lack of all kinds of parenting resources and the poor availability of services intended to strengthen parental skills, as well as the parents' dissatisfaction with regard to their quality and diversity. According to the draft National Strategy for Children's Rights in the Republic of Croatia from 2014 to 2020, one of the strategic objectives is the realisation of the rights of particularly vulnerable groups of children, including children with disabilities. Early intervention is a fundamental right of children with developmental disabilities. The fundamental right of children with developmental disabilities is early intervention. Parents of children with developmental disabilities cited the following shortcomings in the system of early intervention: lack of professional support for the child, lack of early support to family members, lack of support from the local community, financial barriers and long waiting lists. The work of experts in the field of early intervention, with the support of organisations set up by parents and the UNICEF Office for Croatia, has produced positive results

in terms of modernising and promoting early intervention in Croatia. This has also increased the participation of the child, family and community in interventions, psychological support to families and transdisciplinary collaboration. However, it has been observed that a number of organisations and institutions which implement early intervention programmes are not systematically coordinated and that a comprehensive overview of the situation in the country is lacking. A single database on early intervention would enable the monitoring of coverage and the availability of early intervention in practice. In turn, specific measures to ensure early intervention in places where it is not currently available or where it is not implemented at a satisfactory level could be carried out.

Care for pregnant women as well as new mothers is guaranteed by the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. The activities for improving the quality and accessibility of health care for pregnant women and new mothers have been carried out in Croatia for years, and every woman has the right to free birth in a medical institution, while the percentage of pregnant women with unmonitored or inadequately monitored pregnancies dropped from 5.1% in 2009 to 1.8% in 2013.

Developmental rights

The existing legal framework, implementation and perspectives of education in Croatia at preschool, primary and secondary levels are analysed in the section on developmental rights. Universal primary education for all children is the second Millennium Goal and the right to education is also highlighted in the Convention on the Rights of the Child. In the Strategy of education, science and technology, the Croatian Government has set a number of goals: to enhance the development potential of educational institutions; to implement a comprehensive curricular reform and modify the structure of primary education; to raise the quality of work and social prestige of teachers; to improve the quality of management at educational institutions and to develop a comprehensive system of support to students; to provide optimal working conditions at educational institutions and to establish a system ensuring the quality of education. The National Curriculum Framework for pre-school education and general compulsory primary and secondary education is the fundamental document that defines all the essential components of the educational system. Preschool education in Croatia is provided to children from the age of six months until they start school, which is between six and seven years of age. It is estimated that slightly more than 53% of children in Croatia attend some form of preschool education and that there are significant differences between counties. In particular, the least number of children who attend some form of preschool education in relation to the total number of children is recorded in the eastern parts of the country. Preschool attendance in Croatia is compulsory from 2014/15 and it is estimated that 99% of children attend these programmes. The basic criteria for evaluating the success of the education system include enrolment rates and the completion of certain educational levels as well as scores on standardised tests. According to the data of the State Audit Office, the rate of primary school enrolment in 2010 was approx. 92%, while the rate of enrolment in secondary school was approx. 81%. Primary school completion rate in 2010 was 97.5% and 89.7% for secondary school completion. More recent data is not available and for this reason monitoring should be conducted on an annual basis, to provide insight into trends and, where appropriate, to take appropriate actions on time. At the international PISA tests of knowledge, Croatian students achieve below-average to average results.

Special care in the education system is dedicated to vulnerable groups of children in order to ensure their acceptance and equal participation in society. Since education facilitates

development in every human being, psychological, intellectual, social or emotional disabilities should not be an obstacle to the realisation of this right, by the process of inclusion, and not by segregation. Although inclusive education exists and is supported by legislation in Croatia at all levels of education, in practice there are various difficulties in its implementation. Specifically, it is necessary to provide technical, professional and social conditions for the participation of vulnerable groups in mainstream education; however, there is often a lack of appropriate material resources. Thus, for example, a teaching assistant for children who have special needs is a privilege that is not available to everyone. Within the preschool educational programmes, children with disabilities can attend mainstream programmes, educational institutions with special programmes or special educational institutions, which mainly depends on the degree of their disability as well as the existence of skilled staff and technical support. In mainstream schools, children with disabilities can be fully or partially integrated and full integration is implemented by way of adjusted programmes and/or individualised approaches.

In Croatia, children who are members of national minorities can be educated in the Croatian language, the language of their national minority or both. Greatest attention is paid to the education of Roma children since, due to socio-economic and cultural differences, they are particularly affected by stereotypes and segregation, and are therefore vulnerable. The Ombudsperson for Children proposed the introduction of a compulsory two-year pre-school programme for Roma children and their inclusion in Croatian language programmes, which entails the provision of suitable space and staff. The number of Roma children in preschool and primary education has been increasing over the past few years, but the percentage of Roma children included in education cannot be determined due to the lack of data on the number of Roma children that are not included in the education system. In Croatia, a number of measures that aim to improve the integration of Roma children in the education system have been implemented. The organisation of after-school care is one of these measures, which particularly enables children who do not have adequate and suitable facilities for studying at home to do it in school. In addition, teachers can teach these children additional classes or help them with their homework or revision. It is encouraging to note that in recent years the number of Roma children involved in this programme has increased and that the number of Roma pupils that leave school has been decreasing over the last few years. However, many Roma students still drop out of school when they turn 15 and only 10% of them complete some form of four-year secondary education.

Protection rights

The protection rights of children are related to protection from abuse, neglect, exploitation and discrimination. In this analysis, we reviewed the state of children whose safety is at risk (children without adequate parental care, children living in difficult circumstances, socially excluded children, children who are exposed to violence, children and adolescents at risk). In particular, we examined vulnerable groups such as children with developmental disabilities and members of the Roma minority.

According to the Strategy of Social Welfare Development in the Republic of Croatia 2011-2016, efforts will be made to decentralise social welfare and increase the availability and accessibility of social services, and another goal is that by 2016 80% of children without adequate parental care are placed in non-institutional forms of accommodation. Also, an attempt will be made to reduce the number of children with developmental disabilities who are in permanent or weekly institutional accommodation. Statistics show that nearly 40% of children without adequate parental care are placed in institutional accommodation and that in recent years

there has not been any significant progress. According to research conducted by UNICEF, as many as 76% of children with developmental disabilities who are without parental care are in an institutional form of care. Half of these children were institutionalised because local communities were unable to provide the conditions that meet the needs of families and children with developmental disabilities. Positive developments can be found in the field of foster care, where there has been an increase in the number of children who have moved out of institutions and been placed in foster families. During 2013, progress was also made in terms of greater involvement of Centres of Social Welfare as well as all other participants in the process of placement in foster care, probably as a result of the new Foster Care Act. However, despite these positive changes, in the past year the number of children in foster care families has not increased. The process of child adoption is regulated by the Family Act and the Ordinance on methods of determining eligibility for adoption. The new Family Act seeks to introduce a more efficient procedure of adoption; however, these changes have not yet produced results. Annually, only a hundred children are adopted in Croatia and a growing trend in the number of adoptions has not been recorded.

Children who live in poverty and/or are socially excluded represent a particularly vulnerable group. The at-risk-of-poverty rate in Croatia is still on the rise, and compared to other EU countries, Croatia is ranked fifth in terms of highest proportion of citizens at risk. Poverty increases many risks for children, particularly the risks of neglect and abuse, and makes access to health, social, educational and cultural services that are important for children's development more difficult.

Compared to the 20.5% recorded the year before, in 2011, 21.5% of children lived at the risk of poverty. In 2012, 28% of children (0-18 years) in the EU were at risk of poverty and social exclusion, while in Croatia this risk amounts to 33.8%. Children in single-parent families, children with developmental disabilities and Roma children are subject to particularly high risk of poverty and social exclusion. The Government of the Republic of Croatia has been implementing various measures in order to stop the rise of the risk poverty and this year it adopted a National strategy for combating poverty and social exclusion in Republic of Croatia (2014-2020). Also, the so-called guaranteed minimum allowance has been introduced as a mechanism for preventing extreme poverty and maintaining social integration, i.e. for preventing social exclusion.

In 2012, there were as many as 18,000 children in Croatia whose parents were in prison. These children belong to a particularly vulnerable group because they are often exposed to social exclusion and subject to stereotypes. High conflict divorces can have long-term effects on children exposed to parental conflicts, so it is necessary to develop mechanisms for a more systematic monitoring of the divorce process quality. The new Family Act also partially covers this area, but a variety of programmes need to be developed within the local community to facilitate the adaptation of parents and children to new circumstances. It is society's obligation to protect children from violence and neglect and to provide conditions for normal and healthy development. The Family Act stipulates measures for protection of children's welfare and pays special attention to treatment in cases of neglect, negligent treatment or abuse. The National Strategy for Protection against Domestic Violence for the period 2011-2016 includes the development of programmes for the prevention of violence against children and youth, reducing the incidence of violent behaviour among young people in relationships and ensuring appropriate treatment of child witnesses and/or victims of domestic violence. Although this Strategy includes various measures for the prevention and protection against violence in the family, lately there have been no positive developments. As many as 3,887 offences against children were reported in 2013, which is 24.2% more than in 2012. Children were most often the victims of crimes committed in a family environment and in relation to family relationships (maintenance support, violations of children's rights, threats, infliction of injuries). A number

of practical programmes that include violence prevention and development of self-defence skills are being implemented in Croatia. However, the number of reported crimes against sexual freedom and sexual abuse as well as exploitation of children is growing. A total of 487 crimes were reported in 2013, while this number was approximately ten per cent lower in 2012. Trafficking in Croatia usually involves the trafficking of women (86% of trafficking victims) of a younger age (11 to 30 years of age) for the purpose of sexual exploitation. Human trafficking in the Republic of Croatia is not alarming (4 victims in 2013), probably also as a result of various strategic and operational measures that have been adopted by the Government.

The behavioural problems of children and youth are evident in peer violence, the increasingly frequent cyber-bullying, committed misdemeanours and criminal offences, substance abuse, and suicide attempts and self-harm. A total of 1,583 cases of violence were reported in the 2010/2011 school year, while there were 1,577 cases of violence reported in 2011/2012. In 2012/2013, this number dropped by a total of 178 cases. From the existing data, it is unclear why there was such a large decline in the number of recorded cases of violence, i.e. whether this is a real decline in the number of cases of violence, or a decrease due to its definition, recording, or reporting. Recently, there has been more research on behavioural problems and, in general, a positive trend has been noted in the promotion of the rights and interests of children and youth, which are regulated by numerous strategic documents related to the prevention of violence. Cyber-bullying is a relatively new phenomenon, but Croatia has already developed a number of strategies for prevention and remediation of this type of violence within the framework of the Electronic Media Act and the Ordinance on the protection of minors. In recent years, a series of campaigns related to internet security have been carried out in Croatia. Although studies show that approximately a third of children are exposed to cyber bullying, the number of official complaints is very low. The Office of the Ombudsperson for Children received 6 individual complaints in 2011, 14 in 2012, and 12 in 2013, related to violence via the Internet and cell phones. The number of reported offences committed by minors (3,175 in 2013) and the number of reported juveniles who committed criminal offences (2,027 in 2013) has declined. In 2013, the number of offences committed by persons under the age of 14 decreased by 34.1%, while offences that were committed by persons between 14 and 18 years of age was by 22.3% lower compared to the previous year. Of the total number of reported juvenile offences, most are related to property offences (62-65%) and the share of female juvenile offenders out of the total number of juvenile offenders is 7-8%. Criminal juvenile sanctions in Croatia are regulated by the Juvenile Courts Act, Act on the Execution of Sanctions Imposed on Minors for Criminal Offences and Misdemeanours and the Ordinance on the method of implementation of educational measures, which may be the following: specific obligations, referral to a disciplinary centre, intensive care and supervision with a day programme in a correctional institution, referral to a correctional institution and referral to a special correctional institution. Given the location/method of carrying out the sanctions, they can be divided into non-institutional, semi-institutional and institutional. Most often, correctional measures, i.e. intensive care and supervision, are imposed on juvenile offenders, and these measures account for approximately 40% of all sanctions imposed on juveniles. In Croatia, there are twelve correctional homes that provide accommodation, care, education and job training for children and youth with behavioural problems. Over 1,000 children and youth aged between 10 and 21 years live in these homes that employ a total of 326 professionals.

Children in the justice system are involved in various roles: as perpetrators, victims, witnesses of criminal offences and misdemeanours, and as participants in administrative or civil proceedings in which decisions are made on their rights or about a matter in which they are directly or indirectly involved. The Guidelines on child friendly justice are a part of the draft National Strategy for Children's Rights in the Republic of Croatia from 2014 to 2020, and one of its main strategic objectives is the provision of services and systems tailored for children in the justice

system, and, at the proposal of the Ombudsperson for Children, certain changes regarding the protection of children in judicial proceedings have been included in the Misdemeanour Act, the Criminal Code, Criminal Procedure Act, Juvenile Courts Act and the Act on the Execution of Sanctions Imposed on Minors for Criminal Offences and Misdemeanours. The Office of the Ombudsperson for Children, UNICEF Office for Croatia and other experts in ministries (e.g., Justice, Internal Affairs, Social Policy and Youth), and the Office for organising and providing support to witnesses and victims, the scientific community and members of civil organisations actively participate by providing suggestions and opinions in the process of adopting regulations under different laws intended to improve the position of child victims and witnesses in criminal and misdemeanour proceedings as well as the children perpetrators of criminal offences. However, despite the improvement of spatial, staff and material conditions in Croatia the standards prescribed in international documents and recommendations, which require special protection for children and juveniles in misdemeanour and/or criminal proceedings, in court, in custody or when sanctions are applied have not yet been achieved.

Studies conducted among young people in Croatia in recent years show that the most common means of abuse is alcohol consumption and that the prevalence of smokers reaches 30% in the final years of secondary school. Extensive research conducted in 2012 among 12,663 students from all parts of Croatia found that the lifetime prevalence of alcohol consumption was 81%, 30% for inhalants, 11% for marijuana/hashish, and 4% for ecstasy. In addition, almost every second student gambled or betted at least once or twice, with boys being more prone to these activities. The prevalence of drinking alcohol in the past month was almost 40%, nearly 6% for marijuana, and 2% for ecstasy, while more than 40% of boys gambled or betted in the past month. The National policy for combating drug abuse and prevention of addiction is carried out within the legal framework and within national programmes, strategies and plans. Compared to other European countries, the rate of suicide for children and youth in Croatia is below the average of 28 European countries (2.39) for boys (1.66), while for girls (1.10) it is slightly higher than the European average (0.84). There are a greater number of suicides among boys while there are a greater number of suicide attempts among girls, and the most common method for both sexes is by hanging/suffocation. Mental health care for children and suicide prevention strategies are part of the National Strategy for Children's Rights from 2014 to 2020 where the children who have attempted suicide are considered to be a particularly vulnerable group.

Research of the UNICEF Office for Croatia showed that despite the existence of good intentions of all those involved in the inclusive process, there are still many obstacles in achieving the social inclusion of children with developmental disabilities who are faced with various forms of exclusion. In particular, children with multiple disabilities have more complex developmental problems compared to children with a single disability. This research found that 50% of children with developmental disabilities that are over 3 years of age were not diagnosed with neurological risks at birth, which highlights the need for early monitoring of children's development and the fact that the maternity ward is the first weak link in the system of early intervention. Furthermore, the Ombudsperson for Persons with Disabilities argues that the Republic of Croatia does not have adequate legislation for the establishment of a comprehensive system of early rehabilitation and that there is a lack of specialised professionals and no coordination between the health, social welfare and education sectors. According to data from the social welfare system, most children with disabilities (98%) live in families, while approximately 9% of children with disabilities who have social welfare entitlements, live in unsatisfactory conditions. The social protection of children with developmental disabilities and their families is particularly important because families are often faced with higher costs of living and miss out on opportunities to earn an income. However, the parents of children with developmental disabilities state that, to a great extent, they cover the costs of services needed for their child's development and transport, and that they are dissatisfied with the long waiting

lists for particular treatments or services. Furthermore, the new Social Welfare Act abolished the status of caregiver for parents of disabled children or children with developmental disabilities who attend preschool or a school facility for more than four hours a day and a new Ordinance on the right to use orthopaedic aids has been amended to the detriment of disabled persons and children with developmental disabilities. These data clearly point to a very difficult situation for families caring for disabled children, ranging from inadequate mechanisms of early diagnosis and intervention, the absence of social and professional support, as well as rehabilitative treatment, to the financial vulnerability of these families.

Of all the national minorities and ethnic groups in the Republic of Croatia, Roma are in the most disadvantaged social position with a high degree of social exclusion. The unfavourable socio-economic position of the Roma is caused by deep-rooted social problems associated with poverty, low levels of education, high unemployment rate, inadequate living and housing conditions, poor health status and broad-spectrum discrimination. To improve the position of Roma in Croatia, the Government adopted the National Roma Inclusion Strategy for the period from 2013 to 2020, which aims to improve the position of the Roma minority in Croatia by reducing the socio-economic gap between Roma and the majority population and to achieve full inclusion of Roma in all segments of society and the community in a coordinated, open and transparent manner. The current status of Roma children indicates several serious problems, of which the most prominent include: poverty and related economic exploitation including dangerous work, especially begging; inability to access health care; greater number of institutionalised Roma children with disabilities compared to other children with disabilities in Croatia; the lack of foster families for Roma children; Roma children who are often diagnosed with "mild mental retardation" in greater numbers than the general population (resulting in a disadvantageous position in the school system and reduced opportunities for quality education); and the unavailability of schooling due to family circumstances. A certain number of Roma children belong to a particularly vulnerable group at risk. As a result of their invisibility, they do not have the opportunities provided by mainstream education and social inclusion .

Participation rights

The active participation of children in the social life of the community is the key to building a connected, inclusive and democratic society. The past participation of children in the education system has been very limited and was only evident in student councils at schools. Organised children's participation at the local level is achieved through the work of Children's Councils and Children's Forums. The Children's Councils arrange organised activities, children's participation and the non-formal involvement of primary school children in the local community to encourage and develop collaboration as well as partnerships between children and local authorities. In 2011, there were 25 Children's Councils, while, according to the latest data, presently there are 29 active Children's Councils. Another form of organised children's participation is through Children's Forums designed for younger children, aged 9 to 15 years, and their function is to familiarise children with children's rights and provide education on peace, mutual understanding and cooperation. Currently, there are more than 70 Children's Forums in Croatia and more than 20,000 children have been included in this project over the last 20 years. In Croatia, the participation rights of children in the field of cultural rights and the right to leisure have been assessed as insufficient. According to the Ombudsperson for Children, obstacles to the realisation of these rights include a lack of awareness among adults about the importance of these rights as well as inadequate investment in facilities and activities for children and youth. This is reflected in the lack of facilities and activities for play and leisure for children and youth as well as the insufficient number and poorly equipped playgrounds for children

with developmental disabilities. The institutional form of youth participation at the local level is achieved through Youth Advisory Boards that involves youth participation in decision-making processes that emphasises partnership between youth and "adult" decision-makers. In this sense, Youth Advisory Boards participate at the political, economic and social levels by assuming responsibility and developing practices and resources useful for young and "adults", i.e. decision-makers. Although local and regional governments are legally obligated to organise Youth Advisory Boards, legislation does not stipulate sanctions for non-implementation, and therefore numerous local and regional governments did not establish Youth Advisory Boards. In some cases, although boards have been established, they have limited accountability, capacity and efficiency. Therefore, a new Youth Advisory Boards Act was drafted and adopted in 2014. In the process of drafting the Act, the Ministry of Social Policy and Youth held a public consultation with youth, the Croatian Youth Network and other organisations in order to determine implementation problems inherent in the former Act and find solutions. The new Act stipulates that each town, municipality or county must have at least one person that will, as a part of their job description, ensure the implementation of the Youth Advisory Boards Act and the work of Youth Councils. The implementation of the new Act is supervised by the ministry responsible for youth by regular annual monitoring of the establishment of councils, their operation and collaboration with local and regional units. However, the new Act also does not specify binding mechanisms or sanctions for not establishing youth advisory boards within the stipulated time period. Data from 2013, based on a nationally representative sample of youth between 15 and 30 years of age, show that 12% of young people in Croatia are involved in youth clubs or some other type of youth organisations.

Conclusions and recommendations

Based on a detailed analysis of the strategies and implementation of set plans, the results of this study show that in recent years some positive changes have occurred with regard to the rights of children in Croatia. These include: the adoption of numerous laws, protocols and strategies that promote children's rights, the launching of initiatives, programmes and projects which have already shown tangible results as well as international cooperation. Action at different levels (state, local communities, associations, etc.) provides the opportunity to approach problems from different perspectives, but also makes it difficult to systematically keep record, attain transparency and detect failures quickly. During data collection for this analysis, it was noted that statistical data and reports from relevant authorities are often not updated and/or systematically presented. In Croatia, there are a number of institutions and bodies that deal with children's rights at different levels and, although remarkable results have been achieved, their coordination, in terms of information sharing and transparency of action, is questionable. Therefore, firstly, cooperation between institutions and organisations that promote the rights of children and exercise care for children and families should be strengthened. Additionally, a comprehensive, transparent and easily accessible database should be established that would enable complete insight and achieving better quality in forming future strategies.

Literatura

Ajduković, M. (2012.), *Pravo djece s problemima u ponašanju i njihovih roditelja na sudjelovanje u procesu procjene potreba i planiranja intervencija*. U: S. Vladović (Ur.) Zaštita prava i interesa djece s problemima u ponašanju - Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu, Velika Gorica: Tiskara Velika Gorica, 95-110.

Ajduković, M. i Rajhvan Bulat L. (2012.), *Doživljaj finansijskog statusa obitelji i psihosocijalno funkcioniranje srednjoškolaca*, Revija za socijalnu politiku 19, 3, 233-254.

Ajduković, M. i Rajter, M. (2014.), *Obiteljski ekonomski stres kao čimbenik rizika za nasilne odgojne postupke i psihosocijalnu dobrobit djece*. U: A. Brajša-Žganec, J. Lopižić i Z. Penezić (Ur.) Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva, Jastrebarsko: Naklada Slap i Hrvatsko psihološko društvo, 353-375.

Ajduković, M. i sur. (2012.), *Epidemiološko istraživanje prevalencije i incidencije nasilja nad djecom u obitelji u Hrvatskoj*, Ljetopis socijalnog rada, 19, 3, 367-412.

Ajduković, M., Kolesarić, V. (ured). (2003.), *Etički kodeks istraživanja s djecom*, Zagreb: Vijeće za djecu Vlade Republike Hrvatske, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mlađeži.

Ajduković, M., Oresta, J. i Sušac, N. (2012.), *Raširenost nasilja nad djecom u obitelji i među vršnjacima*. Nacionalna konferencija, Zagreb, 22. i 23. ožujka 2012. - prikaz konferencije Ljetopis socijalnog rada, 19(1), 181-186.

Alimovic, S. (2013.), *Emotional and behavioural problems in children with visual impairment, intellectual and multiple disabilities*, Journal of Intellectual Disability Research, 57(2), 53–160.

Amato, P.R. (2014.), *The consequences of divorce for adults and children: an update*, Društvena istraživanja, 123, 1, 5–25.

Anderson, C. (2005.), *Zavođenje djeteta: kako zaštitićiti djecu od seksualnog zlostavljanja - smjernice za roditelje i učitelje*, VBZ, Zagreb.

Ayoub, C.C., Deutsch, R.M. i Maraganora, A. (1999.), *Emotional distress in children of high-conflict divorces*. Family Court Review, 37(3), 297–315.

Bašić, J., Ferić, M. i Kranželić V. (2001.), *Od primarne prevencije do ranih intervencija*, Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.

Bašić, J., Mihić, J. i Novak, M. (2011.), *Risk analysis in the period of growing-up of children and youth: starting point for effective prevention*, Journal of Public Health, 19(1), 3-11.

Baturina, D., Berc, G. i Majdak, M. (2014.), *Nevidljiv problem - stvarni rizik: ispadanje učenika iz srednjoškolskog obrazovanja*, Revija za socijalnu politiku, 21(1), 43-67.

Benić, Đ. (2012.), *Ekonomска kriza u Europi i hrvatsko gospodarstvo*, Ekonomski misao i praksa, 2, Dubrovnik: Sveučilište u Dubrovniku.

Bezinović, P. (Ur.) (2010.), *Samovrednovanje škola: Prva iskustva u osnovnim školama*, Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje/Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Bezinović, P., Marušić, I. i Ristić Dedić, Z. (2012.), *Opažanje i unapređivanje školske nastave*, Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje/Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Bijelić N., Gergorić M. (2013.), *Mlade žene mijenjaju svijet. Rezultati istraživanja u Republici Hrvatskoj*. CESI. http://www.cesi.hr/attach/_i/izvjestaj_istrazivanja_hr_final~2.pdf

Bilić, V., Buljan Flander, G. i Hrpka, H. (2012.), *Nasilje nad djecom i među djecom*, Jastrebarsko: Naklada Slap.

Bonevski, A. (2006.), *Epidemiologija zločudnih tumora dječje dobi*, Pediatrica Croatica, 50(1), 227-232.

Bouillet, D. (2013.), *Nevidljiva djeca - od prepoznavanja do inkvizije*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

Brajenović-Milić, B. i sur., *Prenatalna dijagnostika - naša iskustva*. <http://www.medri.hr/katedre/Biologija/Strucna%20djelatnost/prenatalna%20dijagnostika-nasa%20iskustva.pdf>

Brajša-Žganec, A. (2010.), *Agresivno ponašanje i eksternalizirani problemi predškolske djece: zaštitni čimbenici i različiti procjenjivači*, U: Kolesarić, V. (ur.), Zbornik radova sa skupa "Nasilje nad djecom i među djecom", Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, 85-102.

Brajša-Žganec, A. i Hanzec, I. (2014.), *Self-regulation, emotion understanding and aggressive behavior in preschool boys*, Croatian Journal of Education, u tisku.

Brajša-Žganec, A. i Hanzec, I. (2014.), *Social development of preschool children in Croatia: Contributions of child temperament, maternal life satisfaction and rearing practices*, Journal of Child and Family Studies, 23(1), 105-117.

Brajša-Žganec, A., Babarović, T., Ferić, I., Merkaš, M., Milas, G., Šakić, M., Sučić, I., Štojs, T. i Tadić, M. (2012.), *External Evaluation of the "For Safe And Enabling School Environment" Project in Croatia*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

Brajša-Žganec, A., Hanzec, I. (2012.), *Socijalno-emocionalni razvoj u ranom djetinjstvu: pozitivni i negativni odgojni postupci i postupanje s dječjim negativnim emocijama roditelja djece predškolske dobi*. U: I. Pehlić, E. Vejo i A. Hasanagić (Ur.). Suvremeni tokovi u ranom odgoju: Znanstvena monografija. Zenica: Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici, 513-528.

Braš Roth, M. i sur. (2010.), *PISA 2009 Čitalačke kompetencije za život*. <http://www.pisa.hr/knjige/2009-rezultati-sve/Default.html>

Brkić, L. (2013.), *Djeca čiji su roditelji na izdržavanju kazne zatvora*, Socijalna politika i socijalni rad, 1, 1, 8-37. http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=152290

Broz, T., Bijelić, N., Gergorić, M. (2013.), *Sudjelovanje mladih žena u procesima odlučivanja u Hrvatskoj*. Izlaganje na konferenciji "Mlade žene i rodna ravnopravnost u post-jugoslavenskim društвima - istraživanja, prakse i politike 26.-27.11.2013.", Zagreb, Hrvatska. http://www.cesi.hr/attach/_a/analiza_mlade_zene_u_procesima_odlucivanja_web.pdf

Brüggemann, C. (2012.), *Roma Education in Comparative Perspective*. Analysis of the UNDP/World Bank//EC Regional Roma Survey 2011. Roma Inclusion Working Papers, Bratislava: United Nations Development Programme.

Buljan Flander, G. (2007.), *Izloženost djece nasilju: Jesmo li nešto naučili?* U: V. Kolesarić (Ur.) Psihologija i nasilje u suvremenom društvu, Zbornik radova znanstveno-stručnog skupa Psihologija nasilja i zlostavljanja, Osijek, 45-52.

Buljan-Flander, G. (2014.), *Visokokonfliktni razvodi: djeca u središtu sukoba*. U: A. Brajša-Žganec, J. Lopižić i Z. Penezić (Ur.) Psiholоski aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva, Jastrebarsko: Naklada Slap i Hrvatsko psihološko društvo, 375-395.

Bužinkić, E (2011.), *Zakon o savjetima mladih u praksi*, 2010./2011. Zagreb: Mreža mladih Hrvatske <http://www.mmh.hr/files/ckfinder/files/ZAKON%20O%20SAVJETIMA%20MLADIH%20U%20PRAKSI.pdf>

CAP (Child assault prevention) projekt <http://www.childassaultprevention.org/>

CESI, *Što donosi novi Zakon o radu?* Analiza Nacrt prijedloga iskaza o procjeni učinaka Nacrt prijedloga Zakona o radu. http://www.cesi.hr/attach/_p/primjedbe_na_nacrt_iskaza_zor-a~2.pdf

Coordination of Associations for Children Croatia (2013.), *The Alternative report on the implementation of the Convention on the Rights of the Child and the Concluding Observations of the UN Committee on the Rights of the Child in the Republic of Croatia during the period of 2004-2010*. Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse Chart of signatures and ratifications <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?CL=ENG&NT=201>

Council of Europe, Parliamentary Assembly. *Child and teenage suicide in Europe: a serious public health issue*. Doc. 10773, 21 December 2005, <http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileID=11173&Language=EN>

Craven, S., Brown, S., Gilchrist, E (2006.), *Sexual grooming of children: Review of literature and theoretical considerations*, Journal of Sexual Aggression, 12(3), 297.

Čakić, S., Begovac, B., Pleština, S. i Jakovina, T. (2012.), *Bullying among children in Split, Croatia: association with general, psychosocial, behavioral and school variables*, Društvena istraživanja, 22(4), 693-711.

Čanić, A. i Friščić M. (2013.), *Utjecaj psihoaktivnih tvari na zdravlje mladih osoba*, Sestrinski glasnik 18, 169-173.

De Moor, J. M. H. i sur. (1993.), *Early Intervention for Children with Developmental Disabilities: Manifesto of the Eurlyaid Working Party*, International Journal of Rehabilitation Research, 16, 23-31.

Distel, N. E. (1999.), *Disclosure of childhood sexual abuse: Links to emotion expression and adult attachment*, Dissertation Abstracts: Section B: The Sciences and Engineering, 60 (6-B), 29-38.

Djeca i mladi u alternativnoj skrbi; Upoznaj svoja prava! www.sos-dsh.hr/; www.udomiteljizadjecu.hr

Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja, Narodne novine br. 63/08 i 90/10.

Državni pedagoški standard predškolskog sustava odgoja i obrazovanja, Narodne novine br. 63/08 i 90/10.

Državni pedagoški standard srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja, Narodne novine br. 19/92., 26/93., 27/93., 50/95., 59/01., 114/01. i 81/05.

Državni ured za reviziju (2012.), *Izvješće o obavljenoj reviziji. Projekt razvoja sustava obrazovanja*. <http://www.revizija.hr/izvjesca/2013-rr-2013/korisnici-drzavnog-proracuna/ministarstvo-znanosti-obrazovanja-i-sporta.pdf>

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2006.), *Projekcije stanovništva Republike Hrvatske 2004.-2015*. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, http://www.dzs.hr/Hrv/important/Notices/projekcije_stanovnistva_2004-2051.pdf

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2010.), *Statistički Ijetopis Republike Hrvatske za 2010. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku. http://www.dzs.hr/Hrv/Publication/stat_year.htm

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2011.), *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2010.* http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/07-01-01_01_2011.htm

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *A statistical portrait of Croatia in the European Union*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. <http://www.dzs.hr/Hrv/important/PressCorner/StatPortraitOfCroatiaInTheEU2013.pdf>

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Osnovne škole i dječji vrtići i druge pravne osobe koje ostvaruju programe predškolskog odgoja, kraj šk. god. 2011./2012. i početak šk. / pred. god. 2012./2013.* (Statistička izvješća 1496), Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. http://www.dzs.hr/hrv_eng/publication/2013/si-1496.pdf

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, vjeri i materinskom jeziku*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2012.*, Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2013/07-01-01_01_2013.htm

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Razvedeni brakovi u 2012.*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. http://www.dzs.hr/Hrv/Publication/stat_year.htm

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Srednje škole i učenički domovi, kraj šk. god. 2011./2012. i početak šk./pred. god. 2012./2013.* (Statistička izvješća 1497), Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2013/SI-1497.pdf

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2013. godinu*, Zagreb: Državni zavod za statistiku. http://www.dzs.hr/Hrv/Publication/stat_year.htm

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2014.), *Dječji vrtići i druge prave osobe koje ostvaruju programe predškolskog odgoja - početak pedagoške godine 2013./2014.* Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2013/08-01-08_01_2013.htm

Dubowitz H. i sur. (2011) *Identifying children at high risk for a child maltreatment report.* Child Abuse&Neglect, 35, 96–104.

Eurochild Annual Conference Report (2013.), *Building an inclusive Europe: The contribution of children's participation.* http://issuu.com/eurochild_org/docs/eurochild_ac2013_report

European Commision (2013.), *European youth: a participation in democratic life. Report.* Flash Eurobarometer 375 http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_375_en.pdf

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. <http://www.zakon.hr/z/364/%28Europska%29-Konvencija-za-za%C5%A1titu-ljudskih-prava-i-temeljnih-sloboda>

Europska zaklada za poboljšanje životnih uvjeta i radnih uvjeta (2013.), Podrška roditeljstvu u Europi. http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef12701_hr.htm

Eurostat, European Commission. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

EURYPEDIA European Encyclopedia of National Education Systems Hrvatska: Uključenje djece i učenika s posebnim potrebama u redoviti sustav obrazovanja. <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Croatia:Overview>

EU-SILC (2013) European Union Statistics on Income and Living Conditions. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/microdata/eu_silc

Ferić, I., Milas, G. I Rihtar, S. (2010.), *Razlozi i odrednice ispadanja učenika iz školovanja,* Društvena istraživanja, Zagreb, 19(4-5), 621-642.

Filipović, G. (2010.), *Inicijative ureda pravobraniteljice za djecu u području zakonskog uređenja Prava djece,* Ljetopis socijalnog rada, 16(3), 659-680.

Filipović, G. i Vladović, S. (2012.), *Djeca u sukobu sa zakonom - pravosuđe po mjeri djece?* U. S. Vladović (Ur.) Zaštita prava i interesa djece s problemima u ponašanju - Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu, Velika Gorica: Tiskara Velika Gorica, 193-204.

Filipović, G. i Osmak Franjić, D. (2012.), (Ur.). *Dijete u pravosudnom postupku.* Primjena Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava - Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu, Zagreb: PD.

Finkelhor, D. (1990.), *Early and long-term effects of child sexual abuse: An update*, Professional Psychology: Research and Practice, 21, 325-330.

Gazdek, D. (2013.), *Stanje i trendovi zlouporabe sredstava ovisnosti među srednjoškolcima Koprivničko-križevačke županije - komparativna studija 2002., 2007., 2012.*, Koprivnica: Zavod za javno zdravstvo Koprivničko-križevačke županije.

Glavak Tkalić, R. i Miletić, G. M. (2012.), *Igranje igara na sreću u općoj populaciji Republike Hrvatske: istraživačko izvješće*, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Glavak Tkalić, R., Miletić, G. M., Maričić, J. i Wertag, A. (2012.), *Zlouporaba sredstava ovisnosti u općoj populaciji Republike Hrvatske: istraživačko izvješće*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Ured za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske.

Goodman-Brown T. B. i sur. (2003.), *Why child rentell: a model of children's disclosure of sexual abuse*, Child Abuse and Neglect 27: 525-540.

Graovac, M., i Prica, V. (2014.), *Rizični čimbenici kod samoubojstva adolescenata*, Medicina Fluminensis, 50(1): 74-79.

Grgurić, J. (Ur.) (2010.), *Međunarodni pravilnik o načinu marketinga i prodaje nadomjestaka za majčino mlijeko*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku i Dječja bolnica Zagreb.

Grgurić, J. (2014.), *Novi programi za promicanje dojenja*, Pediatrica Croatica, 58(1), 151-158.

Guralnick, M. J. (2011.), *Why early intervention works: A systems perspective*, Infants Young Child, 24(1), 6-28.

Hamer Vidmar, N. (2012.), *Podrška djeci svjedocima i oštećenicima u kaznenim postupcima*. U: Filipović. G. i Osmak Franjić, D. (2012.), (Ur.), Dijete u pravosudnom postupku. Primjena Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava. Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu, Zagreb: PD. 71-85.

Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlstrom, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A., Kraus, L. (2012.), *The 2011 ESPAD Report: Substance Use Among Students in 36 European countries*. Stockholm: The Swedish Council for Information on Alcohol and other Drugs, The European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and Council of Europe, Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs.

Hrvatska gospodarska komora (2014.), Gospodarska kretanja 2014./04., Zagreb: Hrvatska gospodarska komora. http://www.hgk.hr/wp-content/blogs.dir/1/files_mf/gospodarska_kretanja_0425.pdf

Hrvatska udruga grupa za potporu dojenju. http://www.hugpd.hr/images/stories/pdf/HUGPD-Popis_Grupa.pdf

Hrvatska udruga za ranu intervenciju u djetinjstvu. <http://www.hurid.hr/Podr%C5%A1ka%20dojenju.pdf>

Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2011.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2010. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo. <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/>

Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2010.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo. <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/>

Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2012.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2011. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo. <http://hzjz.hr/publikacije/statisticki-ljetopis/>

Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2012.), *Podaci o stanju zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj za 2012. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo. hzjz.hr/wp.../11/DROGE_2012_Izvjesce_KNJIGA_MH_19062013.pdf

Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Dojenačke smrti u Hrvatskoj u 2012. godini*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo. <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/>

Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2012. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo. <http://hzjz.hr/category/publikacije/>

Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Porodi u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj u 2012. godine*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo. <http://hzjz.hr/publikacije/>

Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2013.), *Prekidi trudnoće u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2012. godine*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo. <http://hzjz.hr/sluzba-za-javno-zdravstvo-publikacije-u-2013/>

Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo. <http://hzjz.hr/publikacije/>

Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2014.), *Izvješće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo. http://hzjz.hr/wp-content/uploads/2013/11/Bilten_invalidi_2013.pdf

Hrvatski zavod za zapošljavanje (2014.), *Mjesečni statistički bilten 4*, Zagreb: Hrvatski zavod za zapošljavanje. <http://www.hzz.hr/default.aspx?id=10052>

Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, Mreža javne zdravstvene službe u djelatnosti preventivno-odgojnih mjera za zdravstvenu zaštitu školske djece i studenata, Zagreb: Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje. <http://www.hzzo.hr/zdravstveni-sustav-rh/zdravstvena-zastita-pokrivena-obveznim-zdravstvenim-osiguranjem/ugovoreni-sadrzaji-zdravstvene-zastite-u-rh>

Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, Mreža javne zdravstvene službe u djelatnosti zdravstvene zaštite predškolske djece, Zagreb: Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje. <http://www.hzzo.hr/zdravstveni-sustav-rh/zdravstvena-zastita-pokrivena-obveznim-zdravstvenim-osiguranjem/ugovoreni-sadrzaji-zdravstvene-zastite-u-rh>

Hrvatsko pedijatrijsko društvo (2012.), *Zaključci s godišnje skupštine Hrvatskog pedijatrijskog društva*, Paediatrica Croatica, 56, 79-80.

Ivšac Pavliša J. i sur. (2001.), *Rana intervencija u djece s teškoćama u razvoju i razvojnim odstupanjima - prikaz programa*, Izlaganje na skupu Drugi hrvatski simpozij o ranoj intervenciji u djetinjstvu 29.9.-2.10.2011., Beli Manastir, Hrvatska.

Ivšac Pavliša, J. (2010.), *Atipični komunikacijski razvoj i socioadaptivno funkcioniranje u ranoj dobi*, Društvena istraživanja, 1-2 (105-106), 279-303.

Ivšac Pavliša, J. i sur. (2012.), *Potpomognuta komunikacija u ranoj intervenciji*. Izlaganje na 8. međunarodnom znanstvenom skupu "Istraživanje u edukcijsko-rehabilitacijskim znanostima", 27.-29.9.2012., Zagreb, Hrvatska.

Izvješće o provedbi NS-e i AP-a suzbijanja zlouporabe droga za 2012. Kazneni zakon, Narodne novine br. 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 11/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08, 57/11, 77/11, 125/11, 144/12.

Izvješće Ureda za nacionalne manjine o provedbi Akcijskog plana desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015. za 2011. i 2012. godinu. <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3156>

Izvješće Ureda za nacionalne manjine o provedbi Akcijskog plana desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015. za predškolski odgoj i obrazovanje za 2011. i 2012. <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3156>

Izvješće Ureda za nacionalne manjine o provedbi Akcijskog plana desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015. za osnovnoškolsko obrazovanje za 2011. i 2012. <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3156>

Jeđud, Borić, I. (2012.), *Rodna osjetljivost prilikom procjene rizika i potreba te programiranja intervencija za djevojke s problemima u ponašanju*, Ljetopis socijalnog rada 19 (2), 241-274.

Jeđud, Borić, I. (2012.), *Djevojke u riziku: složene, potrebite, a zanemarene*. U: S. Vladović (Ur.), Zaštita prava i interesa djece s problemima u ponašanju - Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu, Velika Gorica: Tiskara Velika Gorica, 125-143.

Jelušić, R. i Kuridža Hodak, B. (2012.), *Anketa o dojenju - rujan 2012.*, Udruga RODA, Prezentacija održana na 6. Mlječnoj konferenciji 5.10.2012., Zagreb.

Juras, D. (2013.), O predstavkama i pritužbama Ministarstvu unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 50(3), 643-660.

Kazneni zakon, Narodne novine br. 125/11 i 144/12.

Kletečki Radović, M. (2011.), *Siromaštvo i neki aspekti psihosocijalnog razvoja djece*. Doktorska disertacija. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada.

Kokorić, S., Birovљević, J. (2012.), Tranzicija u roditeljstvo iz perspektive posvojitelja. U: A. Brajša-Žganec, J. Lopižić, Z. Penezić (Ur.). Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva. 20. godišnja konferencija hrvatskih psihologa, Dubrovnik 2012., Zagreb: Hrvatsko psihološko društvo, 88.

Koller-Trbović, N., Žižak, A. i Jeđud Borić, I. (2011.), *Standardi za terminologiju, definiciju, kriterije i način praćenja pojave poremećaja u ponašanju djece i mladih*. Povjerenstvo za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladih Vlade Republike Hrvatske. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti RH.

Koller-Trbović, N., Jeđud Borić, I. i Žižak, A. (2011.), *Participacija djece u dječjim vijećima u Hrvatskoj*. Izvješće o rezultatima istraživanja provedenog u sklopu pripreme Alternativnog izvještajca djece o stanju dječjih prava u Hrvatskoj, Zagreb. http://www.savez-dnd.hr/wp-content/uploads/2013/09/participacija_djece_u_djecnjim_vijecima_izvjesce.pdf

Konvencija o kibernetičkom kriminalu, Narodne novine 9/02 i 4/04.

Konvencija o pravima djeteta (2000.), Zagreb: Udruga za inicijative u socijalnoj politici i Centar za prava djeteta.

Koordinacija Udruga za djecu Hrvatske (2012.), *Alternativno izvješće o provedbi Konvencije o pravima djeteta i završnim opažanjima Komisije UN-a na prava djece u Republici Hrvatskoj u periodu od 2004. do 2010.*

Košiček, T. i sur. (2009.), *Istraživanje nekih aspekata rane intervencije u djetinjstvu*, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 1,1-14.

Kozarić-Kovačić, D., Grubišić-Ilić, F., Grubišić F., Kovačić, Z. (2002.), *Epidemiološki indikatori suicida u Republici Hrvatskoj*, Društvena istraživanja 11, 155-170.

Kramer, M. S. i Kakuma R. (2002.), *Optimal duration of exclusive breastfeeding. Cochrane Database of Systematic Reviews* 2002, Br. 1, Art. Br. CD0003517. <http://apps.who.int/rhl/reviews/CD0003517.pdf>

Krug, E. i sur. (2002.), *World Report on violence and health, Geneva*, World Health Organization.

Kuzman, M., Pavić Šimetin, I. i Pejnović Franelić, I. (2012.), *Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi - 2009./2010.*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.

Kuzman, M., Pavić Šimetin, I., Pejnović Franelić, I., Markelić, M., Hemen, M. (2012.), *Europsko istraživanje o pušenju, alkoholu i drogama među učenicima: Izvješće za Republiku Hrvatsku i Grad Zagreb*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo i Grad Zagreb - Gradski ured za zdravstvo, rad, socijalnu zaštitu.

Laklija, M. (2011.), *Spremnosti udomitelja za bavljenja udomiteljstvom i doživljaj vlastite uloge udomitelja u suradnji s centrima za socijalnu skrb*, Ljetopis Socijalnog Rada 18(3).

Laklija, M. (2012.), *Doprinos sociodemografskih i psihosocijalnih obilježja udomitelja objašnjenu motivu udomitelja za bavljenje udomiteljstvom djeteta*, Ljetopis socijalnog rada, 19(1), 119-144.

Laklija, M., Vukelić, N. i Milić Babić, M. (2012.), *Specijalizirano udomiteljstvo djece s teškoćama u razvoju - iskustva udomitelja*, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja. 48(2), 109-123.

Lalić, S., Benčić, S. i Kuharić, L. (2012.), *Izvještaj o provedbi Zakona o suzbijanju diskriminacije u 2011. godini*, Zagreb: Centar za mirovne studije. 24–25. <http://www.cms.hr/publikacije/publikacije>

Lapat, G. i Šlezak, H. (2011.), *Roma students' perception of the importance of education*, Metodički obzori, 6(1), 81-93.

Letak za osobe koje su zainteresirane za udomiteljstvo http://www.czss-zagreb.hr/sites/default/files/dokumenti/udomiteljstvo/letak_postani_udomitelj_i_ti.pdf

Livazović, G. i Vranješ, A. (2012.), *Pedagoška prevencija nasilničkog ponašanja osnovnoškolaca*, Život i škola, 27(58), 55-76.

Lulić, S. (2012.), *Stvaranje baze podataka o servisima rane intervencije u dječjim vrtićima u Republici Hrvatskoj*. (Specijalistički rad). Zagreb: Edukacijsko rehabilitacijski fakultet u Zagrebu.

Ljubešić, M. (2004.), *Suvremenii koncept rane intervencije za neurorizičnu djecu*, Gynaecologia et perinatologia: journal for gynaecology, perinatology, reproductive medicine and ultrasonic diagnostics, 13(2): 57-60.

Ljubešić, M. (2012.), *Rana intervencija kod komunikacijskih i jezično-govornih odstupanja*, Paediatrica Croatica, 56(1): 202-206.

Ljubešić, M. (2012.), *Rana intervencija kod komunikacijskih i jezično-govornih odstupanja*, Paediatrica Croatica, 56(2), 202-206.

Ljubešić, M. (2012.), *Roditeljske vještine i rana interakcija te rana intervencija u zajednici*, U: Božićević, V., Brlas, S. i Gulin, M. (Ur.), Psihologija u zaštiti mentalnog zdravlja, priručnik za psihološku djelatnost u zaštiti i promicanju mentalnog zdravlja, Virovitica, Zavod za javno zdravstvo Sveti Rok Virovitičko-podravske županije, 76-89.

Ljubešić, M. (2013.), *Early childhood intervention: can we cooperate better?* Izlaganje na skupu Humboldt-Kolleg 12.-15.6.2013., Resources of Danubian region: The possibility of cooperation and utilization, Beograd, Srbija.

Ljubešić, M. (2013.). *Roditelj i dijete s teškoćama u razvoju*, U: Pećnik, N. (Ur.): Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj?, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 84–97.

Ljubešić, M. (2013.), *Roditelji djece s teškoćama u razvoju i usluge za podršku roditeljstvu*, U: Pećnik, N. (Ur.): Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj?, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 205–212.

Ljubešić, M. i sur. (2008.), *Obilježja rane komunikacije u djece s perinatalnim ozljedama mozga*, Izlaganje na skupu XVI: Dani psihologije u Zadru 29-31.5.2008, Zadar, Hrvatska.

Maccoby, E. E. i Mnookin, R. H. (1992.), *Dividing the child: Social and legal dilemmas of custody*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

MacKay, M. and Vincenten, J. (2014.), *National Action to Address Child Intentional Injury 2014: Europe Summary*, Brimingham: European Child Safety Alliance.

Majdak, M., Kamenov, Ž. (2009.), *Stigmatiziranost i slika o sebi maloljetnih počinitelja kaznenih djela*, Kriminologija i socijalna integracija, 17(1), 1-96.

Malcore, S.A., Windell, J., Seyuin, M. i Hill, E. (2010.), *Predictors of continued conflict after divorce or separation: Evidence from a high-conflict group treatment program*, Journal of Divorce & Remarriage, 51, 50–64.

Martinac Dorčić, T. i Ljubešić, M. (2009.), *Psihološka prilagodba roditelja na dijete s kroničnom bolesti*, Društvena istraživanja, 6(104), 1107-1129.

Marušić, D. (2012.), *Zaštita dobrobiti djece s poremećajima u ponašanju*. U: S. Vladović (Ur.) Zaštita prava i interesa djece s problemima u ponašanju - Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu, 113-124, Velika Gorica: Tiskara Velika Gorica.

Marušić, D. (2012.), *Promjene na području skrbi o djeci u Republici Hrvatskoj*. Izlaganje na konferenciji "Promjene u oblasti brige o deci i dječjim pravima", 23. i 24.10.2012. http://www.westbalkannetwork.com/seminari/promjene_na_podrucju_skrbi_o_djeci.pdf

Marušić, I., Batarelo, I., Jurko, L. & Pavin, T. (2005.), *Evaluation of the program: For safe and enabling environment in schools – Campaign for prevention and combating violence in schools*, Zagreb: Institute for Social Research.

Matijević Mikulić V. i sur. (2011.), *Educated parents as a key member of rehabilitation team*, Acta Clinica Croatica, 50, 469-473.

Matijević, M. (2009.), *Školski i pedagoški pluralizam u zemljama u tranziciji*. U: N. Potkonjak (Ur.), Buduća škola: Zbornik radova s naučnog skupa I, Beograd: Srpska akademija obrazovanja, 193-206.

Matković, T. (2010.), *Obrazovanje roditelja, materijalni status i rano napuštanje školovanja u Hrvatskoj: trendovi u proteklom desetljeću*, Društvena istraživanja, 19(4-5), 634-667.

Mersky J. P. i sur. (2009.), *Risk factors for child and adolescent maltreatment: a longitudinal investigation of a cohort of inner-city youth*, Child Maltreatment, 14, 73-88.

Mikas, D. i Roudi, B. (2012.), *Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju u ustanovama predškolskog odgoja*, Paediatrica Croatica. 56 (Supl 1): 207-214.

Milić Babić, M., Franc, I. i Leutar, Z. (2013.), *Iskustva s ranom intervencijom roditelja djece s teškoćama u razvoju*, Ljetopis socijalnog rada, 20(3), 453-480.

Miljević-Ridički, R. i Pavin Ivanec, T. (2009.), *Važnost socijalnog konteksta za kognitivni razvoj predškolske djece - usporedba kognitivne uspješnosti djece koja odrastaju u različitom obiteljskom i institucionalnom okruženju*, Suvremena psihologija, 12(2), 309-322.

Ministarstva socijalne politike i mladih (2013.), *Godišnje statističko izvješće u 2012. godini*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih. http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/godisnje_izvjesce_2012

Ministarstvo financija (2013.), *Državni proračun za 2013. godinu*, Zagreb: Ministarstvo financija. <http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2013-godina>

Ministarstvo financija (2014.), *Državni proračun za 2014. godinu*, Zagreb: Ministarstvo financija. <http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-2014-godina>

Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnost (2004.), *Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima*, Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti. http://www.iusinfo.hr/UsefulDocs/Content.aspx?SOPI=DDHR20140128N88&Doc=DDOKU_HR

Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti Republika Hrvatska (2009.), *Nacionalni program za mlade od 2009. do 2013.*, Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti. http://www.planipolis.iiep.unesco.org/.../Croatia_nacionalni%20program%20za%20...

Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2004. *Nacionalni program djelovanja za mlade (2003.-2008.)*, Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti. http://www.youthpolicy.org/national/Croatia_2003_National_Youth_Action_Program.pdf

Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije (2013.), *Hrvatski fonodovi Europske unije 2014.-2020.* Ulaganje u budućnost, Konzultacijski dokument, Zagreb: Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije. http://www.strukturnifondovi.hr/UserDocsImages/Strukturni%20fondovi%202014.%20E2%80%93%202020/Partnerske%20konzultacije/konzultacijski_dokument.pdf

Ministarstvo socijalne politike i mladih (2013.), *Strateški plan Ministarstva socijalne politike i mladih za razdoblje od 2014. do 2016. godine*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih. http://www.mspm.hr/ministarstvo/strateski_plan_ministarstva_socijalne_politike_i_mladih

Ministarstvo socijalne politike i mladih (2012.), *Izvješće o provedbi zajedničkog memoranduma o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske (JIM) u 2011. godini*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih. http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/medunarodna_suradnja_i_eu_poslovi/eu_poslovi/jim_zajednicki_memorandum_o_socijalnom_uključivanju_rh

Ministarstvo socijalne politike i mladih (2013.), *Izvješće o provedbi zajedničkog memoranduma o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske (JIM) u 2012. godini*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih. http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/medunarodna_suradnja_i_eu_poslovi/eu_poslovi/jim_zajednicki_memorandum_o_socijalnom_uključivanju_rh/jim_zajednicki_memorandum_o_socijalnom_uključivanju_rh

Ministarstvo socijalne politike i mladih (2013.), *Prijedlog iskaza za Nacrt prijedloga Obiteljskog zakona, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih.* http://www.mspm.hr/novosti/vijesti/archiva_vijesti/kolovoz_2013/nacrt_prijedloga_obiteljskog_zakona_i_prijedlog_iskaza_o_procjeni_ucionaka_propisa

Ministarstvo socijalne politike i mladih (2014.), *Nacionalni program djelovanja za mlade od 2014. do 2017. godine*, prijedlog, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih.

Ministarstvo socijalne politike i mladih: Brošura za udomitelje. http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/udomiteljstvo_za_djecu

Ministarstvo socijalne politike i mladih, Uprava za socijalnu politiku i podršku obitelji (2010.), *Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u 2009.*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih.

Ministarstvo socijalne politike i mladih (2013.), *Izvješće o provedenom savjetovanju sa zainteresiranim javnošću o Nacrtu prijedloga Obiteljskog zakona*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih. http://www.mspm.hr/novosti/vijesti/izvjesce_o_provedenom_savjetovanju_sa_zainteresiranom_javnoscu_o_nacrtu_prijedloga_obiteljskog_zakona.

Ministarstvo socijalne politike i mladih, Uprava za socijalnu politiku i podršku obitelji (2013.), *Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2012. godini*, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih. http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/godisnje_izvjesce_2012

Ministarstvo socijalne politike i mladih, Uprava za socijalnu politiku i podršku obitelji (2011.), *Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u 2010.*, Zagreb:

Ministarstvo socijalne politike i mladih. http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/godisnje_izvjesce_2010

Ministarstvo socijalne politike i mladih, Uprava za socijalnu politiku i podršku obitelji (2013.).

Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mlađeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2012. godini., Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih.

Ministarstvo socijalne politike i mladih: *Brošura o udomiteljstvu za djecu.* http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/udomiteljstvo_za_djecu

Ministarstvo socijalne politike i mladih, Uprava za socijalnu politiku i podršku obitelji (2012.).

Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u 2011. godini., Zagreb:

Ministarstvo socijalne politike i mladih. http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/godisnje_izvjesce_2011

Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj (2014.).

Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2013. godini., Zagreb:

Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske. <http://www.mup.hr/10.aspx>

Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj (2013.).

Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja rada u 2012. godini., Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.

Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj (2012.).

Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2011. godini., Zagreb:

Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.

Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija (2010.), *Pregled postignuća Republike Hrvatske u ostvarivanju Milenijskih ciljeva razvoja tijekom razdoblja od 2006. do 2010.*, Zagreb:

Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija. http://www.ured-ravnopravnost.hr/site/preuzimanje/dokumenti/nac_strat/100917_postignuca_milenijski_ciljevi.pdf

Ministarstvo zdravlja Republike Hrvatske (2013.), *Prijedlog pravilnika o izmjenama i dopunama pravilnika o početnoj i prijelaznoj hrani za dojenčad.* http://www.zdravlje.hr/zakonodavstvo/prijedlozi_zakona/arhiva/nacrt_prijedloga_pravilnika_o_izmjenama_i_dopunama_pravilnika_o_pocetnoj_i_prijelaznoj_hrani_za_dojencad

Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi (2010.), *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016.*, Zagreb: Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi. http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrbi

Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi (2010.), *Standardi kvalitete socijalnih usluga u djelatnosti socijalne skrbi.*, Zagreb: Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi. http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/standardi_kvalitete_socijalnih_usluga

Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi (2011.), *Program prevencije samoubojstava kod djece i mladih za razdoblje od 2011. do 2013. godine - prijedlog.*, Zagreb: Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi. www.zdravlje.hr/.../prevencija%20samoubojstava%20kod%20djece%20i

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2013.), *Obrazovanje na jeziku i pismu nacionalnih manjina, Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta*. <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3154>

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2011.), *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*, Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. http://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2012.), *Smjernice za strategiju odgoja, obrazovanja, znanosti i tehnologije*, Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=11662>

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2013.), *Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije*, Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. http://www.hatz.hr/images/Sazetak_SOZT_k2.pdf

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2014.), Nacionalnog kurikuluma za rani i predškolski odgoj i obrazovanje - nacrt. <http://public.mzos.hr/fgs.axd?id=21856>

Miošić, N. (2012.), *Tko treba na popravni?* U: N. Buković (Ur.), S kim i kako lokalne vlasti suraduju? Izvještaj o istraživanju kvalitete i transparentnosti suradnje lokalnih vlasti i civilnog društva u Hrvatskoj - Mreža mladih Hrvatske i Gong. http://www.mmh.hr/files/ckfinder/files/S_kim_i_kako_lokalne_vlasti_suraduju-1.pdf

Nacionalna strategija prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih 2009.-2012., Narodne novine br. 98/09.

Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2012. do 2017. godine, Narodne novine br. 122/12.

Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji, Narodne novine br. 101/98, 15/2000, 117/2001, 199/2003, 30/2004 i 77/2009.

Nacionalni programa za mlade 2009.-2013. Narodne novine br. 82/09.

Nakić Radoš, S. i sur. (2014.), *Učestalost i korelati traumatskog porođaja: usporedno istraživanje u Hrvatskoj i Ujedinjenom Kraljevstvu*, izlaganje na skupu XIX. Dani psihologije u Zadru 29.-31.5.2014., Zadar, Hrvatska.

Nakić, S. (2011.), *Prediktori poslijeporođajne depresije*, Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Niederkrothaler, T., Voracek, M., Herberth, A., Till, B., Strauss, M., Etzersdorfer, E., Eisenwort, B., & Sonneck, G. (2010.), *Role of media reports in completed and prevented suicide: Werther v. Papageno effects*, The British Journal of Psychiatry 197, 234–243.

Obiteljski zakon, Narodne novine br. 116/03, 17/04, 136/04, 107/07, 57/11, 61/11, 75/2014.

Odbor ministara Vijeća Europe (2014.), *Smjernice Odbora ministara Vijeća Europe o pravosuđu prilagođenom djeci*, Vijeće Europe: Strasbourg.

Odluka o uvođenju, praćenju i vrednovanju provedbe Kurikuluma zdravstvenog odgoja u osnovnim i srednjim školama, Narodne novine br. 17/13.

OSCE-ova Kancelarija/Ured za demokratske institucije i ljudska prava (2013.), *Regionalni izvještaj o borbi protiv diskriminacije i učešću Roma u procesu donošenja odluka na lokalnom nivou*, Varšava: OSCE-ova Kancelarija/Ured za demokratske institucije i ljudska prava. (ODIHR). <http://www.osce.org/hr/bih/110078?download=true>

Pavičić-Bošnjak, A. i Grgurić, J. (2005.), *Dojenje: ne samo nutritivni, već i razvojni čimbenik*, Hrvatski časopis za javno zdravstvo. <http://www.izlog.info/tmp/hcjz/clanak.php?id=12479>

Pećnik, N., Radočaj, T. i Tokić, A. (2011.), *Uvjerenja javnosti o ispravnim roditeljskim postupcima prema djeci najmlađe dobi*, Društvena istraživanja, 20(3), 625-646.

Penezić, Z. i Lacković-Grgin, K. (2014.), *Tranzicija u roditeljstvo i promijene u obitelji*, U: A. Brajša-Žganec, J. Lopižić i Z. Penezić (Ur.), Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva, Jastrebarsko: Naklada Slap i Hrvatsko psihološko društvo, 43-69.

Petö-Kujundžić, L. (2004.), *Dijete kao svjedok*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 11(1), 111-118.

Petrović-Sočo, B. (2012.), *Rekonceptualizacija hrvatskog kurikuluma ranog odgoja i obrazovanja*, U: I. Pehlić, E. Vejo i A. Hasanagić (Ur.), Suvremeni tokovi u ranom odgoju: Znanstvena monografija, Zenica: Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici, 57-75.

Pinjela, R. i Joković Oreb, I. (2010.), *Rana intervencija kod djece visokorizične za odstupanje u motoričkom razvoju*, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 46(1), 80-102.

PISA (Programme for International Student Assessment) <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results.htm>

Poljičanin, T., Dečković-Vukres, V. i Kuzman, M. (Ur.) (2014.), *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2013.godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.

Poredoš Lavor, D. (2012.), *Zaštita djeteta svjedoka u postupcima policije te kaznenom i prekršajnom postupku - prikaz skupa*, Ljetopis socijalnog rada 19(1), 173-179.

Poredoš Lavor, D. (2012.), *Zaštita djeteta svjedoka u postupcima policije te kaznenom i prekršajnom postupku - prikaz skupa*, Ljetopis socijalnog rada 19(1), 173-179.

Poslovnik o radu povjerenstva za praćenje i unapređivanje rada tijela kaznenog postupka i izvršavanja maloljetničkih sankcija, Narodne novine br. 61/14.

Pravilnik o metodama utvrđivanja podobnosti za posvojenje, načinu izrade mišljenja o podobnosti za posvojenje i vođenju središnjeg očeviđnika o potencijalnim posvojiteljima i posvojenjima, Narodne novine br. 79/08.

Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga, Narodne novine br. 40/14.

Pravilnik o načinu izvršavanja odgojnih mjera posebne obveze, upućivanje u disciplinski centar, pojačana briga i nadzor, pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi, upućivanje u odgojnu ustanovu i upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu, Narodne novine br. 141/11.

Pravilnik o načinu postupanja odgojno-obrazovnih radnika školskih ustanova u poduzimanju mjera zaštite prava učenika te prijave svakog kršenja tih prava nadležnim tijelima, Narodne novine br. 132/13.

Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, Narodne novine br. 59/90 i 23/91.

Pravilnik o uvjetima i postupku ostvarivanja prava na stanku za dojenje djeteta, Narodne novine, 112/11.

Pravilnik o zaštiti maloljetnika, Narodne novine br. 60/10.

Pravobranitelj za djecu (2012.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2011.godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

Pravobranitelj za djecu (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2012. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

Pravobranitelj za djecu (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2013. godinu*, Zagreb: PD. <http://dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2012.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom 2011.*, Zagreb: POSI. http://www.posi.hr/index.php?option=com_joomdoc&view=dcman&gid=55&task=cat_view&Itemid=98

Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2013.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom 2012.*, Zagreb: POSI. http://www.posi.hr/index.php?option=com_joomdoc&view=dcman&gid=55&task=cat_view&Itemid=98

Pravobranitelj za osobe s invaliditetom (2014.), *Izvješće o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom 2013.* Zagreb: POSI. http://www.posi.hr/index.php?option=com_joomdoc&view=dcman&gid=55&task=cat_view&Itemid=98

Pravobranitelj za ravnopravnost spolova (2014.), *Izvješće o radu za 2013.* Zagreb: PRS. <http://www.prs.hr/index.php/izvjesca/izvjesce-o-radu-za-2013>

Pregrad, J., Tomić Latinac, M., Mikulić, M. i Šeparović, N. (2011.), *Iskustva i stavovi djece, roditelja i učitelja prema električkim medijima*, Ured UNICEF-a za Hrvatsku: Zagreb.

Programi i ciljevi UNICEF-a i Vlade Republike Hrvatske 2012.-2016. <http://www.unicef.hr/show.jsp?page=191056>

Pučki pravobranitelj (2014.), *Izvješće pučke pravobraniteljice za 2013. godinu*, Zagreb: PP, 2014. <http://www.ombudsman.hr/index.php/hr/izvjesca/izvjesce-pucke-pravobraniteljice/finish/20-2013/55-izvjesce-pucke-pravobraniteljice-za-2013-po-prvi-puta-objedinjeno-izvjesce-o-stanju-ljudskih-prava-u-hrvatskoj-i-radu-ureda>

Puljiz, V. (2001.), *Reforme sustava socijalne politike u Hrvatskoj*. Revija za socijalnu politiku, 8(2), 159-180.

Puzić, S., Baranović, B. i Dolan, K. (2011.), *Školska klima i sukobi u školi*. Sociologija i prostor, 191(3), 335-358.

Radna skupina za izradu i praćenje provedbe strategije borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti (2014.), *Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj (2014. – 2020.)*. http://www.mspm.hr/novosti/vijesti/strategija_borbe_protiv_siromastva_i_socijalne_iskljucenosti_republike_hrvatske_2014_2020

Radna skupina za stručnu analizu i izradu Konačnog nacrtu prijedloga Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj (2014.), *Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020.* Nacrt prijedloga, Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih. www.mspm.hr

Rajhvajn Bulat, L. i Ajduković, M. (2012.), *Obiteljske i psihosocijalne odrednice vršnjačkoga nasilja među mladima*, Psihologische teme 21(1), 167-194.

Rajter, M. (2013.), *Obiteljski stresori i obilježja obitelji kao prediktori nasilja nad djecom.* Doktorski rad. Pravni fakultet, Zagreb.

Reiner Hess ,C. (2006.), NICU-Based Interventions for High-Risk Infants, U: Teti, M. D. (ed.) *Handbook of Research Methods in Developmental Science*, 2006, Oxford: Blackwell Publishing, 295-316.

Ricijaš, N. (2012.), *Pravo maloljetnika na primjeren tretman u izvršavanju alternativnih sankcija.* U: S. Vladović (ur.), Zaštita prava i interesa djece s problemima u ponašanju - Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu, Velika Gorica: Tiskara Velika Gorica, 245-256.

Ricijaš, N., Dodig, D., Huić, A. i Kranželić, V. (2011.), *Navike i obilježja kockanja adolescenata u urbanim sredinama*, Izvještaj o rezultatima istraživanja, Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.

Ricijaš, N., Jeđud Borić, I., Lotar Rihtarić, M. i Miroslavljević, A. (2014.), *Pojačana briga i nadzor iz perspektive maloljetnika i voditelja mjere*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku. http://www.unicef.hr/upload/file/393/196880/FILENAME/PBIN_publikacija_web_-_finalno.pdf

Rydz, D. i sur. (2006.), *Screening for Developmental Delay in the Setting of a Community Pediatric Clinic: A Prospective Assessment of Parent-Report Questionnaires*, Pediatrics, 118(4), 1178-1186.

Sanderson, C. (2005.), *Zavodenje djeteta: kako zaštititi djecu od seksualnog zlostavljanja - smjernice za roditelje i učitelje*, VBZ, Zagreb.

Save the Children (2014.), *Child Poverty and Social Exclusion in Europe: A matter of children's rights*, Brussels: Save the Children. <http://resourcecentre.savethechildren.se/sites/default/files/documents/child-poverty-and-social-exclusion-in-europe-low-res.pdf>

Savez društava "Naša djeca" Hrvatske (2012.), *Strateški plan Saveza društava "Naša djeca" Hrvatske u razdoblju od 2012. do 2016. godine*. Zagreb: Savez društava "Naša djeca" Hrvatske. http://www.savez-dnd.hr/wp-content/uploads/2013/12/final_strategija_savez_dnd_2012.-2016..pdf

Schleifer, J. (2008.), *Sve što trebate znati o tinejdžerskim samoubojstvima*. Zagreb: Slovo.

Sekol, I. (2012.), *Prema sveobuhvatnoj strategiji suzbijanja vršnjačkog nasilja u institucionalnom tretmanu djece i mladih*, U: S. Vladović (Ur.), Zaštita prava i interesa djece s problemima u ponašanju - Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu, Velika Gorica: Tiskara Velika Gorica, 145-160.

Slunjski, E. i sur. (2012.), *Priručnik za samovrednovanje ustanova ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja*, Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja. http://dokumenti.ncvvo.hr/Samovrednovanje/Tiskano/prirucnik_predskolski_odgoj.pdf

Stack, A. (2003.), *Media coverage as a risk factor in suicide*. Journal of Epidemiol Community Health, 57, 238–240.

Strmotić, J. (2011.), *Nacionalna strategija prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih*. Policija i sigurnost, 20(2), 211-222.

Stubbs, P. i Zrinščak, S. (2014.), *Investing in Children: Breaking the cycle of disadvantage. A Study of National Policies-Croatia, European Union*. http://europa.eu/epic/docs/countries/hr-investing-in-children-2013_en.pdf

Sušac, N., Rimac, I. i Ajduković, M. (2012.), *Epidemiološko istraživanje nasilja među djecom*. Rad prikazan u sklopu nacionalne konferencije, Raširenost nasilja nad djecom u obitelji i među vršnjacima, 22-23.3.2012, Zagreb, Hrvatska.

Sušac, N., Rimac, I., Ajduković, M., Rajter, M. (2012.), *Peer Violence among Children in Croatia – Incidence and Relations to Social and Economical Factors*. 19th ISPCAN International Congress on Child Abuse and Neglect, September 9-12, 2012, Istanbul, Turkey.

Svjetska zdravstvena organizacija (2014.), *European health for all database (HFB-DB)*, Regionalni ured Svjetske zdravstvene organizacije za Europu. <http://data.euro.who.int/hfadb/>

Svjetska zdravstvena organizacija, *European health for all database (HFB-DB)*. <http://data.euro.who.int/hfadb/>

Šakić, M., Kotrla Topić, M. i Ljubešić, M. (2012.), *Pristupi procjeni teorije uma u dojenačkoj i predškolskoj dobi*, Psihologische teme, 21(2), 359-381.

Šimleša, S. i sur., (2010.), *Što znamo o ranim sociokognitivnim obilježjima djece s pre/perinatalnim oštećenjima mozga*, Paediatrica Croatica, 54, 65-72.

Škvorc, A. (2013.), *Analiza državnog proračuna za 2013. i projekcija za 2014. i 2015.*, Zagreb: Matica hrvatskih sindikata. http://www.nsz.hr/wp-content/uploads/2013/01/analiza_drzavnog_proracuna_za_2013._i_projekcija_za_2014._i_2015._0.pdf

Štampar, M. (2011.), *Informiranost, stavovi i interes za edukaciju o samoubojstvu mladih kod psihologa i pedagoga u srednjim školama u Hrvatskoj*. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb.

Šućur, Z., Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M. i Z. Babić (2014.), *Siromaštvo i materijalna dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

Telefončić - telefonsko savjetovalište za rani razvoj djece. <http://telefoncic.hr/step.jsp>

Teodorović i Bratković (2001.), *Osobe s teškoćama u razvoju u sustavu socijalne skrbi*, Revija za socijalnu politiku, 8, 3-4, 279-290.

The Convention on the Rights of the Child and the Concluding Observations of the UN Committee on the Rights of the Child in the Republic of Croatia during the period of 2004-2010. http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CRC/Shared%20Documents/CRO/INT_CRC NGO_CRO_17230_E.pdf

Tkalec, A. M. (2012.), *Djeca s poteškoćama u razvoju*. <http://www.maminosunce.hr/article.asp?documentId=146>

Tomić-Latinac, M. i Nikčević-Milković, A. (2009.), *Procjena učinkovitosti UNICEF-ovog programa prevencije vršnjačkog nasilja i zlostavljanja*. Ljetopis Socijalnog Rada, 16(3), 635-657.

Topčić-Rosenberg, D. (2013.), *Podrška posvojiteljima i potencijalnim posvojiteljima - načini i iskustva, izlaganje na 2. Konferenciji o posvojanju* (Diana Topčić-Rosenberg, ADOPTA). http://www.adopta.hr/images/konferencija_2/diana_topcic-rosenberg.pdf

Tuiute M. (2013.), *EU Study on child participation*. In EUROCHILD Annual Conference Report. http://www.eurochild.org/fileadmin/Events/2013/11_AC2013/AnnualConference%202013%20Report.pdf

Udruga RODA - *Roditelji u akciji*. <http://www.roda.hr/article/readlink/1232>

Udruga RODA, <http://www.roda.hr/article/read/tribina-mogu-li-bolnice-bitiprijatelj-majke>

Udruga RODA, <http://www.roda.hr/article/read/ivanapojatina-vs-republikahrvatska>

UN (1979.), *Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena*. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b3970.html>

UN (1989.), *Konvencija o pravima djeteta*. <http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/crc.pdf>

UN (2012.), *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom*. <http://www.mrms.hr/wp-content/uploads/2012/11/konvencija-un-o-pravima-osi.pdf>

UNDP (2011.), *World Bank-European Commission Regional Roma Survey 2011*. Country statistical profile data. <http://europeandcis.undp.org/data/show/D69F01FE-F203-1EE9-B45121B12A557E1B>

UNESCO (2000.), *The Dakar Framework for Action, Education for all: Meeting our collective commitments*, Dakar. <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001211/121147e.pdf>

UNESCO <http://data.uis.unesco.org/>

UNICEF (2007.), *Children and Millennium Developmental Goals. Progress towards a world fit for children* (Djeca i Milenijski ciljevi razvoja. Napredovanje prema svijetu prikladnom za djecu), New York: UNICEF.

UNICEF (2008.), *Pravo djeteta na život u obitelji, Stručna pomoć obiteljima s djecom i nadzor nad izvršenjem roditeljske skrbi kao proces podrške za uspješno roditeljstvo*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

UNICEF (2009.), *Udomiteljstvo u Hrvatskoj - analiza stanja i prijedlog smjernica*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku. http://www.unicef.hr/upload/file/322/161299/FILENAME/Publikacija_udomiteljstvo_djece.pdf

UNICEF (2010.), *Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

UNICEF (2010.), *Smjernice za alternativnu skrb o djeci*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku i Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku. http://www.unicef.hr/upload/file/326/163055/FILENAME/Smjernice_za_alternativnu_skrb.pdf

UNICEF (2011.), *Analiza stanja prava djece i žena u Hrvatskoj*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

UNICEF (2011.), *Country Programme Document Croatia 2012-2016*. Nacrt programa rada za Hrvatsku 2012.-2016. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku. http://www.unicef.org/about/execboard/files/Croatia_final_approved_2012-2016_18_Oct_2011.pdf;

UNICEF (2011.), *Guidance on conducting a situacion analysis of children's and women's rights*, UNICEF: New York.

UNICEF (2012.), *Godišnje izvješće za Hrvatsku*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku. <http://www.unicef.hr/upload/file/383/191834/FILENAME/IZVJESCE2012.pdf>

UNICEF (2012.), *Što nam djeca govore o udomiteljstvu?, Istraživanje dječje perspektive udomiteljstva u Hrvatskoj s preporukama za unapređenje*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku. http://www.unicef.hr/upload/file/370/185386/FILENAME/Sto_nam_djeca_govore_o_udomiteljstvu.pdf

UNICEF (2013.), *Annual Report 2012 for Croatia*, CEE/CIS. http://www.unicef.org/about/annualreport/files/Croatia_COAR_2012.pdf

UNICEF (2013.), *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

UNICEF (2013.), *Stanje djece u svijetu 2013. - Djeca s teškoćama u razvoju*. http://www.unicef.hr/upload/file/382/191254/FILENAME/Djeca_s_teskocama_HR_6_13_w.pdf

UNICEF (2014.), *Nevidljiva djeca - od prepoznavanja do inkvizije*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

UNICEF RO CEE/CIS (2014.), *Rapid Review on Inclusion and Gender Equality Background & Rationale*. The UNICEF CEE/CIS Regional Knowledge and Leadership Agenda (RKLA).

UNICEF: *Dvogodišnji plan rada 2013.-2014. Programska komponenta 1*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

UNICEF: *Dvogodišnji plan rada 2013.-2014. Programska komponenta 2*, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (1994.), *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education, Salamanca*. http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF

Ured za nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske (2011.), *Izvješće o provođenju akcijskog plana desetljeća za uključivanje Roma za 2009. i 2010. godinu*. 2011.http://www.uljppnm.vlada.hr/images/pdf/izvjesce_o_provodjenju_akcijskog_plana.pdf

Ured za ravnopravnost spolova (2013.), *Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja.* <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=12121>

Ustavni sud Republike Hrvatske (2014.), *Izvješće Ustavnog suda Hrvatskom saboru,* U-X-3239/2014., Narodne novine br. 83/14.

Veber, S. i Katić, K. (2013.), *Prikaz projekata prevencije kriminaliteta na lokalnoj i nacionalnoj razini.* Peta regionalna konferencija o sigurnosti gradova, 21.-22.3.2013., Opatija, Hrvatska.

Veber, S. i Koštić, Z. (2011.), *Obilježja trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj.* Policija i sigurnost, 20(2), 203-210.

Velki, T. (2012.), *Provjera ekološkoga modela dječjega nasilničkoga ponašanja prema vršnjacima.* Doktorska disertacija. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Velki, T. i Vrdoljak, G. (2013.), *Uloga nekih vršnjačkih i školskih varijabli u predviđanju vršnjačkoga nasilnog ponašanja.* Društvena istraživanja 22(1), 101-120.

Vijeće Europe, Council of Europe standards of protection. http://www.coe.int/t/dg3/children/1in5/whatweknow/coe_standards_en.asp

Vlada Republike Hrvatske (2004.), *Program aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima.* <http://www.savjetovaliste.hr/ZelimZnati/Program%20aktivnosti%20za%20sprjecavanje%20nasilja%20medju%20djecom%20i%20mladima.pdf>

Vlada Republike Hrvatske (2004.), *Protokol o postupanju u slučaju nasilja medu djecom i mladima.* http://www.iusinfo.hr/UsefulDocs/Content.aspx?SOPI=DDHR20140128N88&Doc=DDOKU_HR

Vlada Republike Hrvatske (2005.), *Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja djecom (2005.-2007).* file:///C:/Documents%20and%20Settings/ivicic/My%20Documents/Downloads/068_Nacionalni%20program%20za%20suzbijanje%20trgovanja%20djecom.pdf

Vlada Republike Hrvatske (2006.), *Nacionalni plan aktivnosti za prava i interesе djece od 2006. do 2012. godine,* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. <http://obitelj.hbk.hr/datoteke/Nacionalniplanaktivnostizapravaiinteresedjece.pdf>

Vlada Republike Hrvatske (2010.), *Nacionalna strategija za sprečavanje štetne uporabe alkohola i alkoholom uzrokovanih poremećaja 2011.-2016,* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. file:///C:/Documents%20and%20Settings/ivicic/My%20Documents/Downloads/NAC.STRATEGIJA_SPRE%C4%8CAVANJE_%C5%A0ETNE_UPORABE_ALKOHOLA_2011-2016..pdf

Vlada Republike Hrvatske (2010.), *Nacionalna strategija zaštite mentalnog zdravlja 2011.-2016,* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. www.zdravlje.hr/.../NAC.STRATEGIJA_ZAŠTITE_MENTALNOG_ZD...

Vlada Republike Hrvatske (2011.), *Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji 2011.-2016,* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. www.mspm.hr/content/download/.../nacionalna-strategija-2011-2016.pdf

Vlada Republike Hrvatske (2011.), *Nacionalni program sigurnosti cestovnog prometa Republike Hrvatske 2011.-2020. godine,* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_05_59_1321.html

Vlada Republike Hrvatske (2011.), *Strategija razvoja sustava socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016., Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.* http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrbi/reforma_sustava_socijalne_skrbi

Vlada Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalna strategija za uključivanje Roma za razdoblje od 2013. do 2020. godine,* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. <http://www.uljppnm.vlada.hr/images/nacionalna%20strategija%20za%20uključivanje%20roma%20za%20razdoblje%20od%202013-2020.pdf>

Vlada Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalni akcijski plan suzbijanja zlouporabe droga 2012.-2014.,* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. http://www.uredzadroge.hr/wp-content/uploads/2013/02/NAP_2012_2014_final.doc.pdf

Vlada Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja ljudima (2012.-2015.),* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. http://www.mup.hr/UserDocs/Images/nacionalni_programi/trgovanje_ljudima/2012/NACIONALNI%20PLAN%20FINALNO.pdf

Vlada Republike Hrvatske (2013.), *Izvješće o provedbi Nacionalne strategije i Akcijskog plana suzbijanja zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj za 2012. godinu,* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. http://www.uredzadroge.hr/wp-content/uploads/2013/02/NAP_2012_2014_final.doc.pdf

Vlada Republike Hrvatske i Europska komisija (2007.), *Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju.* Zagreb, Ministarstvo socijalne politike i mladih. <http://www.mrms.hr/wp-content/uploads/2012/11/jim.pdf>

Vlada Republike Hrvatske, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina (2013.), *Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava za razdoblje od 2013. do 2016. godine,* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. www.mspm.hr/.../Nacionalni+program+zaštite+i+promicanja+ljudskih+pr

Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo zdravlja Republike Hrvatske (2012.), *Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012.-2020,* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. http://www.zdravlje.hr/programi_i_projekti/nacionalne_strategije/nacionalna_strategija_zdravstva

Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2010.), *Nacionalni program prevencije ovisnosti za djecu i mlade u odgojno-obrazovnom sustavu te djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi 2010.-2014.,* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. http://mladi-eu.hr/wp-content/uploads/2012/11/Nacionalni_program_prevencije_ovisnosti_s_koricom.pdf

Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2012.), *Izvješće o provedbi NS-e i AP-a suzbijanja zlouporabe droga za 2011.,* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. www.uredzadroge.hr/wp-content/uploads/.../12/Izvjesce_uszd_2012.pdf

Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2013.), *Izvješće o provedbi NS-e i AP-a suzbijanja zlouporabe droga za 2012.,* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. www.uredzadroge.hr/wp-content/uploads/.../12/Izvjesce_uszd_2013.pdf

Vlada RH (2012.), *Strategija Vladinih programa za razdoblje 2013.-2015.,* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. <http://www.mrms.hr/wp-content/uploads/2013/05/prijedlog-strategije-vlade-2013-2015.pdf>

Walker, S. P., sur. (2011.), *Inequality in early childhood: risk and protective factors for early child development*, The Lancet, 1-14. <http://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736%2811%2960555-2/abstract>

World Health Organization (2008.), *Preventing Suicide A Resource for Media Professionals*. http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/resource_media.pdf?ua=1

World Health Organization (2013.), *European report on preventing child maltreatment, Regional office for Europe*. http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf

Zakarija-Grković, I. (2009.), *Postpartalna depresija i dojenje*, Izlaganje na XVI. kongresu obiteljske medicine 23-25.4.2009, Split, Hrvatska.

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, Narodne novine br. 143/13.

Zakon o dadiljama, Narodne novine br. 37/13.

Zakon o elektroničkim medijima, Narodne novine br. 153/09, 84/11, 94/13 , 136/13.

Zakon o hrani, Narodne novine br. 81/13.

Zakon o igrama na sreću, Narodne novine br. 87/09.

Zakon o izmjenama i dopunama Prekršajnog zakona, Narodne novine br. 39/13.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, Narodne novine br. 143/12.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o predškolskom odgoju i izobrazbi, Narodne novine br. 94/13.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama, Narodne novine br. 54/2013.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o udomiteljstvu. Narodne novine br. 78/12.

Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje, Narodne novine br. 153/09 i 133/2012.

Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine br. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13.

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, Narodne novine br. 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 16/12, 86/12, 94/13.

Zakon o ograničavanju uporabe duhanskih proizvoda, Narodne novine br. 125/08, 55/09 i 119/09, 93/13.

Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem, Narodne novine br. 5/2013.

Zakon o pućkom pravobranitelju, Narodne novine br. 76/2012.

Zakon o rođiljnim i roditeljskim potporama, Narodne novine, 85/08, 110/08, 34/11, 54/13.

Zakon o savjetima mladih, Narodne novine br. 41/14.

Zakon o socijalnoj skrbi, Narodne novine br. 157/13.

Zakon o sudovima za mladež, Narodne novine br. 84/11, 143/12 i 148/13.

Zakon o sudovima, Narodne novine br. 28/2013.

Zakon o suzbijanju zlouporabe droga, Narodne novine br. 107/01, 87/02, 163/03, 141/04, 40/07, 149/09, 84/11.

Zakon o trgovini, Narodne novine br. 87/08, 96/08, 116/08, 76/09 i 114/11, 68/13.

Zakon o udomiteljstvu, Narodne novine br. 79/07, 90/11 i 78/12.

Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti, Narodne novine br. 138/06, 152/08, 43/09, 88/10, 50/12, 80/13.

Zakon o Vladi, Narodne novine br. 150/11.

Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, Narodne novine br. 137/09, 14/10, 60/10.

Zakon o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti, Narodne novine, 79/07, 113/08, 43/09.

Žigante Živković, B. (2012.), *Djeca svjedoci u prekršajnom postupku*. U: Osmak Franjić, D. i Filipović, G. (Ur.), Dijete u pravosudnom postupku, Primjena Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava, Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu, 59-64, Zagreb: PD.